

Beata Kacperska

W

Współczesne oblicza medialnych rozmów o sporcie

JĘZYKOZNAWSTWO

DYSKURS MEDIALNY

**Współczesne
oblicza
medialnych
rozmów
o sporcie**

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

Beata Kacperska

**Współczesne
oblicza
medialnych
rozmów
o sporcie**

Beata Kacperska – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny
Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, Zakład Współczesnego Języka Polskiego
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

RECENZENT

Marta Wójcicka

REDAKTOR INICJUJĄCY

Urszula Dzieciatkowska

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/DavidArts/venimo

Publikacja bez opracowania redakcyjnego w Wydawnictwie UŁ

© Copyright by Beata Kacperska, Łódź 2021

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2021

Publikacja jest udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 (CC BY-NC-ND)

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.10192.20.0.M

Ark. wyd. 10,3; ark. druk. 11,625

ISBN 978-83-8220-626-5

e-ISBN 978-83-8220-627-2

<https://doi.org/10.18778/8220-626-5>

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 665 58 63

Książkę tę dedykuję
moim Rodzicom

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
--------------------	---

CZĘŚĆ TEORETYCZNA

Rozdział I. Rozmowa jako gatunek wypowiedzi	19
1.1. Przegląd źródeł leksykograficznych	19
1.2. Przegląd stanowisk badaczy	24
1.2.1. Rozmowa w badaniach językoznawczych	25
1.2.2. Rozmowa w badaniach niejęzykoznawczych	33
1.3. Podsumowanie stanowisk	37
1.4. Typologia rozmowy	39
1.5. Specyfika rozmowy w mediach	41
1.5.1. Formy dialogowe w mediach masowych	41
1.5.2. Rozmowa medialna	45
Rozdział II. Sport w badaniach naukowych	49
2.1. Ujęcie psychologiczne	49
2.2. Ujęcie socjologiczne	53
2.3. Ujęcie medioznawcze	57
2.4. Ujęcie lingwistyczne	59

CZĘŚĆ ANALITYCZNA

Rozdział III. Medialne rozmowy ze sportowcami	65
3.1. Typy medialnych rozmów ze sportowcami	66
3.1.1. Wywiad	66
3.1.2. Konferencja prasowa	75
3.1.3. <i>Talk show</i>	77
3.2. Metodologia badań i typologia materiału analitycznego	80
3.3. Wywiad prasowy	85
3.4. Wywiad radiowy	97
3.5. Mikrowywiad pomeczowy	107
3.6. Wywiad kwestionariuszowy	117

3.7. Wywiad internetowy	124
3.8. Rozmowa w programie <i>talk show</i>	133
3.9. Rozmowa potoczna w wideoblogu „Iglą szyte”	142
Zakończenie	153
Summary	161
Bibliografia	163
Wykaz skrótów	175
Spis medialnych rozmów ze sportowcami	177
Spis tabel	181
Spis wykresów	183
Spis zdjęć	185

WSTĘP

Rozmowa to jak podawanie piłki między graczami. Dobry zawodnik rzuca prosto do was, tak że nie da się nie złapać; kiedy role się odwracają, on z kolei chwyta wszystko, co leci w jego kierunku, nawet najbardziej zbląkane i spartaczone podania.

Paul Auster *Księżycowy Pałac*

We współczesnym świecie niekiedy zapomina się o tym, że rozmowa stanowi podstawowy sposób komunikowania się ludzi. Chociaż ta forma interakcji dialogowej bywa niedoceniana, towarzyszy ona człowiekowi nieustannie i to w każdej sferze życia. Dla przykładu zakochani mówią o swoich uczuciach w *intymnych rozmowach*, ojciec przeprowadza z synem *męską rozmowę*, znajomi ucinają sobie *pogawędkę*, użytkownicy nowoczesnych aplikacji rozmawiają ze sobą za pośrednictwem urządzeń mobilnych (m.in. *czatują* oraz prowadzą tajną i/lub grupową *konwersację* w aplikacji Facebook Messenger), politycy raz po raz prowadzą *rozmowy na szczycie* związane z najważniejszymi sprawami społeczno-politycznymi, a turyści, wybierając się w zagraniczną podróż, zabierają ze sobą *rozmówki*, np. polsko-angielskie czy polsko-francuskie. Już taki krótki przegląd ustabilizowanych połączeń wyrazowych z rzeczownikiem *rozmowa*, jakie występują w języku ogólnym, ilustruje wielość odmian rozmowy różniących się między sobą takimi czynnikami jak sytuacja komunikacyjna, relacja między partnerami lub styl wypowiedzi, a także jej znaczącą rolę w procesie komunikacji interpersonalnej.

Jak zaznacza Ida Kurcz, autorka monografii *Psychologia języka i komunikacji*, rozmowa to podstawowy wzorzec realizacji kompetencji komunikacyjnej, a wszystkie inne wywodzą się właśnie od niej (2005: 152). Aby ta forma komunikacji była efektywna, należy poznać zasady w niej obowiązujące – zarówno ogólne, jak i szczegółowe, determinowane konkretną sytuacją komunikacyjną (por. np. rozmowę kwalifikacyjną z rozmową prywatną). Nie bez przyczyny coraz częściej mówi się nawet o sztuce prowadzenia rozmowy¹. Umiejętne jej prowadzenie

¹ O rosnącym zapotrzebowaniu na wskazówki dotyczące umiejętnego prowadzenia rozmowy w różnych sytuacjach może świadczyć wielość współczesnych poradników na ten temat (por. publikacje typu *Doskonała rozmowa kwalifikacyjna* Maxa Eggerta, *Sztuka rozmowy przez telefon* w opracowaniu zbiorowym, *Jak rozmawiać z nieznajomymi*).

nie tylko zmniejsza dystans, ale stanowi także główny budulec relacji oraz więzi międzyludzkich. Wydaje się, iż właśnie w tym tkwi źródło szczególnego znaczenia, jakie ma rozmowa we współczesnych mediach masowych oraz popularność przekazów medialnych opartych na wymianie werbalnej. Zjawisko to przez Małgorzatę Kitę zostało nawet nazwane „współczesnym fenomenem medialnym” oraz „medialną modą na dialog” (2012: 19). Ze względu na to, iż obecnie sport nie istnieje bez mediów, nie dziwi fakt, że owej modzie uległa także jedna z najbardziej popularnych odmian dziennikarstwa skoncentrowana na wydarzeniach sportowych.

Wyjątkowość **rozmowy medialnej** prowadzonej z przedstawicielem sportu przejawia się na kilku płaszczyznach. Po pierwsze, to właśnie wymiana werbalna stanowi **podstawowe narzędzie pracy dziennikarza**. Rozmowa daje reprezentantowi mediów możliwość bezpośredniego kontaktu z rozmówcą, a co za tym idzie zdobycia informacji „u źródła” oraz poznania opinii osoby posiadającej wiedzę na dany temat lub cieszącej się autorytetem i uznawanej za eksperta w dziedzinie sportu (por. wywiad w znaczeniu metody pozyskiwania materiału – Pisarek (red.) 2006: 237; Bauer 2008: 334; Wojtak 2008: 142). Zdobyte w ten sposób wypowiedzi może wykorzystać poprzez przygotowanie samodzielnego wywiadu lub tekstu dziennikarskiego innego typu – fragmenty rozmów nierzadko wzbogacają inne formy przekazu medialnego, takie jak reportaż, sylwetka, felieton czy artykuł. Po drugie, rozmowa także **dla samego bohatera** – zawodnika, trenera, prezesa klubu czy związku sportowego – stanowi doskonałą **okazję do zaprezentowania się szerokiemu gronu odbiorców**; może być zatem wykorzystywana do autoprezentacji oraz autopromocji. Poprzez wypowiedź dla mediów osoba związana ze sportem ma możliwość nie tylko skomentowania aktualnych wydarzeń i wyrażenia opinii, ale również promowania siebie, tj. kreowania własnego wizerunku m.in. z wykorzystaniem określonych faktów z własnego życia czy poprzez podkreślanie szczególnych cech psychofizycznych. Po trzecie, medialny dialog pozostaje **atrakcyjną formą dla kibiców**, którzy jako odbiorcy zapośredniczonego przez media przekazu mogą lepiej poznać sylwetkę swojego sportowego idola, a także uzyskać odpowiedzi na pytania dotyczące tego, co myśli i czuje osoba znana ze sportowych aren. Przedstawione czynniki wpływają na to, że rozmowa medialna to wciąż jeden z najbardziej znanych i popularnych gatunków, jakie występują

Co powinniśmy wiedzieć o ludziach, o których nic nie wiemy Malcolma Gladwella, *Jak się dogadać*, czyli *retoryka codzienna* Anety Żalazińskiej i Michała Rusinka, *Uwolnij swój język. Jak zacząć konwersację i zdobyć przyjaciół* Dona Gabora, *Musimy pogadać. Trudne rozmowy z szefem i Musimy pogadać. Trudne rozmowy z podwładnymi* Lynne Eisaguirre), a także aktywność polskich internautów – po wpisaniu w wyszukiwarce Google frazy *dobra rozmowa* po 0,54 s wyświetla się ok. 81 100 000 wyników, a sformułowanie *sztuka prowadzenia rozmowy* spotyka się z ok. 20 100 000 wynikami.

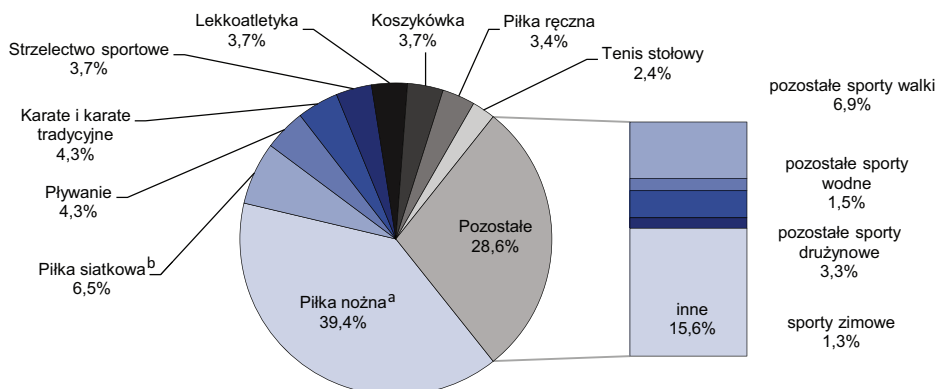
w środkach masowego przekazu – tym bardziej warto przyjrzeć się jej z perspektywy komunikacyjnej oraz językowej.

Dialog, podobnie jak inne formy wypowiedzi w mediach, nieustannie podlega różnym modyfikacjom i przemianom. Celem publikacji jest charakterystyka gatunków oraz subgatunków medialnych opartych na interakcji między dziennikarzem a sportowcem i przedstawienie ich konkretnych realizacji na przykładzie rozmów z siatkarzami. Do zadań badawczych należy więc prezentacja różnorodności form dialogowych z przedstawicielami sportu, jakie pojawiają się we współczesnych mediach. Dodatkową motywacją zajęcia się tematem rozmowy medialnej był fakt, iż jest to zagadnienie mało zbadane w aspekcie sportowym, a – jak już w roku 1969 pisał Umberto Eco – sport w mediach nie może obyć się bez mówienia o sporcie:

O ile sport (uprawiany) oznacza zdrowie, [...] o tyle sport oglądany to mistyfikacja zdrowia [...]. Sport jawi się wówczas [...] jako narzędzie władzy. Są to sprawy oczywiste: igrzyska trzymają na wodzy niekontrolowaną energię tłumu. Lecz ten sport do kwadratu [...] wytwarza dalej sport do szczęścia, jakim jest dyskurs o sporcie jako czymś, co się ogląda. Ten dyskurs to przede wszystkim dyskurs prasy sportowej, ale ten z kolei wytwarza dyskurs o prasie sportowej, a zatem sport podniesiony do potęgi n. Dyskurs o prasie sportowej to dyskurs o oglądaniu sportu prezentowanego przez innych jako dyskursu (Eco 1998: 218–219).

Ze względu na wielość form dialogowych występujących obecnie w dziennikarstwie sportowym, materiał analityczny został ograniczony do medialnych rozmów przeprowadzonych z reprezentantami jednej dyscypliny sportowej – piłki siatkowej, która należy do grona najpopularniejszych sportów na świecie, co potwierdza ranking opublikowany przez portal TotalSportek.com. Siatkówka uplasowała się na 10. miejscu, wyprzedzając takie dyscypliny, jak piłka ręczna, pływanie czy mieszane sztuki walki (MMA)². W Polsce piłka siatkowa jest uznawana za drugi (po piłce nożnej) sport drużynowy cieszący się największą popularnością. Potwierdzają to chociażby ostatnie dane na temat kultury fizycznej w naszym kraju z 2018 roku przedstawione przez Główny Urząd Statystyczny (2019: 2). Według nich piłka siatkowa jest drugim najczęściej uprawianym rodzajem sportu w polskich klubach – tę dyscyplinę trenuje 6,5% osób ćwiczących (por. wykres 1).

² W zestawieniu 25 najpopularniejszych sportów na świecie (*25 World's Most Popular Sports (Ranked by 13 factors)*) przedstawionym przez portal TotalSportek.com wzięto pod uwagę 13 czynników wpływających na popularność danej dyscypliny. Wśród nich wyróżniono m.in. oglądalność transmisji telewizyjnych, liczbę profesjonalnych lig na świecie, propozycje sponsorskie czy obecność w mediach społecznościowych. Pierwsze miejsce w rankingu zajęła piłka nożna, drugie – koszykówka, a trzecie – krykiet (por. <https://www.totalsportek.com/most-popular-sports/>; Garczarczyk 2019).

^a Bez piłki nożnej halowej i piłki nożnej plażowej. ^b Bez piłki siatkowej plażowej.

Wykres 1. Osoby ćwiczące w polskich klubach sportowych według dyscyplin sportowych

Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2019: 2

Zainteresowanie tym sportem widoczne jest także w polskich mediach (radiu, prasie, telewizji i internecie³), w których coraz więcej miejsca poświęca się siatkówce. Regularnie pojawiają się informacje na temat bieżących wydarzeń siatkarskich, w tym męskich i żeńskich rozgrywek ligowych, których mecze są transmitowane za pośrednictwem telewizji Polsat Sport. Powstają też portale internetowe o tematyce *stricte* siatkarskiej typu Strefa Siatkówki (Siatka.org), VolleyFlash.pl czy Siatkarsko.pl. Tak duża popularność tej dyscypliny spowodowana jest przede wszystkim wieloma sukcesami, jakie w ostatnich kilkunastu latach odniosły polskie reprezentacje seniorskie. Na początku XXI wieku siatkarki dwa razy z rzędu (w 2003 i 2005 roku) wywalczyły mistrzostwo Europy. Kolejne lata to triumfy biało-czerwonej drużyny siatkarzy na międzynarodowych turniejach, która w 2006 roku cieszyła się z tytułu wicemistrza świata, w 2009 roku – mistrza Europy, a w latach 2014 i 2018 dwukrotnie zdobyła złoto na mistrzostwach świata.

³ Internet jest kolejnym środkiem masowego przekazu, który służy informowaniu, dlatego w publikacji stosuje się pisownię nazwy tego medium małą literą. Spośród polskich badaczy komunikacji elektronicznej taki zapis jest rozpowszechniany przez Leszka Olszańskiego (2006: 9), który podkreśla, że już w 2004 roku dziennikarz Tony Long na łamach kalifornijskiego magazynu „Wired” postulował rezygnację z pisowni tego rzeczownika wielką literą. Zapis tej nazwy małą literą stosują również Małgorzata Kita i Iwona Loewe (2016: 8), tłumacząc ten fakt następująco: „rzeczywistość wykazała, że na terenie Polski użytkownicy globalnej sieci to *internauci*, podobnie jak użytkownicy telewizji to *telewidzowie*. A zatem internet to jasne dla wszystkich określenie tego hipermedium, nie zaś jedno z możliwych do wyboru”.

Wszystkie wymienione czynniki skłaniają do uważnej obserwacji i szczegółowych analiz nie tylko zachowań językowych osób związanych z siatkówką, ale również do badania pojawiających się w mediach dialogów między dziennikarzem a siatkarzem.

Przedmiotem moich rozważań będą interakcje z siatkarzami, które zostały upublicznione we wszystkich środkach masowego przekazu. Będą to medialne rozmowy w postaci klasycznej (wywiady prasowe i radiowe) oraz zmodyfikowanej (mikrowywiady pomeczowe, wywiady kwestionariuszowe, wywiady internetowe, rozmowy przeprowadzone w ramach programu typu *talk show*, a także upublicznione w ramach wideoblogowej działalności sportowca rozmowy potoczne). Większość z badanych dialogów (59) ma postać audialną oraz audio-wizualną (łącznie to ok. 434 minut nagrań), a zatem rozmowy mają charakter bezpośredni w wymiarze mikrosytuacyjnym i posiadają formę mówioną, co wymagało transkrypcji tekstów, by można było dalej poddać je analizie. Pozostała część (12 wywiadów) występuje wyłącznie w postaci pisanej.

Praca została podzielona na dwie części – teoretyczną i analityczną. Całość składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy z nich stanowi próbę usystematyzowania badań na temat rozmowy jako gatunku wypowiedzi. Zaprezentowano w nim główne problemy związane z rozróżnieniem pokrewnych gatunków mowy opartych na wymianie werbalnej – rozmowy, konwersacji, dialogu i dyskusji. Rozdział zawiera przegląd definicji słownikowych, w którym pod uwagę wzięto takie źródła leksykograficzne, jak słowniki języka polskiego z czasu od XIX do XXI wieku, słowniki wyrazów bliskoznacznych czy słowniki języka angielskiego. Ponadto ukazano najważniejsze stanowiska badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe – językoznawstwo, filozofię języka, psycholingwistykę oraz socjologię z elementami filozofii i psychologii. Przedstawiono również podstawowe klasyfikacje rozmowy uwzględniające rozmaite czynniki, m.in. sposób przekazywania informacji, tworzywo wypowiedzi, relację między uczestnikami interakcji oraz sytuację komunikacyjną. W związku z tematem pracy istotne miejsce w tej części zajmuje podział form dialogowych występujących we współczesnych mediach masowych. Zawarto w niej także rozważania dotyczące specyficznej odmiany interakcji dialogowej, jaką jest rozmowa medialna.

W drugim rozdziale dokonano przeglądu różnych publikacji naukowych (psychologicznych, socjologicznych, medioznawczych, lingwistycznych), w których zagadnieniem przewodnim jest sport. Rozdział trzeci w całości poświęcono analizie medialnych rozmów z siatkarzami, której dokonano w ujęciu językowi-komunikacyjnym. Zaprezentowano podstawowe cechy najpopularniejszych typów interakcji publicznych między dziennikarzem a sportowcem, tj. wywiadu, konferencji prasowej oraz wymiany w programie typu *talk show*, do którego często zapraszane są osoby związane ze światem sportu. Szczegółowej analizie poddano dialogi prowadzone przez przedstawicieli mediów, takie jak wywiad

w postaci tradycyjnej (prasowy, radiowy i internetowy), mikrowywiad pomoczo-
wy oraz wymianę w programie typu *talk show*. Uwzględniono również interakcje
ze sportowcami, które odbyły się bez jawnego udziału dziennikarza, czyli wywiad
kwestionariuszowy i upublicznią rozmowę potoczną w programie „Iglą szyte”.
W charakterystyce każdego z subgatunków wzięto pod uwagę cztery aspekty: po-
znawczy, strukturalny, stylistyczny, pragmatyczny, tworzące według Marii Wojtak
(2004: 16–17) podstawowy opis wzorca gatunkowego określonej grupy tekstów,
a nawet pojedynczego tekstu, będącego okazem, a nie reprezentacją gatunkową.
Całość wieńczy zakończenie, w którym zebrano najważniejsze wnioski płynące
z przeprowadzonych badań.

Przedstawione w pracy treści dotyczące współczesnych postaci medialnych
rozmów ze sportowcami wpisują się w kilka podstawowych dyscyplin i subdy-
scyplin naukowych – przede wszystkim w rozważania związane z komunikacją
językową, pragmatyką oraz genologią lingwistyczną. Z punktu widzenia podej-
mowanych w publikacji analiz, które sytuują się na styku medioznawstwa i języ-
koznawstwa, a także dotyczą nowych zjawisk oraz form wypowiedzi obecnych
w przestrzeni medialnej za najistotniejszą należy jednak uznać lingwistykę me-
dialną, czyli subdyscyplinę językoznawczą zajmującą się językowym wymiarem
komunikacji medialnej – medialnym użyciem języka:

[...] mediolingwistyka z założenia stanowi projekt metodologicznie otwarty na
rozmaite formy językoznawczych i medioznawczych poszukiwań [...], dlatego że
obszary analizy (media i język / język i media w pejzażu współczesnej kultury) cią-
gle się zmieniają i wzbogacają o nowe realizacje. Co więcej, mediolingwista musi
być przygotowany na pojawienie się dotychczas nieznanych zjawisk językowych,
także tych ze sfer niszowych, „innych” od standardowego sposobu rozumienia. [...]
zasadniczą dla badań mediolingwistycznych stała się perspektywa komunikacyjno-
tekstowa. [...] Interakcje pojawiają się przede wszystkim między nadawcą i tek-
stem oraz odbiorcą i tekstem, zamiast typowej dla klasycznych teorii komunika-
wania relacji nadawca – odbiorca. [...] W odniesieniu do założeń mediolingwistyki
tekstem będzie więc każde „wyodrębnione zdarzenie lingwistyczne motywowane
medialnie”. Badacz mediolingwista winien traktować jako teksty wszelkie „lingwi-
styczne aspekty komunikatów medialnych”; wszelkie „warunkowane medialnie for-
my językowe” (Skowronek 2013: 95–106).

Książkę tę adresuję do szerokiego grona Czytelników. Wyrażam nadzieję,
iż okaże się ona interesującą lekturą dla badaczy reprezentujących różne ujęcia
naukowe – genologów, medioznawców czy mediolingwistów, którzy zajmują się
gatunkami oraz komunikacją językową w mediach, a także dyskursem sporto-
wym. Być może praca posłuży jako pomoc dla studentów – młodych adeptów
dziennikarstwa, zwłaszcza sportowego, którzy dopiero rozpoczynają swoją przy-
godę z mediami, pragną doskonalić swój dziennikarski warsztat lub poszukują

nowych, atrakcyjnych form przekazu. Wreszcie kieruję ją do wszystkich sympatyków polskiego sportu zaciekawionych pracą dziennikarską, w tym werbalną interakcją między dziennikarzem a sportowcem.

Publikacja jest zmodyfikowaną i rozbudowaną wersją pracy magisterskiej pt. *Medialne rozmowy ze sportowcami – analiza językowokomunikacyjna*, która została napisana pod kierunkiem prof. nadzw. UŁ dr hab. Ewy Szkudlarek-Śmiechowicz w Zakładzie Współczesnego Języka Polskiego i obroniona na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego w czerwcu 2018 roku.

**CZĘŚĆ
TEORETYCZNA**

ROZDZIAŁ I

ROZMOWA JAKO GATUNEK WYPOWIEDZI

Rozmowa i jej pokrewne gatunki mowy (konwersacja, dialog, dyskusja) często stanowią przedmiot analiz naukowców. Zagadnienie rozmowy jest rozwijane nie tylko przez językoznawców (por. Pisarkowa 1975; Warchała 1991; Żydek-Bednarczuk 1994; Kita 1999; Wilkoń 2002; Taras 2003; Siuciak 2004), ale także psycholingwistów (por. Bobryk 1995), filozofów języka (por. Grice 1980), literaturoznawców (por. Bachtin 1986) czy socjologów (por. Zeldin 2001). Niektórzy badacze traktują rozmowę jako synonim dialogu (por. Bachtin 1986: 349–350) czy konwersacji (por. Grice 1980: 93–96). W zasadzie każda dyscyplina naukowa zajmująca się rozmową różnie podchodzi do tego tematu, rozpatrując go z rozmaitych perspektyw. Wielość prac poświęconych tej formie porozumiewania się między ludźmi, a także mnogość jej definicji (niekiedy ze sobą sprzecznych) nie pomagają w uporządkowaniu informacji na ten temat. Niniejszy rozdział stanowi zatem próbę usystematyzowania poglądów formułowanych przez cenionych naukowców na temat rozmowy, jak również dialogu, konwersacji oraz dyskusji. Przegląd definicji słownikowych i stanowisk uczonych pomoże w wyznaczeniu granic między pojęciami oraz sformułowaniu, w miarę możliwości, jednoznacznych i precyzyjnych wyjaśnień wspomnianych terminów, w tym rozmowy.

1.1. Przegląd źródeł leksykograficznych

W polszczyźnie ogólnej (niespecjalistycznej) bardzo często wymiennie stosowane są pojęcia: *rozmowa*, *konwersacja*, *dialog*, *dyskusja*. Także słowniki języka polskiego notujące słownictwo z różnych okresów podają zbliżone definicje wskazanych leksemów, co potwierdza kwerenda bibliograficzna (por. tabela 1). Publikacje te podkreślają głównie dwie właściwości rozmowy. Po pierwsze, jej ustność – dawniejsze źródła leksykograficzne, takie jak autorstwa Samuela Bogumiła Lindego (SL) z początku XIX wieku czy tzw. „Słownik warszawski” pod red. Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego (SW) z początku XX wieku, definiują bowiem leksem *rozmowa* jako ‘rozprawę ustną’ (Linde 1812, t. 3: 94; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki (red.) 1909, t. 5: 654). Po drugie, znaczenia tego wyrazu (uwzględniane zwłaszcza przez nowsze słowniki) koncentrują się na wymienności ról nadawczo-odbiorczych – oprócz SW także *Słownik języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego (SDor), *Uniwersalny*

Tabela 1. Porównanie definicji słownikowych
leksemów rozmowa, konwersacja, dialog i dyskusja

	Rozmowa	Konwersacja	Dialog	Dyskusja
SL	‘rozprawa ustna’ (1812, t. 3: 94)	–	–	–
SW	‘1. rozmawianie, wzajemna wymiana myśli, rozprawa ustna, pogadanka, gawęda, dialog, dyskurs, konwersacja. 2. rozmówki – wzorki rozmawiania w pytaniach i odpowiedziach do wyuczania się na pamięć, dla osób chcących nauczyć się rozmawiać w danym języku’ (1909, t. 5: 654)	–	–	‘ustne roztrząsanie sprawy, wymiana wzajemna poglądów’ (1900, t. 1: 623)
	‘1. wzajemna wymiana myśli za pomocą słów, mówienie, rozmawianie; konwersacja, pogawędka. 2. daw. rozmówki’ (online)	‘rozmowa towarzyska, wymiana zdań; lekcja obcego języka, polegająca na ćwiczeniach w rozmowie’ (online)	‘rozmowa, zwłaszcza dwóch osób’ (online)	‘ustna lub pisemna (przeważnie publiczna) wymiana zdań na jakiś temat, wspólne rozpatrywanie jakiegoś zagadnienia na zebraniu lub w prasie, dysputa; wzajemna wymiana zdań, rozmowa’ (online)
SDor				

SZ	‘wzajemna, ustna wymiana opinii, poglądów na interesujące rozmówców tematy. Bliskożnaczne: konwersacja, dyskusja, dialog, dysputa, pogawędka, konwersowanie, rozmawianie’ (2002, t. 36: 401–402)	‘1. towarzyska wymiana opinii, poglądów na interesujące wszystkich rozmówców tematy. 2. doskonalenie znajomości języka obcego poprzez ćwiczenia w rozmowie. Bliskożnaczne: dialog, pogawędka, dyskusja, rozmowa towarzyska, konwersowanie’ (1998, t. 17: 262)	‘1. rozmowa co najmniej dwóch osób na określony temat; również forma wypowiedzi literackiej. Bliskożnaczne: rozmowa, konwersacja, dyskusja, dysputa, polemika, pogawędka, pogaduszka, pogawarka’ (1996, t. 8: 363)	‘wymiana poglądów na jakiś temat, ustna lub pisemna, najczęściej publiczna; wspólne roztrząsanie jakiejś sprawy. Bliskożnaczne: dysputa, polemika, erystyka, debata, rozmowa, rozprawa, dyskurs, panel, konwersacja, dialog, wymiana poglądów (zdań, myśli)’ (1997, t. 10: 72)
SB	‘1. dłuższa wymiana zdań pomiędzy co najmniej dwiema osobami, zwłaszcza w sytuacji nieoficjalnej. 2. oficjalne dyskusje mające doprowadzić do załatwienia jakiejś sprawy’ (2000, t. 2: 484–485)	‘1. rozmowa, zwłaszcza lekka, uprzejma i niezobowiązująca. 2. nauka obcego języka polegająca na ćwiczeniach w rozmowie’ (2000, t. 1: 676)	‘1. rozmowa między dwiema osobami, zwłaszcza w książce, sztuce lub filmie. 2. szereg działań i rozmów mających doprowadzić do porozumienia między dwiema stronami jakiegoś konfliktu lub sporu’ (2000, t. 1: 267)	‘wymiana zdań na jakiś temat, przebiegająca w sposób uporządkowany, zwykle mająca doprowadzić do wspólnych wniosków’ (2000, t. 1: 343)
SDub	‘wzajemna wymiana myśli za pomocą słów; konwersacja, pogawędka’ (2003, t. 4: 163)	‘rozmowa w sytuacji prywatnej, towarzyskiej’ (2003, t. 2: 436)	‘1. rozmowa dwóch osób. 2. różne działania (np. dyskusje, negocjacje) mające na celu osiągnięcie porozumienia, podejmowane przez osoby pełniące ważne funkcje społeczne’ (2003, t. 1: 609)	‘ustna lub pisemna wymiana zdań na jakiś temat, wspólne omawianie, rozpatrywanie jakiegoś zagadnienia; rozmowa, dysputa’ (2003, t. 1: 748)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Linde 1807–1814; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki (red.) 1900–1927; Doroszewski (red.) 1958–1969; Zgólkowa (red.) 1994–2005; Bańko (red.) 2000; Dubisz (red.) 2003.

słownik języka polskiego pod red. Stanisława Dubisza (SDub) oraz *Inny słownik języka polskiego* pod red. Mirosława Bańki (SB) tłumaczą *rozmowę* jako wzajemną, dłuższą wymianę myśli, zdań za pomocą słów (por. Doroszewski (red.) 1958–1969: online; Bańko (red.) 2000, t. 2: 484–485; Dubisz (red.) 2003, t. 4: 163). Obie te cechy (ustność i wymiana ról między nadawcą a odbiorcą) uwidaczniają się również w *Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny* pod red. Haliny Zgółkowej (SZ), według którego *rozmowa* to ‘wzajemna, ustna wymiana opinii, poglądów na interesujące rozmówców tematy’ (Zgółkowa (red.) 1994–2005, t. 36: 401–402).

SDor, SZ, SB i SDub jednoznacznie wskazują na znaczenie wyrazu *konwersacja* (SL oraz SW nie notują tego pojęcia), tłumacząc go jako rozmowę odbywającą się w sytuacji nieoficjalnej, prywatnej, towarzyskiej (por. Doroszewski (red.) 1958–1969: online; Zgółkowa (red.) 1998, t. 17: 262; Bańko (red.) 2000, t. 1: 676; Dubisz (red.) 2003, t. 2: 436). Leksem *dialog* definiowany jest przede wszystkim jako rozmowa dwóch osób (por. Doroszewski (red.) 1958–1969: online; Zgółkowa (red.) 1996, t. 8: 363; Bańko (red.) 2000, t. 1: 267; Dubisz (red.) 2003, t. 1: 609). W SB oraz SDub notuje się również drugie znaczenie tego wyrazu, które wskazuje na czynność podejmowania różnych działań, w tym negocjacji, mających na celu osiągnięcie kompromisu (por. Bańko (red.) 2000, t. 1: 267; Dubisz (red.) 2003, t. 1: 609).

Analizowane źródła leksykograficzne za specyficzny typ rozmowy uznają zaś dyskusję. SW podkreśla oralność i emocjonalność takiej wymiany poglądów (dyskusja rozumiana jako ‘ustne roztrząsanie sprawy’ – Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki (red.) 1900, t. 1: 623). Późniejsze słowniki – SDor, SZ oraz SDub – nie wykluczają już dyskusji w postaci pisemnej. SDor i SZ tłumaczą ten leksem jako wymianę werbalną prowadzoną przeważnie publicznie, np. na zebraniu (por. Doroszewski (red.) 1958–1969: online; Zgółkowa (red.) 1997, t. 10: 72). SB oraz SDub rozszerzają już jego znaczenie, wyjaśniając dyskusję jako wymianę zdań na jakiś temat, wspólne omawianie, rozpatrywanie jakiegoś zagadnienia, co ma doprowadzić do wyciągnięcia wspólnych wniosków (por. Bańko (red.) 2000, t. 1: 343; Dubisz (red.) 2003, t. 1: 748). SDor i SDub jako określenia wymienne podają wyrazy *rozmowa* oraz *dysputa*.

Według SW słowo *rozmowa* jest semantycznie tożsame z takimi leksemami, jak *rozprawa ustna*, *pogadanka*, *gawęda*, *dialog*, *dyskurs*, *konwersacja* (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki (red.) 1909, t. 5: 654). SDor i SDub za wyrazy bliskoznaczne *rozmowy* uznają leksemy *konwersacja* oraz *pogawędka* (Doroszewski (red.) 1958–1969: online; Dubisz (red.) 2003, t. 4: 163), a SZ – *konwersacja*, *dyskusja*, *dialog*, *dysputa*, *pogawędka*, *konwersowanie*, *rozmawianie* (Zgółkowa (red.) 2002, t. 36: 401–402). Szeroką grupę określeń synonimicznych przedstawiają również słowniki wyrazów bliskoznacznych. Według publikacji pod red. Stanisława Skorupki leksem *rozmowa* posiada następujące

synonimy: *konwersacja, dialog, wymiana zdań, pogawędka, gawęda, pogwarka, rozmówka, żart, pogaduszka* (Skorupka (red.) 1957: 187). *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych* pod red. Mirosława Bańki dodatkowo rozszerza tę grupę o takie leksemy jak: *spotkanie, przest. rozhovor, dyskusja, interview, konferencja prasowa, modlitwa, przekomarzanka, rozważania, szeptanina, wywiad, pot. gadka szmatka, chat (czat)* (Bańko (red.) 2005: 687–688). Nie da się ukryć, iż podane określenia nie posiadają takiej samej wartości semantycznej i nie są tożsame. Między leksemami *konwersacja – pogaduszka, dyskusja – wywiad* czy *rozważania – szeptanina* nawet mniej wprawny użytkownik polszczyzny intuicyjnie wyczuwa różnicę znaczeniową. Spośród określeń notowanych przez słowniki synonimów leksem *rozmowa* posiada zdecydowanie najszerszy zakres użycia, należy uznać go zatem za wyraz nadrzędny (hiperonim). Pozostałe pojęcia (przede wszystkim *konwersacja, dialog, pogawędka, dyskusja, modlitwa, rozważania, szeptanina, wywiad, chat*) reprezentują odmiany rozmowy różniące się różnymi czynnikami: tematem, celem, stylem, warunkami sytuacyjnymi, stopniem zażyłości między interlokutorami.

Wielość leksemów nazywających wymianę słów, myśli i poglądów nie jest zjawiskiem, które zauważa się jedynie w polszczyźnie. W języku angielskim także funkcjonują różne wyrazy określające tego typu akt komunikacji. Wyróżnić można chociażby ogólne *conversation* i *talk, discussion* będący odpowiednikami polskiego wyrazu *dyskusja, chat* oznaczający towarzyską, nieformalną rozmowę (inaczej pogaduszki, gadka) czy *small talk* definiowany jako rozmowa niezobowiązująca, błaha, o niczym (por. *Cambridge Dictionary of English*: online). Intrygującą i występującą nie tylko w krajach anglosaskich formą wymiany werbalnej, która odbywa się w specyficznych okolicznościach komunikacyjnych jest także *walk and talk*, czyli rozmowa prowadzona przez co najmniej dwóch interlokutorów podczas spaceru. Taki typ interakcji znany jest z produkcji filmowych i telewizyjnych, w których idący pieszo bohaterowie opowiadają sobie nawzajem jakąś historię. O efektywności techniki polegającej na łączeniu rozmowy oraz spaceru świadczy fakt, iż wykorzystuje się ją w różnych dziedzinach życia – w psychologii i psychoterapii jako sposób budowania zaufania między rozmówcami, w biznesie jako alternatywę dla tradycyjnych spotkań w przestrzeniach zamkniętych (typu biuro, restauracja) czy w życiu prywatnym jako formę spędzania czasu wolnego.

Przykładem ciekawej sytuacji, w której odmienne nazwy mogą odzwierciedlać zróżnicowanie pragmatyczne, przez co stanowić źródło problemów komunikacyjnych, międzykulturowych oraz tłumaczeniowych są dwie odmiany rozmowy: *yarn* i *chat*. Na ich odmiennosc przy analizie australijskich aktów mowy zwróciła uwagę Anna Wierzbicka (1999: 246–248). *Yarn* to określenie funkcjonujące w języku angloaustralijskim, które oznacza prowadzoną bez pośpiechu, przeważnie męską rozmowę, której istota tkwi w głębszej wymianie myśli, a jej

celem jest podtrzymanie więzi między uczestnikami komunikacji. Badaczka przedstawia *yarn* w opozycji do *chatu*, czyli lekkiej, niezobowiązującej pogawędki, prowadzonej głównie przez kobiety. Podkreśla też, że „pojęcie *chat* implikuje [...] łatwość mówienia, nieprzerwany i swobodny potok słów”, zaś *yarn* – „zwięzłość i znajdujące się w tle długotrwałe milczenie, izolację, rzeczywistą potrzebę wymiany słownej jako formy rzadkiego kontaktu z innymi ludźmi, a zwłaszcza ze swoimi przyjaciółmi (można codziennie *chat* ze swoimi sąsiadami, ale z pewnością nie można z nimi codziennie *yarn*)” (Wierzbicka 1999: 248).

Analiza źródeł leksykograficznych potwierdza, że granice między znaczeniami leksemów *rozmowa*, *konwersacja*, *dialog*, *dyskusja*, a także innych wyrazów bliskoznacznych nazywających wymianę werbalną są nieostre, co powoduje zwiększenie zamętu pojęciowego. O ile w polszczyźnie ogólnej takie wyraziste rozgraniczenie nie jest potrzebne, o tyle w nauce (tu: na gruncie pragmalingwistyki i genologii) dąży się do ścisłości definicyjnej i hierarchizacji pojęć⁴. W dalszej części publikacji podejmuję próbę ich usystematyzowania.

1.2. Przegląd stanowisk badaczy

W niniejszym podrozdziale przedstawię najważniejsze wnioski na temat rozmowy i jej pokrewnych gatunków mowy, które płyną z publikacji uczonych reprezentujących różne dyscypliny naukowe. Rozwój badań poświęconych rozmowie oraz innym formom dialogowym zostanie ukazany w sposób chronologiczny. W pierwszej kolejności odwołam się do następujących prac językoznawczych: *Składnia rozmowy telefonicznej* Krystyny Pisarkowej (1995), *Dialog potoczny a tekst* Jacka Warchali (1991), *Struktura tekstu rozmowy potocznej* Urszuli Żydek-Bednarczuk (1994), *Wywiad prasowy. Język – gatunek – interakcja* (1998) oraz „... porozmawiajmy o rozmowie”. *Kryteria typologii rozmowy jako interakcji werbalnej* (1999) Małgorzaty Kity, *Spójność i struktura tekstu* Aleksandra Wilkonia (2002), *Słowo do słowa, zrobi się rozmowa, czyli kilka spostrzeżeń na temat rozmowy* Bożeny Taras (2003), „*Rozmowa albo dialog...*” – wykorzystanie modelu ustnej komunikacji w literaturze XVI i XVII wieku Mirosławy Siuciak (2004), *Dialog a nowe media* pod red. Małgorzaty Kity (2004), *Stylistyka interakcyjna / konwersacyjna – co zacząć?* Stanisława Gajdy (2006),

⁴ O różnicach między taksonomią potoczną a naukową pisał Jerzy Bartmiński (2012), który zwrócił uwagę właśnie na dysharmonię między powszechnym użyciem a naukowymi tezami i założeniami badaczy. Słownictwo potoczne, w przeciwieństwie do naukowego, cechuje się mniej rozbudowaną hierarchią oraz dominacją słów konkretnych, podstawowych, które „mają dla użytkownika najbogatszą treść znaczeniową, ich desygnaty są najłatwiej rozpoznawalne” (Bartmiński 2012: 126–127).

Wywiad telewizyjny na żywo. Charakterystyka gatunku Barbary Sobczak (2006) oraz *Formy dialogowe w gatunkach prasowych* Magdaleny Ślawnickiej (2011). Następnie zaprezentuję podstawowe tezy dotyczące wymiany werbalnej, jakie zostały omówione w wybranych tekstach niejęzykoznawczych związanych z takimi dziedzinami nauki, jak filozofia języka – *Logika a konwersacja* Paula Grice’a (1980), psycholingwistyka – *Jak tworzyć rozmawiając. Skuteczność rozmowy* Jerzego Bobryka (1995) czy socjologia z elementami filozofii i psychologii – *Ja, Ty, Inny – dialog?* Teresy Żółkowskiej (2013).

1.2.1. Rozmowa w badaniach językoznawczych

Jedną z pierwszych prac lingwistycznych poświęconych rozmowie jest publikacja **Krystyny Pisarkowej** pt. *Składnia rozmowy telefonicznej* z 1975 roku, w której za przedmiot analizy obrano cechy składniowe zarejestrowanych towarzyskich rozmów mówionych przeprowadzonych za pośrednictwem telefonu. Podstawowe zadanie badawcze to zaprezentowanie charakterystyki, a zwłaszcza tendencji, jakie rządzą strukturą składniową tekstów mówionych. Autorka traktuje rozmowę jako najnaturalniejszy sposób zastosowania kompetencji językowej, ponieważ „percepcja i weryfikacja tekstu nadanego, czyli jego (z)rozumienia dokonuje się natychmiast i jednocześnie rzeczywisty, obecny, nie wyimaginowany odbiorca dostarcza nadawcy, bezpośrednio po percepcji, sprawdzianów tejże percepcji” (Pisarkowa 1975: 6). Dodatkowo taka forma komunikacji aktywizuje jej uczestników (zarówno nadawcę, jak i odbiorcę), pobudzając ich kreatywność, a w przypadku nieprzygotowanego na rozmowę odbiorcy – mobilizuje go do zaprezentowania swoich umiejętności percepcyjnych. Badaczka, podobnie jak dawniejsze źródła leksykograficzne typu SL czy SW (por. tabela 1), wskazuje również na podstawową, pierwotną właściwość rozmowy, jaką jest oralność. Jako forma ustnego porozumiewania się jest czymś ulotnym, powstającym doraźnie, bez przygotowania, co zauważa się w budowie składniowej.

Inny językoznawca, **Jacek Warchał**, w publikacji pt. *Dialog potoczny a tekst* z 1991 roku zajął się omówieniem zagadnienia spójności i wewnętrznej organizacji dialogu. Badacz w swoich rozważaniach wymiennie posługuje się pojęciami *dialog* oraz *rozmowa*, jednak to pierwsze z nich jest dla niego istotniejsze ze względu na uwarunkowania historyczne. Chodzi tutaj głównie o etymologię (gr. *diálogos*, czyli ‘rozmowa dwóch osób’), wskazującą na pierwszeństwo dialogu nad rozmową. Nie bez znaczenia są także utrwalone w tradycji literackiej *Dialogi* Platona – J. Warchał odwołuje się bowiem do sokratejskiej koncepcji dialogu. Zaznacza, że dla Sokratesa rozmowa była przede wszystkim sposobem poszukiwania prawdy i mądrości, a także „ścieraniem się dwóch punktów widzenia” (1991: 7). Językoznawca, przedstawiając rozumienie rozmowy przez starożytnych filozofów, dodaje, że:

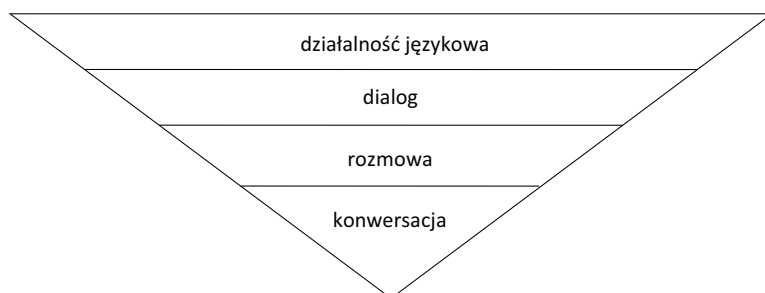
Rozmówcy mają jednakie prawo do ujawniania swych racji i obrony tychże, ale też mają obowiązek poszukiwania i uzgadniania racji w imię zgody na prawdę. Dlatego Sokrates tak zaciekle polemizował z sofistami, których dążeniem było nie przekonywanie, lecz pokonywanie. [...] Rozmówca nie był współdziałającym partnerem, ale przeciwnikiem, którego należało pokonać, wciągając do monologu. Walka z sofistami była zatem walką z tak pojętym monologiem na rzecz prawa do formułowania i obrony własnych sądów oraz przyjmowania w imię prawdy sądów interlokutora (Warchała 1991: 7).

Współcześnie taki typ rozmowy – oparty na wymianie poglądów, zdań, stanowisk i prowadzący do osiągnięcia porozumienia, kompromisu między uczestnikami – nazwalibyśmy dyskusją (por. definicje słownikowe zamieszczone w tabeli 1).

W monografii *Dialog potoczny a tekst* odchodzi się od postrzegania repliki jako podstawowego elementu budującego rozmowę. Za najmniejszą jednostkę dialogową uznaje się zaś wymianę, w której bierze udział minimum dwóch uczestników: podmiot inicjujący i podmiot reagujący. Interlokutorzy wymieniają się wskazanymi rolami w trakcie trwania rozmowy – „w każdym momencie dialogu (dzianie się dialogu w skali mikro) jego uczestnicy pełnią role «bycia w tej chwili nadawcą» i «bycia w tej chwili odbiorcą»” (Warchała 1991: 27). Dopuszczalna jest również sytuacja, w której jedna osoba pełni jednocześnie zarówno rolę inicjatora, jak i podmiotu reagującego (por. Warchała 1991: 10). Co więcej, J. Warchała podkreśla, iż nie wystarczy biegła znajomość języka, aby prowadzić dialog, potrzebna jest również umiejętność posługiwania się nim, tzn. należy łączyć kompetencję językową z kompetencją komunikacyjną.

Tematem rozmowy z perspektywy lingwistycznej zajęła się także **Urszula Żydek-Bednarczuk**, która w pracy *Struktura tekstu rozmowy potocznej* z 1994 roku podjęła się opisu językowej struktury wymiany potocznej. Materiał badawczy stanowią zarejestrowane rozmowy prowadzone w sytuacjach nieoficjalnych, prywatnych, codziennych.

Językoznawczyni rozgranicza i wyjaśnia następujące pojęcia: *działalność językowa*, *dialog*, *rozmowa*, *konwersacja* (por. wykres 2). Dialog, rozmowa i konwersacja traktowane są jako przejawy działalności językowej człowieka. Ukazując relację między dialogiem a rozmową, badaczka przyjmuje, że *dialog* jest pojęciem szerszym, występuje zarówno w odmianie pisanej (np. w dramatach), jak i mówionej, podczas gdy rozmowa – przeważnie w mówionej. Ponadto zaznacza, że sprowadzanie dialogu wyłącznie do wymiany ról między nadawcą a odbiorcą nie definiuje w pełni tego pojęcia. Za podstawową jednostkę budującą dialog uznaje krok, który traktuje jako najmniejszy element porządkowania tekstu. Przedstawia także wyraźną różnicę między rozmową sytuowaną w kontekście potocznym a konwersacją, stwierdzając, że „w rozmowie reguła interakcji, zmienności tematu jest luźna, a w konwersacji obowiązują ściśle zasady i maksymy” (Żydek-Bednarczuk 1994: 31).

Wykres 2. Zakres użycia pojęć: *działalność językowa, dialog, rozmowa, konwersacja*

Źródło: Żydek-Bednarczuk 1994: 31

Urszula Żydek-Bednarczuk podkreśla, że w rozmowie mogą zostać wykorzystane formy dialogowe, monologowe, a także opowiadanie, opisy, struktury argumentacyjne czy wymiany typu: pytanie – odpowiedź. Ostatecznie badaczka definiuje rozmowę

jako wydarzenie komunikacyjne w komunikacji *face to face*, realizowane werbalnie, w którym uczestniczy minimum dwóch partnerów uwikłanych w warunki kulturowo-socjalne i sytuacyjne. Partnerzy realizują określony cel – intencję, podejmując temat rozmowy. Powodzenie komunikacji zależy od: interakcji, kooperacji między rozmówcami i tematyczności (Żydek-Bednarczuk 1994: 32)⁵.

Próbę zdefiniowania rozmowy i jej gatunków pokrewnych (typu dialog, konwersacja czy dyskusja) podejmuje również **Małgorzata Kita** – w publikacji *Wywiad prasowy. Język – gatunek – interakcja* z 1998 roku, w której przedmiot badań stanowi forma dialogowa w ujęciu medialnym (wywiad prasowy) oraz w artykule „... porozmawiajmy o rozmowie”. *Kryteria typologii rozmowy jako interakcji werbalnej* z 1999 roku. Językoznawczyni opisuje tę formę komunikacji przede wszystkim jako rodzaj interakcji werbalnej odbywającej się głównie w sytuacjach nieoficjalnych. Badaczka sygnalizuje istotny fakt – pomimo tego, iż słowniki (np. *Słownik języka polskiego* pod red. Mieczysława Szymczaka (1981: 103)) traktują leksemy *rozmawianie, konwersacja, pogawędka* synonimicznie, to istnienie różnic między nimi wyczuwa się intuicyjnie. Stwierdza, że termin *rozmowa* jest nienacechowanym hiperonimem wobec wszystkich tych słów, które (błędnie) są stosowane wymiennie. Dodaje też, że typy tej formy komunikowania się między ludźmi (takie jak konwersacja, pogaduszki, plotki czy rozmowy intymne) są kontrastowane przez odmienne relacje między uczestnikami (od oficjalnych po zażyłe) i dominantę tematyczną.

⁵ Warto zaznaczyć, iż w przytoczonej definicji nie uwzględniono komunikacji pośredniej oraz niewerbalnej.

Małgorzata Kita dialog definiuje jako formę podawczą opartą na wymianie, co potwierdza grecki przedrostek *dia* o znaczeniu „przez”, który wskazuje na ruch (Kita 1998: 170–173). Zgodnie z tą tezą rozmowę, konwersację, dyskusję, wywiad itp. uznaje za gatunki dialogowe. Ostatecznie badaczka traktuje rozmowę jako rodzaj interakcji posiadający następujące cechy: „symetryczny stosunek ról, zdecydowana dominacja współpracy nad współzawodnictwem, cel wewnętrzny (nastawienie na kontakt i potwierdzenie związków społecznych), nieformalność funkcjonowania” (Kita 1999: 127). Konwersację tłumaczy zaś jako swobodną odmianę rozmowy prowadzoną „dla przyjemności” przez równych sobie interlokutorów, posiadających podobną wiedzę o świecie⁶. Za cechy charakterystyczne dyskusji badaczka uznaje natomiast: nierówność ról interlokutorów (prowadzący i uczestnicy), występowanie tematu stałego, narzuconego, nieprywatnego oraz dominację tonu poważnego (Kita 1998: 175–183).

Nieco inne spojrzenie na definiowanie rozmowy prezentuje **Aleksander Wilkoń** w publikacji *Spójność i struktura tekstu* (2002: 228–243). Dla badacza rozmowa to gatunek mowy swobodnej, naturalnej, wykorzystywany w sytuacjach nieoficjalnych. Definiuje ją jako odmianę dialogu i polilogu, „w którym dominują funkcje: ludyczne, informacyjne, wyrażające potrzebę kontaktu, zaspokojenie ciekawości, wiedzy, wymianę sądów i opinii itp.” (Wilkoń 2002: 230). Podkreśla także swobodną zmienność ról między nadawcą a odbiorcą. Badacz wyjaśnia relację między rozmową a konwersacją, traktując te gatunki jako opozycyjne względem siebie. A. Wilkoń dowodzi, iż konwersacja jest rodzajem rozmowy kulturalnej i starannej, niekiedy nawet sztucznej, o cechach wyraźnie przeciwstawnych względem rozmowy potocznej, co przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Zestawienie opozycyjnych cech rozmowy i konwersacji

Rozmowa	Konwersacja
język naturalny	język wysublimowany
spontaniczność	gra językowa
luźny układ tematów	podtrzymywany temat konwersacji
wielość odmian socjalnych	posługiwanie się elitarnym kodem rozwiniętym
tematy codzienne	tematy z kręgu bloków semantycznych „kultura”

Źródło: Wilkoń 2002: 231.

⁶ Leksem *konwersacja* w znaczeniu naturalnej, swobodnej rozmowy towarzyskiej jest współcześnie używany w odniesieniu do komunikacji prowadzonej za pośrednictwem mediów społecznościowych, a zwłaszcza dla nazwania interakcji pomiędzy użytkownikami aplikacji Facebook Messenger, o czym świadczą powszechnie używane zwroty typu *tajna konwersacja w Messengerze* czy *konwersacja grupowa w Messengerze*.

Autor *Spójności i struktury tekstu* objaśnia również pojęcie *dyskusji*. Podobnie jak konwersacja, dyskusja jest gatunkiem mowy starannej, jednak jej istota polega na rzeczowej, pozbawionej emocji wymianie odmiennych poglądów oraz na przekonaniu rozmówcy do własnego stanowiska. Główny cel dyskusji tkwi w osiągnięciu porozumienia. Ponadto A. Wilkoń przeciwstawia dyskusję kłótni (Wilkoń 2002: 48–49).

Rozmowa jako gatunek wypowiedzi została zdecydowanie najszerzej omówiona przez **Bożenę Taras** w artykule *Słowo do słowa, zrobi się rozmowa, czyli kilka spostrzeżeń na temat rozmowy* (2003: 35–45). Badaczka rozmowę nazywa nie tylko takie sytuacje komunikacyjne, w których uczestnicy nie mają ze sobą bezpośredniego kontaktu *face to face* (np. w rozmowie telefonicznej), ale również te ograniczające się wyłącznie do zachowań niewerbalnych (np. rozmowa na migi). Pomimo tego za prymarną cechę rozmowy uznaje ustność. Według niej o ustności jako prymarnym wyznaczniku rozmowy świadczą: pierwotne znaczenie słowa *mowa* ('gwar, wrzask'), związki wyrazowe tworzone ze słowem *rozmowa*, notowane w słownikach, typu: *cicha rozmowa*, *huczy od rozmów*, *podłuchać rozmowę*, a także leksem *słowo*, który pierwotnie odnosił się do ustnego wypowiadania się, co potwierdzają wyrażenia typu: *nie pisać słowa*, *przerwać komuś w pół słowa* (2003: 36). Autorka zauważa także, że w świadomości użytkowników języka funkcjonuje pewna stała i stabilna postać rozmowy, charakteryzująca się następującymi elementami: występowaniem partnerów rozmowy, wymianą ról nadawczo-odbiorczych, co determinuje dialogowość, interakcją, kooperacją, tematem. Jednak B. Taras podkreśla, że tej formy komunikacji nie da się „zamknąć w jednej strukturalnej, semantyczno-pragmatycznej i stylistycznej formie” (Taras 2003: 38). Ze względu na takie czynniki, jak konwencje kulturowe, sytuacje komunikacyjne czy nowe możliwości porozumiewania się (telefon, internet) można wskazać mocno zróżnicowane odmiany gatunkowe rozmowy, np. rozmowę potoczną oraz służbową (na temat rodzajów rozmowy szerzej w podrozdziale 1.4).

Na problem zachodzenia zakresów semantycznych pojęć *rozmowa* i *dialog* uwagę zwróciła **Mirosława Siuciak** w artykule „*Rozmowa albo dialog...*” – wykorzystanie modelu ustnej komunikacji w literaturze XVI i XVII wieku (2004). Jak zaznacza językoznawczyni, zamieszanie terminologiczne związane z tymi leksemami zauważa się w polszczyźnie już w XV wieku, czego przykładem są tytuły tekstów literackich z tego okresu:

W polskiej spuściźnie literackiej z okresu XV–XVIII wieku znajdujemy dziesiątki utworów, które w tytule mają takie określenia, jak „rozmowa”, „rozprawa”, „dialog”, „dyskurs”. O tym, że terminy te były pojmowane synonimicznie, świadczą chociażby niektóre tytuły, w których występują zestawienia: „dialog albo rozmowa”, „rozmowa albo dyskurs”, „rozmowa albo dialog”. Ma to związek z częstym

w XVI- i XVII-wiecznym piśmiennictwie zwyczajem zestawiania w tytule blisko-
znacznych określeń w taki sposób, że obok terminu zapożyczonego występuje od-
powiednik polski (Siuciak 2004: 415).

Analiza staropolskiej i renesansowej twórczości literackiej przedstawiona
przez M. Siuciak potwierdza, że dialog jako gatunek literacki był oparty na mo-
delu typowym dla komunikacji ustnej, czyli „rozmowie najczęściej dwóch osób,
co uzewnętrznia się podziałem całego tekstu na repliki powiązane treściowo i for-
malnie” (2004: 421). Częste wykorzystywanie formy rozmowy w dawnej litera-
turze badaczka tłumaczy atrakcyjnością tego typu wypowiedzi – rozmowa bo-
wiem „daje możliwość dynamicznej konfrontacji różnych poglądów i wciągnięcia
czytelnika do dyskusji nad poruszonymi problemami” (Siuciak 2004: 414).

Odwołując się do założeń zawartych we współczesnych publikacjach, ba-
daczka przyjmuje wniosek U. Żydek-Bednarczuk i traktuje dialog jako pojęcie
szersze od rozmowy. Swoje stanowisko argumentuje przede wszystkim dwoma
czynnikami. Po pierwsze, bierze pod uwagę umiejscowienie dialogów w literatu-
rze, zauważając, że w analizach utworów nie pojawiają się określenia typu rozmo-
wa w tekście dramatu czy rozmowa w powieści. Po drugie, podkreśla naturalny
związek rozmowy z ustnością oraz powszechne przypisanie jej mówionej odmia-
nie języka.

Traktowanie dialogu jako hiperonimu wobec pozostałych leksemów zwią-
zanych z wymianą werbalną i stawianie go na pierwszym miejscu, jeśli chodzi
o komunikację językową, jest widoczne również w pracach z zakresu lingwisty-
ki opublikowanych w ostatnich latach, w których jednak badacze coraz częściej
podkreślają już nie tyle znaczenie dialogu w literaturze, co w sferze medialnej
– z tego względu istotnymi tematami stały się gatunki dialogowe w mediach i po-
jęcie *dyskursu*. Tak jak rozmowa – jako temat badawczy – wynikała z rozwoju
z jednej strony lingwistyki tekstu, a z drugiej strony z analizy konwersacyjnej, tak
kolejnym etapem było zajęcie się dyskursem. Choć zagadnienie rozmowy w roz-
ważaniach uczonych nieco zeszło na dalszy plan, to formy dialogowe stale pod-
dawane są analizom językoznawczym, co wynika przede wszystkim z szybkiego
rozwoju mediów. Środki masowego przekazu (nie tylko prasa, radio i telewizja,
ale także telefon stacjonarny i komórkowy oraz internet i nowe media) stworzy-
ły nowe możliwości komunikowania się, przez co zmieniły się takie elementy
pragmatyczne, jak sposób porozumiewania się, sytuacja komunikacyjna czy role
użytkowników. Badacze stanęli zatem przed zadaniem ponownego zajęcia się
tematem dialogu w komunikacji międzyludzkiej i spojrzenia na niego z nowej,
medialnej perspektywy.

Na powstanie nowych gatunków opartych na wymianie werbalnej uwa-
gę zwrócili m.in. autorzy monografii wieloautorskiej pt. *Dialog a nowe me-
dia* (2004) pod red. M. Kity, którzy z reguły leksemy *rozmowa* i *dialog* stosują

wymiennie. Przedmiotem analiz stała się dla nich „rozmowa obrazkowa”, czyli ta prowadzona za pośrednictwem krótkich wiadomości typu SMS oraz MMS, rozpatrywana w publikacji zwłaszcza w odniesieniu do dyskursu młodzieżowego (por. Karwatowska, Szpyra-Kozłowska 2004a, 2004b), a także rozmowa medialna, która odbywa się przy wykorzystaniu prasy, radia, telewizji czy internetu. Pod względem poziomu interakcyjności doceniana jest zwłaszcza rola tego ostatniego przekaznika medialnego, uznawanego za medium najbardziej dialogowe (por. Grzenia 2003: 82; Taras 2004: 43).

Z jednej strony autorzy artykułów zawartych we wspomnianej publikacji uważają formy dialogowe swoiste dla przestrzeni internetowej, które poza nią nie występują, takie jak np. rozmowa w sieci, dla której B. Taras proponuje określenie *netlog* (połączenie ang. *net*, czyli sieć oraz łac. *logos*, czyli mowa, słowo, wypowiedź, wiadomość). Badaczka nazywa w ten sposób wielopłaszczyznową, złożoną strukturalnie, semantycznie i pragmatycznie rozmowę zaistniałą w przestrzeni wirtualnej. To „system spletanych, krzyżujących się wypowiedzi o cechach dialogu, monologu lub/i polilogu, które tworzą konkretny akt mowy urzeczywistniony w internecie” (Taras 2004: 44). Przykładem *netlogu* może być wymiana komentarzy między użytkownikami pod artykułem internetowym. Z drugiej strony językoznawcy podejmują w monografii próbę analizy tradycyjnych gatunków interakcyjnych o ugruntowanej pozycji w mediach i odpowiedzi na pytanie, jaką postać przyjmują w sieci. I tak Katarzyna Wyrwas w centrum swojego zainteresowania postawiła dyskusję, którą uznaje za odmianę dialogu, ściśle powiązaną z rozmową, a za podstawę materiałową obiera opinie publikowane na forach internetowych. Jak wynika z jej badań, wymiany tego typu rzadko spełniają podstawowe cechy dyskusji, takie jak staranna mowa, panowanie nad emocjami, kultura słowa czy skuteczność argumentacji:

Dyskusja na forum internetowym tym się różni od dyskusji „idealnej”, że nie kończy jej ustalenie wspólnych poglądów na dany temat. Nie wiadomo nawet, czy dyskutanci (współ)tworzący ten gatunek mają na uwadze zasadniczy cel dyskusji, jakim powinno być osiągnięcie pewnego konsensusu (Wyrwas 2004: 70).

Analiza komentarzy publikowanych na forach internetowych przedstawiona przez K. Wyrwas pokazuje zatem, że chociaż takie miejsca interakcji powszechnie nazywane są forami dyskusyjnymi, to rzadko spełniają one warunki dyskusji *sensu stricto*.

Zamęt terminologiczny związany z nazwaniem gatunków wypowiedzi opartych na wymianie dialogowej dostrzega także **Stanisław Gajda**, który w artykule *Stylistyka interakcyjna / konwersacyjna – co zacząć?* z 2006 roku skupia się przede wszystkim na aspekcie stylistycznym, w centrum swojego zainteresowania stawiając takie pojęcia jak *style konwersacyjne*, *stylistyka interakcyjna* i *stylistyka*

konwersacyjna. W celu zdefiniowania oraz wydobycia różnic odwołuje się do podstaw słowotwórczych wskazanych leksemów, czyli do:

a) interakcji, czyli „wzajemnego oddziaływania na siebie osób, przedmiotów lub zjawisk” (Gajda 2006: 24),

b) oraz konwersacji, którą rozumie jako „lekką, swobodną, dość wyrafinowaną rozmowę towarzyską” (Gajda 2006: 24).

Autor jest jednak zdania, iż wartość semantyczna terminów głównych, czyli *stylistyka interakcyjna* i *stylistyka konwersacyjna*, nie jest tożsama ze znaczeniami, jakie posiadają ich bazy. Z tego względu S. Gajda proponuje interdyscyplinarne podejście do omawianego zagadnienia i odwołanie do socjologii, czyli nauki, w której kluczowymi terminami są *interakcja* oraz *interakcjonizm*. W centrum jej zainteresowania znajduje się bowiem m.in. „znaczące działanie społeczne jednostek i grup wchodzących z sobą w związki społeczne (interakcje)” (2006: 25) oraz związany z tym interakcjonizm symboliczny polegający na tworzeniu, podtrzymywaniu i transformacji znaczeń w interakcjach bezpośrednich. S. Gajda podkreśla, że interakcja jest ujmowana przez socjologów przede wszystkim jako element życia codziennego oraz działanie człowieka obdarzone znaczeniem, rozpatrywane w skali mikro, a jedną z jej form jest rozmowa (por. 2006: 25–26). Dodaje także, że socjologiczne badania poświęcone procesom interakcji zapoczątkowały analizy konwersacyjne (ang. *conversation analysis* od ang. *conversation*, czyli ‘rozmowa’), które rozwijane były zwłaszcza przez etnometodologię, czyli orientację badawczą w socjologii, dla której rozmowa jest podstawową formą działania w życiu społecznym (por. 2006: 26).

Do zagadnienia rozmowy i jej miejsca na tle innych form wypowiedzi opartych na strukturze wymiany (dialogu, konwersacji oraz wywiadu) odnosi się również **Barbara Sobczak** (2006). Jej analizy są poświęcone charakterystyce gatunku medialnego, jakim jest wywiad telewizyjny przeprowadzany na żywo. Badaczka definiuje rozmowę jako „ciąg następujących po sobie, czasem nakładających się wypowiedzi co najmniej dwóch osób, które w niej uczestniczą” (2006: 33). Za najważniejsze właściwości tej formy wypowiedzi uznaje:

a) ustność będącą prymarną cechą rozmowy, przy czym przekaz mówiony jest uzupełniany środkami parawerbalnymi i niewerbalnymi,

b) przemienność ról nadawczo-odbiorczych, która jest determinowana dialogowością rozmowy,

c) interakcję i kooperację uczestników interakcji, którzy poprzez podejmowanie tematu realizują w niej jakiś cel, w związku z czym są zobligowani do przestrzegania określonych reguł konwersacyjnych.

Jeśli chodzi o relację między rozmową a konwersacją, B. Sobczak przyjmuje stanowisko A. Wilkonja. Ponadto językoznawczyni definiuje wywiad jako taki typ rozmowy, który ze względu na specyficzną sytuację komunikacyjną jest zbliżony do konwersacji (więcej na temat wywiadu w podrozdziale 3.1.1.).

Jedna z najnowszych prac językoznawczych, w której przedmiotem analizy jest akt komunikacji oparty na wymianie werbalnej to publikacja **Magdaleny Ślawnickiej** *Formy dialogowe w gatunkach prasowych* (2011). W centrum zainteresowania badaczki znajduje się nie rozmowa, a dialog (rozpatrywany w odniesieniu do prasy), który traktuje jako podstawowy sposób porozumiewania się ludzi oraz najnaturalniejszą formę wypowiedzi (por. 2011: 37). Językoznawczynie odwołuje się przy tym do słów Anety Załazińskiej, dla której dialog „jest zarazem pierwszym, najważniejszym i najpopularniejszym sposobem użycia języka. [...] stanowi tekst mówiony sam w sobie” (2006: 11–12). M. Ślawnicka dialog jako formę podawczą przeciwstawia monologowi, czyli wypowiedzi jednej osoby (przyjmuje zatem koncepcję Jana Mukařovskiego – por. 1970: 190). Przywołuje także pojęcie *trilogu*, czyli wymianę komunikacyjną zachodzącą pomiędzy trzema osobami, i zauważa, że z realizacją takiego modelu mamy do czynienia w komunikacji medialnej, w której udział biorą: nadawca – odbiorca bezpośredni – odbiorca pośredni (czytelnik tekstu, radiosłuchacz, widz materiału audiowizualnego) – por. Ślawnicka 2011: 38.

W rozumieniu leksemu *dialog* M. Ślawnicka przyjmuje dwie perspektywy:

a) szeroką, w obrębie której dialog postrzega jako „kwintesencję komunikacji, jako właściwości tekstu” (2011: 38),

b) wąską, tłumacząc dialog jako ciąg wymian dialogowych (por. 2011: 38).

Autorka zwraca również uwagę na ugruntowaną pozycję oraz bogatą tradycję dialogu w literaturze i filozofii. Z jednej strony przypomina o jego literackich realizacjach, takich jak dialog występujący w dramacie czy powieści (por. Ślawnicka 2011: 36). Z drugiej strony odwołuje się do filozoficznego podejścia do dialogu, m.in. do koncepcji Michaiła Bachtina, która zakłada, że istotą życia ludzkiego jest uczestniczenie w dialogu (por. Bachtin 1986: 453). Jej podstawowe założenie brzmi: „człowieczeństwo najlepiej realizuje się w dialogu” (2011: 38), a sam dialog traktowany jest jako „odnajdywanie sensów wspólnych na drodze spotkania z drugim człowiekiem” (2011: 39). Z tego względu M. Bachtin wysuwa wniosek, iż każdy tekst jest rodzajem dialogu między nadawcą a odbiorcą. W odwołaniu do przywołanej tezy i całego nurtu filozoficznego M. Ślawnicka przyjmuje, że każdy tekst prasowy jest formą dialogową, ponieważ tworzy się go z myślą o odbiorcy (2011: 40).

1.2.2. Rozmowa w badaniach niejęzykoznawczych

Próbie wskazania istoty rozmowy oraz innych gatunków wypowiedzi opartych na interakcji podejmują nie tylko językoznawcy, ale także badacze reprezentujący inne dyscypliny naukowe. Jednym z nich jest filozof języka pochodzący z Wielkiej Brytanii, **Paul Grice**, znany przede wszystkim z teorii reguł konwersacyjnych i implikatur zawartych w pracy *Logika a konwersacja* (1980). Jego

założenia dotyczące komunikacji zdobyły ogromną popularność, a dzisiaj stanowią podstawę w badaniach pragmatyki językowej. Maksymy konwersacyjne sformułowane przez naukowca są uniwersalne i odnoszą się do każdego typu komunikacji językowej, nie tylko konwersacji – P. Grice synonimicznie traktował bowiem leksemy *konwersacja* i *rozmowa*. Reguły te, mające związek z uniwersaliami interpersonalnymi, to szczegółowe właściwości bezpośrednich aktów mowy, zasady ich wyrażania. Jeśli nie są respektowane, to wówczas mamy do czynienia z pośrednim aktem komunikacyjnym, czyli aktem mowy, którego cel nie jest realizowany wprost.

Badacz formułuje ogólną zasadę kooperacji związaną z podejmowaniem współpracy przez interlokutorów, którzy mają wspólny lub przynajmniej zbliżony cel, a w czasie rozmowy zmierzają w tym samym kierunku (Grice 1980: 91–114), np. dwie osoby chcą umówić się na spotkanie towarzyskie (mają podobny cel) i poprzez wymianę komunikatów próbują ustalić dogodną dla obu stron porę (zmierzają w jednym kierunku). Reguła kooperacji brzmi: „Wnoś swój wkład do konwersacji tak, jak tego w danym jej stadium wymaga przyjęty cel czy kierunek wymiany słów, w której bierzesz udział” (Grice 1980: 96). W aktach bezpośrednich zastosowanie mają także szczegółowe maksymy:

a) **maksyma ilości** – mów tyle, ile jest potrzebne do tego, by powiedzieć tylko to, co konieczne,

b) **maksyma jakości** – przekazuj wyłącznie prawdziwe informacje, które możesz poprzeć dowodami,

c) **maksyma stosunku (odniesienia)** – mów na temat,

d) **maksyma sposobu** – wypowiadaj się zwięźle, w sposób uporządkowany, używaj jasnych i jednoznacznych sformułowań (Grice 1980: 97–98).

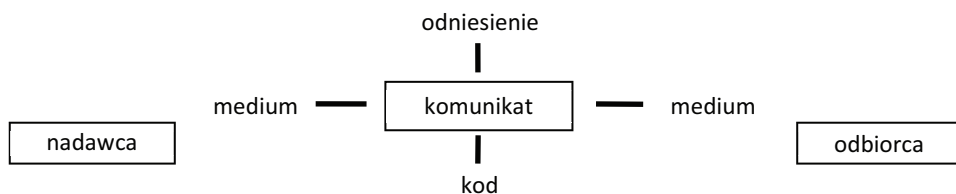
Przedstawionych zasad konwersacyjnych nie należy traktować jako zaleceń komunikacyjnych. To, czy maksymy są realizowane podczas rozmowy, zależy od intencji mówiącego. Jeśli nadawca pragnie prowadzić wymianę opartą na współpracy (kooperacji), jego zachowanie komunikacyjne zazwyczaj będzie przebiegało według zasad sformułowanych przez P. Grice’a – rozmówca będzie mówił tyle, ile trzeba, mówił to, do czego ma przekonanie, że jest prawdą, mówił na temat, w sposób prosty i zrozumiały. Jeśli zaś uczestnik komunikacji będzie chciał coś ukryć lub jego cel nie będzie wyrażony wprost, to wtedy dojdzie do zakłócenia przynajmniej jednej ze wskazanych maksym. Zasady konwersacyjne P. Grice’a w dużym stopniu służą zatem do wykrycia niejawnych intencji interlokutora (pośrednich aktów mowy).

Z jeszcze innego punktu widzenia – nie genologicznego czy pragmatycznego – zagadnienie rozmowy przedstawia psycholingwista **Jerzy Bobryk** w pracy *Jak tworzyć rozmawiając. Skuteczność rozmowy* opublikowanej w 1995 roku. Według niego jest to czynność wykorzystująca nie tylko kompetencję językową, ale również kompetencję komunikacyjną (stanowisko podobne do poglądu J. Warchali).

Wymaga ona obecności oraz współdziałania przynajmniej dwóch osób, którym przyświecają takie same lub podobne cele komunikacyjne („w przeciwnym wypadku rozmowa nie zostałaby podjęta lub ustałaby zaraz po jej podjęciu” – Bobryk 1995: 69) i które wymieniają między sobą językowe komunikaty. Badacz uznaje jednak za błędne sprowadzanie rozmowy wyłącznie do wymiany zdań między nadawcą a odbiorcą. Swoje zdanie tłumaczy tym, iż

każda z wypowiedzi w dialogu lub w rozmowie [...] musi w treści swojej nawiązywać do tego, co było powiedziane, uzupełniać i rozwijać, a przynajmniej komentować myśl poprzednika. Dialog nie jest więc procesem, w którym rozmówcy zabierają głos na przemian, jest natomiast czynnością, w której przekazują oni sobie i rozwijają myśl wspólną (Bobryk 1995: 86).

W ujęciu psycholingwistycznym rozmowa jest zatem czymś więcej niż tylko wymianą komunikatów. To spotkanie osób, które poprzez akt komunikacji realizują rozmaite cele (typu powiadomienie, przekonanie, wywarcie określonego wrażenia) oraz zaspokajają swoje psychologiczne potrzeby wzbudzone chwilowo lub trwale (por. Bobryk 1995: 68–70). Poprzez rozmowę możliwe jest nawiązanie, uregulowanie lub podtrzymanie kontaktu między ludźmi, jak również uzyskanie informacji (np. rozmowa ucznia z nauczycielem) czy osiągnięcie praktycznych celów (np. dyskusja parlamentarzystów prowadząca do uchwalenia ustawy). Psycholingwista podkreśla, iż „rozmawiać można o wszystkim, choć nie z każdym na każdy temat” (Bobryk 1995: 9), np. tematy poruszane podczas rozmowy kwalifikacyjnej będą różniły się od tych podejmowanych w czasie spotkania z ukochanym. Proces komunikacji międzyludzkiej J. Bobryk ilustruje za pomocą wykresu (wykres 3), który stanowi nawiązanie do klasycznych modeli komunikacji werbalnych (por. m.in. Jakobson 1989: 81).

Wykres 3. Struktura procesu komunikacji

Źródło: Bobryk 1995: 14

Badacz *odniesieniem* nazywa przedmiot rozmowy, *kodem* – język zrozumiały dla uczestników komunikacji, natomiast *medium* – środek przekazu wypowiedzi. Należy jednak zaznaczyć, iż psycholingwista nie chodzi tutaj wyłącznie o media masowe. Jego zdaniem każda komunikacja jest pośrednia, nawet

ta, która odbywa się „twarzą w twarz”; wówczas na medium składają się narządy artykulacyjne oraz uszy rozmówców, a nawet fale powietrza przenoszące dźwięki. J. Bobryk uwzględnia i szeroko opisuje wpływ komunikacji niewerbalnej na przebieg rozmowy, a terminy *rozmowa*, *dialog*, *dyskusja* stosuje wymiennie. Ponadto uważa, że ostateczny kształt dialogu zależy od trzech czynników: natury człowieka, specyfiki ludzkich interakcji oraz natury ludzkiego dialogu. Z tego względu naukowe badania rozmowy powinny być interdyscyplinarne i łączyć osiągnięcia psychologii, socjologii oraz językoznawstwa (por. Bobryk 1995: 76).

Taką wielokierunkową perspektywę w analizach form dialogowych, uwzględniającą kilka różnych ujęć naukowych (socjologiczne, filozoficzne czy psychologiczne), przyjęła socjolog **Teresa Żółkowska**. W artykule *Ja, Ty, Inny – dialog?* z 2013 roku badaczka odwołała się do założeń filozofii dialogu, czyli dialogiki, która „proponuje nowe sposoby poznawania i rozumienia świata, szczególnie potrzebne w nowej rzeczywistości” (2013: 17). Za sprawą dynamicznych, niekiedy wręcz rewolucyjnych zmian społeczno-gospodarczych oraz technologicznych człowiek często nie radzi sobie z wyzwaniami współczesnego świata i ma coraz większe problemy z komunikowaniem się z innymi. Zdaniem autorki publikacji rozwiązaniem tych kłopotów może okazać się zwrot ku dialogowi.

Teresa Żółkowska rozróżnia przy tym dwa zakresy semantyczne omawianego pojęcia. Pierwsze znaczenie (węższe) wskazuje na dialog jako rozmowę, wymianę informacji, w której udział biorą co najmniej dwie osoby (badaczka w ogóle nie stosuje terminu *polilog*), a jej celem jest wypracowanie porozumienia – uzgodnienie wspólnych stanowisk lub przynajmniej osiągnięcie kompromisu, który będzie rozwiązaniem zadowalającym dla obu stron (por. Żółkowska 2013: 18). Ujęty w ten sposób dialog można byłoby zatem nazwać dyskusją.

W drugim, szerszym rozumieniu, stanowiącym odwołanie do dialogiki i znaczenia filozoficzno-metafizycznego, dialog jest postrzegany jako spotkanie, a jego najistotniejszym elementem jest relacja między uczestnikami, która najpełniej realizuje się między dwiema osobami – uczestniczenie w dialogu większej liczby interlokutorów stwarza bowiem zagrożenie dla zbudowania prawdziwej relacji (por. Żółkowska 2013: 18). Uwzględniając to znaczenie, T. Żółkowska odwołuje się przede wszystkim do poglądów czołowego przedstawiciela dialogiki, **Martina Bubera**, który dialog tłumaczy jako „postępowanie ludzi wobec siebie, znajdujące wyraz jedynie w komunikacji” (Buber 1991: 46; 1992: 209, 214). Dla filozofa prowadzenie dialogu nie ogranicza się wyłącznie do wymiany słów i zdań między rozmówcami – T. Żółkowska, przedstawiając poglądy M. Bubera, podkreśla, że dla niego „dialog nie jest tylko relacją komunikacyjną; to coś głębszego, to więź” (Żółkowska 2013: 20). Według filozofa, dialogowanie wiąże się z partnerstwem, bliskością oraz budowaniem

wartościowej relacji międzyludzkiej, co stanowi sens życia jednostki; dzięki temu realizowane jest człowieczeństwo – „człowiek staje się osobą dopiero w relacji do Ty” (Buber 1991: 42). W opozycji do dialogu M. Buber stawia monolog, który w klasycznej dialogice ma konotacje negatywne – kojarzony jest z samotnością, alienacją, izolacją.

Na gruncie filozofii dialogu wypracowane zostały także warunki, które powinny zostać spełnione, aby można było mówić o prawdziwym dialogu rozumianym jako spotkanie międzyludzkie. Wśród nich wyróżnia się takie elementy, jak:

a) nastawienie na partnera interakcji – dialog ujmowany jako „rzeczywiste wyjście ku drugiemu i bycie z nim” (Buber 1992: 228),

b) akceptowanie indywidualności interlokutora i szanowanie jego odmienności,

c) współodczuwanie z rozmówcą jego doświadczeń i emocji, rozumienie jego stanów psychicznych,

d) szczerość i konkretność (por. Żółkowska 2013: 21).

Należy zaznaczyć, iż w artykule T. Żółkowskiej zwraca się uwagę na dwa filozoficzne stanowiska dotyczące postrzegania dialogu, które są opozycyjne wobec siebie. Z jednej strony badaczka odwołuje się do poglądów M. Bubera, dla którego dialog jest powiązany ze wzajemnością oraz partnerstwem. Takie rozumienie dialogu T. Żółkowska uznaje za klasyczną perspektywę filozofii dialogu (2013: 28). Z drugiej strony w publikacji wspomina się także o tezach francuskiego filozofa **Emmanuela Levinasa**, który zupełnie inaczej traktuje omawianą formę komunikacji. Według niego dialog nie jest oparty ani na równorzędności, ani na wzajemności – relacja dialogiczna nie jest zatem symetryczna; w dialogu nie ma również mowy o partnerstwie, ponieważ, zdaniem E. Levinasa, relacja między interlokutorami jest hierarchiczna (Ty jest wyżej niż Ja) – por. Żółkowska 2013: 26. Mimo odmiennego podejścia do istoty dialogu (w porównaniu z M. Buberem, którego socjolog uznaje za czołowego przedstawiciela dialogiki), T. Żółkowska ostatecznie widzi w E. Levinasie filozofa dialogu. Zaznacza bowiem, że istnieje wiele interpretacji filozofii francuskiego uczonego, a jedna z nich prowadzi do kontekstu „spotkania z człowiekiem mającym trudności w radzeniu sobie z wyzwaniami współczesności, człowiekiem potrzebującym spotkania z innymi ludźmi” (Żółkowska 2013: 28).

1.3. Podsumowanie stanowisk

Biorąc pod uwagę definicje słownikowe oraz teksty uznanych badaczy, **rozmowę** określam jako akt komunikacyjny w komunikacji bezpośredniej lub pośredniej, wykorzystujący środki werbalne i niewerbalne, w którym uczestniczą co najmniej dwie osoby, podejmujące wybrany temat oraz realizujące określony

cel. Istotą rozmowy jest wymiana komunikatów między uczestnikami, którzy nie tylko przekazują sobie myśli, ale również nawiązują do poprzedniej wypowiedzi, komentując ją, rozwijając czy uzupełniając. Wiążą się z tym: zmienność ról nadawczo-odbiorczych, dialogowość, interakcja oraz współpraca. Podobnie jak B. Taras uważam, iż niemożliwe jest wskazanie jednego wzorca gatunkowego dla tego typu wypowiedzi, który pod względem struktury, stylistyki czy pragmatyki odpowiadałby każdej jego odmianie. Rozmowa może bowiem funkcjonować w rozmaitych, niekiedy bardzo zróżnicowanych typach i wariantach, które do tego mogą się krzyżować, np.:

- a) z uwzględnieniem relacji między uczestnikami interakcji wyróżnia się rozmowę prywatną (potoczną) oraz oficjalną,
- b) ze względu na sposób przekazu informacji można mówić o rozmowie werbalnej i niewerbalnej,
- c) tworzywo wypowiedzi decyduje o tym, czy rozmowa jest ustna, czy piśmenna,
- d) biorąc pod uwagę sytuację komunikacyjną oraz ramy czasoprzestrzenne, można zaś wskazać rozmowę pośrednią i bezpośrednią (szerzej na temat rodzajów rozmowy piszę w podrozdziale 1.4).

Dialog przeciwstawiam monologowi i uznaję za formę podawczą występującą w aktach komunikacyjnych posiadających strukturę wymiany. Ten typ komunikacji nie sprowadza się jednak wyłącznie do zamiennego stawiania pytania oraz odpowiedzi. Dialog rozumiem szeroko jako każdą interakcję językową zachodzącą między co najmniej dwoma uczestnikami; odchodzę jednocześnie od potocznego łączenia dialogowania wyłącznie z literaturą. Tym samym przyjmuję stanowiska U. Żydek-Bednarczuk oraz M. Kity, według których dialog to pojęcie nadrzędne wobec rozmowy.

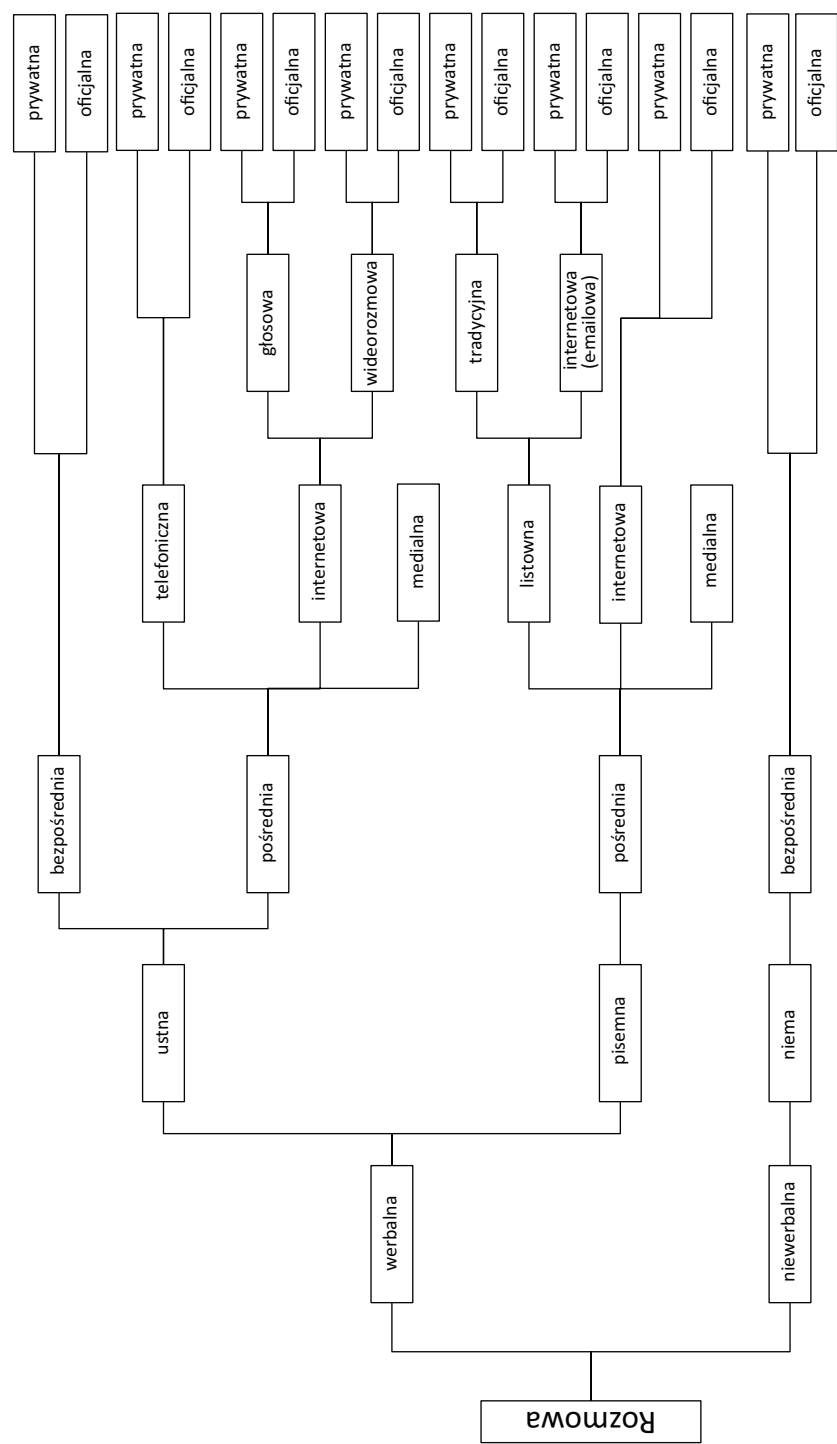
Podobnie jak Małgorzata Kita uznaję, że leksem *rozmowa* jest neutralnym, nienacechowanym hiperonimem wobec dyskusji, pogawędki czy **konwersacji**. Ta ostatnia forma komunikacji jest dwojako rozumiana przez badaczy: albo jako wymiana werbalna, w której obowiązują ściśle zasady (U. Żydek-Bednarczuk, A. Wilkoń), albo jako swobodna rozmowa towarzyska (M. Kita, słowniki języka polskiego). Wydaje się, iż badania A. Wilkonii, których efektem jest wyodrębnienie opozycyjnych cech rozmowy i konwersacji, są najbardziej przekonujące, konwersacją zatem nazywam typ rozmowy starannej, kulturalnej. Także **dyskusję** definiuję się w podobny sposób, jak czyni to autor *Spójności i struktury tekstu* – jako gatunek spokrewniony z konwersacją, którego istota tkwi w rzeczowej wymianie poglądów. Uczestnik dyskusji chce przekonać rozmówcę do swojego stanowiska, a celem tej formy porozumiewania się jest osiągnięcie konsensusu.

1.4. Typologia rozmowy

Rozmowę można klasyfikować z uwagi na wiele czynników, przez co w komunikacji występuje wiele jej odmian (por. wykres 4). Bożena Taras (2003: 38–43) podział omawianej formy wypowiedzi rozpoczyna od wzięcia pod uwagę sposobu przekazu informacji (słownego lub pozasłownego), wyróżniając **rozmowę werbalną i niewerbalną**. Przykładem komunikacji bez słów jest rozmowa oczyma lub na migi, w której porozumienie osiąga się wyłącznie za pomocą kanału wzrokowego oraz gestów, a jej uczestnicy mają ze sobą bezpośredni kontakt. Ze względu na tworzywo wypowiedzi (mowę lub pismo) B. Taras dzieli rozmowę na **ustną i pisemną**.

Komunikacja wykorzystująca ustność może odbywać się **w kontakcie bezpośrednim**, czyli *face to face* (wówczas zachodzi jedność czasu oraz przestrzeni), lub **w kontakcie pośrednim** (interlokutorzy rozmawiają o tej samej porze, ale znajdują się w różnych miejscach), w którym przekaznik stanowią media typu telefon czy internet. W ten sposób wyróżnia się rozmowę telefoniczną oraz rozmowę internetową prowadzoną poprzez komunikatory typu Skype czy Messenger. Wymiana werbalna odbywająca się za pośrednictwem internetu może mieć formę audialną (mówimy wtedy o głosowej rozmowie internetowej) lub audiowizualną (nazywaną wideorozmową). W obu typach rozmowy ustnej występuje wymiennność ról nadawczo-odbiorczych. Taka odmiana komunikacji zwykle odbywa się bez wcześniejszego przygotowania. Duży wpływ mają w niej zachowania parajęzykowe: mimika, gestykulacja, intonacja, akcentowanie, pauzowanie, jak również śmiech, gwizdanie, różnego rodzaju fonacje niejęzykowe typu *wow!*, *yyy* czy *ovej!* oraz wszelkie nieprzewidywane zjawiska akustyczne występujące w tle wymiany werbalnej. Ze względu na relację interlokutorów oraz sytuację, w jakiej się znajdują, B. Taras wyróżnia **rozmowę ustną prywatną**, charakteryzującą się dowolnością, częstą zmiennością tematu oraz potocznością i naturalnością (rozmowa towarzyska), a także **rozmowę ustną oficjalną**⁷, która przeważnie toczy się na ściśle określony temat, jej zarys jest przemyślany, a rozmówcy posługują się słownictwem oficjalnym (jak np. rozmowa kwalifikacyjna).

⁷ Aleksander Wilkoń (2002: 46) dla nazwania opozycji *rozmowa prywatna* – *rozmowa oficjalna* używa określeń *naturalna* i *staranna*, kładąc większy nacisk na sposób przekazu informacji niż na relację między interlokutorami.

Wykres 4. Typologia rozmowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie Taras 2003: 43

Każda rozmowa pisemna odbywa się wyłącznie w **komunikacji pośredniej**, przez co jej uczestnicy nie mają możliwości wykorzystania środków parajęzykowych. Do wyrażenia uczuć i emocji, oprócz znaków językowych, służą środki interpunkcyjne, zabiegi ortograficzne (np. pisanie wersalikami) oraz elementy graficzne (typu emotikony). Taki rodzaj porozumiewania się jest trwały, utrwalony na papierze lub nośnikach elektronicznych. Jak zaznacza B. Taras, „najstarszym i najpopularniejszym sposobem porozumiewania się na odległość” (Taras 2003: 41) jest rozmowa listowna, w której uczestników dzieli przestrzeń oraz czas. Współcześnie ten typ komunikacji odbywa się przede wszystkim drogą elektroniczną (e-mailową), rzadziej tradycyjną. Wśród pisemnych rozmów w przestrzeni internetowej wyróżnia się także czat oraz różnego rodzaju wymiany werbalne odbywające się z wykorzystaniem serwisów społecznościowych czy komunikatorów. Komunikacja listowna oraz internetowa może mieć różny charakter (nieoficjalny lub oficjalny) i z tego względu można wskazać zarówno **rozmowę pisemną prywatną** (jaką jest np. wymiana wiadomości między znajomymi za pośrednictwem internetowego komunikatora Messenger), jak i **rozmowę pisemną oficjalną** (np. wymianę wiadomości typu e-mail między wykładowcą a studentem).

Szczególą odmianą rozmowy jest **rozmowa medialna**, czyli specyficzna wymiana zdań między co najmniej dwoma uczestnikami, wśród których znajduje się osoba prowadząca interakcję (dziennikarz lub ktoś pełniący taką rolę), przeprowadzona z zamiarem jej upublicznienia za pośrednictwem mediów masowych. Występuje ona zarówno w postaci pisemnej, jak i ustnej. Jej wyjątkowość objawia się m.in. w aspekcie komunikacyjnym oraz czasoprzestrzennym, ponieważ odbywa się ona na dwóch poziomach. Z jednej strony rozmowa medialna jest prowadzona między interlokutorami (przedstawicielem mediów a co najmniej jednym zaproszonym gościem) na poziomie mikrosytuacyjnym. Z drugiej strony jest to interakcja publiczna i tworzy się ją z myślą o odbiorcy masowym (poziom makrosytuacyjny), który ma możliwość zapoznania się z nią w sposób pośredni – może ją przeczytać, wysłuchać lub obejrzeć przy wykorzystaniu mediów (prasy, radia, telewizji czy internetu). Ze względu na to, za pośrednictwem jakiego medium taka rozmowa dociera do odbiorcy wyróżnia się rozmowę prasową, rozmowę radiową, rozmowę telewizyjną i rozmowę internetową.

1.5. Specyfika rozmowy w mediach

1.5.1. Formy dialogowe w mediach masowych

Temat niniejszej publikacji wymaga uważnego przeglądu rodzajów form dialogowych występujących w mediach masowych (prasie, radiu, telewizji oraz internecie). Janina Fras (2012: 13) stwierdza, iż tworzenie klasyfikacji gatunków ze

względem na medium publikacji traci współcześnie na znaczeniu ze względu na popularne w przestrzeni medialnej zjawisko konwergencji: „powszechną praktyką jest przygotowywanie wypowiedzi do realizacji w wielu mediach równocześnie” (Fras 2012: 25), np. felieton może zostać rozpowszechniony zarówno w wersji elektronicznej, jak i papierowej danej gazety. Problem z jednoznaczną typologią rozmów medialnych spowodowany ich wielością, różnorodnością oraz wzajemnym przenikaniem się zauważa także M. Kita (2012), która zaznacza, że „programy i teksty oparte na formie dialogu, czyli mające strukturę wymiany, [...] wykorzystują różne jej formy, różne gatunki i odmiany gatunkowe” (2012: 223).

Pomimo tego typu trudności Zbigniew Bauer (2008: 337–338) proponuje klasyfikację dialogowych form wypowiedzi medialnych, w której uwzględnia liczbę rozmówców (dwóch lub więcej) i typ komunikacji stanowiącej bazę (komunikacja bezpośrednia lub medialna). Podział został zaprezentowany w tabeli 3.

Tabela 3. Typologia dialogowych form wypowiedzi dziennikarskich według Z. Bauera

	Dwupodmiotowe	Wielopodmiotowe
Formy wzorowane na komunikacji bezpośredniej	<i>interview</i>	rozmowa
Formy typowe dla komunikacji medialnej	wywiad	dyskusja, ankieta

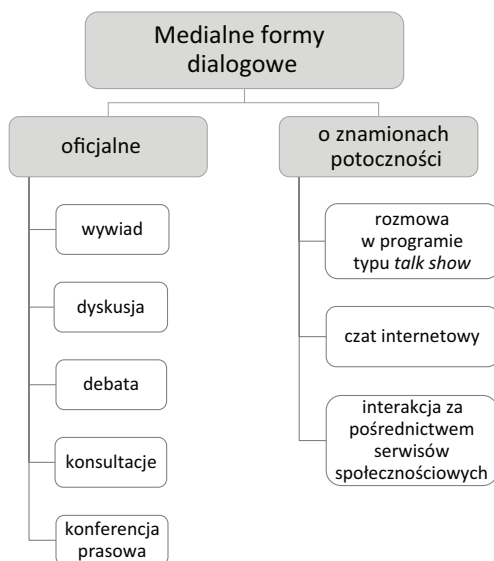
Źródło: Bauer 2008: 338.

Odróżniając wywiad od *interview*, badacz odwołuje się do etymologii wskazanych pojęć – polski termin *wywiad* kładzie nacisk na zbieranie informacji (*wywiadywać się*⁸), natomiast *interview* (ang.; fran. *entrevue*) wskazuje na bezpośrednie spotkanie. Z tego względu Z. Bauer oddziela wywiad (gatunek nastawiony na uzyskanie pożądanых informacji) od *interview*, czyli odmiany wywiadu, która nastawiona jest na stworzenie wrażenia bezpośredniości. Ponadto kontrastuje rozmowę, „w której zostaje zachowany spontaniczny proces wymiany myśli między ludźmi kontaktującymi się bezpośrednio” (Bauer 2008: 338), i dyskusję, w której nie ma tak wysokiego stopnia spontaniczności.

⁸ Taką etymologię wyrazu *wywiad* podaje *Słownik etymologiczny języka polskiego* Aleksandra Brücknera (1989: 615).

Typologia przedstawiona przez Z. Bauera jest bardzo ogólna i nie uwzględnia wszystkich funkcjonujących w mediach dialogowych form wypowiedzi. Do tego podział wskazanych form dialogowych na dwu- i wielopodmiotowe nie wytrzymał próby czasu – współcześnie zarówno rozmowa, jak i dyskusja może odbywać się bowiem między dwoma interlokutorami. Dla przykładu w tradycyjnej dyskusji medialnej bierze udział moderator (dziennikarz) oraz co najmniej dwóch dyskutantów, ale dziś nierzadko to przedstawiciel mediów występuje w roli dyskutanta, a dyskusją nazywana jest wymiana między nim a zaproszonym gościem (por. wywiady radiowe i telewizyjne przeprowadzane przez Monikę Olejnik). Poza tym wprowadzenie na stałe do terminologii medialnej rozróżnienia podanych form dwupodmiotowych wydaje się mało realne, biorąc pod uwagę utrwaloną w świadomości współczesnych użytkowników polszczyzny pozycję wywiadu oraz użycie obcego leksemu *interview* (który częściej jest stosowany jako synonim *wywiadu* niż jego odmiana).

Dynamiczny rozwój mediów masowych, jaki zauważa się na przestrzeni ostatnich lat, a także związane z tym upowszechnienie takich zjawisk, jak konwergencja mediów, ekspresywizacja przekazu czy wzrost funkcji fatycznej wypowiedzi medialnych oraz zmiana roli dziennikarza we współczesnych mediach uzasadniają potrzebę nowego podziału medialnych form wypowiedzi bazujących na strukturze wymiany i dialogowości. Proponuję zatem sklasyfikować formy dialogowe funkcjonujące we współczesnych mediach masowych ze względu na to, z jakim typem rozmowy mają najwięcej cech wspólnych. Dialogi oficjalne łączą się z konwersacją, interakcje o znamionach potoczności przeważnie przypominają zaś rozmowę potoczną (por. wykres 5).

Wykres 5. Typologia form dialogowych w mediach masowych

Źródło: opracowanie własne

Do pierwszej grupy zaliczam medialne formy dialogowe o **charakterze oficjalnym**. To rozmowy staranne i rzeczowe, w których można wskazać temat przewodni podtrzymywany w trakcie wymiany werbalnej. Istnieje w nich wyraźny podział ról interlokutorów, a dystans komunikacyjny między nimi jest utrzymywany. W tego typu dialogach medialnych dominują oficjalne zwroty grzecznościowe typowe dla relacji na *pan/pani*, co widać m.in. w używanych formach zwracania się do rozmówcy czy powitaniach. Za takie interakcje uznaje: wywiad, dyskusję, debatę, konsultacje oraz konferencję prasową. Do drugiej grupy przyporządkowuję te formy dialogowe występujące w mediach, których cechy wskazują na podobieństwo z rozmową potoczną – nazywam je **interakcjami o znamionach potoczności**. Te dialogi zazwyczaj imitują nieoficjalną sytuację komunikacyjną, występuje w nich luźny układ tematów. Często dąży się w nich do zmniejszania dystansu pomiędzy nadawcą a odbiorcą, co przejawia się np. w bezpośrednich formach adresatywnych charakterystycznych dla relacji na *ty*. Rozmówcy posługują się językiem naturalnym, swobodnym, codziennym, o wysokim poziomie potoczności, w którym dużą rolę odgrywa emocjonalność. Medialne formy dialogowe o znamionach potoczności to: rozmowa w programie *talk show*, czat internetowy oraz wszelkie interakcje za pośrednictwem serwisów społecznościowych typu wymiana postów na Facebooku, wiadomości na Instagramie czy *tweetów* na Twitterze. Podstawowe cechy odróżniające te dwie grupy form dialogowych występujących obecnie w mediach przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Zestawienie opozycyjnych cech form dialogowych funkcjonujących w mediach

Medialne formy dialogowe	
oficjalne	o znamionach potoczności
[konwersacja]	[rozmowa potoczna]
charakter oficjalny	imitacja nieoficjalności
temat przewodni	luźny układ tematów
mowa staranna	mowa naturalna, codzienna, potoczna
rzeczowość	emocjonalność
utrzymywanie dystansu między interlokutorami	dążenie do zmniejszenia dystansu między rozmówcami

Źródło: opracowanie własne.

Z formami dialogowymi o znamionach potoczności występującymi w mediach bardzo ściśle związana jest rozmowa medialna. To typ wymiany werbalnej funkcjonujący w przestrzeni medialnej, który, oprócz struktury pytanie-odpowiedź i zmienności ról nadawczo-odbiorczych, cechuje się dążeniem do minimalizowania dystansu między interlokutorami, małym stopniem oficjalności, emocjonalnością, a także mową naturalną, często kolokwialną. To obecnie atrakcyjna i chętnie wykorzystywana w środkach masowego przekazu forma komunikacji. Warto zaznaczyć, iż do tego typu interakcji w mediach nierzadko zbliżają się również medialne dialogi o charakterze oficjalnym, co widać głównie w analizach współczesnych wywiadów. Ze względu na częste występowanie rozmowy medialnej i jej coraz mocniejszą pozycję w mass mediach warto szerzej i dokładniej scharakteryzować tę formę wypowiedzi, czemu poświęcony będzie kolejny podrozdział publikacji.

1.5.2. Rozmowa medialna

Jak definiuje *Słownik terminologii medialnej* rozmowa (medialna) to

odmiana wywiadu; najczęściej zapis (prasowy, radiowy, telewizyjny) wymiany myśli i poglądów między kilkoma osobami. Od dyskusji różni się formą, wzorowaną na komunikacji bezpośredniej: zachowuje spontaniczność wypowiedzi uczestników, tempo i specyficzne cechy używanego przez nich języka, wielowątkowość (Pisarek (red.) 2006: 190).

Rozmową (medialną) został więc nazwany taki rodzaj wywiadu, który cechuje się mniejszym stopniem oficjalności. Co ważne, wyraźnie przeciwstawiono ją dyskusji rozumianej następująco:

(łac. *discussio* ‘roztrząsanie’) – najczęściej publiczna rozmowa dwóch lub większej liczby osób, poświęcona określonej sprawie, którego uczestnicy prezentują różne stanowiska dotyczące jakiejś kwestii i pragną je pogodzić bądź wykazać wyższość jednego z nich. Dyskusja nie jest więc prywatną rozmową, pozbawioną znaczenia towarzyską pogawędką, zgodnym prześciganiem się w potępieniach lub pochwałach (Pisarek (red.) 2006: 41).

To samo źródło definiuje również dialog, podając trzy znaczenia (por. Pisarek (red.) 2006: 32). Po pierwsze, tłumaczy się go jako wymianę sądów, która w zamierzeniu powinna zakończyć się ustaleniem konsensusu między uczestnikami (takie wyjaśnienie komunikacji dialogowej łączy się z objaśnieniem istoty dyskusji dokonany przez A. Wilkonia). Po drugie, dialog rozumiany jako sekwencja komunikatów, w której dochodzi do wymiany ról nadawczo-odbiorczych, np. dialog prowadzony w studiu telewizyjnym (czyli dialog jako forma podawcza),

a po trzecie, transkrypcja takiej wymiany. Warto podkreślić, iż *Słownik terminologii medialnej* nie notuje pojęcia *konwersacja*.

Małgorzata Kita zaznacza, że „w traktowaniu typu interakcji jako rozmowy w mediach bierze się pod uwagę formę kontaktu, czyli fakt, że uczestniczą w niej dwie osoby, między którymi zachodzą wymiany słowne” (2012: 224), a za najważniejsze cechy medialnego dialogu uznaje binarność i wymianę ról nadawczo-odbiorczych. Według J. Frasa obecnie najbardziej pożądaną cechą wypowiedzi medialnej, zarówno przez twórców, jak i użytkowników mediów, jest „powtarzalność, cykliczność i multiplikacja, ta ostatnia szczególnie ułatwiająca fragmentację, czyli indywidualne wykorzystanie jedynie wybranych fragmentów wypowiedzi” (2012: 19). Ten wniosek jest niezwykle ciekawy ze względu na to, iż do niedawna, przede wszystkim w literaturze, ceniło się zwłaszcza oryginalność oraz niepowtarzalność wypowiedzi (Bachtin 1986: 348) – zwrot w tej kwestii nastąpił za sprawą rozwoju kultury popularnej skierowanej do mas.

Badacze zwracają uwagę na dużą popularność form dialogowych we współczesnych mediach masowych. Już na początku XXI wieku Grażyna Majkowska zauważyła, że tzw. gatunki interakcyjne oparte na dialogowych aktach komunikacyjnych coraz częściej pojawiają się w przestrzeni medialnej, ich pozycja umacnia się, podczas gdy zmniejsza się atrakcyjność gatunków bazujących na monologowości (por. 2004: 242). Z kolei M. Kita zjawisko to nazywa nawet „współczesnym fenomenem medialnym” oraz „medialną modą na dialog” (2012: 222). Przyczyną rosnącej liczby dialogów prasowych, radiowych, telewizyjnych czy internetowych językoznawczynie upatruje przede wszystkim w strukturze wymiany, która ułatwia percepcję, zatrzymuje i przyciąga uwagę publiczności. Za zaletę medialnych rozmów uznaje również ich autentyczność – z punktu widzenia odbiorcy dialogi w mediach sprawiają bowiem wrażenie prawdziwych, rzeczywistych. Może się wydawać, iż ostateczna postać wywiadu, która upubliczniana jest za pośrednictwem mediów jest identyczna w porównaniu z oryginalną rozmową na poziomie mikro-sytuacyjnym. Czytelnik, słuchacz czy widz często nie bierze jednak pod uwagę ingerencji dziennikarza, korektora albo innego pracownika redakcji medialnej, który, przygotowując tekst do publikacji czy montując materiał audio/wideo, wprowadza mniej lub bardziej zauważalne zmiany (takie jak modyfikacja wypowiedzi pod względem stylistycznym poprzez wyeliminowanie wyrażenia nazbyt kolokwialnych w wywiadach pisanych). Kwestię pozornej autentyczności wywiadów zauważają także inni badacze: por. Pisarek (red.) 2006: 237; Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2006: 112–113; Bauer 2008: 333–334, 337.

Do dialogowych interakcji medialnych M. Kita (2012: 222–237) zalicza następujące gatunki:

a) **wywiad** – najpopularniejszy gatunek funkcjonujący w mediach i wykorzystujący dialog jako formę podawczą; to rozmowa między dziennikarzem a osobą publiczną,

b) **dyskusję**, w której biorą udział dziennikarz oraz kilku zaproszonych gości; ze względu na rodzaj postawy uczestników tej interakcji dialogowej można wyróżnić dyskusję kooperatywną (nastawioną na poszukiwanie porozumienia) i dyskusję konfliktową (zorientowaną na podkreślanie podziałów),

c) **debatę** – gatunek dialogowy z dominującą postawą współzawodnictwa; jej uczestnicy pragną przekonać do swoich racji nie siebie nawzajem, a publiczność przyglądającą się wymianie (np. w okresie przedwyborczym); dziennikarz pełni rolę moderatora rozmowy, który rozpoczyna debatę, zadaje pytania, udziela głosu uczestnikom, czuwa nad jej prawidłowym przebiegiem, a kiedy zaistnieje taka potrzeba (tzn. wtedy, gdy rozmowa gości przeradza się w konflikt), zdecydowanie reaguje np. poprzez odebranie głosu danemu interlokutorowi, przez co uwidacznia się rola dziennikarza jako gospodarza programu,

d) **„okrągły stół”** polegający bardziej na sukcesywnym mówieniu polityków z różnych opcji niż na rozmowie między nimi; cechą charakterystyczną tego typu wymiany jest fakt, iż dziennikarz oraz zaproszeni goście siedzą przy stole w studiu (telewizyjnym, radiowym lub internetowym), przez co dialog (przynajmniej teoretycznie) staje się mniej oficjalny,

e) **talk show** – programy tego typu polegają na rozmowie popularnego dziennikarza z zaproszonym do studia gościem, czyli osobą znaną, ciekawą lub wyróżniającą się; z tego względu występują dwa typy rozmówców: zwykli ludzie (np. „Rozmowy w toku”) i gwiazdy („Kuba Wojewódzki”),

f) **konsultacje** opierające się na hierarchii oraz wyraźnym podziale ról interlokutorów: z jednej strony dziennikarz występujący w imieniu odbiorców z prośbą o wyjaśnienie danej sytuacji, a z drugiej – udzielający rad specjalista,

g) **czaty internetowe**, czyli rozmowy osób publicznych z internautami, którzy sami zadają pytania, przez co funkcja dziennikarza jest ograniczona, a często zbędna.

Językoznawcy od dawna badali gatunkowe realizacje rozmowy występujące w przestrzeni medialnej, o czym świadczą wyczerpujące opracowania monograficzne oraz liczne artykuły naukowe poświęcone konkretnym formom dialogowym. Wywiad prasowy został scharakteryzowany przez Małgorzatę Kitę (1998), wywiad telewizyjny omówiła Barbara Sobczak (2006), a radiowe formy gatunkotwórcze oparte na dialogu przedstawiła Grażyna Stachyra (2008). Z kolei dyskusję upublicznianą za pośrednictwem anteny radiowej opisał Krzysztof Kaszewski w publikacji *Język dyskusji radiowej. Analiza wypowiedzi słuchaczy w Programie III Polskiego Radia* (2006); dyskusję telewizyjną zajmowała się zaś Edyta Pałuszyńska (2010). W centrum zainteresowania lingwistów znalazła się także debata analizowana przede wszystkim jako gatunek radiowy oraz telewizyjny, co potwierdzają: monografia Ewy Szkudlarek-Śmiechowicz *Tekst w radiowej i telewizyjnej debacie politycznej: struktura, spójność, funkcjonalność* (2010) oraz prace E. Pałuszyńskiej poświęcone debacie telewizyjnej (2006a, 2006b). Charakterystyka

telewizyjnego programu typu *talk show* została przedstawiona przez Grzegorza Ptaszka w publikacji *Talk show. Szczerość na ekranie?* (2007), a językoznawczą analizę czatu internetowego zaprezentował Leszek Szymański w monografii *Leksyka czatu internetowego. Studium empiryczne* (2013).

Do wskazanych przez M. Kitę form dialogowych funkcjonujących w mediach (wywiadu, dyskusji, debaty, „okrągłego stołu”, *talk show*, konsultacji i czatu) należy dodać także:

h) **konferencję prasową** – publiczne spotkanie, w czasie którego znana osoba udziela zwięzłej wypowiedzi dla mediów, po czym zazwyczaj odpowiada na pytania dziennikarzy (nie jest to jednak reguła bezwzględna),

i) **interakcję za pośrednictwem serwisów społecznościowych**, czyli wymianę wiadomości (postów) lub komentarzy pomiędzy użytkownikami zarejestrowanymi w mediach społecznościowych, która często przypomina rozmowę potoczną. Jak zauważył Jan Grzenia, jedną z najważniejszych właściwości tekstów elektronicznych jest ich dialogowość (2006: 97–99). Przy wykorzystaniu serwisów typu Facebook, Twitter, Instagram czy YouTube, obecnie cieszących się ogromną popularnością, każdy komunikat może zostać skomentowany, oceniony, uzupełniony, a ponadto stać się przyczyną wirtualnej dyskusji nie tylko między nadawcą a odbiorcą, ale także między wieloma odbiorcami.

Serwisy społecznościowe są współcześnie ważnym narzędziem w pracy dziennikarza, który za ich pośrednictwem ma możliwość bieżącego komentowania wydarzeń i to przy wykorzystaniu różnych form – tekstowej (jak w przypadku Twittera) czy audiowizualnej (np. w postaci tworzenia wideobloga w serwisie YouTube), a także wchodzenia w interakcję z innymi internautami (w przypadku dziennikarzy sportowych ze sportowcami, działaczami czy kibicami) – możliwa jest wymiana poglądów, debata czy wspólne komentowanie i przeżywanie danego zdarzenia (tworzy się zatem wspólnota komunikacyjna, społeczność połączona tymi samymi zainteresowaniami). Badacze komunikacji językowej zwracają uwagę na fakt, iż media społecznościowe stanowią obecnie podstawowe narzędzie w pracy dziennikarzy sportowych, którzy szczególnie chętnie korzystają z serwisów Twitter i YouTube. Jak zaznaczają autorzy publikacji *Zawód dziennikarz/komentator sportowy. Kulisy pracy i warsztatu*, Twitter daje przedstawicielom mediów sportowych „możliwość skomentowania i poddania krótkiej analizie aktualności w świecie sportu, natomiast odbiorcom – szansę na skonfrontowanie swoich przemyśleń z przemyśleniami dziennikarzy, fachowców, sportowców i innych użytkowników serwisu” (Siekiera, Szews 2017: 48). W popularności tego serwisu wśród dziennikarzy nie bez znaczenia jest zatem szereg komunikacyjnych właściwości związanych z tweetowaniem, wśród których warto wyróżnić: dialogowość, spontaniczność, ekspresywność czy hipertekstowość (por. Jachimowska, Kacperska 2017: 277–295). Nową formą wypowiedzi dziennikarzy sportowych są również wideoblogi publikowane w serwisie YouTube (por. Kacperska 2020).

ROZDZIAŁ II

SPORT W BADANIACH NAUKOWYCH

Sport to element ludzkiej działalności, który od kilkudziesięciu lat niezmiennie pozostaje atrakcyjnym i wciąż nie do końca rozpoznanym polem badawczym. Iwona Loewe zwraca uwagę na fakt, że w przypadku naukowego mówienia o sporcie, zwłaszcza w aspekcie lingwistycznym, przedmiotem opisu są „teksty stowarzyszone z zawodami, powstające na użytek [...] masowego widza” (2014: 72). Dla badacza każde wydarzenie sportowe, czy to bieg lekkoatletyczny, pojedynek bokserski, gra w tenisa ziemnego, czy mecz piłki nożnej, stanowi zatem punkt wyjścia do dalszych, naukowych rozważań – „najpierw muszą zaistnieć zawody, by mógł do nich powstać komentarz, z nich – relacja, reportaż, a *propos* nich – wywiad lub wzmianka o nich” (Loewe 2014: 72). Dopiero wtedy naukowiec, poprzez wykorzystanie rozmaitych metodologii i narzędzi, dokonuje analizy zjawisk istniejących wokół sportu.

O rozwoju badań skupionych wokół działalności sportowej człowieka świadczy z jednej strony pojawienie się odrębnych subdyscyplin, m.in. psychologii sportu i socjologii sportu, a z drugiej strony wymóg interdyscyplinarnego podejścia badacza do opisu zagadnień związanych ze sportem przy uwzględnieniu dorobku kilku obszarów badawczych (por. Woźniak 2018). Sport jest bowiem zjawiskiem globalnym, które można rozpatrywać z rozmaitych perspektyw – psychologicznej (por. Makurat 1995; Blecharz 2006; Kłodecka-Różalska 2007; Rutkowska 2011), socjologicznej (por. Kołodziej 2015; Jakubowska, Nosal 2017; Stempień 2018; Nosal 2018), medioznawczej (por. Notkowski 1982; Gwóźdź 2003; Ostrowski 2010) czy lingwistycznej (por. Reczek 1968; Ożdżyński 1970; Cockiewicz 1978; Grochala 2012b, 2019). W dalszej części rozdziału zaprezentuję historię naukowych rozważań na temat sportu, a także podstawowe zagadnienia rozpatrywane przez czołowych badaczy reprezentujących psychologię, socjologię, medioznawstwo oraz językoznawstwo i specjalizujących się w tematyce sportowej.

2.1. Ujęcie psychologiczne

Początki psychologii sportu sięgają końca XIX wieku i wiążą się przede wszystkim z badaniami amerykańskimi. Jednym z pierwszych uczonych zajmujących się zagadnieniem wykorzystania wiedzy psychologicznej w przygotowaniu sportowców był **Edward Wheeler Scripture**, który analizował czas reakcji

szermierzy i biegaczy. Dane naukowe z zakresu psychomotoryki w tym samym czasie zbierali również **George Wells Fitz**, reprezentant Uniwersytetu Harvarda (por. Rutkowska 2011: 8), oraz **Norman Triplett**, który skupił się na analizie czynników decydujących o sportowych wynikach cyklistów. To on w 1897 roku odkrył, że zawodnicy osiągają znacznie lepsze rezultaty, kiedy po pierwsze rywalizują z innymi reprezentantami dyscypliny na torze, a po drugie są wspierani i dopingowani przez publiczność podczas zawodów (por. Blecharz 2006; Kłodecka-Różalska 2007). Terminu *psychologia sportu* (fran. *la psychologie du sport*) określającego nową subdyscyplinę naukową po raz pierwszy użył zaś **Pierre de Coubertin** w artykule opublikowanym w 1900 roku na łamach francuskiego miesięcznika „La Revue des Deux Mondes” (por. Rutkowska 2011: 8).

Badania na temat wpływu czynników psychologicznych na zawodowe osiągnięcia sportowców kontynuował **Coleman Roberts Griffith**, który w pierwszej połowie XX wieku w Stanach Zjednoczonych został okrzyknięty „ojcem” psychologii sportu. Jego publikacje *Psychology of coaching* (1926) oraz *Psychology of athletics* (1928) odegrały bowiem znaczącą rolę w rozwoju omawianej subdyscypliny naukowej. C.R. Griffith był przy tym jednym z pierwszych psychologów sportu prowadzącym równoległe pracę badawczą i dydaktyczną, a także zajmującym się praktyką psychologiczną – przez wiele lat współpracował z klubem baseballowym Chicago Cubs (por. Blecharz 2006: 446). Taka systematyczna oraz wielopłaszczyznowa działalność jest współcześnie uznawana za wzór w psychologii sportu, co podkreśla Katarzyna Rutkowska (2011: 8). Chociaż C.R. Griffith w swoim dorobku ma prowadzenie kursu akademickiego na temat wpływu aspektów psychologicznych na uprawianie sportu (1923 rok – kurs na Uniwersytecie Illinois), to spotkania tego typu były organizowane regularnie dopiero od lat 60. i 70. XX wieku; wówczas zaczęto również publikować pierwsze czasopismo specjalistyczne – „Research Quarterly for Exercise and Sport” (por. Blecharz 2006).

Duże zainteresowanie psychologią sportu zauważa się także w Polsce. Jednym z pierwszych badaczy podejmujących ten temat był **Stefan Szuman**. W 1932 roku ukazały się jego dwie prace dotyczące rozwoju motoryki oraz sprawności fizycznej dzieci i młodzieży – *Psychologia ćwiczeń cielesnych* oraz *Rozwój ruchów dziecka w wieku przedszkolnym* (por. Blecharz 2006: 447). Z czasem polskie badania zaczęły rozwijać się coraz prężniej, czego dowodem są wielokierunkowe studia, których efekty można zauważyć w bogatym dorobku zgromadzonym przez przedstawicieli subdyscypliny. W kręgu zainteresowania rodzimych naukowców znajdują się m.in.:

a) **różne formy działalności sportowej**, takie jak różnice między osobami trenującymi sport amatorsko i zawodowo ujawniające się w ich temperamencie oraz osobowości (Unrug, Malesza 2012), rola i miejsce psychologii sportu w sporcie osób z niepełnosprawnością (Rutkowska 2014) czy bariery psychologiczne wpływające na aktywność fizyczną młodzieży (Wieteska 2017),

b) **psychiczne regulacje zachowań związanych ze sportem profesjonalnym**, np. zachowanie się zawodników w tzw. sytuacji trudnej, w której trzeba zmagać się z problemami psychospołecznymi lub zdrowotnymi (Karolczak-Biernacka 1986), poziom kompetencji trenerów i instruktorów sportu (Rutkowska 2006), poczucie jakości życia zawodowych sportowców uprawiających dyscypliny indywidualne oraz zespołowe (Derbis, Jędrak 2010),

c) **dynamiczna ewolucja subdyscypliny i kierunki jej rozwoju**, czyli rozważania naukowców o charakterze teoretycznym, syntetyzującym (Makurat 1995; Blecharz 2006; Rutkowska 2011).

W literaturze przedmiotu psychologia sportu jest rozpatrywana jako jedna z dziedzin psychologii stosowanej (por. Makurat 1995: 123; Kłodecka-Różalska 2007). Ze względu na fakt, iż czerpie z dwóch podstawowych dyscyplin – psychologii i kultury fizycznej – badacze sytuują ją na pograniczu nauk społecznych i medycznych oraz wskazują, że w ten sposób wypracowuje własny obszar (por. Rutkowska 2011: 7–8). Autorzy jednej z najważniejszych polskich publikacji z zakresu psychologii sportu pt. *Psychologia działalności sportowej* z 1991 roku – **Jacek Gracz** i **Tadeusz Sankowski** – postulują rozróżnienie (często mylonych) terminów *psychologia w sporcie* a *psychologia sportu*. Polscy badacze są zdania, że pierwsze pojęcie wskazuje na „obecność różnych gałęzi psychologii stosowanej (takich jak psychologia kliniczna, psychologia wychowawcza, psychologia pracy) w badaniach działań ludzkich skupiających się wokół sportu” (za: Makurat 1995: 123), a drugie definiują jako „naukę empiryczną badającą warunki, przebieg i skutki psychicznej regulacji zachowań związanych bezpośrednio lub pośrednio ze sportem” (za: Makurat 1995: 123).

Współcześni polscy psychologowie sportu podkreślają przede wszystkim praktyczną odsłonę tej subdyscypliny naukowej. Według **Jana Blecharza** to „nauka o ludzkim zachowaniu w aspekcie wyczynowego uprawiania sportu” (2006: 455). Jednocześnie badacz zaznacza, że spełnia ona podstawowe kryteria nauki empirycznej, ponieważ jej reprezentanci poszukują odpowiedzi na trzy zasadnicze pytania, które jednocześnie wyznaczają kolejne fazy rozwoju badań na temat roli czynników psychologicznych w sporcie:

a) **dlaczego?** – pytania typu *Dlaczego ludzie uprawiają sport?*, *Dlaczego wybierają akurat tę dyscyplinę?*, *Dlaczego jeden zawodnik osiąga lepszy rezultat niż drugi chociaż obaj są na podobnym poziomie sportowym?* nurtowały naukowców zwłaszcza na pierwszym etapie analiz związanych z psychologią sportu,

b) **kto?** – pytania typu *Kto podejmuje się aktywności fizycznej?* wyznaczają kolejny etap badań związanych z psychologiczną odsłoną sportu,

c) **jak?** – pytania typu *Jak poprawiać wyniki sportowe?*, *Jak radzić sobie z emocjami?*, *Jak postępować, aby zwyciężyć?* stają się przedmiotem refleksji naukowej współczesnych psychologów sportu (por. Blecharz 2006: 449).

Autorzy publikacji z zakresu psychologii sportu zwracają uwagę na fakt, iż umiejętności mentalne sportowca i jego podejście psychiczne do wykonywanej pracy są tak samo ważne jak umiejętności techniczne oraz fizyczne. Każdy zawodnik dąży do osiągnięcia poziomu mistrzowskiego i wypracowania „umiejętności wielokrotnego powtarzania wyniku z górnego pułapu możliwości”, która w psychologii sportu określana jest mianem *prime performance* (Blecharz 2006: 449). J. Blecharz wskazuje, że pełnię sportowych możliwości osiąga się za sprawą połączenia zdolności nabytych z jednej strony podczas treningu psychologicznego, a z drugiej strony w czasie treningu sportowego (zgodnie z zasadą „trenuj psychikę, tak jak trenujesz ciało” – 2006: 452). Sportowiec będzie mógł odnieść znaczący sukces wtedy, kiedy będzie dysponował tymi dwiema umiejętnościami. Z kolei **Katarzyna Rutkowska** dodaje, iż współczesna definicja mistrzostwa nie ogranicza się tylko do wyniku sportowego i wykracza poza sportową działalność człowieka:

Współcześnie mistrzem nazywa się bowiem tych, którzy potrafią wielokrotnie osiągnąć wynik powtarzalny (w określonym czasie) i najwyższy (na miarę możliwości), a jednocześnie przejawiają gotowość do podejmowania nowych wyzwań, są zorientowani na dbałość o jakość stylu życia. Ponadto te wszystkie pozasportowe rezultaty również są dla nich źródłem satysfakcji (Rutkowska 2011: 9).

W związku z tym badacze we współczesnych opracowaniach naukowych skupiają się na istotnej roli, jaką psycholog (nazywany także trenerem mentalnym) odgrywa w karierze sportowca. Jego podstawowym zadaniem jest odpowiedź na pytanie, co zrobić, aby zawodnik w konkretnym dniu i miejscu mógł osiągnąć optymalny stan psychofizyczny (tzw. *flow*), który będzie gwarancją zaprezentowania pełni sportowych możliwości (por. Blecharz 2006: 449, 451). W tym celu psycholog sportu prowadzi z zawodnikiem (ale także z jego otoczeniem – trenerem, sztabem szkoleniowym i osobami bliskimi) zindywidualizowane, systematyczne treningi mentalne, których celem jest przede wszystkim rozwój umiejętności adaptacji, kontrolowania własnych zachowań i emocji oraz zwiększanie odporności psychicznej zawodnika (por. Rutkowska 2011: 10).

Badacze nie mają wątpliwości, że wykorzystanie wiedzy z zakresu psychologii jest obecnie niezbędne w aktywności sportowej, szczególnie tej uprawianej profesjonalnie. Potwierdzają to zwłaszcza ci naukowcy, którzy zastanawiają się nad możliwościami rozwoju psychologii sportu. J. Blecharz dochodzi do wniosku, że „sport potrzebuje psychologii i będzie jej potrzebował – tym bardziej, im lepszej jakości usługi będą świadczyć psychologowie sportu” (2006: 461). K. Rutkowska stoi na stanowisku, iż „psychologia sportu nie jest jedynie nauką o duszy”, ponieważ „na gruncie sportu «psychika» i «ciało» muszą efektywnie współpracować” (2011: 16). Psychologowie sportu są przy tym

zgodni, co do potrzeby interdyscyplinarnego współdziałania oraz kooperacji zarówno na poziomie teoretycznym (łączenie dorobku nauk humanistyczno-społecznych z naukami o kulturze fizycznej), jak i praktycznym (współpraca psychologa sportu nie tylko z zawodnikiem i trenerem, ale i całym sztabem – lekarzami sportowymi, biomechanikami, fizjologami). Badacze postulują konsekwentne łączenie teorii z praktyką, w czym upatrują właściwego kierunku rozwoju nie tylko psychologii sportu, ale sportu w ogóle (por. Blecharz 2006: 448; Rutkowska 2011: 16–17).

2.2. Ujęcie socjologiczne

Istotną rolę, jaką ogrywają sport oraz kultura fizyczna w życiu jednostki i całego społeczeństwa, doceniają także przedstawiciele socjologii. Już w czasie kształtowania się tej nauki jako ogólnej dyscypliny akademickiej pojawiały się rozprawy dotyczące wpływu czynników społecznych na aktywność fizyczną człowieka, przez co bardzo szybko z badań socjologicznych wyodrębniła się osobna subdyscyplina koncentrująca się na tematyce sportowej (por. Stempień 2018: 172). Pojęcie *sociologia sportu* po raz pierwszy zostało użyte przez niemieckiego badacza **Heinza Rissego** w 1921 roku w pracy *Soziologie des Sports* (por. Woźniak 2018: 5), ale odwołania do sfery sportowej zauważane są również we wcześniejszych opracowaniach. Socjologom od początku towarzyszyło bowiem przekonanie o oddziaływaniu sportu na społeczeństwo poprzez m.in. wpajanie podstawowych wartości czy kształtowanie określonych typów zachowań. Wśród prekursorów socjologii sportu wymienia się przede wszystkim: amerykańskich badaczy nauk społecznych **Thorsteina Veblena** i **George’a Meada**, niemieckiego socjologa **Georga Simmla** oraz Anglika **Herberta Spencera** (por. Woźniak 2011: 289).

Na gruncie polskim temat fenomenu sportu także był podejmowany w pracach przedwojennych, a ich autorzy to badacze zajmujący się głównie zagadnieniami zdrowia publicznego i nauką o kulturze fizycznej – warto wymienić m.in.: **Henryka Jordana**, który zwrócił uwagę na rolę sportu w kształtowaniu dzieci i młodzieży, **Eugeniusza Piaseckiego** podkreślającego ludyczny kontekst aktywności sportowych oraz **Władysława Osmolskiego** prezentującego sport jako narzędzie wykorzystywane do propagowania postaw i wartości typu męstwo czy gotowość do poświęceń (por. Stempień 2018: 12–15). W okresie międzywojennym duży wkład w rozwój badań wniósł **Florian Znaniecki**, poznański socjolog i autor jednej z najstarszych polskich publikacji dotyczących sportu oraz wychowania fizycznego w życiu społecznym pt. *Sociologia wychowania* z 1928 roku. Za kluczowy moment w rozwoju socjologii sportu uznaje się połowę XX wieku, kiedy to środowisko naukowe zaczęło się instytucjonalizować. Duży udział mieli

w tym badacze z Polski – na Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie powstało m.in. czasopismo naukowe „International Review for Sociology of Sport” (por. Woźniak 2018: 5).

W tym samym czasie w polskich opracowaniach pojawiły się dwa pojęcia: *socjologia sportu* i *socjologia kultury fizycznej*, co spowodowało pewien zamęt terminologiczny. Jak zaznacza **Jakub Ryszard Stempień** (2018), źródło w rozwiązaniu tego problemu nazewniczego tkwi w sensach podstawowych terminów – określenie *kultura fizyczna* ma szerszy zakres semantyczny niż *sport*. **Socjologia kultury fizycznej** to zatem nauka zajmująca się relacjami między trzema podstawowymi segmentami: sportem *sensu stricto*, wychowaniem fizycznym (łączonym głównie z aktywnością dzieci i młodzieży) a rekreacją ruchową (spontaniczną aktywnością sportową w czasie wolnym). Według badaczy jest to sformułowanie prawidłowe, ale niepopularne, zwłaszcza we współczesnej literaturze przedmiotu (Stempień 2018: 175–177). Zdecydowanie częściej stosuje się pojęcie *socjologia sportu* w znaczeniu szerokim będące synonimem *socjologii kultury fizycznej*. Tym samym w definiowaniu socjologii sportu odchodzi się od wąskiego postrzegania sportu wyłącznie jako aktywności podległej ustalonym zasadom, opartej na współzawodnictwie i bazującej na doskonaleniu cech fizycznych i psychicznych (por. Stempień 2018: 175–176).

Omawiana subdyscyplina zajmuje się przede wszystkim badaniem społecznych źródeł zainteresowania sportem – zarówno zawodowym, uprawianym przez profesjonalistów, jak i masowym, będącym formą aktywnego wypoczynku (tzw. sportem czasu wolnego). Poszukuje odpowiedzi na pytania typu jaka dyscyplina sportowa jest popularna w danych segmentach społecznych? czy jaką funkcję pełni sport w określonych zbiorowościach? (por. Kołodziej 2015: 5–6). Podział porządkujący problematykę podejmowaną przez socjologów sportu zaproponował **Klaus Heinemann** (1990), który wziął pod uwagę dwa kryteria:

1) kierunek wnioskowania, według którego sport może być traktowany jako:

- a) zmienna niezależna – wyjaśnienie wpływu sportu na rozmaite sfery życia społecznego, np. wskazanie funkcji wychowawczych, jakie niesie aktywność sportowa,
- b) zmienna zależna – próba odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób struktura społeczna wpływa na aktywność fizyczną, co wiąże się z analizą m.in. społecznego wykluczenia ze sportu,
- c) odrębna całość – badanie wewnętrznej struktury sportu, np. rodzajów organizacji sportowych.

2) płaszczyzny systemu społecznego:

- a) płaszczyzna kulturowa – zwrócenie uwagi m.in. na aksjologię sportu,
- b) płaszczyzna strukturalno-społeczna – analiza powiązań pozasportowych ról i statusów społecznych z wymogami aktywności sportowej,

m.in. przebiegu socjalizacji warunkującej motywację jednostki do uprawiania sportu,

- c) płaszczyzna indywidualno-personalna – badanie np. losów sportowców czy wpływu aktywności fizycznej na obraz samego siebie (por. Kołodziej 2015: 12).

Przegląd publikacji socjologicznych koncentrujących się na sporcie pozwala wyodrębnić kilka podstawowych obszarów, które są omawiane najczęściej przez polskich naukowców. Do wiodących w socjologii sportu zagadnień należy zaliczyć:

a) **społeczny fenomen piłki nożnej** – badacze bardzo chętnie podejmują temat popularności tej dyscypliny sportowej wśród członków polskiego społeczeństwa. Zwracają przy tym uwagę na szeroko pojęte zjawisko kibicowania, w tym na związki religii z piłką nożną i postrzeganie meczu piłkarskiego jako rytuału, udział i rolę kibiców w tworzeniu widowiska sportowego, typologię kibiców (m.in. na „pikniki”, *ultras*, *hooligans* i „szalikowców”), a także problem chuligaństwa stadionowego (Sahaj 2009; Pikora 2013; Kossakowski 2015),

b) **sport osób dyskryminowanych** – analiza problemów społecznych związanych z aktywnością sportową kobiet (Jakubowska 2012), mniejszości seksualnych (Jakubowska 2014) oraz osób niepełnosprawnych (Niedbalski 2014),

c) **rekreacja ruchowa i sport czasu wolnego** – rozwijanie zagadnienia sportu amatorskiego i rozmaitych form rekreacji fizycznej związanej z dbaniem o zdrowie oraz kształtowaniem sylwetki. Badacze omawiają to zjawisko w oparciu o analizy funkcjonowania wybranych grupach społecznych, np. absolwentów uczelni wyższych (Neska 2003), a także całego społeczeństwa (Biały 2006; Mroczkowska 2012),

d) **aktualny status i kierunki rozwoju socjologii sportu** – autorzy zastanawiają się nad kondycją polskiej subdyscypliny socjologicznej, prognozują możliwe kierunki ewolucji badań i wskazują obszary badawcze wartę głębszej analizy w najbliższej przyszłości (Kołodziej 2015; Jakubowska, Nosal 2017; Stempień 2018; Nosal 2018).

Mimo bogatego dorobku i faktu, że polscy badacze poprzez udział w instytucjonalizacji znacznie przyczynili się do rozwoju europejskiej subdyscypliny, we współczesnej literaturze socjologicznej (zwłaszcza w pracach z ostatniego zakresu tematycznego) badacze otwarcie mówią o poważnych problemach polskiej socjologii sportu (Jakubowska, Nosal 2017: 266–269; Stempień 2018: 177–179; Nosal 2018). Wśród nich wymieniają przede wszystkim:

a) **teoretyczność** – dominacja tekstów o charakterze teoretycznym przy niedoborze publikacji prezentujących wnioski z badań empirycznych,

b) **punktowość** – koncentrowanie się na kilku wybranych zagadnieniach badawczych przy pomijaniu innych ważnych tematów,

c) **okazjonalność** – powstawanie prac przy okazji ważnych, ale jednostkowych wydarzeń sportowych typu turniej UEFA Euro 2012,

d) **nienaukowość** – publikacja opracowań niespełniających podstawowych wymogów tekstów naukowych.

Jednocześnie podkreśla się duży potencjał badawczy socjologii sportu oraz fakt, iż ostatnie lata zapowiadają dynamiczny rozwój polskiej subdyscypliny, która obecnie znajduje się na etapie „wielopłaszczyznowego pobudzenia” (Nosal 2018: 19). Czołowi naukowcy na gruncie socjologicznym, **Przemysław Nosal i Honorata Jakubowska** (2017), wiążą tę sytuację z ewolucją samej dyscypliny i powstaniem tzw. trzeciej socjologii skupiającej się głównie na analizie życia codziennego, co związane jest z zainteresowaniem badaczy tematyką sportową. Z kolei **Arkadiusz Kołodziej** (2015) wśród czynników dynamizujących rozwój socjologii sportu wymienia przede wszystkim wzrost zainteresowania aktywnością ruchową, jaki zauważa się w społeczeństwie oraz proces upowszechniania się sportu. W związku ze zjawiskiem sportu masowego badacz zadaje pytanie, kogo współcześnie można określić mianem *sportowca*. W odpowiedzi odwołuje się do definicji sportu sformułowanej przez F. Znanieckiego:

Używamy wyrazu «sport» dla oznaczenia wszelkiego rodzaju działalności fizycznej, **dążącej w swoim zakresie do możliwie doskonałych wyników** [podkreślenie – B.K.], lecz nie usiłującej wytwarzać żadnych bezpośrednio użytecznych wartości. Odróżniamy więc sport od pracy fizycznej, w której wyniki mierzą się użytecznością wytworów oraz od fizycznej zabawy, w której w ogóle o wynik nie chodzi, lecz tylko o przyjemność samego działania (Znaniecki 2001: 437).

W ten sposób A. Kołodziej odróżnia kategorię sportowców, którzy dążą do osiągnięcia danego rezultatu (poprzez np. start w zawodach) od kategorii osób aktywnie spędzających czas wolny (2015: 8).

Ważnym aspektem społecznym ściśle związanym z umasowieniem sportu jest także jego komercjalizacja: „Piłkarz zawodowy współtworzy spektakl, który jest bezpośrednio i pośrednio komercyjnie konsumowany. Jego aktywność sportowa przekłada się zatem na wymierny zysk” (Kołodziej 2015: 8). To zjawisko widoczne jest we wszystkich dyscyplinach sportowych, uobecnia się na poziomie uprawiania aktywności (np. poprzez zakup specjalistycznego sprzętu niezbędnego do treningu) oraz dostępu do obserwowania sportu profesjonalnego (m.in. za sprawą zakupu biletów przez kibiców, którzy w ten sposób mają możliwość obserwowania widowiska sportowego na żywo). To powoduje, że komercjalizacja wciąż pozostaje ciekawym polem badawczym dla socjologów sportu. Oprócz niej za atrakcyjne pod względem analitycznym obszary wymienia się: kwestie tożsamościowe w sporcie (etniczne, narodowe, religijne), przyszłość płci w działalności sportowej, sport jako element polityki społecznej, ulepszanie sportowego ciała oraz mediatyzację sportu, czyli badanie wpływu i roli mediów w działalności sportowej (por. Jakubowska, Nosal 2017).

2.3. Ujęcie medioznawcze

Obszar badawczy, w którym najpełniej realizowana jest interdyscyplinarna współpraca badaczy zajmujących się sportem i reprezentujących nauki humanistyczne, nauki społeczne oraz nauki o kulturze fizycznej to medioznawstwo. Aspekty funkcjonowania sportu w przestrzeni medialnej analizują nie tylko przedstawiciele nauki o mediach, ale również socjologowie (por. Mańkowski 2019) oraz lingwiści (por. Loewe 2014).

Dobrosław Mańkowski zaznacza, że „chęć rozpowszechnienia sportu przyczyniła się do pierwszych relacji z mediami. Stąd należy uznać, że dzieje mediów i sportu są związane z publicznością” (2019: 266). Przed I wojną światową ta tematyka nie spotykała się jednak z zainteresowaniem ze strony najważniejszych instytucji medialnych oraz odbiorców, ponieważ działalność sportowa nie była jeszcze powszechna, a jej znaczenie niedoceniane – jak pisze prasoznawca **Andrzej Notkowski**, sport był wówczas postrzegany jako „rodzaj podrzędnego cyrku” (1982: 111), jako błaha, mało istotna sfera życia osób pracujących. Starania zmierzające do zmiany postrzegania sportu przez społeczeństwo oraz wzmocnienia jego pozycji, także w przestrzeni medialnej, podejmowało stosunkowo małe środowisko składające się głównie z osób zawodowo zajmujących się tą formą aktywności. Rafał Siekiera zaznacza, że „pierwszymi dziennikarzami sportowymi, [...] zostawali najczęściej sami sportowcy, ewentualnie działacze klubowi i związkowi – pasjonaci, którym marzył się sport silny, uprawiany powszechnie [...]” (2016: 42).

Budowa prestiżu sportu w mediach nie należała jednak do zadań łatwych. A. Notkowski przypomina np. sytuację, w której początkujący wówczas dziennikarze sportowi – Kazimierz Biernacki i Henryk Szot-Jeziorowski – wyrazili chęć publikowania tekstów o tematyce sportowej w warszawskim „Tygodniku Ilustrowanym”. Odpowiedź od redaktora naczelnego miała brzmieć następująco: „Chcecie, panowie, abym dopuścił do tego, by Sienkiewicza podobizna była w tym samym tygodniku, co jakiegoś skoczka?!” (Notkowski 1982: 111). Z tego względu, że początkowo informacje ze świata sportu nie były atrakcyjne dla dostępnych wówczas środków masowego przekazu o charakterze ogólnym, w Europie zaczęła rozwijać się prasa wyspecjalizowana skierowana do osób zainteresowanych tą tematyką, o czym szczegółowo pisze **Bogdan Tuszyński** (1981) w publikacji dotyczącej historii i rozwoju prasy sportowej pt. *Prasa i sport. Wydawnictwo z okazji 100-lecia prasy sportowej 1881–1981*. Badacz odnotowuje, że pierwsze specjalistyczne czasopismo na świecie ukazało się w Anglii już w 1792 roku – mowa o „The Sporting Magazine or Monthly Calendar of the Transactins of the Turf, the Chace etc.,” które publikowano do 1870 r. (por. Tuszyński 1981: 20). Z upływem lat podobne pisma zaczęły ukazywać się w innych państwach w Europie⁹.

⁹ Kolejnym europejskim państwem, w którym zaczęto wydawać pismo sportowe były Niemcy – od 1842 r. ukazywało się czasopismo „Allgemeine Turn Zeitung”

Istotną rolę w upowszechnianiu sportu w mediach ogólnych odegrały także radiowe i telewizyjne transmisje z wydarzeń sportowych, co podkreśla m.in. **Andrzej Ostrowski**. Pierwszą sportową transmisję przeprowadzono za pośrednictwem radia 2 lipca 1921 roku – w ten sposób amerykańska rozgłośnia KDKA zrelacjonowała pojedynek bokszerski pomiędzy Amerykaninem Jackiem Dempseyem a Francuzem Georges'em Carpentierem. W Polsce pierwszą transmisję radiową tego typu przeprowadzono w 1927 roku, a przedstawianym wydarzeniem były mistrzostwa Polski w narciarstwie w Zakopanem (por. Ostrowski 2010: 101–102). Jak stwierdza z kolei Beata Grochala, telewizja po raz pierwszy zagościła na igrzyskach olimpijskich w Berlinie w 1936 roku, a za pierwszą pełną, bezpośrednią transmisję w Polsce badaczka uznaje tę przeprowadzoną z pojedynku bokszerskiego nadawaną przez TVP 13 stycznia 1957 roku (por. Grochala 2016: 43–44). Z czasem relacje z przebiegu rywalizacji sportowych stały się stałym elementem medialnych przekazów.

Wielość perspektyw i spojrzeń z jednej strony, a także niezmienną aktualność tematyki sportowej w pracach naukowych z drugiej najlepiej ukazują tomy w całości poświęcone zagadnieniu funkcjonowania sportu w przestrzeni medialnej, które na gruncie polskich badań zostały wydane w ostatnich kilkunastu latach. Mowa o książkach: *Media – eros – przemoc. Sport w czasach popkultury* w opracowaniu Andrzeja Gwóździa (2003), *Sport w mediach* pod redakcją Marty Jarosz, Piotra Drzewieckiego i Pawła Płatka (2013) oraz *Medialne oblicza sportu* pod redakcją Katarzyny Burskiej i Bartłomieja Cieśli (2020). Zarówno tytuły, jak i poszczególne analizy opublikowane w tych monografiach wskazują przede wszystkim na niezwykle ważną rolę mediów w prezentowaniu widowisk sportowych, które stają się wydarzeniami medialnymi. „Jedno jest pewne – nie ma dziś sportu bez mediów, ale i nie ma mediów bez sportu” – pisze wprost Andrzej Gwóźdź (2003: 7) we wstępie do pierwszej z wymienionych publikacji, podkreślając zapośredniczony przekaz rywalizacji sportowej skierowany do odbiorcy masowego. Relacja sportu i mediów jest tak silna, że to właśnie obecność w przestrzeni medialnej często decyduje o tym, czy dana dyscyplina sportowa zyskuje, czy traci zainteresowanie ze strony kibiców (Gwóźdź (red.) 2003: 8–9). W przytoczonych publikacjach badacze przypatrują się rozmaitym zjawiskom z zakresu szeroko pojętej komunikacji medialnej koncentrującej się na tematyce sportowej, w tym na pięknie (Gumbrecht 2003), erotyce (Schneider 2003) i efektach stosowanych w relacjonowaniu rywalizacji sportowej za pośrednictwem telewizji (Morse 2003), sposobach wykorzystywania sportu w marketingu i reklamie

dotyczące gimnastyki. We Francji pierwsze czasopismo sportowe to „Le Sport” wydawane od 1854 r., w Austrii – „Allgemeine Sportzeitung” od 1878 r., we Włoszech – „La Gazzetta dello Sport” od 1896 r., a w Grecji – „Athlitikos Typos et Athlitisimos” od 1932 r. (por. Tuszyński 1981: 21–22).

(Krefta 2013; Kancik 2013) oraz gatunkach funkcjonujących w dziennikarstwie sportowym w mediach różnego typu, takich jak felieton w prasie, radiu i internecie, reportaże radiowy czy internetowa relacja meczu na żywo (Iwańczyk 2013; Szewsz 2013; Czarnek 2013; Burska 2013), a także wizualnych cechach współczesnych przekazów dotyczących sportu (Burska 2020) i medialnych wizerunkach poszczególnych zawodników czy trenerów (Grochala 2020).

Medioznawcy zajmujący się sportem zwracają uwagę na fakt, iż opracowania z omawianego zakresu tematycznego najczęściej dotyczą jednostkowych zjawisk, które zauważa się w danym momencie czasowym – dominuje zatem perspektywa synchroniczna (por. Siekiera 2016: 13). W badaniach poświęconych czy to tekstom tworzonym z uwagi na wydarzenie sportowe, czy szeroko pojętemu dziennikarstwu sportowemu brakuje zaś ujęć syntetycznych, całościowych, w których naukowcy podejmowaliby się szerokich analiz i prób uchwycenia zmian, jakie zachodzą na przestrzeni lat. Warto odnotowania są zatem nieliczne publikacje ukazujące sport w mediach w aspekcie diachronicznym, jak np. zbiory tekstów naukowych, które koncentrują się na wybranym wydarzeniu sportowym organizowanym cyklicznie, przedstawiając medialny obraz igrzysk olimpijskich – *Nowożytna Igrzyska Olimpijskie w mediach polskich do 1936 roku* (2010) pod redakcją Pawła Nowaka i Krzysztofa Stępnika oraz *Igrzyska olimpijskie w mediach masowych 1948–1984* (2016) pod redakcją Pawła Nowaka, Elżbiety Pawlak-Hejny oraz Magdaleny Piechoty. Wieloaspektowość badań podjętych przez naukowców reprezentujących różne dyscypliny naukowe pozwala czytelnikowi uchwycić sposób, w jaki jedno z najważniejszych widowisk sportowych było prezentowane w mediach na przestrzeni dziejów: od lat zaborów, przez czasy międzywojenne i wojenne, po okres Polski Ludowej. Z obszernej, dwutomowej publikacji wyłania się medialny fenomen igrzysk olimpijskich, w którego popularyzacji niemalą rolę odegrały relacje z przebiegu tego wydarzenia za pośrednictwem różnych środków masowego przekazu – przede wszystkim prasy (Stępnik 2010; Szymczak 2010; Gabryś 2010; Pawlak-Hejny 2010; Nowak 2010; Bieszk 2016; Wróblewski 2016), ale także radio (Stachyra 2010; Ostrowski 2010) i telewizji (Ostrowski 2010; Loewe 2016).

2.4. Ujęcie lingwistyczne

Mówiąc o sporcie z perspektywy badawczej, warto szczególnie podkreślić ogromny wkład polskich językoznawców, którzy już od ponad 50 lat zajmują się analizą tekstów powstających z uwagi na wydarzenia sportowe. Za pierwszą polską pracę językoznawczą o wskazanej tematyce należy uznać opracowanie **Stefana Reczka** opublikowane w 1968 r. pt. *O stylu polskiej prasy sportowej* – lingwista opisał wówczas cechy stylistyczno-językowe wypowiedzi sportowych upublicznianych za pośrednictwem prasy.

Lata 70. XX wieku to czas dynamicznego rozwoju analiz tekstów dotyczących sportu w ujęciu językoznawczym. Początkowo w obrębie zainteresowań polskich lingwistów znajdowała się przede wszystkim **leksyka sportowa**. W 1970 r. została wydana kolejna istotna monografia zatytułowana *Polskie współczesne słownictwo sportowe* będąca studium **Jana Ożdżyńskiego**, czołowego badacza z zakresu językoznawczych ujęć sportu¹⁰. Lingwista w swoim bogatym dorobku naukowym ma również ilościowe badania uwzględniające słownictwo wyekscerpowane z ówczesnej prasy sportowej, relacji radiowych i komentarzy telewizyjnych, na podstawie których opisał często występujące w tych formach dziennikarskich nazwy onomastyczne wskazujące na polskie kluby sportowe (1973). Pod koniec lat 70. XX wieku J. Ożdżyński dokonał podziału mówionych form wypowiedzi występujących w środowisku sportowym i wyróżnił dwie podstawowe odmiany: wewnątrzśrodowiskową oraz dziennikarsko-sportową (1979). Kluczowe dla rozwoju badań nad językiem sportu były także prace **Jana Miodka** na temat kreatywnych nagłówków występujących w prasie sportowej, w których podstawowym środkiem była metafora (1974), **Wacława Cockiewicza** o właściwościach komunikacji językowej sportowców (1978) oraz **Jerzego Podrackiego**, który pisał o języku sportowym jako odmianie środowiskowej mającej wpływ na współczesną polszczyznę (1978). W późniejszym czasie – wraz z otwarciem językoznawstwa – badano już nie tylko leksykę sportową, ale również komunikację sportową, w tym tę dotyczącą funkcjonowania sportu w mediach.

Przegląd polskich badań językoznawczych koncentrujących się na tematyce sportowej pozwala na wskazanie podstawowych kierunków oraz pól analitycznych, w jakich na przestrzeni lat podążali i jakimi zajmowali się lingwiści. Wśród nich należy wyróżnić takie zagadnienia, jak:

a) **struktura wypowiedzi z zakresu dziennikarstwa sportowego** – w centrum zainteresowania językoznawców często pojawia się struktura tekstów związanych ze sportem, upublicznianych w mediach różnego typu, takich jak reportaż (por. Ożdżyński 1983), sprawozdanie (por. Kita 1979), komentarz (por. Wiśnicki 2006) czy relacja¹¹ (por. Grochala 2011),

¹⁰ Znaczący wkład badawczy Jana Ożdżyńskiego w rozwój lingwistycznych analiz na temat sportu podkreślają m.in. I. Loewe (2014: 72) oraz R. Siekiera (2016: 12).

¹¹ Warto w tym miejscu zauważyć, że często do nazwania gatunku medialnego zawierającego informację o wydarzeniu sportowym wymiennie stosuje się leksemy *sprawozdanie*, *komentarz* i *relacja*, co jest błędem – każde z przytoczonych określeń nazywa bowiem osobny gatunek dziennikarski. Potwierdza to zarówno analiza leksykograficzna (por. Pisarek (red.) 2006), jak i badania lingwistów, przede wszystkim Beaty Grochali, która jako pierwsza dokonała próby uporządkowania terminologii gatunkowej w zakresie dziennikarstwa sportowego (2012a).

b) **leksyka sportowa i profesjolekt dziennikarzy sportowych** – badacze w swoich pracach niezwykle chętnie podejmują temat słownictwa charakterystycznego dla dyskursu sportowego oraz języka osób przedstawiających odbiorcom wydarzenia sportowe, czyli dziennikarzy, ekspertów i komentatorów, przede wszystkim telewizyjnych (por. Ożdżyński 1970; Ożdżyński 1979; Wiśnicki 2004; Nowowiejski 2011; Jarosz 2015). Jak podkreśla Rafał Siekiera, profesjolekt dziennikarzy sportowych jest jednym z najlepiej opracowanych zagadnień, jeśli chodzi o naukową odsłonę badań z zakresu dziennikarstwa sportowego (por. Siekiera 2016: 13),

c) **wyrażanie emocji w wypowiedziach o tematyce sportowej** – teksty związane z wydarzeniami sportowymi, a zwłaszcza te wypowiadane na żywo, w trakcie trwania widowiska (np. komentarz telewizyjny czy sprawozdanie radiowe), cechują się wysokim poziomem emocjonalności i ekspresywności. Ten wyznacznik stylu dziennikarzy sportowych jest częstym przedmiotem obserwacji oraz analiz lingwistów, którzy kładą nacisk na językowe wyrażanie emocji przez dziennikarzy podczas trwania meczów (por. Szkudlarek-Śmiechowicz 2006; Koper 2009) czy wartościowanie przez nich opisywanych zdarzeń (por. Ożdżyński 1994). W najnowszych badaniach pragmalingwistycznych dotyczących emocji w języku sportu zauważa się zmianę perspektywy – językoznawcy coraz częściej koncentrują się już nie na nadawcach, a odbiorcach przekazu medialnego i wydarzeń sportowych, czyli kibicach i wyrażaniu przez nich sympatii czy antypatii (por. Grochala 2019),

d) **stylistyczne cechy wypowiedzi o sporcie** – stylistyczny aspekt medialnych tekstów dotyczących sportu może być rozpatrywany z różnych punktów widzenia. Po pierwsze, w odniesieniu do stylu tekstów dziennikarskich publikowanych za pośrednictwem jednego medium, np. prasy (por. Reczek 1968). Po drugie, uwaga badacza może skupiać się na zagadnieniu węższym, tj. z uwzględnieniem konkretnego środka stylistycznego, którego występowanie staje się charakterystyczne dla wypowiedzi dziennikarzy sportowych, takiego jak: porównanie (por. Burska 2016), peryfraz (por. Koper 2012) czy szeroko analizowana przez językoznawców metafora (por. Miodek 1974; Michalak 2007; Siekiera 2014),

e) **staranność i poprawność językowa dziennikarzy sportowych** – w centrum zainteresowania lingwistów znajdują się także kompetencje językowe przedstawicieli mediów piszących lub mówiących na temat sportu. Badacze w swoich naukowych rozważaniach zwracają uwagę przede wszystkim na błędy językowe popełniane przez dziennikarzy sportowych w wypowiedziach prasowych (por. Cockiewicz 1990) oraz świadomość językową komentatorów sportowych prowadzących relację mówioną w czasie transmisji telewizyjnych (por. Grochala 2012b), a także na humor i komizm językowy wynikające z owych pomyłek czy przejęzyczeń (por. Kuźmo, Sroka 2002; Grochala 2012c),

f) **gatunki typowe dla dziennikarstwa sportowego** – badania lingwistyczne dotyczące sportu w mediach często koncentrują się na perspektywie genologicznej. Językoznawcy podejmują się szerokich analiz funkcjonowania i rozwoju poszczególnych gatunków medialnych – z uwzględnieniem różnych środków przekazu oraz okresów w historii mediów. Dla przykładu R. Siekiera w swojej monografii skupił się przede wszystkim na latach 20. XX wieku i przedstawił prasowe gatunki charakterystyczne dla publicystyki sportowej, czyli artykuł, komentarz, felieton oraz zapowiedź wydarzeń sportowych (2016). Jeśli zaś chodzi o media audiowizualne, to najchętniej badanym gatunkiem z zakresu dziennikarstwa sportowego jest transmisja telewizyjna, co potwierdzają m.in. prace naukowe Andrzeja Ostrowskiego (2007) i Beaty Grochali (2016).

Kwerenda pozycji bibliograficznych, jaka została przedstawiona w niniejszym podrozdziale, potwierdza różnorodność i wieloaspektowość dyskursu sportowego, który, przyjmując ogólną definicję B. Grochali, rozumiem jako „całokształt praktyk komunikacyjnych związanych ze sportem” (2016: 83). W analizach dotyczących sportu w mediach pojawiają się **różnorodne perspektywy badawcze** (wynikające czy to z dominującej dyscypliny naukowej, takiej jak psychologia, socjologia, medioznawstwo, językoznawstwo, czy z przyjętego ujęcia – synchronicznego lub diachronicznego), a ich przedmiotem są **rozmaite dyscypliny sportu** (z przewagą piłki nożnej, co wynika z jej popularności wśród kibiców w Polsce) przedstawiane odbiorcy masowemu za pośrednictwem **różnych mediów** (prasy, radia, telewizji, internetu). Wydaje się, że właśnie wielość czynników i impulsów wpływających na widowisko medialne tworzone wokół wydarzenia sportowego, a zarazem szybki rozwój mediów decydują o tym, że temat medialności sportu pozostaje niezwykle atrakcyjnym oraz wartym uważnej obserwacji polem badawczym dla naukowców.

**CZĘŚĆ
ANALITYCZNA**

ROZDZIAŁ III

MEDIALNE ROZMOWY ZE SPORTOWCAMI

Wysoka forma sportowa i dobra dyspozycja na arenach krajowych oraz międzynarodowych, a co za tym idzie zdobywanie kolejnych tytułów mistrzowskich powodują, że znacznie zwiększa się liczba fanów danego zawodnika oraz jego widoczność medialna – sukces profesjonalny wzbudza bowiem zainteresowanie osobą sportowca. Kibiców interesuje nie tylko to, co dotyczy kariery zawodowej, pragną również poznać osobowość gwiazdy sportu, jej opinie dotyczące aktualnych wydarzeń czy fakty związane ze sferą osobistą. Są ciekawi, jak wygląda codzienne życie przedstawiciela sportu, jak przebiegają jego treningi, jak spędza wolny czas, kim jest jego najbliższa rodzina – fani chcą zatem poznać nie tylko sportowca, ale i człowieka.

Przedstawiciel sportu zyskuje status celebryty, czyli osoby publicznej, której „życie prywatne jest równie ważne i szeroko publicznie opisywane, jak jej zawodowe dokonania” (Piontek, Grzelak 2014: 186). *Celebryta* najczęściej definiowany jest jako ‘osoba znana z tego, że jest znana’ (Boorstin 1964: 57), która odniosła sukces za sprawą umiejętnego zaistnienia w przestrzeni medialnej. W przypadku sportowców zazwyczaj mamy jednak do czynienia z sytuacją odwrotną, w której odniesienie sukcesu zawodowego zwiększa zainteresowanie zawodnikiem i jego sprawami osobistymi – por. definicję określenia *celebryta* zawartą w artykule Danuty Piontek i Mirosława Grzelaka (2014: 186). W ten sposób zawodnik staje się rozpoznawalny nie tylko przez kibiców danej dyscypliny sportowej, co sprzyja m.in. marketingowej odsłonie działalności zawodowej – podpisywaniu kontraktów reklamowych oraz umów sponsorskich z firmami, które wspierają sportowca w karierze.

W dobie popularności mediów społecznościowych przedstawiciel sportu może sam dzielić się z fanami swoimi sprawami zawodowymi oraz prywatnymi za pośrednictwem wpisów na Facebooku, nagrań na kanale w serwisie YouTube, komentarzy na Twitterze czy zdjęć i krótkich relacji audiowizualnych typu *stories* na Instagramie. W procesie przybliżania kibicom sylwetek zawodników niemałą rolę odgrywają również media profesjonalne oraz dziennikarze sportowi, którzy wykorzystują różne formy dialogowe, aby w sposób atrakcyjny przedstawić odbiorcom sportowych idoli.

3.1. Typy medialnych rozmów ze sportowcami

Informacje dotyczące zawodowej i prywatnej odsłony życia sportowca kibice mogą uzyskać przede wszystkim za pomocą rozmów medialnych. W niniejszym podrozdziale scharakteryzowano obecnie najbardziej rozpowszechnione oraz popularne rodzaje interakcji między dziennikarzem a sportowcem, występujące we wszystkich mediach masowych. Za takie uznaje: wywiad, konferencję prasową oraz rozmowę w programie typu *talk show*.

3.1.1. Wywiad

Wywiad może być rozumiany na dwa sposoby: jako metoda uzyskiwania informacji, narzędzie do zbierania materiałów przez dziennikarza¹² oraz jako forma wypowiedzi medialnej, gatunek dziennikarski (Pisarek (red.) 2006: 236; Sobczak 2006: 24; Bauer 2008: 334; Wojtak 2008: 142). Oba znaczenia łączy jednak struktura wymiany typu: pytanie – odpowiedź. Za pierwszy w historii wywiad uznaje się rozmowę prasową Jamesa Gordona Bennetta z poczmistrzem z Buffalo opublikowaną 13 października 1835 roku i początkowo forma ta była autochtoniczna dla prasy (Pisarek (red.) 2006: 237). Z czasem wywiad został przeniesiony także do pozostałych mediów (radio, telewizji, internetu), gdzie zyskał ogromną popularność.

Badacze przyjmują różne stanowiska co do tego, jaka jest relacja między wywiadem a rozmową rozpatrywaną jako hipergatunek. Podobnie jak w przypadku innych dialogowych form wypowiedzi (np. konwersacja – pogawędka – pogaduszki) granice między tymi aktami mowy nie są ostre. Wywiad bywa definiowany jako „rozmowa ze znaną osobistością podaną do wiadomości publicznej za pomocą druku, radio lub telewizji” (Głowiński, Kostkiewiczowa, Okopień-Sławińska, Sławiński (red.) 1988: 58). Z kolei B. Sobczak omawiany gatunek publicystyczny nazywa „publikacją rozmowy” (2006: 33), a ze względu na sytuację komunikacyjną traktuje go jako typ rozmowy zbliżony do konwersacji. Za cechy wspólne wywiadu i konwersacji badaczka uznaje „wyraźnie określony jeden dominujący temat rozmowy”, fakt, że „rozmówców obowiązują określone reguły konwersacyjne, a język, jakim się posługują, to wariant oficjalny ustnej odmiany języka ogólnego, typowy dla sformalizowanych sytuacji publicznych” (Sobczak 2006: 36).

¹² Wydaje się, że we współczesnym języku polskim częstszym określeniem na nazywanie czynności wyszukiwania oraz zbierania informacji na dany temat przez dziennikarza jest anglicyzm *research* [wym. risercz]. O popularności tego leksemu niech świadczy istnienie zawodu *researchera* w redakcjach prasowych i portalach internetowych. Rodzimy odpowiednikiem leksemu *research* jest wyraz *kwerenda*, który obecnie jest jednak z rzadka używany, a jeśli tak, to pojawia się on w języku oficjalnym, naukowym.

Szerzej na temat miejsca wywiadu wśród innych interakcji dialogowych, w tym także zależności między wywiadem a rozmową, pisze M. Kita (1998: 174–184). Językoznawczyni wśród cech wspólnych omawianych aktów komunikacji wskazuje przede wszystkim aktywny udział ich uczestników, zmienny układ ról nadawczo-odbiorczych, kooperację partnerów interakcji oraz mieszany ton ich wypowiedzi – zarówno poważny, jak i ludyczny. Oprócz tego M. Kita zwraca uwagę na różnice między wywiadem a rozmową (por. tabela 5). Badaczka, uwzględniając kryterium użycia w wypowiedzi poszczególnych kanałów i odpowiadających im kodów, klasyfikuje rozmowę jako interakcję dialogową w prymarnej realizacji oralnej, natomiast wywiad jako interakcję mieszaną (występującą w prymarnej realizacji oralnej oraz pisanej). Odmienne cechy zauważa również w tematyce omawianych gatunków – w wywiadzie temat jest stały i narzucony, podczas gdy w rozmowie układ tematów jest z reguły zmienny, mieszany (może być narzucony lub wolny). Ponadto w wywiadzie, w odróżnieniu od rozmowy, mamy do czynienia z formalną sytuacją komunikacyjną, relacja między jego uczestnikami jest nierówna, a inicjatywa w zakresie tematyki interakcji należy do jednego uczestnika (dziennikarza lub osoby pełniącej taką rolę).

Tabela 5. Wywiad a rozmowa – porównanie

	Wywiad	Rozmowa
Podobieństwa	udział co najmniej dwóch uczestników – struktura dialogowa	
	aktywny udział uczestników	
	dynamiczny układ ról nadawczo-odbiorczych	
	kooperacja	
	zmienny ton wypowiedzi	
Różnice	interakcja dialogowa mieszaną (w prymarnej realizacji oralnej i pisanej)	interakcja dialogowa w prymarnej realizacji oralnej
	tematyka stała, narzucona	tematyka zmienna, mieszana
	sytuacja formalna	sytuacja prywatna lub formalna
	inicjatywa po stronie osoby prowadzącej	inicjatywa po stronie osoby prowadzącej lub układ partnerski
	nierówność relacji między uczestnikami	mieszana relacja między uczestnikami

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kita 1998: 174–184.

Zdarza się, że badacze charakteryzują wywiad poprzez porównywanie go do rozmowy potocznej. M. Kita (1998: 187) wśród podstawowych cech różniących wskazane interakcje dialogowe wymienia:

a) niesymetryczność ról uczestników wywiadu i symetryczność ról w rozmowie,

b) publiczne przeznaczenie wywiadu tworzonego z myślą o trzecim uczestniku interakcji, czyli odbiorcy masowym (celowość zewnętrzna) i nieoficjalność, prywatność rozmowy, której głównym celem jest podtrzymanie więzi społecznych między bezpośrednimi interlokutorami (celowość wewnętrzna).

Jak zauważa U. Żydek-Bednarczuk przytoczone właściwości odnoszą się do czynników zewnętrznojęzykowych. Biorąc zaś pod uwagę struktury wewnętrzne wywiadu i rozmowy, są one niemal identyczne (por. Żydek-Bednarczuk 2004: 426).

Atrakcyjność wywiadu spowodowana jest przede wszystkim faktem, iż taka forma dziennikarska daje czytelnikowi, słuchaczowi czy widzowi „wrażenie niezafałszowanego, bezpośredniego kontaktu z opiniami kogoś znanego, kogoś, kto uchodzi za specjalistę w jakiejś dziedzinie, autorytet moralny lub kogoś, kto jest idolem tłumów” (Bauer 2008: 333). W dodatku pozwala odbiorcy zaspokoić ciekawość dotyczącą życia sławnej osoby (Adams, Hicks 2007: 1). Na wybór bohatera wywiadu może więc wpływ jego popularność, wiedza, autorytet, pełniona funkcja lub zawód, osobowość.

Ze względu na funkcję wypowiedzi niemiecki badacz Hans Joachim Netzer wyróżnił dwa typy wywiadów:

a) **wywiad *zur Sache***, czyli wywiad rzeczowy, pełniący funkcję poznawczą, powiadamiający o faktach i wydarzeniach. Za tego typu wywiad B. Sobczak uznaje np. rozmowę ze specjalistą prowadzoną w czasie trwania programu informacyjnego, która stanowi uzupełnienie prezentowanych wiadomości (por. Sobczak 2006: 28),

b) **wywiad *zur Person*** ukazujący przede wszystkim osobowość rozmówcy (jego odpowiedzi służą bowiem autoprezentacji) – w tej odmianie wywiadu dominuje zatem funkcja prezentacji osoby. Bohaterami wywiadu *zur Person* mogą być zarówno osoby znane, zasłużone w danej dziedzinie, jak i ludzie zwykli, nieznani szerszemu gronu odbiorców.

Wskazane przez H.J. Netzera funkcje wywiadu B. Sobczak poszerza o jeszcze jedną – prezentację problemów oraz starcie poglądów. Jak tłumaczy badaczka, „przedmiotem rozmowy jest wówczas związek między sprawą a osobą” (Sobczak 2006: 28). Interlokutorzy w wywiadach, w których dominuje ta funkcja, skupiają się głównie na ocenach i prognozach; objaśniają i komentują bieżące sprawy społeczne, ekonomiczne czy społeczne. Gośćmi tego typu wywiadów są osoby mające ścisły związek z tematami, o których mówi się w dialogu i zazwyczaj posiadają moc decydowania o nich (np. politycy). Przykładem

programu, w którym występują takie rozmowy jest „Kropka nad i” prowadzony przez Monikę Olejnik, emitowany najpierw w stacji telewizyjnej TVN, potem TVN24 (por. Sobczak 2006: 28).

Przytoczone funkcje wywiadu pozwalają wyróżnić dwie podstawowe odmiany tego typu wypowiedzi – informacyjną i opiniotwórczą. Z tego względu badacze nierzadko określają wywiad jako gatunek pograniczny (Wolny-Zmoryński, Kaliszewski, Furman 2006: 31–32) lub synkretyczny (Kita 1998: 166). Wywiad można jednak klasyfikować z uwzględnieniem różnych czynników, co pokazuje B. Sobczak (2006: 27–32), która bierze pod uwagę trzy kryteria. Jednym z nich jest rodzaj zdobywanych w wywiadzie informacji, co badaczka łączy z omówionymi wcześniej funkcjami wywiadu – na ich podstawie wskazuje co najmniej cztery typy tego gatunku dziennikarskiego (por. tabela 6):

a) **wywiad informacyjny**, czyli wymiana werbalna z ekspertem, specjalistą w danej dziedzinie lub uczestnikiem jakichś wydarzeń, która dotyczy bieżących zdarzeń, a jej podstawowym celem jest poszerzenie wiadomości na dany temat i zaspokojenie poznawczych potrzeb odbiorcy masowego,

b) **wywiad polityczny** przeprowadzany z osobami związanymi ze sferą polityczną, czyli przede wszystkim z politykami, ale także ekspertami i tymi, którzy zawodowo zajmują się wskazaną dziedziną. Jego tematyka koncentruje się na szeroko pojętej polityce (dotyczy zatem nie tylko władzy, lecz także zagadnień społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, na które wpływają decyzje organów rządzących). Ta forma wypowiedzi ma zaspokajać potrzeby poznawcze odbiorcy,

c) **wywiad rozrywkowy** – typ wywiadu prowadzony z osobą popularną, w którym podejmuje się tematy lekkie dotyczące takich zagadnień jak życie towarzyskie czy moda. Ma on zaspokajać przede wszystkim potrzeby rozrywki odbiorcy,

d) **wywiad kulturalny**, w którym gościem jest pisarz, artysta lub filozof; dotyczy zagadnień związanych z szeroko rozumianą kulturą (kinematografią, literaturą, muzyką itp.). Jego celem jest zaspokojenie estetycznych potrzeb odbiorcy (por. Sobczak 2006: 30–31).

Autorka monografii *Wywiad telewizyjny na żywo. Charakterystyka gatunku* w typologii wywiadu, oprócz rodzaju zdobywanych w nim informacji, bierze również pod uwagę medium, za pośrednictwem którego ta forma wypowiedzi dociera do odbiorcy. W ten sposób wyróżniony zostaje **wywiad prasowy**, **wywiad radiowy** i **wywiad telewizyjny**. Ze względu na ugruntowaną pozycję internetu we współczesnej przestrzeni medialnej, do wskazanych typów wywiadu należy dodać **wywiad internetowy**, którego językoznawczyni nie uwzględnia w swojej pracy z 2006 roku. Poza tym B. Sobczak, przedstawiając rodzaje wywiadu, odwołuje się do metody jego przygotowania (por. Sobczak 2006: 32) i wskazuje na:

a) **wywiad przygotowany** – wymianę przemyślaną, prowadzoną na konkretny temat, w której dziennikarz zadaje rozmówcy przygotowane wcześniej pytania,

Tabela 6. Typ wywiadu a rodzaj zdobywanych w nim informacji

Rodzaj wywiadu	Funkcja	Tematy	Zapraszani goście	Rodzaj zaspokajanych potrzeb
Wywiad informacyjny	prezentacja problemów, przekazywanie informacji o wydarzeniach (wywiad <i>zur Sache</i>)	tematy aktualne: aktualne wydarzenia	eksperti, uczestnicy wydarzeń	poznawcze
Wywiad polityczny	prezentacja problemów i starcie poglądów	tematy aktualne: sprawy publiczne – polityczne, gospodarcze, społeczne; zdobywane informacje cechuje: aktualność, ważność, zgodność, komplementarność, personalizacja, negatywizm	przedstawiciele tzw. elit władzy (politycy, działacze społeczni, eksperci)	poznawcze
Wywiad rozrywkowy	prezentacja osoby i jej przekonań (wywiad <i>zur Person</i>)	tematy uniwersalne, ponadczasowe: życie osobiste, towarzyskie, moda, kulinaria	znane i popularne osoby: artyści, dziennikarze, politycy	estetyczne, w drugiej kolejności poznawcze
Wywiad kulturalny	prezentacja osoby i jej przekonań (wywiad <i>zur Person</i>)	tematy uniwersalne i ponadczasowe: szeroko rozumiana kultura i wytwory kultury duchowej i umysłowej, problemy natury egzystencjalnej	myśliciele, filozofowie, twórcy kultury	estetyczne, w drugiej kolejności poznawcze

Źródło: Sobczak 2006: 31.

b) **wywiad improwizowany**, czyli krótką rozmowę przeprowadzaną podczas wydarzeń sportowych lub kulturalnych, do której przedstawicielowi mediów trudno się przygotować – nie można bowiem dokładnie przewidzieć, kto będzie jego partnerem w dialogu (np. w przypadku meczu – czy będzie to zawodnik drużyny wygranej, czy przegranej). Takim typem wywiadu jest mikrowywiad pomeczowy, który szerzej scharakteryzowano w podrozdziale 3.5.

Bez względu na rodzaj tej medialnej formy dialogowej podział ról uczestników jest wyraźnie określony – przeprowadzający wywiad (dziennikarz) zadaje pytania, na które odpowiada udzielający wywiadu (najczęściej osoba publiczna). Relacja między interlokutorami jest zatem nierównorzędna, inicjatywa tematyczna należy do dziennikarza przyjmującego rozmaite role (Pisarek (red.) 2006: 237; Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2006: 113; Bauer 2008: 341; Wojtak 2008: 145):

- a) skromnego pośrednika, uważnie notującego odpowiedzi rozmówcy,
- b) pomocnika, który poprzez zadawanie dodatkowych pytań pomaga swojemu interlokutorowi w wyartykułowaniu myśli, opinii,
- c) partnera-ucznia, odgrywającego rolę osoby niepoinformowanej w zakresie podejmowanych kwestii i tematów,
- d) partnera-eksperta – dziennikarz przyjmuje postawę znawcy zagadnienia, o którym mowa, wchodzi w polemikę z rozmówcą,
- e) partnera-reprezentanta opinii publicznej, odwołującego się do obiegowych opinii na temat rozmówcy lub tematu rozmowy.

Joanna Szyłko-Kwas (2016: 186–187) porusza istotny problem dotyczący tego, w jakim stopniu dziennikarz powinien ujawniać swoje indywidualne opinie w czasie wywiadu. Prowadzący rozmowę spełnia przede wszystkim funkcję pośrednika między osobą udzielającą wywiadu a odbiorcą, zatem dziennikarz powinien być wyrazicielem opinii publicznej, nie własnej. Osobą prezentującą poglądy, ekspertem w danej dziedzinie jest zaproszony gość i to na nim winna być skupiona uwaga czytelnika, widza czy słuchacza¹³. Z tym zagadnieniem wiąże się ogromna rola zbiorowego odbiorcy, którego M. Kita (1997) nazywa „trzecim aktorem wywiadu” i dodaje, że jego istnienie jest warunkiem niezbędnym wywiadu jako gatunku: „rozmowa X-a z Y-em może być nazwana wywiadem tylko wówczas, gdy biorą oni pod uwagę odbiorcę pośredniego, dla którego jest taki tekst w istocie przeznaczony” (1997: 91).

Odbiorca powinien mieć na uwadze, iż każdy wywiad zostaje poddany zmianom (montażowi lub redakcji technicznej) przed publikacją w mediach. Przede wszystkim usuwa się zbędne, niefunkcjonalne partie oraz poprawia

¹³ Autorzy publikacji *Wywiad dziennikarski*, udzielając wskazówek początkującym dziennikarzom, przestrzegają, że podczas wywiadu to rozmówca jest gwiazdą, a nie prowadzący dialog (Adams, Hicks 2007: 11).

błędy logiczne i językowe. Zwykle pozostawia się w wypowiedzi cechy idiolektu rozmówcy, a także wyrażenia ekspresyjne oraz fatyczne (służące wzmocnieniu i podtrzymaniu kontaktu). Jednak każdy dziennikarz powinien mieć na uwadze zachowanie pierwotnego sensu wywiadu. Wprowadzanie myśli i sądów, które nie zostały wypowiedziane przez gościa podczas rozmowy, lub wykorzystywanie opinii zastrzeżonych przez rozmówcę jako *off the record* (nie do rejestracji) znacząco obniża pozycję oraz autorytet dziennikarza. W celu podniesienia wiarygodności wywiadów stosuje się zasadę autoryzacji polegającą na zaakceptowaniu przez zaproszonego gościa treści wypowiedzi przed jej publikacją. Należy jednak pamiętać, iż zabieg ten jest pożądanym, ale, ku ubolewaniu badaczy mediów, doświadczonych dziennikarzy i niektórych odbiorców, nieobowiązkowy (Pisarek (red.) 2006: 237; Bauer 2008: 335, 341).

Przygotowanie wywiadu inspirującego oraz interesującego zarówno dla bezpośrednich rozmówców, jak i odbiorcy masowego jest zadaniem trudnym, co podkreśla Lawrence Grobel, który przeprowadzanie wywiadu nazywa *sztuką* (2006). Amerykański dziennikarz w swojej publikacji o charakterze poradnikowym zwraca uwagę, że przeprowadzenie skutecznego wywiadu jest czynnością żmudną i wieloetapową. Aby porozmawiać ze znaną osobą, najpierw należy umówić się bezpośrednio z nią lub z jej rzecznikiem prasowym czy menadżerem na spotkanie, co już bywa skomplikowanym zadaniem. Na tym etapie trzeba wykazać się elastycznością, konsekwencją oraz uporem, nie zrażając się pojawiającymi niedogodnościami, takimi jak trudność znalezienia dogodnego terminu czy po prostu brak zainteresowania udzieleniem wywiadu ze strony potencjalnego rozmówcy. Po uzyskaniu zgody i ustaleniu terminu rozmowy następuje przygotowanie do wywiadu. Sam wywiad jest zaś esencją, punktem głównym, z którego wszyscy interlokutorzy powinni czerpać przyjemność – „wywiad jest jak masaż: obejmuje całe ciało, wyszukuje napięte punkty i skupia się na nich. Jest jak taniec: ty prowadzisz, rozmówca, miejmy nadzieję, podąża za tobą” (Grobel 2006: 39). Na kolejnym etapie, w zależności od reprezentowanego medium, dziennikarz pracuje nad ostatecznym kształtem rozmowy medialnej. Czyni to za pomocą montażu (w przypadku wywiadu w formie audialnej lub audiowizualnej) lub spisywania nagranych podczas interakcji wypowiedzi i dopracowywania ich pod względem językowym i logicznym. Po tym dopiero następuje emisja rozmowy w radiu czy telewizji lub publikacja tekstu w formie wymiany na łamach gazety czy portalu internetowego.

Warto zadać sobie pytanie, jakimi cechami powinien charakteryzować się dobry dziennikarz przeprowadzający wywiad. Według praktyków dziennikarstwa (Adams, Hicks 2007: 5) największymi wartościami w tej pracy są otwartość na ludzi i zamiłowanie do rozmowy z nimi. To jednak nie wystarczy, by zjednać sobie zarówno rozmówcę, jak i odbiorcę wywiadu. Jak radzi L. Grobel:

Jeśli chcesz przeprowadzić dobry wywiad, musisz wykazać się mnóstwem różnych umiejętności: musisz gawędzić jak gospodarz programu telewizyjnego, myśleć jak pisarz, wychwytywać podteksty jak psychiatr, mieć słuch jak muzyk, wybierać co lepsze kawałki jak redaktor i umieć odpowiednio je zestawić jak dramaturg (Grobel 2006: 31).

Prowadzący dialog medialny ma zatem łączyć cały wachlarz cech osobowościowych z solidnym warsztatem dziennikarskim, a przynajmniej sumiennym przygotowaniem do wywiadu. Podczas spotkania powinien jawić się przede wszystkim jako sympatyczny człowiek, a dopiero w drugiej kolejności jako dziennikarz. Do pożądanych cech zalicza się również ciekawość świata, umiejętność uważnej obserwacji, wytrwałość, elastyczność i posiadanie szerokiej wiedzy ogólnej. Niezwykle cenną jest też zdolność zwięzłego przekazywania myśli oraz biegła sprawność językowa (co dotyczy nie tylko posługiwania się językiem obcym, ale także rodzimym).

Istnieją trzy podstawowe zasady udanego wywiadu, które osoba przeprowadzająca wywiad powinna mieć na uwadze. Są to:

a) **rzetelne przygotowanie do rozmowy**, czyli zebranie niezbędnych informacji o zaproszonym gościu, szczegółowe zapoznanie się z biografią, wyszukiwanie ciekawych faktów z jego życia, a także przemyślenie pytań lub tematów i wstępne ułożenie je w logicznym ciągu. Jak podkreśla L. Grobel (2006: 36, 109), przygotowanie do wywiadu „to najlepszy sposób na opanowanie nerwów”. Nie tylko dodaje ono pewności siebie prowadzącemu dialog, ale przede wszystkim powoduje, że rozmówca czuje się doceniony – odczuwając zaangażowanie dziennikarza, sam bardziej angażuje się w wywiad,

b) **uwagę słuchanie odpowiedzi** – przeprowadzający wywiad powinien wykazywać zainteresowanie tym, o czym mówi zaproszony gość. Jego udział w rozmowie nie może ograniczać się wyłącznie do wygłaszania wcześniej przygotowanych pytań. „Jeśli czekasz jedynie na odpowiedzi na pytania, nie słuchasz” – przestrzega zwłaszcza osoby stawiające pierwsze kroki w dziennikarstwie L. Grobel (2006). Do prowadzącego interakcję należy więc nie tylko inicjowanie kolejnych tematów dialogu, ale także reagowanie w odpowiedni sposób na to, co i o czym mówi rozmówca – poprzez sygnały niewerbalne (takie jak skinienie głowy lub po prostu uśmiech), a co ważniejsze poprzez zadawanie dodatkowych, uściślających wypowiedź interlokutora pytań. Dziennikarz nie może trzymać się ściśle przygotowanego planu rozmowy – w czasie spotkania z rozmówcą powinien być elastyczny; nie jest bowiem w stanie całkowicie przewidzieć, w jakim kierunku potoczy się wymiana werbalna. Jeśli rozmówca, odpowiadając na pytanie, sam poruszy ciekawe zagadnienie, zadaniem przedstawiciela mediów jest dopytanie o to, poproszenie o sprecyzowanie wypowiedzi lub jej rozwinięcie,

c) **współodczuwanie**, czyli umiejętność wczucia się w sytuację rozmówcy, wyobrażenia sobie, jak zadawane pytania na niego wpływają. Dziennikarz nie może zanudzić swojego partnera podczas rozmowy, w czym pomoże zadawanie oryginalnych pytań. Jeśli jednak prowadzący dialog chce odnieść się do faktów lub wydarzeń, o których rozmówca już niejednokrotnie mówił w wywiadach, to ciekawsze dla gościa i odbiorcy medialnego byłoby podjęcie próby mówienia o tym w nowatorski sposób:

Każdy wywiad to pakt między prowadzącym a rozmówcą. Nie wolno zanudzić rozmówcy. Oczekujesz ciekawych odpowiedzi, a uzyskasz je, zadając oryginalne pytania. Musisz sięgnąć dalej niż twoi poprzednicy. Nieważne, z kim rozmawiasz, staraj się przeprowadzić najlepszy wywiad w życiu (Grobela 2006: 81–82).

Przeprowadzający wywiad jako inicjator, moderator i swoisty „gospodarz” powinien zatem dążyć do wytworzenia przyjemnej atmosfery sprzyjającej rozmowie, a także do tego, by dialog toczył się naturalnie, miał formę niewymuszonej wymiany oraz by jego rozmówca (mimo świadomości prowadzenia rozmowy przy udziale kamer czy dyktafonu) czuł się swobodnie.

Spośród wszystkich medialnych aktów komunikacyjnych między dziennikarzami a sportowcami wywiad jest gatunkiem zdecydowanie najpopularniejszym. Ze względu na fakt, iż ciągle poszukuje się nowych medialnych form przekazu i dąży do ich uatrakcyjniania, można wskazać kilka odmian wywiadu typowych dla dziennikarstwa sportowego. Jedną z nich jest **mikrowywiad**, czyli krótka, zwięzła interakcja między dziennikarzem a osobą zawodowo zajmującą się sportem (nie tylko zawodnikiem, ale także trenerem, prezesem klubu lub związku sportowego, innym dziennikarzem itd.), która odbywa się najczęściej przy okazji wydarzenia sportowego (całego turnieju sportowego lub pojedynczego meczu). Szczególnym rodzajem dialogu między przedstawicielem mediów a zawodnikiem jest **wywiad zwierzeniowy**, który charakteryzuje się intymnym, kameralnym charakterem, przez co przybiera postać rozmowy prywatnej. Jego wyjątkowość polega na pewnym dysonansie – publicznie mówi się o sprawach osobistych, intymnych, wymagających dyskrecji (por. Szkułdarek-Śmiechowicz 2019: 44–49). Ze względu na podstawową cechę tego gatunku, czyli upublicznianie prywatności, wywiad zwierzeniowy zalicza się do sfery prywatno-publicznej (por. Kita 2013). Ten typ medialnej rozmowy z zawodnikiem często stanowi rodzaj podsumowania kariery sportowej, przez co jest uporządkowany chronologicznie, tzn. początkowe pytania wywiadu dotyczą motywacji zainteresowania się sportem oraz debiutu, następne – występów w kolejnych klubach, aż po zakończenie zawodowej przygody ze sportem i planów na przyszłość. Oprócz tego w dziennikarstwie sportowym chętnie wykorzystuje się również **wywiad kwestionariuszowy**, w którym zawodnik

odpowiada na określoną liczbę pytań, a ich autorami są najczęściej sami kibice. Taka interakcja może mieć postać pisaną (np. w formie czatu) lub mówioną (odpowiedzi sportowca są rejestrowane przez kamerę).

3.1.2. Konferencja prasowa

Specyficzną odmianą wywiadu jest konferencja prasowa, czyli wielopodmiotowa forma nawiązywania kontaktu z osobami, których praca związana jest ze sportem (zawodnikami, trenerami, prezesami lub działaczami), ale również z przedstawicielami władzy, firm czy stowarzyszeń. Bierze w niej udział wielu dziennikarzy z różnych redakcji, którzy po wysłuchaniu informacji dotyczących danej sprawy najczęściej (choć nie zawsze) mają możliwość zadawania pytań zaproszonym gościom. Liczba udzielających odpowiedzi jest nieokreślona – może to być jedna osoba lub kilka.

Głównym powodem, dla którego konferencje prasowe pozostają atrakcyjnym i chętnie wykorzystywanym narzędziem w komunikacji medialnej, jest fakt, że takie spotkanie daje możliwość jednorazowego oraz jednoczesnego wypowiedzenia się na dany temat dla wszystkich przedstawicieli mediów. Drugą przyczyną popularności tego typu interakcji publicznych wiąże się z chęcią zainteresowania dziennikarzy konkretną sprawą i nadania jej medialnego rozgłosu (Szkudlarek-Śmiechowicz 2009: 294) – im więcej dziennikarzy reprezentujących różne redakcje radiowe, prasowe, telewizyjne i internetowe pojawi się na takim spotkaniu, do tym szerszego grona odbiorców dotrze informacja.

Konferencja prasowa posiada wyraźne sygnały delimitacyjne (Szkudlarek-Śmiechowicz 2009: 294–295). Jej stałe elementy to powitanie dziennikarzy, przedstawienie tematu czy powodów zwołania konferencji, wypowiedź lub oświadczenie grupy inicjującej spotkanie, podziękowanie za udział i pożegnanie. Cecha odróżniająca konferencję prasową od innych medialnych form dialogowych wiąże się z funkcją komunikacyjną dziennikarza (Szkudlarek-Śmiechowicz 2009: 293). W takich interakcjach jak wywiad, dyskusja czy debata to przedstawiciel mediów kieruje rozmową, jest moderatorem wymiany, to on udziela głosu, a także kontroluje czas i temat wypowiedzi. W konferencji prasowej jego rola jest znacznie ograniczona – dziennikarz jest już tylko gościem. W tej sytuacji komunikacyjnej najczęściej ma możliwość zadawania pytań, ale to nie on kieruje przebiegiem spotkania. Tę funkcję przejmuje zazwyczaj wyznaczona osoba z kręgu organizatorów konferencji (rzecznik prasowy lub przedstawiciel danej instytucji czy grupy).

W *Słowniku terminologii medialnej* wyróżnia się następujące rodzaje konferencji prasowych (Pisarek (red.) 2006: 20–21, 102–103):

a) **spotkanie prasowe** organizowane dla kilkunastu dziennikarzy, w czasie którego nacisk kładzie się bardziej na dyskusję niż na przedstawienie problemu,

b) **konferencję reporterską**, która poświęcona jest aktualnym wydarzeniom w danej organizacji typu podpisanie umowy, otwarcie filii lub uruchomienie nowej linii produkcyjnej,

c) **briefing** (z ang. *brief* 'krótki, zwięzły') – krótkie spotkanie (przez W. Pisarkę nazwane „odprawą” prasową) mające na celu udzielenie przez znaczącą osobistość rzeczowej, zwięzłej wypowiedzi dla przedstawicieli mediów, zazwyczaj towarzyszące istotnemu wydarzeniu w danej organizacji czy klubie. Taka konferencja nastawiona jest głównie na przedstawienie najważniejszych wniosków, a możliwość zadawania pytań przez dziennikarzy jest znacznie ograniczona. Briefing może również przyjąć formę interakcji w niewielkim, wręcz elitarnym gronie. Ma on na celu przekazanie aktualnych informacji czy sondowanie opinii, ale biorą w nim udział jedynie wybrani dziennikarze.

W przypadku rozgrywek sportowych występują dwa charakterystyczne typy komunikacji medialnej – **konferencje przedmeczowe i pomeczowe**, w czasie których zawodnicy (wśród nich kapitanowie drużyn) oraz trenerzy z obu zespołów odpowiadają na pytania dziennikarzy, dzieląc się opiniami i wrażeniami na temat meczu. Takie medialne spotkania są krótkie (zazwyczaj trwają około kilkunastu minut), a tematyka pytań koncentruje się na najbliższym albo dopiero co zakończonym spotkaniu sportowym. Najczęściej są one organizowane przy okazji rozgrywania dużych, ważnych turniejów, np. mistrzostw Europy w sezonie reprezentacyjnym czy Pucharu Polski w sezonie ligowym. W czasie konferencji przedmeczowej podejmowane są takie zagadnienia, jak fizyczne i taktyczne przygotowanie zespołu do zbliżającej się rywalizacji, aktualna dyspozycja zdrowotna poszczególnych zawodników itp. Konferencja pomeczowa dotyczy zaś przede wszystkim źródeł zwycięstwa lub przyczyn porażki drużyny.

Spośród przedstawionych odmian konferencji prasowych najczęściej spotykaną formą komunikacji między przedstawicielami mediów a osobami związanymi ze sportem jest spotkanie prasowe. Co ciekawe, coraz częściej konferencje prasowe odbywają się bez zadawania pytań przez przedstawicieli mediów, zanika zatem element wymiany. Rezygnacja z bezpośredniej interakcji pomiędzy dziennikarzem a gościem konferencji może wynikać z charakteru spotkania, którego celem jest wyłącznie przedstawienie oświadczenia (jak w przypadku briefingu). Zdarza się, że dziennikarze mają możliwość zadawania pytań w czasie tego typu spotkania medialnego, ale nie korzystają z niej, ponieważ wolą porozmawiać ze sportowcami, trenerami czy działaczami indywidualnie, po zakończeniu oficjalnej części konferencji prasowej. Wówczas interakcja pomiędzy dziennikarzem a zawodnikiem staje się mikrowywiadem. To zjawisko jest obecnie często spotykane w dziennikarstwie sportowym. Należy je łączyć przede wszystkim z próbą zmniejszenia dystansu między rozmówcami, co wpływa na bardziej szczerą i szczegółową wypowiedź osoby udzielającej odpowiedzi. Niekiedy decyduje o tym także chęć posiadania przez dziennikarza materiału na wyłączność.

3.1.3. *Talk show*

Telewizyjną odmianą wywiadu jest *talk show*, czyli widowisko zorganizowane wokół rozmowy między gospodarzem programu a zaproszonymi gośćmi, której niekiedy towarzyszą występy artystyczne. Program odbywa się w studiu telewizyjnym, zwykle w obecności publiczności, a niekiedy z jej udziałem (Pisarek (red.) 2006: 212; Ptaszek 2007: 24, 40). W wywiadach tego typu szczególnie eksponuje się osobę prowadzącą dialog, która zazwyczaj jest znana w środowisku mediów masowych, a ponadto uważana za autorytet lub tzw. osobowość medialną. Gospodarz *talk show* znajduje się na pierwszym planie, jego rola jest uwidaczniana, wokół niego rozgrywa się całe widowisko telewizyjne, to on je buduje. Co istotne, większość programów *talk show* w tytule zawiera imię i nazwisko gospodarza. Widać to wyraźnie zarówno w formatach amerykańskich („The Oprah Winfrey Show”, „The Jerry Springer Show”), jak i polskich, np. „Kuba Wojewódzki”, „Szymon Majewski Show” (Żydek-Bednarczuk 2004: 427; Ptaszek 2007: 36; Bauer 2008: 342).

Talk show narodził się na początku XX wieku w Stanach Zjednoczonych i, co ciekawe, pierwotnie był gatunkiem radiowym. Już w 1909 roku w radiu pojawiła się audycja dotycząca równouprawnienia kobiet, w której istotnym i wówczas bardzo nowatorskim elementem była dyskusja prowadzona na żywo (Szyłko-Kwas 2016: 185). W telewizji *talk show* funkcjonuje niemal od początku istnienia tego medium, jednak nie ma zgodności co do tego, który amerykański program jest pierwszym w historii. Zwykle przyjmuje się, że jest nim wyemitowany w 1950 roku w stacji NBC „Broadway Open House”. Aktorzy z Broadwayu, w obecności publiczności zgromadzonej w telewizyjnym studiu, opowiadali o życiu zawodowym i prywatnym (Ptaszek 2007: 25). Badacze wskazują również na program „Today”, który po raz pierwszy ukazał się w 1952 roku w stacji NBC (Godzic 2004: 41; Szyłko-Kwas 2016: 185). Jego inicjatorem był Sylvester „Pat” Weaver, jeden z dyrektorów wspomnianej telewizji, a prowadzącym – dziennikarz radiowy Dave Garroway. Program składał się z rozmów telefonicznych, muzyki, prognoz pogody, zdjęć z nagłówków prasowych oraz dialogów o charakterze plotkarskim z zaproszonymi gośćmi. Za pierwszy polski program typu *talk show* uznaje się „Tele-Echo” prowadzony w latach 1956–1981 przez Irenę Dziedzic w telewizji publicznej. Jednak niektórzy badacze mediów, wskazując na program przełomowy, który zapoczątkował rozwój polskiego *talk show*, wymieniają „Na każdy temat”. To program nastawiony na zwierzenia tzw. zwykłych gości, który był emitowany od 1993 do 2002 roku w Telewizji Polsat i prowadzony najpierw przez Andrzeja Woyciechowskiego, a po jego śmierci przez Mariusza Szczygła.

Talk show to program pełen różnego rodzaju imitacji. Przede wszystkim widz ma złudzenie, że rozmowa odbywa się na żywo, podczas gdy w większości przypadków jest nagrywana z czasowym wyprzedzeniem, następnie

poddawana montażowi i dopiero emitowana na antenie telewizyjnej. Odbiorca *talk show* odnosi wrażenie, iż dialog jest spontaniczny, a w rzeczywistości, jak zaznacza Grzegorz Ptaszek, „mamy do czynienia ze starannie wyreżyserowanym spektaklem” (2007: 36). Biorąc pod uwagę poruszaną tematykę, można wyróżnić następujące typy *talk show* (Kozak 2004: 114–115; Godzic 2004: 42):

- a) nastawione na rozrywkę (*celebrity talk show*) – gośćmi są gwiazdy sportu, kina, telewizji, muzyki, a rozmowa dotyczy ich życia zawodowego i prywatnego,
- b) zawierające wyznania i zwierzenia (*people talk show*) – podczas programu porusza się tematy społeczno-obyczajowe, a jego bohaterami są tzw. zwykli ludzie, którzy dzielą się z widzami swoimi problemami lub przeżyciami,
- c) składające się z rozmów konfrontacyjnych – są oparte na dyskusji, dotyczą społecznie kontrowersyjnych zagadnień, a ich cel polega głównie na przełamywaniu tabu.

Jak zauważa Z. Bauer, już pierwsze w historii programy typu *talk show* różniły się pod względem poruszanych zagadnień – z założenia bowiem „miały one przełamywać rozmaite społeczne tabu, wkraczając m.in. w sferę intymną: życie prywatne, seksualność [...], sposoby na osiągnięcie sukcesu i emancypację” (Bauer 2008: 342).

Z kolei G. Ptaszek dodaje, iż *talk show* „to gatunek, w obrębie którego rozmowa stanowi kluczową strategię pozyskiwania widza i zachęcania go do podtrzymywania kontaktu z nadawcą telewizyjnym” (2007: 43). Pozostaje istotna kwestia określenia typu rozmowy, jaki występuje w *talk show*. Według U. Żydek-Bednarczuk (2004: 427) jest to dialog (na co wskazuje pierwszy człon nazwy gatunkowej *talk*) o charakterze prywatnym, intymnym, który jednak odbywa się na oczach milionów widzów (*show*). Biorąc pod uwagę tematykę oraz sytuację komunikacyjną, można stwierdzić, że jest to rozmowa prywatno-publiczna. Program typu *talk show* to zatem kolejny przykład na powszechne we współczesnych mediach zjawisko zacierania się granicy między sferą prywatną a publiczną – podobnie jak w przypadku takich form wypowiedzi, jak wywiady zwierzeniowe czy wiadomości publikowane w mediach społecznościowych mamy do czynienia z upublicznianiem prywatności, o czym pisze M. Kita:

Prywatność stała się jedną z ważniejszych kategorii współczesności. Przekraczając swoje tradycyjne granice, wkroczyła w sferę publiczną. Relacja: prywatne – publiczne stała się bardzo złożona [...]. Tematy prywatne, osobiste, intymne jednostki zaczęły być własnością publiczną. [...] Współczesna kultura z jej koncentracją na jednostkowości, indywidualności, podmiotowości przesuwając granice tego, co prywatne tak, że dotychczasowa opozycja: prywatne vs. publiczne staje się coraz bardziej zneutralizowana, a może już nawet unieważniona (Kita 2013: 100–102).

Wśród gości polskich telewizyjnych widowisk skupionych wokół rozmowy znajdują się nie tylko aktorzy, piosenkarze i politycy, ale również sportowcy. W przeszłości programem typu *talk show* nastawionym na rozrywkę, w którym często pojawiali się przedstawiciele różnych dyscyplin sportowych, był emitowany w latach 1999–2002 w TVP2 „Wieczór z Jagielskim”. W szerokim gronie rozmówców gospodarza, Wojciecha Jagielskiego, znaleźli się m.in. żeglarz Mateusz Kusznierewicz, bokser Jerzy Kulej, kierowca rajdowy Leszek Kuzaj, florecistka Sylwia Gruchała oraz lekkoatleta Artur Partyka. Współcześnie najwięcej sportowców pojawia się w programie „Kuba Wojewódzki”, który pierwotnie znalazł się w ramówce Telewizji Polsat (lata 2002–2006), a od 2006 roku nadawany jest w stacji telewizyjnej TVN. Wskazany *talk show* „charakteryzuje się drapieżną, często wręcz wulgarną grą z zaproszonymi do studia gośćmi” (Ptaszek 2007: 33), przez co zbliża się do stylu prowadzenia tego typu widowisk medialnych znanego z wersji amerykańskich. Reprezentantami polskiego sportu, którzy wzięli udział w programie Kuby Wojewódzkiego, są m.in. bokserka Agnieszka Rylik, tenisista Wojciech Fibak, hokeista Mariusz Czerkawski, pływaczka Otylia Jędrzejczak, piłkarz Radosław Majdan czy lekkoatletka Monika Pyrek.

Zazwyczaj do rozmowy w telewizyjnym studiu zapraszane są te osoby ze świata sportu, które odniosły znaczący sukces zawodowy lub wyróżniają się pod względem wyglądu, osobowości czy rozpoznawalności. Udział w programie rozrywkowym typu *talk show* skierowanym do publiczności masowej w jeszcze większym stopniu wpływa na popularność zawodników – dzięki temu mają możliwość zaprezentowania się nie tylko kibicom dyscypliny sportowej, którą reprezentują, ale szerokiemu gronu odbiorców, być może nawet w ogóle nie zainteresowanych sportem. W rozmowie prowadzonej w ramach telewizyjnego *show* sportowiec mówi o sobie – ujawnia najciekawsze fragmenty ze swojej biografii (dotyczące np. zdarzeń, które miały miejsce na jego drodze do sukcesu, ciężkiej pracy oraz wyrzeczeń), a także swoją prywatność i intymność (upublicznia osobiste przeżycia czy opowiada o relacjach rodzinnych). Kluczową rolę w odbiorze gościa *talk show* odgrywają również jego wygląd (uroda, atrakcyjność, sylwetka) oraz zachowanie (charyzma, poczucie humoru, dystans do siebie). Są to główne elementy tworzące wizerunek sportowca jako osoby publicznej (por. Łapińska 2016: 38). Przez udział zawodnika w programach rozrywkowych opartych na formule *show* (nie tylko w *talk show*, ale także w formatach, w których osoby znane tańczą, śpiewają, jeżdżą na łyżwach itd.) zwiększa się jego widoczność medialna określana jako efekt działań będących pochodną ról publicznych i prywatnych (por. Piontek, Grzelak 2014: 183), która we współczesnej kulturze masowej coraz częściej staje się wyznacznikiem sukcesu.

3.2. Metodologia badań i typologia materiału analitycznego

We współczesnych mediach funkcjonują rozmaite formy interakcji między dziennikarzami a osobami związanymi ze sportem, takie jak wymiany pomocowe, wywiady, interakcje w czasie konferencji prasowych, rozmowy podczas rozrywkowych programów telewizyjnych i internetowych czy formy dialogowe z udziałem kibiców (np. w postaci rozmów na żywo za pośrednictwem mediów społecznościowych). W dalszej części publikacji przedstawiono te najczęściej występujące w środkach masowego przekazu i cieszące się największą popularnością wśród odbiorców. Będą to dialogi (formy dialogowe), które przedstawiciele mediów prowadzą z siatkarzami: wywiad w postaci klasycznej, mikrowywiad pomocowy oraz rozmowa w programie *talk show*. Do tego zwrócono uwagę na interesujące typy interakcji ze sportowcami bez udziału dziennikarza: wywiad kwestionariuszowy, a także upublicznioną rozmowę potoczną prowadzoną w gronie zawodników.

W publikacji wykorzystano metodologię badań tekstologicznych wypracowaną na gruncie genologii lingwistycznej przez **Marię Wojtak** (2004). Jak zaznacza Stanisław Gajda (2009), lingwistyka tekstu (inaczej *teoria tekstu, analiza dyskursu, tekstologia, tekstyka*), która dynamicznie rozwijała się od lat 70. XX wieku w pewnym momencie musiała zmierzyć się z problemem gatunku. W efekcie tego ukształtowała się genologia lingwistyczna, czyli subsdyscyplina współczesnego językoznawstwa zajmująca się opisem i klasyfikacją struktur gatunkowych występujących przede wszystkim w użytkowej (pozaartystycznej) sferze werbalnej działalności ludzkiej (por. Witosz 2005). W polskich badaniach lingwistycznych ta metoda badawcza jest wykorzystywana i rozwijana przede wszystkim przez Jerzego Bartmińskiego, Stanisława Gajdę, Janinę Labochę, Aleksandra Wilkonias, Bożenę Witosz oraz Marię Wojtak.

Dla polskich przedstawicieli genologii lingwistycznej punktem wyjścia do refleksji na temat pojęcia gatunku okazały się prace **Stefanii Skwarczyńskiej** i **Michała Bachtina**. Badaczka zajmująca się przede wszystkim genologią literacką wskazała podstawowe elementy budujące struktury gatunkowe, takie jak nadawca, odbiorca i relacje między nimi, sytuacje nadawczo-odbiorcze, funkcja komunikatu, przedmiot komunikatu, tworzywo przekazu, środki przedstawienia i wyrazu oraz kod (Skwarczyńska 1987: 104–105). Z kolei M. Bachtin zasłynął stwierdzeniem, że wszyscy „mówimy gatunkami” i tym samym zwrócił uwagę na to, że niekiedy nieświadomie posługujemy się względnie trwałymi oraz typowymi formami konstruowania całości. Według niego wypowiedź budują gatunki mowy definiowane jako „konkretne, względnie trwałe pod względem tematycznym, kompozycyjnym i stylistycznym typy wypowiedzi” (Bachtin 1986: 354).

Ważnym źródłem inspiracji dla współczesnej polskiej genologii lingwistycznej okazały się także rozważania **Barbary Sandig** koncentrujące się na stylistyce pragmatycznej, o których wspomina I. Loewe (2008: 7). Niemiecka badaczka posłużyła się terminem *wzorzec* oznaczającym „społecznie wytworzone i reproduktowane formy działania”, a także wskazała jego aspekty: „kontekst, ocena sytuacji, motywacja, cel, plan działania, sposób wykonania, wynik, następstwa” (Loewe 2008: 7). Pojęciem *wzorzec* na gruncie polskich badań genologicznych posługuje się M. Wojtak (2004), która gatunek rozpatruje

jako twór abstrakcyjny (model, wzorzec) mający jednak różnorodne konkretne realizacje w formie wypowiedzi, a także jako zbiór konwencji, które podpowiadają członkom określonej wspólnoty komunikatywnej, jaki kształt nadać konkretnym interakcjom. [...] jest on traktowany jako kategoria złożona i rozpatrywany w trzech perspektywach: dynamicznej (gatunek jako zjawisko komunikacyjne, szerzej kulturowe), statycznej (gatunek jako typ tekstu, modelem pozwalający łączyć teksty o podobnych właściwościach) i konkretyzującej (gatunek jako zbiór wypowiedzi lub wypowiedź będąca najlepszym egzemplarzem, reprezentantem zbioru) (Wojtak 2004: 16).

Z kolei pojęcie *wzorzec gatunkowy* M. Wojtak definiuje jako „zbiór reguł, które dookreślają najważniejsze poziomy organizacji gatunkowego schematu, relacje między poziomami i ich sposoby funkcjonowania” (Wojtak 2004: 16). Ze względu na fakt, iż gatunki są poddawane ciągłym zmianom oraz przeobrażeniom, lubelska językoznawczyni przyjmuje istnienie trzech kategorii wzorca gatunkowego – wzorca kanonicznego oraz jego możliwych wariantów.

1) Wzorzec kanoniczny to zbiór najtrwalszych wyznaczników strukturalnych, pragmatycznych i stylistycznych, który decyduje o tożsamości gatunku.

2) Wzorce alternacyjne powstają w wyniku przekształceń niektórych składników wzorca kanonicznego.

3) Wzorce adaptacyjne powstają na skutek nawiązań do obcych schematów gatunkowych (por. Wojtak 2004: 18–19).

Przedstawiona metodologia pozwala na przejrzystą, uporządkowaną analizę nowych form i gatunków wypowiedzi, także tych funkcjonujących w przestrzeni medialnej. Odwołując się do założeń M. Wojtak, można określić np. relację między tekstem (medialnym) a gatunkiem (medialnym), którą M. Ślawska ujmuje następująco: „tekst będzie [...] realizacją gatunkowego wzorca, rzeczywistym i realnym wytworem; gatunek zaś – formą, która uaktualnia się w konkretnym tekście medialnym” (Ślawska 2017: 17). Koncepcja M. Wojtak jest chętnie wykorzystywana przez polskich badaczy do opisu gatunków medialnych, m.in. form dialogowych w gatunkach prasowych (Ślawska 2011), felietonu (Pietrzak 2013), telenoweli paradokumentalnej (Szkudlarek-Śmiechowicz 2016) czy telewizyjnej transmisji sportowej (Grochala 2016). Tę samą

metodologię przeniosłam na grunt badań własnych dotyczących medialnych rozmów ze sportowcami, co pozwoli na klarowne ukazanie z jednej strony gatunkowych modyfikacji form dialogowych prowadzonych ze sportowcami, a z drugiej strony na wskazanie ogólnych cech współczesnej rozmowy medialnej. Każdą z interakcji zbadano pod kątem czterech parametrów (aspektów) tekstowych, które M. Wojtak uznała za najważniejsze komponenty wzorca gatunkowego wypowiedzi. Są to:

a) aspekt poznawczy, w obrębie którego pod uwagę bierze się tematykę i sposób jej przedstawienia (ważne są takie czynniki, jak: perspektywa, punkt widzenia, hierarchia wartości itp.),

b) aspekt strukturalny – struktura (model kompozycyjny) wypowiedzi z uwzględnieniem ramy delimitacyjnej, podziału na segmenty i relacji między nimi, a także architektoniki tekstu,

c) aspekt stylistyczny, czyli wyznaczniki stylistyczne (cechy uwarunkowane strukturalnie, zdeterminowane pragmatycznie i związane z celem zastosowanych środków),

d) aspekt pragmatyczny – wszelkie uwikłania komunikacyjne (obraz nadawcy i odbiorcy oraz relacje między nimi, cel komunikatu, kontekst, strategia komunikacyjna) (por. Wojtak 2004: 16–17).

Podstawę podjętych w publikacji rozważań stanowi łącznie 71 interakcji z siatkarzami, które zostały upublicznione w prasie, radiu, telewizji oraz internecie. Materiał badawczy wykorzystany w pracy w większości pochodzi z przestrzeni internetowej. Przeanalizowano mikrowywiady pomeczowe, a także wywiady internetowe przeprowadzane przez Łukasza Kadziewicza, które zostały udostępnione na oficjalnym portalu stacji telewizyjnej PolsatSport.pl. Charakterystyki wywiadów kwestionariuszowych i wymian quasi-prywatnych w ramach wideobloga „Iglą szyte” dokonano na podstawie nagrań rozpowszechnionych na oficjalnych kanałach „CuprumTV” oraz „Iglą szyte” za pośrednictwem serwisu YouTube. Źródła internetowe wykorzystano także do zbadania rozmowy w programie typu *talk show* (archiwalne odcinki programu „Kuba Wojewódzki” dostępne są na oficjalnej platformie internetowej stacji telewizyjnej TVN Player.pl), a także do przeanalizowania wywiadu radiowego (rozmowy ze sportowcami zostały zarchiwizowane i upublicznione na oficjalnych stronach internetowych Radia TOK FM, Radia Zet i radia internetowego Weszło FM). W celu opisanego wywiadu prasowego wykorzystano interakcje ze sportowcami, które ukazały się na łamach „Przeglądu Sportowego”.

Pośród wszystkich form dialogowych z przedstawicielami sportu najczęściej w mediach pojawia się mikrowywiad pomeczowy, który jest charakterystycznym dla dziennikarstwa sportowego typem interakcji i cieszy się nieślabnącą popularnością w radiu, telewizji oraz internecie. O jego atrakcyjności może decydować fakt, że jest to jedna z krótszych wymian werbalnych, jakie

funkcjonują w mediach. Nie bez znaczenia pozostaje również wysoki poziom spontaniczności mikrowywiadu oraz duży ładunek emocjonalny zwłaszcza u odpowiadającego (sportowca), co zazwyczaj jest interesujące dla odbiorcy medialnego. Zdecydowanie najrzadziej wywiady ze sportowcami emitowane są w radiu. W rozgłosniach radiowych częściej pojawiają się takie materiały, jak relacje na żywo z ligowych spotkań siatkarskich (np. na antenie Radia Łódź), a także krótkie fragmenty interakcji pomeczowych z zawodnikami w ramach wiadomości sportowych.

Podczas gromadzenia materiału badawczego zrezygnowano z analizy konferencji prasowych, w czasie których wymian werbalnych jest niewiele; powszechne staje się bowiem mówienie do dziennikarzy (dominacja formy monologicznej), a nie rozmawianie z nimi. Wśród analizowanych rozmów ze sportowcami nie znalazł się także wywiad telewizyjny, ponieważ nie ma wystarczającego materiału, na którym można by oprzeć badania pod względem genologicznym. Brak tego typu medialnych interakcji wynika najprawdopodobniej z faktu, że siatkarze z reguły niechętnie mówią o sprawach osobistych i kwestiach pozasportowych, przez co dla masowego odbiorcy nie są na tyle atrakcyjnymi rozmówcami, by zapraszać ich do rozmowy w studiu telewizyjnym.

Zgromadzony materiał badawczy można podzielić według różnych kryteriów, np. ze względu na medium, w jakim pojawia się dana rozmowa ze sportowcem. W takiej klasyfikacji trzeba by wyróżnić interakcje upubliczniane w tradycyjnych mediach masowych, tj. w prasie (wywiad prasowy), radiu (wywiad radiowy) oraz telewizji (rozmowa w programie *talk show*), wymianę stanowiącą przykład konwergencji mediów, czyli mikrowywiad pomeczowy, który w przeszłości pojawiał się na antenie telewizyjnej, a teraz coraz częściej udostępniany jest w internecie oraz najnowsze formy wypowiedzi publikowane w internecie: wywiad internetowy, wywiad kwestionariuszowy i rozmowa potoczna zarejestrowana w internetowym cyklu „Iglą szyte”.

Powyższy podział medialnych rozmów z siatkarzami budzi jednak wątpliwości ze względu na powszechne we współczesnych mediach zjawisko konwergencji. Do systematyzowania gatunków dziennikarskich w oparciu o medium publikacji krytycznie podchodzą także badacze (por. Fras 2012: 25). W pracy przyjęto zatem taką typologię wymian werbalnych z przedstawicielami sportu, w której uwzględnia się transformacje klasycznej medialnej formy dialogowej, tj. wywiadu (prasowego, radiowego, telewizyjnego¹⁴), z jakimi mamy do czynienia w związku z konwergencją (por. wykres 6).

¹⁴ Wywiad telewizyjny został uwzględniony w typologii medialnych rozmów ze sportowcami jako forma potencjalna.

Wykres 6. Podział medialnych dialogów ze sportowcami:
wywiad w formie klasycznej i jego modyfikacje

Źródło: opracowanie własne

W pierwszej kolejności omówię wywiady ze sportowcami występujące w postaci klasycznej, czyli wywiad prasowy oraz radiowy, a następnie subgatunki, w których zmodyfikowano cechy wywiadu. Do wskazanych form wypowiedzi należą: mikrowywiad pomeczowy (uproszczona forma wywiadu), wywiad kwestionariuszowy (bez jawnej obecności moderatora), wywiad internetowy (ze zmianą roli prowadzącego) i rozmowa w programie *talk show* (eksponowanie osoby gospodarza, umniejszanie roli gościa). Jako ostatnią przedstawię nietypową medialną interakcję ze sportowcami. Będzie to rozmowa potoczna w wideoblogu „Iglą szyte”, w którym zostały upublicznione quasi-prywatne wymiany między siatkarzami. Takie usystematyzowanie zebranego materiału pozwoli zaprezentować rozwój medialnych rozmów ze sportowcami, jaki dokonał się na przestrzeni lat – od „tradycyjnej” postaci wywiadu do najnowszych form rozmów funkcjonujących we współczesnych mediach masowych¹⁵.

¹⁵ Wstępne wnioski płynące z badań na temat rozwoju form medialnych interakcji z przedstawicielami sportu zostały wcześniej przedstawione w artykule *Od wywiadu do rozmowy potocznej – o gatunkowych modyfikacjach medialnych rozmów ze sportowcami* (Kacperska 2018). W niniejszej pracy znacznie rozszerzam jednak zakres analizy.

3.3. Wywiad prasowy

Wywiad jest jednym z najczęściej wykorzystywanych gatunków dziennikarskich w prasie, także tej specjalistycznej, poświęconej tematyce sportowej. W celu wyodrębnienia najważniejszych cech wywiadu prasowego z siatkarzami na tle cech gatunkowych wywiadu prasowego opisanych już w literaturze mediolingwistycznej, m.in. w publikacjach M. Kity (1998), M. Wojtak (2004), Z. Bauera (2008), M. Ślawnickiej (2011), dokonano analizy 12 rozmów opublikowanych na łamach „Przeglądu Sportowego” od 26 października 2016 roku do 14 marca 2017 roku. Wybrano właśnie te interakcje ze względu na fakt, iż „Przegląd Sportowy” jest najstarszym polskim dziennikiem sportowym¹⁶, w którym regularnie publikuje się najwięcej wywiadów z siatkarzami.

Pośród wszystkich zgromadzonych medialnych interakcji ze sportowcami to jedyna rozmowa występująca w formie pisanej. Analizowane wywiady prasowe zostały przeprowadzone przez dziennikarzy „Przeglądu Sportowego”: Ryszarda Opiatowskiego, Jakuba Radomskiego, Rafała Myśliwca, Karolinę Korbecką, Kamila Drągę i Edytę Kowalczyk. Do rozmów zaproszono następujących zawodników: Katarzynę Skowrońską-Dolatę, Wilfredo Leona, Michała Kubiaka (dwukrotnie), Fabiana Drzyzgę, Mateusza Mike, Lukáša Ticháčka, Thibault Rossarda, Daniela Plińskiego, Jakuba Jarosza, Zbigniewa Bartmana oraz Andrzeja Wrone.

Jak zaznacza M. Wojtak (2004), wywiad prasowy, podobnie jak inne gatunki medialne, ulega nieustannym przeobrażeniom, przez co badaczom trudno jest wskazać jego wzorzec kanoniczny. Za najbardziej utrwalony składnik omawianego gatunku uznaje się strukturę. Wywiad prasowy składa się z dwóch części: składników o charakterze paratekstu stanowiących otoczenie wywiadu i tekstu właściwego. Pierwszy segment mogą tworzyć tytuł i podtytuł, nazwiska rozmówców, notatka dotycząca osoby udzielającej wywiadu, tytuł cyklu rozmów, zapowiedź wywiadu. Z reguły tytułem głównym wywiadu prasowego jest cytat lub parafraza fragmentu wypowiedzi uczestnika interakcji odpowiadającego na pytania. Z tego względu tytuł rzadko ma funkcję informacyjną; raczej jest to komunikat niepełny, intrygujący, skonstruowany przy wykorzystaniu gry intertekstualnej. Drugi segment wywiadu prasowego to tekst właściwy, który stanowi strukturę ustabilizowaną – składa się z pytań formułowanych przez dziennikarza oraz odpowiedzi osoby zaproszonej do rozmowy. M. Wojtak wskazuje, że „dominującym modulem dla takiego wywiadu powinien być moduł konwersacyjny (rozmowa na określony temat)” (2004: 243). Elementem fakultatywnym jest

¹⁶ Początki działalności „Przeglądu Sportowego” datuje się na rok 1921. Wówczas siedziba redakcji mieściła się w Krakowie, a pierwszym redaktorem naczelnym pisma był Ignacy Rosenstock (Siekiera, Szews 2016: 28).

formuła finalna (wypowiedź dziennikarza typu *Dziękuję Pani/Panu za rozmowę*) będąca zachowaniem zgodnym z grzecznością językową, która jednak nie zawsze pojawia się w wydrukowanym wywiadzie.

Wywiad prasowy jest nazywany przez M. Wojtak „informacją rozpisaną na głosy” (2004: 238). Dziennikarz poszukuje w nim informacji przeznaczonych dla czytelnika, ponieważ to właśnie z myślą o nim tworzony jest tekst medialny. Osoba udzielająca wywiadu pełni rolę informatora, a także interpretatora faktów i zdarzeń, które nie zawsze są bezpośrednio związane z rozmówcami:

Za podstawowe cele wywiadu uznaje się informacje o faktach, które mogą zainteresować potencjalnych odbiorców, tworzenie portretu określonej osoby (wywiad funkcjonuje więc jako adaptacyjna forma sylwetki [...]), pozyskiwanie czytelników, kształtowanie ich opinii, a nawet postaw – wywiad pełni więc funkcję pośredniego komentarza (Wojtak 2004: 240).

Według badaczy wywiad prasowy to dialog w pewien sposób wyreżyserowany, ponieważ zestaw pytań jest przygotowywany z wyprzedzeniem przez dziennikarza, a komunikat przed publikacją zostaje poddany zmianom pod względem językowym, stylistycznym i kompozycyjnym, a także autoryzacji (por. Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2006: 112; Wojtak 2004: 244; Ślawska 2011: 57). Jako kluczową zaletę wywiadu opublikowanego w prasie wymienia się jego graficzną segmentację, która polega na wizualnym odróżnieniu poszczególnych składników (przede wszystkim pytań od odpowiedzi oraz tytułu i lidu od korpusu), a także na wyeksponowaniu nazwisk rozmówców przy wykorzystaniu np. pogrubienia (por. Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2006: 112). To sprawia, że wywiad prasowy przyciąga uwagę czytelnika.

Segment główny wywiadu prasowego ze sportowcem składa się z kilku sekwencji tematycznych, czyli ciągów zawierających co najmniej dwie wymiany, które następują po sobie i dotyczą tego samego tematu (por. Kita 1998: 49–50). W przypadku rozmów z siatkarzami są to przede wszystkim sekwencje dotyczące rozgrywek ligowych oraz występów w reprezentacji narodowej. Dodatkowo zawodnicy, którzy grają w ligach zagranicznych, są pytani o poziom sportowy tamtejszych rozgrywek siatkarskich, różnice między grą w polskich a zagranicznych klubach, wrażenia związane z pobytem w obcym kraju itp. Analogiczne zagadnienia poruszane są w wywiadzie, którego bohaterem jest obcokrajowiec grający w polskiej lidze. Niekiedy pojawiają się fragmenty dotyczące tematów prywatno-publicznych, takich jak działalność charytatywna siatkarza czy plany dotyczące zbliżających się świąt. Zmiana sekwencji tematycznych zazwyczaj odbywa się naturalnie, tzn. po wyczerpaniu jednego zagadnienia dziennikarz przechodzi płynnie do kolejnego tematu. Niekiedy czyni to za pomocą zwrotu *Wróćmy do ...*, np.:

- **Wróćmy do sportu.** Na jakim poziomie jest japońska liga? (17.11.16)¹⁷,
- **Wróćmy do trenera kadry.** Jeśli nastąpi zmiana, to czego oczekuje pan po selekcyonerze? (20.09.16).

Pod względem strukturalnym wywiady ze sportowcami publikowane w prasie spełniają wyznaczniki wzorca kanonicznego (por. Wojtak 2008: 143). Każdy nagłówek składa się z rozbudowanego tytułu i lidu. Tytuł zawiera informację o rozmówcy (najczęściej jego nazwisko) oraz krótki, sparafrasowany fragment wywiadu, który ma przyciągnąć uwagę odbiorcy intrygującą, prowokacyjną, niekiedy sensacyjną treścią zawierającą lukę informacyjną:

- *Drzyzga chce zmiany w kadrze: „Z Antigą coś się wypaliło”* (20.09.16),
- *Skowrońska-Dolata: Czuję się dobrze, mogę grać do pięćdziesiątki* (26.10.16),
- *Wilfredo Leon: Może pan Lozano ma ze mną problem* (2.11.16),
- *Pliński: Nie powiedziałem jeszcze ostatniego słowa* (27.11.16),
- *Jarosz: Mieszkam w kraju Big Brothera* (11.01.17),
- *Michał Kubiak: Mój organizm się buntuje. Muszę go dopieścić* (24.03.17).

Odbiorca wywiadu prasowego może odnosić mylne wrażenie, że słowa zawarte w tytule po nazwisku sportowca i dwukropku (a niekiedy zapisane także w cudzysłowie) są dokładnym cytatem z wypowiedzi rozmówcy. Dopiero po lekturze wywiadu można przekonać się o tym, że jest to swobodna parafraza, niekiedy złożona nawet z kilku krótkich fragmentów rozmowy. Widać zatem dużą ingerencję dziennikarza i/lub redaktora przygotowującego tekst do druku, którzy konstruuje tytuł w taki sposób, by zawierał sensacyjną, kontrowersyjną informację i skutecznie zwrócił uwagę odbiorcy. Taka tendencja widoczna jest również w artykułach internetowych.

W lidzie, czyli akapicie wstępnym, stanowiącym zwięzłe wprowadzenie do wywiadu, pojawia się prezentacja rozmówcy, niekiedy również cytat z jego wypowiedzi, np.: *Polska siatkarka po sześciu latach wróciła do włoskiej ligi. Czuję się w Italii znakomicie. Jest liderką drużyny z Bergamo. Poprowadziła Foppapedretti do dwóch zwycięstw w lidze.* – To był dobry wybór. Mam nadzieję, bo cały sezon będzie to weryfikował. Liga jest długa. Nie będzie łatwo. Na pewno dobrze mi w tym klubie. Wszystko jest pod kontrolą – *wspomina Skowrońska-Dolata* (26.10.16).

¹⁷ Wszystkie wyimki medialnych rozmów ze sportowcami, które wykorzystano w publikacji, zostały zapisane kursywą, a ich postać jest zgodna z wersją oryginalną. Na końcu każdego cytatu podano w nawiasie datę wskazującą na publikację danej interakcji w mediach. Dodatkowo dłuższe fragmenty opatrzone informacją na temat rozmówców (D – dziennikarz, S – sportowiec). W niektórych przypadkach, za pomocą pogrubienia, wyróżniono omawiane przeze mnie części wymian werbalnych.

Segment główny (korpus) wywiadu prasowego składa się z wymiany: pytanie dziennikarza – odpowiedź sportowca. Tekst jest czytelny, uporządkowany pod względem typograficznym. Przed wypowiedziami pojawiają się nazwiska uczestników rozmowy, które są zapisane wersalikami lub tłustym drukiem. Za pomocą pogrubienia wyróżnia się także wszystkie interwencje prowadzącego wymianę. Według M. Kity wyraźna delimitacja tekstu stanowi jedną z głównych zalet wywiadu prasowego (por. Kita 1998: 42; Kita 2004: 184).

W analizowanych rozmowach dziennikarze najczęściej zadają pytania zamknięte wymagające rozstrzygnięcia z (niekiedy domyślnym) zaimkiem pytającym czy...?. Choć można na nie udzielić odpowiedzi bezpośrednich *tak* lub *nie*, to zawodnicy z reguły nie ograniczają się do takich krótkich stwierdzeń, a rozwijają swoją wypowiedź i wyczerpują temat:

Wymiana 1. (26.10.16):

D: *Ten zespół może powalczyć o mistrzostwo?*

S: *Jak najbardziej. Mamy mieszankę doświadczonych dziewczyn i młodej krwi. Fajnie się uzupełniamy. Dobrze mi się pracuje z trenerami. To jest typowa włoska siatkówka. Dobrze ją znam, dlatego chciałam wrócić do Italii.*

Wymiana 2. (17.11.16):

D: *Próbuje pan uczyć się japońskiego?*

S: *Z szacunku dla tutejszych ludzi poznałem proste zwroty. Nie chcę być kompletnym ignorantem. Chciałbym, żeby moja córka nauczyła się japońskiego. Jej będzie łatwiej, bo ma niespełna trzy lata. Od połowy listopada planuję ją posłać do międzynarodowego przedszkola, gdzie głównym językiem będzie angielski, do tego dochodzi godzina japońskiego dziennie. Mam nadzieję, że się jej spodoba.*

Wymiana 3. (7.12.16):

D: *Czy Liberec był wówczas najmocniejszym siatkarskim ośrodkiem w Czechach?*

S: *Myślę, że tak. Dukla Liberec była wojskowym klubem i zawsze największą część budżetu zapewniało wojsko. Klub miał sporo sukcesów we wcześniejszych latach i takie ściąganie młodych zawodników było dla nich priorytetem, żeby wychowywać graczy od młodzików. Teraz bardziej menadżerowie interesują się młodymi zawodnikami, ale wcześniej w Czechach to właśnie kluby podpisywały długoterminowe kontrakty i wychowywały swoich zawodników od młodzików.*

W rozmowach pojawiają się także pytania otwarte zawierające zaimki pytające *jak...?*, *co...?*, *dlaczego...?*, które stanowią pytania-uzupełnienia, jednak swoim kształtem nie narzucają postaci odpowiedzi, dzięki czemu odpowiadający swobodnie konstruuje swoją wypowiedź, np.:

— *Jak postrzega pan zespół Asseco Resovii?* (20.09.16),

— *Jak ocenia pan powiększenie ligi do 16 zespołów i zmiany w play off?* (30.09.16),

- *Blog volleywood.net nominował pana do nagrody dla najlepszego przyjmującego świata. Jak pan to odbiera?* (17.11.16),
- *Gra pan w ataku, ale też trenuje przyjęcie. Dlaczego?* (3.02.17),
- *Zbigniew Bartman, z którym panu nie po drodze, zgłasza chęć powrotu do reprezentacji. Co pan na to?* (14.03.17),
- *Nie udało się panu zdobyć mistrzostwa Japonii. Przed rozpoczęciem sezonu wydawało się, że macie zespół, który może wygrać ligę. Drużyna Panasonic Panthers nie awansowała jednak do finału. Dlaczego?* (14.03.17).

Wiele wypowiedzi dziennikarza w wywiadzie w ogóle nie spełnia właściwości strukturalno-syntaktycznych pytania. Zdarza się, że przyjmują one postać prośb typu *Proszę opowiedzieć trochę o lidze japońskiej* (17.11.16), *Proszę opowiedzieć, jak się panu żyje w Katarze* (11.01.17). Zdecydowanie częściej interwencje werbalne prowadzącego rozmowę zawierają subiektywne opinie i wnioski bez zaimka pytającego. Nie oznacza to jednak, że od zaproszonego gościa nie oczekuje się odpowiedzi¹⁸. W wypowiedziach dziennikarza można dopatrywać się pytań ukrytych, takich jak *Co pan o tym sądzi?*, *Czy zgadza się pan z tą opinią?*, *Jak by pan to skomentował?*, np.:

- *Za rok mamy kolejną ważną imprezę, mistrzostwa Europy. Z pewnością będzie chciał pan w nich zagrać* (30.09.16),
- *W ostatnim czasie można było przeczytać, że nawet jeśli zagra pan w reprezentacji Polski, to i tak najwcześniej w lutym 2018 roku* (2.11.16),
- *W tym sezonie aspiracje pana zespołu sięgają miejsca w czwórce, do którego jest długa kolejka kandydatów* (27.11.16),
- *Oprócz mistrzostw Czech z powodzeniem też radziliście sobie w europejskich pucharach* (7.12.16),
- *W drugim spotkaniu grupowym Ligi Mistrzów rozegraliście kolejny tie-break, ale trzeba przyznać, że berlińczycy postavili wam poprzeczkę bardzo wysoko* (23.12.16),
- *Żyje pan w kraju, w którym dominującą religią jest islam. Obecnie nie kojarzy się to zbyt dobrze* (11.01.17).

W wypowiedziach dziennikarza często występują formalne wskaźniki nawiązania świadczące o prowadzeniu rozmowy bezpośredniej. Ich nadrzędną funkcją jest zachowanie ciągłości wymiany między interlokutorami. W analizowanych

¹⁸ Trzeba bowiem pamiętać o podstawowej zasadzie dyskursu medialnego i rozmowy o charakterze publicznym: „[...] bez względu na to, czy interwencja dziennikarza ma formalną postać pytania, czy też jest twierdzeniem z implicytnym pytaniem, wymóg reakcji werbalnej jest równie silny, zawarty jest bowiem w wynikającym z publicznego charakteru rozmowy nakazie przejęcia tury, mającego dobitne sygnały parazyklowe (intonacja, pauza, obniżenie siły głosu) i pozajęzykowe (nawiązanie kontaktu wzrokowego, postawa ciała, gesty deiktyczne)” (Szkudlarek-Śmiechowicz 2010: 261).

wywiadach prasowych w takiej roli najczęściej występują spójniki, które są stosowane zwłaszcza na początku interwencji werbalnych prowadzącego rozmowę: *i* (niekiedy wraz z nacechowaną potocznie partykułą *no*), *a*, *ale*, *więc*, *czyli*, *skoro* oraz partykuły *może*, *właśnie*, *np.*:

— **No i** macie mniej grania, bo Bergamo nie występuje w europejskich pucharach (26.10.16),

— **Skoro tak**, to może mecz pożegnalny, jaki miał ostatnio Paweł Zagumny? (26.10.16),

— Co można **więc** zrobić? (2.11.16),

— **Ale** wasz trener Andrea Anastasi zdejmuję z was presję i nie mówi o medalach. To dobrze? (30.09.16),

— **Czyli** zarówno Dukla, jak i Liberec są ważnymi punktami w pana sportowym życiu? (7.12.16),

— **Właśnie**. Niedługo skończy pan 30 lat, a to podobno najlepszy wiek dla siatkarza (3.02.17).

Według J. Warchali (1991: 45) wymiana, rozumiana jako najmniejsza jednostka dialogowa tworząca interakcję, oprócz inicjacji A oraz reakcji B na nią, składa się również z tzw. cody A. W rozmowach medialnych coda, która jest „reakcją A na reakcję B wywołaną inicjacją A, należy do sfery działań głównie dziennikarza. Mieści się w niej swoisty komentarz do odpowiedzi osoby udzielającej wywiadu” (Kita 1998: 55). W wywiadach prasowych te odniesienia prowadzącego wymianę do słów interlokutora są zazwyczaj krótkie i pełnią rolę „grzecznego” sygnalizatora, że dziennikarz lub nawet całe środowisko sportowe ma odmienną opinię na dany temat [„przyjmuję do wiadomości to, co powiedziałeś, ale prawda jest taka, że...”]. Po zastosowaniu cody, czyli, jak to określa J. Warchala, po „zamknięciu pewnej całości” (1991: 45), następuje spójnik przeciwstawny *ale* lub wyjaśniający *bo*, które rozpoczynają nową wymianę. W jednej interwencji dziennikarza może zatem wystąpić coda oraz rozwinięcie tematu inicjowane przeciwstawieniem¹⁹ lub wyjaśnieniem nawiązującymi do tego, co pojawiło się wcześniej podczas wymiany. Coda staje się niejako środkiem perswazyjnym mającym na celu skłonienie rozmówcy do szczerości czy sprecyzowania wcześniejszej wypowiedzi, co widać w wywiadzie z 20.09.16:

D: [...] Te zespoły będą dominować w PlusLidze?

S: Powinny, *ale* życie wszystko zweryfikuje. Skupiamy się na pracy, na tym, by dobrze przygotować się do sezonu. Jest długi i na pewno będzie trudny. Nie wybiegamy w przyszłość. Koncentrujemy się na tym, co jest teraz, a nie co będzie za miesiąc.

D: **Dyplomatyczna odpowiedź**, *ale* wiadomo, że w Rzeszowie celem jest złoty medal.

¹⁹ W ten sposób przeciwstawienie ujawnia się zatem jako struktura właściwa szerszym kontekstom, o czym w swoim artykule pisała Jadwiga Wajszczuk (1971).

[...]

D: W igrzyskach olimpijskich grał pan niewiele. Po przylocie stwierdził pan, że do Rio poleciał na wycieczkę.

S: Tak było. Nie zaprzeczam. Zresztą cały sezon reprezentacyjny był dla mnie stracony. Czasu nie cofniemy.

D: **To prawda**, ale też trudno zapomnieć o olimpijskim turnieju, bo wszyscy oczekiwali czegoś więcej niż tylko ćwierćfinał.

[...]

D: Mamy rozumieć, że pańskim zdaniem powinna nastąpić zmiana na stanowisku trenera kadry?

S: Dla mnie zdecydowanie tak. Coś się wypaliło. Oczywiście wypowiadam się tylko za siebie, ale wydaje mi się, że większość reprezentantów Polski powie to samo.

D: **Odważne słowa**, bo jednak wielu kibiców uważa, że Antiga powinien pozostać trenerem reprezentacji. [...]

Dziennikarz w rozmowie z siatkarzem stosuje także krótkie interwencje językowe, które świadczą o swobodnej wymianie werbalnej. To bezpośrednie reakcje na wypowiedź sportowca, najczęściej złożone z jednego aktu mowy – pytania, jak we wskazanym fragmencie wywiadu z 2.11.16:

D: Grę w reprezentacji Polski blokuje niestety kubańska federacja.

S: Niestety, to prawda. FIVB jest w stanie mi pomóc i całą sprawę przyspieszyć, ale potrzebna jest przede wszystkim zgoda kubańskiej federacji. I o to ostatnie będzie dużo trudniej.

D: **Dlaczego?**

S: Pracują tam ludzie, których doskonale znam. [...] Jestem przekonany, że ci ludzie nie pójdą mi na rękę. Będą czekać, czekać i czekać; ewentualnie udawać, że chcą pomóc, a w gruncie rzeczy tego nie robić.

D: **Co można więc zrobić?** [...]

Zaproszeni do rozmowy zawodnicy z reguły nie unikają odpowiedzi na pytania dziennikarzy. Wyjątek stanowią tematy mogące wywołać kontrowersje, dotyczące negatywnych sytuacji zaistniałych w drużynie lub wokół niej. Sportowcy niechętnie mówią publicznie o kłótniach pomiędzy zawodnikami w zespole, nieporozumieniach z trenerem czy problemach finansowych w klubie. Zazwyczaj nie komentują zmian personalnych w sztabach szkoleniowych lub plotek dotyczących transferów zawodników przed końcem sezonu ligowego. Siatkarze nie chcą także wskazywać na forum publicznym przyczyn porażek sportowych, zwłaszcza poniesionych na ważnych turniejach (np. na igrzyskach olimpijskich). Na niewygodne pytania dziennikarzy rozmówcy udzielają odpowiedzi unikowych²⁰: **niejednoznacznych**,

²⁰ Zdarza się, że ze względu na potrzebę zachowania prywatności rozmówca nie chce odpowiedzieć na postawione przez dziennikarza pytanie. Ma on jednak świadomość, że znajduje się w sytuacji komunikacyjnej o charakterze publicznym, w której

tj. odpowiedzi nieprecyzyjnych, co do których można mieć wątpliwość, jaki sens należy im przypisać lub jakie znaczenie można im nadać, oraz **okrężnych**, czyli odpowiedzi nie wyrażonych wprost, których jednak sens można zrekonstruować na podstawie kontekstu, co jest widoczne w następujących fragmentach wywiadów prasowych:

Wymiana 1. (20.09.16) – odpowiedź niejednoznaczna [możliwe sensy: ‘tak, będę więcej grać w klubie pod warunkiem, że wygram sportową rywalizację z innymi zawodnikami na mojej pozycji’, ‘tak, będę więcej grać, ponieważ w klubie nie ma sporów i animozji w przeciwieństwie do reprezentacji’, ‘tak, odwołuję się do tego, co było w reprezentacji, w której sympatie i antypatie sztabu szkoleniowego względem zawodników liczyły się bardziej niż aktualna forma sportowa’]:

D: *Zanosi się na to, że pan po sezonie reprezentacyjnym wreszcie więcej zagra.*

S: *Na pewno będzie normalna rywalizacja. Będzie grać lepszy. [...] Wiemy, na czym stoimy. Nie ma żadnych animozji i gier.*

D: *Pije pan do tego, co było w reprezentacji?*

S: *Kto jest inteligentny, ten zrozumie moją wypowiedź.*

Wymiana 2. (26.10.16) – odpowiedź niejednoznaczna [‘nie, nie wrócę, ponieważ w reprezentacji powinny grać młodsze ode mnie zawodniczki’, ‘nie, nie wrócę, ponieważ nie ma takiej potrzeby – pozostałe zawodniczki na tej pozycji grają dobrze’, ‘raczej nie wrócę, ponieważ mój czas na grę w reprezentacji chyba już minął’]:

D: *To może wróci pani do reprezentacji na przyszłoroczne mistrzostwa Europy?*

S: *Mamy dobre atakujące, są ode mnie młodsze, więc niech grają. Ja już chyba dałam wszystko, co miałam dla naszej reprezentacji.*

Wymiana 3. (30.09.16) – odpowiedź okrężna [‘nie, nie wracam’]:

D: *Wraca pan jeszcze myślami do Rio?*

S: *Czas, który chciałem poświęcić na to, by przemyśleć, co mogłem zrobić inaczej w Rio, już na to poświęciłem. Znalazłem swoje odpowiedzi.*

oczekuje się od niego odpowiedzi. Wyjściem z tego niewygodnego dla odpowiadającego położenia jest wypowiedź unikowa, czyli brak jednoznacznej odpowiedzi, która jednak nie przynosi wymaganej w wywiadzie informacji. Według Penelopy Brown i Stevena C. Levinsona „grzeczność przez unik”, stanowiąca jeden ze sposobów zachowania twarzy, polega na lawirowaniu oraz niewyraźnym odpowiadaniu (por. Ptaszek 2007: 162). Efektem tego jest udzielenie odpowiedzi unikowych. Szerzej o różnych typologiach odpowiedzi por. m.in. w: Kita (1998: 70–74), Szymanek (2005: 260–262), Awdiejew (2007: 108–115), Szkudlarek-Śmiechowicz (2010: 268–299). W zależności od przyjętej perspektywy badawczej: składniowej, kohezywnej, funkcjonalnej, komunikacyjnej, logicznej, wyodrębnia się różne typy odpowiedzi. W niniejszej pracy przyjmuję uproszczony podział na odpowiedzi właściwe, niejednoznaczne oraz okrężne.

Wymiana 4. (11.01.17) – odpowiedź okrężna [‘nie, nie obawiam się’]:

D: *Selekcjonerem reprezentacji Polski został Ferdinando De Giorgi. Nie obawia się pan, że nie powoła do kadry zawodnika, który gra w dalekim Katarze?*

S: *Zdaję sobie sprawę, że nikt nie ogląda moich spotkań w lidze katarskiej. Nie przejmuję się tym jednak. Cieszę się, bo dopisuje mi zdrowie, dawno nie czułem się tak dobrze. Jestem gotowy, by wrócić do kadry, ale nie myślę o tym. Jeśli dostanę powołanie, chętnie przyjadę na zgrupowanie.*

W analizowanych wywiadach prasowych zdarzają się sytuacje, w których sportowiec jawnie odmawia udzielenia odpowiedzi, np.:

Wymiana 1. (30.09.16) – odmowa udzielenia odpowiedzi, naleganie ze strony dziennikarza na uzyskanie jej²¹ i podtrzymanie odmowy:

D: *Podzieli się pan swoimi przemyśleniami?*

S: *Myszę, że nie powinny ich znać osoby spoza reprezentacji.*

D: *Fabian Drzyzga nie bał się powiedzieć, że nie wszystko wyglądało dobrze w waszym zespole. Jak odebrał pan krytykę trenera Antigi?*

S: *Fabian wyraził swoje zdanie. Chciał to zrobić publicznie. Nie mam nic przeciwko temu. Ja nic do tego nie dodam i proszę nie odbierać tego jako ataku na trenera Antigę. Uważam jednak, że każdy z nas w Rio mógł zrobić coś więcej.*

Wymiana 2. (17.11.16) – odmowa udzielenia odpowiedzi (którą łągodzi odroczenie odpowiedzi, tj. możliwość udzielenia jej w przyszłości):

D: *Zwolnienie Stephane’a Antigi to dobra decyzja?*

S: *Muszę na to pytanie odpowiadać? Wolałbym tego nie robić, przynajmniej teraz. Może gdy zostanie wybrany nowy trener, coś powiem.*

W rozmowach medialnych przeznaczonych do druku niekiedy pojawia się także riposta (inaczej replika), czyli szybka, bezpośrednia reakcja odpowiadającego, która stanowi swoisty komentarz do słów dziennikarza (por. Kita 1998: 73). W analizowanych wywiadach prasowych riposta z reguły nie zastępuje odpowiedzi, a współwystępuje z nią, np.:

²¹ Tego typu działania werbalne dziennikarza tworzą tzw. ciągi negocjacyjne (por. Awdiejew, Habrajska 2006: 58 i n.), które są wynikiem rozbieżności celów komunikacyjnych pytającego i odpowiadającego na pytania. Zdaniem Aleksego Awdiejewa i Grażyny Habrajskiej „jeśli partnerzy przestrzegają zasady kooperacji, [ciągi negocjacyjne] mogą zakończyć się wypracowaniem korzystnych dla wszystkich interlokutorów postaw lub honorowym wycofaniem się partnerów z niekorzystnej dla nich strategii” (2006: 58). W przytoczonym przykładzie mamy do czynienia właśnie z tą ostatnią sytuacją: ciąg negocjacyjny kończy się niepowodzeniem, dziennikarz wycofuje się więc dość szybko z obranej strategii nacisku.

- D: *W ostatnim czasie można było przeczytać, że nawet jeśli zagra pan w reprezentacji Polski, to i tak najwcześniej w lutym 2018 roku.*
- S: *A skąd pan to wie? W 2017 roku Polska jest gospodarzem mistrzostw Europy i bardzo wierzę, że już wtedy będę mógł ją reprezentować. To byłoby moje marzenie – rozegrać pierwszą wielką imprezę w polskich barwach właśnie tutaj (2.11.16).*

W powyższym przykładzie doszło niejako do odwrócenia ról nadawczo-odbiorczych. Osoba, której rolą w tej sytuacji komunikacyjnej jest zadawanie pytań, stwierdza, na co rozmówca (odpowiadający) reaguje pytaniem (ripostą). Jak zaznacza M. Kita (1998: 73), replika ujawnia się także w pośredniej odmowie udzielenia odpowiedzi ze względu na brak możliwości znalezienia właściwego wyjaśnienia i niewiedzę rozmówcy:

- D: *Czemu nie zdobyliśmy medalu?*
- S: *To trudne pytanie. Gdyby uważnie przeanalizować grę Polaków, to ciężko znaleźć jeden element, w którym zdecydowanie byłiby gorsi od mocnych rywali. To wszystko wyglądało solidnie, ale jednak czegoś zabrakło. Może coś było nie tak z atmosferą z drużyną? Może coś się popsło w relacjach z trenerem? Nie wiem tego, nie było mnie tam, ale z mojego doświadczenia wynika, że w tego typu przypadkach, na wielkiej imprezie, to właśnie tu może być największy problem (2.11.16).*

W wywiadach publikowanych na łamach „Przeglądu Sportowego” nie ma wyraźnych sygnałów zamykających wymianę. Rozmowa kończy się wraz z odpowiedzią zawodnika na ostatnie pytanie.

Wywiad prasowy to jeden z nielicznych tekstów pisanych, w których można zauważyć zjawisko naśladowania żywej mowy. Należy bowiem pamiętać o procesie tworzenia tego typu wypowiedzi medialnych. Najpierw uczestnicy wymiany rozmawiają ze sobą (pierwotnie wywiad ma zatem postać mówioną), potem dziennikarz tworzy transkrypcję dialogu, a następnie on lub korektor zatrudniony w redakcji poddaje wywiad redakcji technicznej. Ma ona na celu wyeliminowanie oczywistych błędów językowych oraz stylistycznych, a także poprawę czytelności i urozmaicenie tekstu przy zachowaniu jego pierwotnego sensu – tak, aby pisany produkt medialny czytało się łatwiej i szybciej. Analiza wywiadów prasowych ze sportowcami pokazuje jednak, że na etapie korekty nie eliminuje się wszystkich cech składniowych polszczyzny mówionej obecnych zapewne w rozmowie dziennikarza ze sportowcem. W wywiadach prasowych widoczna jest m.in. tendencja do stosowania prostych, krótkich wypowiedzi pojedynczych, np.:

— *Tak było. Nie zaprzeczam. Zresztą cały sezon reprezentacyjny był dla mnie stracony. Czasu nie cofniemy (20.09.16),*

— *To był dobry wybór. Mam nadzieję, bo cały sezon będzie to weryfikował. Liga jest długa. Nie będzie łatwo. Na pewno dobrze mi w tym klubie. Wszystko jest pod kontrolą* (26.10.16),

— *Do powołań zostało kilka tygodni. Czas szybko zleci. Nie ma co się zastanawiać. Za trzy miesiące będzie wszystko jasne* (3.02.17).

W wypowiedziach dziennikarza często występują formalne wskaźniki nawiązania świadczące o prowadzeniu rozmowy bezpośredniej. Ich nadrzędną funkcją jest zachowanie ciągłości wymiany między interlokutorami. W analizowanych wywiadach prasowych w takiej roli najczęściej występują spójniki, które są stosowane zwłaszcza na początku interwencji werbalnych prowadzącego rozmowę: *i* (niekiedy wraz z nacechowaną potocznie partykułą *no*), *a*, *ale*, *więc*, *czyli*, *skoro* oraz partykuły *może*, *właśnie*, np.:

— *No i* macie mniej grania, bo Bergamo nie występuje w europejskich pucharach (26.10.16),

— *Skoro tak*, to może mecz pożegnalny, jaki miał ostatnio Paweł Zagumny? (26.10.16),

— *Co można więc* zrobić? (2.11.16),

— *Ale* wasz trener Andrea Anastasi zdejmuję z was presję i nie mówi o medalach. To dobrze? (30.09.16),

— *Czyli* zarówno Dukla, jak i Liberec są ważnymi punktami w pana sportowym życiu? (7.12.16),

— *Właśnie*. Niedługo skończy pan 30 lat, a to podobno najlepszy wiek dla siatkarza (3.02.17).

Spójniki występujące na początku wypowiedzi, które stanowią sygnały segmentacji tekstu, można zauważyć również w odpowiedziach osoby udzielającej wywiadu, np.:

— *Ale* ogólnie czuję się dobrze (26.10.16),

— *Ale* ogólnie nie ma na co narzekać (17.11.16),

— *I o* to ostatnie będzie dużo trudniej (2.11.16),

— *I w* to trzeba włożyć tyle serca, ile się da (17.11.16),

— *A* jeżeli chodzi o reprezentację, widziałem każdy mecz od początku do końca (2.11.16),

— *A w* Japonii ciężkiej pracy nie brakuje (17.11.16).

W prasowych wywiadach z siatkarzami nie pojawia się słownictwo profesjonalne ani oficjalne. Niewiele jest również wyrazów o nacechowaniu potocznym (*fajnie*) i sformułowań żargonowych (*szóstka*). W interwencjach uczestników rozmowy dominują ogólne leksemy, które dotyczą tematyki sportowej. Można je podzielić na:

- a) słownictwo ogólne tematycznie związane ze sportem: *boisko, ćwierćfinał, europejskie puchary, faza play-off, federacja, kadra, kibice, klub, kolejka, lider drużyny, liga, losowanie, mecz, medal, mistrzostwo, pojedynek, punkty, reprezentacja, selekcjoner, sezon, tabela, trener, turniej, zespół*,
- b) słownictwo ogólne tematycznie związane z siatkówką: *atak, przyjęcie, przyjmujący, rozgrywający, serwis, set, tie-break*,
- c) nazwy turniejów sportowych: *mistrzostwa Europy, mistrzostwa świata, igrzyska olimpijskie*,
- d) nazwy rozgrywek siatkarskich: *PlusLiga, Liga Mistrzów*,
- e) nazwy związków sportowych: *Polski Związek Piłki Siatkowej/PZPS*,
- f) nazwy klubów siatkarskich: *PGE Skra Bełchatów, Asseco Resovia Rzeszów, ZAKSA Kędzierzyn-Koźle, Lotos Trefl Gdańsk, Indykpol AZS Olsztyn, Politechnika Warszawska, Zenit Kazań, Jugra Niżniewartowsk, Foppapedretti Bergamo, Dukla Liberec, VFB Friedrichshafen, Berlin Recycling Volleys, Galatasaray Sтамбул, Panasonic Panthers, Hiroszima Thunders*.

Interlokutorzy w swoich interwencjach stosują także związki frazeologiczne: wyrażenia (*na dłuższą metę; świeża krew*), zwroty (*ktos czerpie pełnymi garściami z czegoś; grać na pełnych obrotach; dopiąć coś na ostatni guzik; pić do czegoś; poprowadzić drużynę do zwycięstwa; mieć coś pod kontrolą; postawić komuś wysoko poprzeczkę; odmłodzić skład; zadomowić się na dobre*) oraz frazy (*głośno powiedzieć to, o czym wszyscy mówią po cichu*). Uczestnicy wywiadu zwracają się do siebie neutralnymi formami *pan/pani*, które podkreślają oficjalność sytuacji komunikacyjnej, w jakiej się znaleźli.

Rozmowy ze sportowcami publikowane w prasie pełnią przede wszystkim funkcję poznawczą. Czytelnik ma możliwość zapoznania się z wydarzeniami z życia bohatera wywiadu, który ze swojego punktu widzenia opowiada o nich w rozmowie. Ujawniają się przy tym poglądy odpowiadającego na różne zagadnienia związane głównie z jego życiem zawodowym (sportowym). Za sprawą wywiadów prasowych zaspokajana jest zatem ciekawość odbiorcy, która dotyczy tego, co myśli siatkarz na dany temat.

Wywiad prasowy to jeden z najstarszych gatunków funkcjonujących w mediach, który pomimo pojawienia się nowych form wypowiedzi medialnych wciąż cieszy się zainteresowaniem ze strony odbiorców. Rozmowy z siatkarzami publikowane na łamach „Przeglądu Sportowego” występują w klasycznej, tradycyjnej postaci, co potwierdza analiza pod względem strukturalnym. Interakcje spełniają omówione przez badaczy mediów wyznaczniki wzorca kanonicznego, tj. składają się z tytułu, lidu oraz wymiany pytanie – odpowiedź. Aby zainteresować czytelnika tekstem, we współczesnych wywiadach prasowych duży nacisk kładzie się na skonstruowanie ciekawego, niekiedy wręcz kontrowersyjnego tytułu.

Analizowane wywiady rozpowszechniane są w prasie specjalistycznej (sportowej), co determinuje ich stylistykę oraz tematykę. W rozmowach z siatkarzami

zdecydowanie dominuje słownictwo ogólne, które tematycznie związane jest ze sportem oraz siatkówką. Warto przy tym zaznaczyć, że dziennikarz w swoich interwencjach nie posługuje się słownictwem oficjalnym ani profesjolektalnym, a o formalnym charakterze wymiany świadczą jedynie neutralne formy *pan/pani* stosowane bez względu na poziom znajomości interlokutorów w życiu prywatnym. Jeśli chodzi o aspekt poznawczy, to rozmowa koncentruje się na zagadnieniach związanych z aktualnymi wydarzeniami siatkarskimi. Dziennikarz chętnie pyta o odczucia, opinie oraz oceny, które ujawniają subiektywny punkt widzenia bohatera wywiadu. Wydaje się, że właśnie takie odpowiedzi są najciekawsze i najatrakcyjniejsze z punktu widzenia odbiorcy (kibica). Co istotne, w analizowanych wywiadach prasowych rzadko występują pytania odnoszące się do sfery osobistej zawodnika.

Analiza prasowych wywiadów z siatkarzami pod względem pragmatycznym dowodzi, że ich nadrzędną funkcją jest informacyjność. Związana jest z tym rola partnera-ucznia pełniona przez dziennikarza. Podczas wymiany występuje w imieniu czytelników i jawi się jako ten, który wie mniej od swojego rozmówcy. Z tej przyczyny pyta, docieka, próbuje zgłębić interesującą go kwestię. Dzięki temu odbiorca wywiadu ma poczucie, że jest świadkiem bezpośredniej wymiany (posiadającej niekiedy cechy ożywionej dyskusji) między przedstawicielem mediów a zawodnikiem, przez co zwiększa się jego zaufanie zarówno do dziennikarza, jak i samego periodyku.

3.4. Wywiad radiowy

W porównaniu z pozostałymi środkami masowego przekazu rozmowy ze sportowcami coraz rzadziej pojawiają się na antenie radiowej. Do nielicznych przykładów wywiadów radiowych z siatkarzami należą te, które poddano analizie. Pierwszym z nich jest dialog pomiędzy dziennikarzem Przemysławem Iwańczykiem a wieloletnim reprezentantem Polski, Pawłem Zagumnym. Do interakcji doszło 5 marca 2017 roku w ramach audycji *Przy niedzieli o sporcie* na antenie Radia TOK FM, rozgłośni o charakterze informacyjno-publicystycznym. Rozmowa podzielona na trzy segmenty trwała łącznie 42 minuty i odbyła się na żywo. Był to wywiad zwierzeniowy, podsumowujący sportową działalność zaproszonego gościa, przeprowadzony w momencie oficjalnego ogłoszenia przez zawodnika zakończenia kariery. Drugim wywiadem radiowym uwzględnionym w badaniach jest rozmowa dziennikarza Szymona Majewskiego z reprezentantami Polski, Bartoszem Kurkiem, Michałem Kubiakiem oraz Arturem Szalpukiem (8 października 2018 roku) w ramach audycji *Warto rozbawiać* na antenie Radia Zet, stacji o charakterze uniwersalnym. Dialog trwał łącznie ok. 41 minut i miał formę lekkiej, swobodnej wymiany z elementami humorystycznymi. Impulsem

do rozmowy był międzynarodowy sukces reprezentacji Polski mężczyźni odniesiony we wrześniu 2018 roku, czyli obrona tytułu mistrza świata. Trzeci dialog, który poddano analizie, to wywiad dziennikarza Kamila Gapińskiego przeprowadzony z dwukrotnym mistrzem świata z 2014 oraz 2018 roku w siatkówce, Piotrem Nowakowskim w ramach programu audialnego *Kierunek Tokio* na antenie radia internetowego Weszło FM (4 grudnia 2018 roku). Interakcja trwała ponad 52 minuty, była podzielona na dwie części i miała charakter zwierzeniowy.

Radiowe rozmowy z siatkarzami są uporządkowane pod względem strukturalnym. Jakkolwiek audycja radiowa trwająca godzinę zawsze jest podzielona na mniejsze segmenty; nie inaczej jest w przypadku długich wywiadów radiowych ze sportowcami. Wyraźnie wyodrębnione są dwie lub trzy części przedzielone innymi elementami programu radiowego, takimi jak dzingiel, liner, pasmo informacyjne czy muzyka. Każda z części składa się z trzech elementów: modułu inicjalnego, zasadniczego oraz finalnego. Prowadzący interakcję medialną rozpoczyna od przedstawienia się, podania nazwy audycji, powitania radiosłuchaczy oraz krótkiej prezentacji bohatera wywiadu, która zawiera jego imię, nazwisko, a także najważniejsze osiągnięcia sportowe. Dziennikarz kończy swoją interwencję bezpośrednim zwrotem do rozmówcy:

— „*Przy niedzieli o sporcie*”. Przemysław Iwańczyk, kłaniam się państwu i zapraszam na kolejną godzinę, kolejną odsłonę naszej audycji. Dziś moim i państwa gościem jest Paweł Zagumny, siatkarski mistrz świata z 2014 roku, wicemistrz świata z 2006 roku, mistrz świata juniorów, właściwie w swojej palecie reprezentacyjnej kariery zdobył już absolutnie wszystko. Dzień dobry, Paweł (5.03.17),

— Kamil Gapiński, witam was bardzo gorąco tym razem z Trójmiasta, tym razem z Ergo Areny, z jednej z najpiękniejszych, moim zdaniem, hal [...]. Dzisiaj z kolei rozmawiamy z dwukrotnym mistrzem świata, z Piotrem Nowakowskim. Dzień dobry, witaj (4.12.18),

— Dzięki nim zostaliśmy mistrzami świata. Każdy z nas jest teraz mistrzem świata – ja, pani Hania, pan Stefan, pan Marian – generalnie wszyscy Polacy. Czym to wywalczyli? Tymi rękami, a konkretnie tych rąk to jest... piętnaście razy, nie, czternaście razy dwie, czyli... dwadzieścia osiem. A dziś mam okazję uścisnąć sześć rąk – Bartka Kurka, Bartek Kurek, Michał Kubiak i Artur Szalpuk. Cześć, dzień dobry, panowie (8.10.18).

Wszystkie segmenty rozmowy kończą się formułą podsumowującą, w której prowadzący audycję przypomina, kim jest gość programu oraz sygnalizuje, że następuje przerwa w wywiadzie, np.: *Rozmawiamy z Piotrem Nowakowskim, dwukrotnym mistrzem świata, za chwilę wrócimy do naszej rozmowy* (4.12.18). Ponadto zapowiada, co za chwilę ma pojawić się na antenie radiowej, np.: *Za chwilę wracamy do naszej rozmowy. Paweł Zagumny jest moim i państwa gościem, a to jest audycja „Przy niedzieli o sporcie”. Informacje Radia TOK FM. Po przerwie dziennikarz ponownie stosuje formułę inicjalną, w której przedstawia się, podaje nazwę trwającej audycji, wita odbiorców i krótko prezentuje uczestników wywiadu, np.:*

- „Przy niedzieli o sporcie”. Przemysław Iwańczyk, kłaniam się. To jest ostatnia odsłona naszego programu, a trzecia część rozmowy z Pawłem Zagumnym (5.03.17),
- Program „Warto rozbawiać”, słuchacie Radia Zet. Bartek Kurek, Michał Ku-
biak, Artur Szalpus są moimi gośćmi (8.10.18),
- Kamil Gapiński, witam was po raz kolejny, radio Weszło FM. Z nami jest Piotr
Nowakowski, jeden z najlepszych polskich środkowych (4.12.18).

Ta segmentacja łączy się z podziałem tematycznym rozmowy. W pierwszej części pytania dziennikarza odnoszą się przede wszystkim do zawodowej sfery życia osoby zaproszonej do rozmowy i dotyczą takich zagadnień, jak początki kariery sportowej, największe sukcesy reprezentacyjne czy plany na przyszłość. W kolejnych częściach wymiany werbalnej ze sportowcami przedstawiciel mediów kładzie nacisk na tematy związane z życiem prywatnym gościa audycji. Padają pytania o pozasportowe zainteresowania (w tym o ulubioną muzykę czy literaturę), funkcjonowanie w mediach społecznościowych, relacje rodzinne czy marzenia niezwiązane z działalnością zawodową.

Moduł zasadniczy oparty jest na wymianie: pytanie dziennikarza – odpowiedź siatkarza. Interwencja werbalna prowadzącego rozmowę przeważnie nie ogranicza się jedynie do zadania pytania. Na ogół jest ono poprzedzone zwięzłym wprowadzeniem – przywołaniem jakiegoś faktu, sytuacji lub subiektywnego wniosku, co stanowi swoisty pretekst do skonstruowania pytania, np.:

- [...] odwołam się do wczorajszej publikacji „Przeglądu Sportowego”. Masz zostać dyrektorem warszawskiej ONICO Politechniki w nowym sezonie, dyrektorem sportowym, odpowiadającym, rozumiem, za wizję, budowę zespołu na kolejne sezony. To prawda? (5.03.17),
- [...] zastanawia mnie, czy sportowiec, który też odgrywa pewną rolę w swoim życiu, to jest gra, to nie tylko umiejętność, to nie jest tylko talent od Boga, to jest też umiejętność zachowania się, jakkolwiek chcielibyśmy być naturalni, to ta presja otoczenia, kibice, telewizorze, którzy siadają i ciebie podziwiają, mają wobec ciebie oczekiwania, a ty musisz sprostować temu i pytanie: czy w codziennym życiu też trzeba się tak zachowywać, czy można jednak okazać swoją słabość, nawet jeśli to jest słabość? Taka wiesz, dychotomia charakterologiczna (5.03.17),
- Jedno, co mnie uderzyło, jak oglądałem mecz finałowy, to totalny wasz spokój. Ja miałem ciśnienie na kanapie no 300 na 250, żona powiedziała, że chyba zaraz pójdziesz do lekarza, natomiast skąd to się w ogóle bierze? (8.10.18).

W analizowanych wywiadach radiowych przeważają pytania zamknięte wymagające rozstrzygnięcia, niekiedy z domyślnym zaimkiem pytajnym czy...?, które wyznaczają dwie możliwe odpowiedzi *tak/nie* lub jedną z przedstawionych w pytaniu (czy A, B lub C?), np.:

- [...] czy w najnowszej historii siatkarskiej reprezentacji Polski byłeś zawodnikiem, który wypowiedział absolutnie najmniej słów? (5.03.17),
- Czy, gdybyś mógł, to chciałbyś mieć 3 metry wzrostu? (8.10.18),
- Tobie się zdarzyły tego typu uniki? (4.12.18),
- A tobie, ciebie uwierało to, że inni tak o tobie mówili, to narzucało jakąś presję na ciebie czy też nie, jakoś kompletnie pomijałeś te wszystkie wypowiedzi ekspertów, mniejszych bądź większych? (5.03.17),
- Tego da się nauczyć czy z tym się trzeba urodzić? (4.12.18),
- Zdarzyło ci się czuć radość podczas udzielania wywiadu kiedykolwiek czy nie? (4.12.18).

Przeprowadzający wywiad chętnie zadaje także pytania zamknięte wymagające uzupełnienia, które zawierają zaimek pytajny *kto...?*, *który...?*, *jaki...?*, *komu...?*, np.:

- Kto zawsze z tych potyczek na argumenty wychodził górą? (5.03.17),
- Kto wtedy pomagał? (4.12.18),
- Który sukces bardziej cię cieszył – wicemistrzostwo świata czy mistrzostwo świata w 2014 roku? (5.03.17),
- [...] w którym momencie u ciebie to zaczęło być takie naprawdę bolesne? (4.12.18),
- Jakie to jest uczucie – wychodzisz i wita cię cały kraj, cała Polska? (8.10.18),
- Komu najwięcej zawdzięczasz, jeśli chodzi o twoją karierę? (5.03.17).

Zdarza się, że werbalne interwencje moderatora rozmowy na antenie radiowej mają postać twierdzeń z implicytnym pytaniem typu *Co o tym sądzisz?*, *Jaka jest twoja opinia na ten temat?*, np.:

- Wiesz co, porozmawiałem z trenerami, którzy mieli z tobą do czynienia, kiedy byłeś wzrastającym w Warszawie zawodnikiem, i oni podkreślają, że twoje cechy osobowościowe dały znać już bardzo wcześniej. To one ukształtowały cię jako zawodnika, pozwoliły ci się stać no właśnie jednym z najlepszych na świecie. Indywidualizm, krnąbrność momentami i własne zdanie na każdy temat (5.03.17),
- [...] ten okres 2014 twojego pobytu w kadrze to właściwie wypisz wymaluj ostatnie momenty w kadrze Artura Boruca, który właśnie zrezygnował z gry w reprezentacji. [...] Ty też jechałeś tam, wiedząc, że tym pierwszym możesz nie być (5.03.17),
- Ja też zauważyłem, że was siatkarzy mocno irytują, przynajmniej takie miałem wrażenie podczas mistrzostw świata w 2014, ci dziennikarze, którzy jakby tak się wokół waszego sukcesu zbierają, nie do końca tę siatkówkę rozumieją i, z tego, co pamiętam, Marcin Możdżonek był tą osobą, która już dostawała lekkiego szału i takie pstryczki w nos słała, gdy ktoś mu podstawił mikrofon, wiesz, jakaś ogólnopolska telewizja, i było pytanie w stylu „Co pan czuł jak pan zablokował rywala?” (4.12.18).

Wypowiedzi dziennikarza często zawierają formalne wskaźniki nawiązania, które potwierdzają, że rozmowa jest bezpośrednia. W analizowanych rozmowach występują przeważnie na początku wypowiedzi prowadzącego audycję. Taką funkcję pełnią przede wszystkim spójniki (*a, i, ale, czyli, bo* – niekiedy wraz z na-cechowaną potocznie partykułą *no*), np.:

- *A czyje gratulacje najbardziej zapamiętałeś?* (8.10.18),
- *A było to obarczone jakimś ryzykiem?* (4.12.18),
- *Ale prezydent uściskał rękę, z każdym porozmawiał chwilę, bo też śniadanie było, prawda?* (8.10.18),
- *I to jest taki gatunek, który cię kręci?* (5.03.17),
- *Czyli prezydent rano jak dobra kawa, prawda?* (8.10.18),
- *No bo, patrząc na to, jak zachowuje się twój tata na trybunach, mam wrażenie, że on bierze wszystko na chłodno, tak jak ty na boisku, tak i on* (5.03.17).

Przeprowadzający wywiad bardzo często rozpoczyna swoją wypowiedź od bezpośrednich zwrotów do interlokutora typu:

- *Bartek, a ty?* (8.10.18),
- *Słuchaj, Piotrek, o tobie już mówią, że ty tak bardzo kochasz Trójmiasto, że nie odszedłbyś stąd nawet np. dla 50-procentowej podwyżki [...]* (4.12.18),
- *Chłopaki, a ja mam takie pytanie* (8.10.18),
- *Słuchaj, wprost nie wierzę w to, co za chwilę nas spotka* (5.03.17),
- *Wiesz co, to nie jest program newsowy, to jest najmniej istotne, ale odwołam się do wczorajszej publikacji „Przeglądu Sportowego”* (5.03.17),
- *Powiedz mi taką rzecz á propos tych środkowych, á propos tych młodych ludzi, jak ty odbierasz Kubę Kochanowskiego?* (4.12.18).

Interwencje dziennikarza radiowego nie ograniczają się tylko do zadawania pytań. W czasie rozmowy pojawiają się także subiektywne komentarze moderującego wymianę do słów bohatera wywiadu, co świadczy o żywej interakcji między rozmówcami. Tego typu elementy świadczą o tym, że osoba przeprowadzająca wywiad angażuje się w wymianę, uważnie słucha i kiedy zachodzi potrzeba, reaguje na to, co mówi gość audycji, przez co zdobywa zaufanie nie tylko rozmówcy, ale także odbiorcy wywiadu (słuchacza):

- D: *Słuchaj, czy w najnowszej historii siatkarskiej reprezentacji Polski byłeś zawodnikiem, który wypowiedział absolutnie najmniej słów?*
- S: *Nie, chyba nie.*
- D: ***W przestrzeni publicznej na pewno.***
- [...]
- D: *Powiedz, proszę, co było twoim, w latach szczytu twojej kariery, największym atutem? Od ciebie chciałbym to usłyszeć.*

- S: Obiektywnie rzecz biorąc, chyba czytanie gry. Bo ani nie byłem szybki, ani zwinny, ani wyskakany... Czytanie gry, umiejętność oszukania przeciwnika, także odczytania tego, co planuje na moje zagrywki.
- D: **Zastanawiałem się, czy wymienisz cechę stricte siatkarską, czy jednak postawisz na cechę charakteru.**
- [...]
- D: Jaki jest Paweł Zagumny poza siatkówką?
- S: [cisza] To jest tajemnica [śmiech]. Myślę, że troszeczkę inny niż na boisku. Na pewno staram się być osobą spokojniejszą i mniej może taką upierdliwą, dociekliwą w domu niż jestem na boisku wobec siebie czy też moich partnerów.
- D: **Ale wiesz, powiedziałeś wszystko i tak naprawdę nic** (S.03.17).

Interwencje dziennikarza pełnią funkcję perswazyjną, ponieważ mają na celu skłonienie bohatera wywiadu do sprecyzowania lub rozbudowania odpowiedzi. Jest to widoczne zwłaszcza w radiowych wywiadach zwierzeniowych. Prowadzący rozmowę próbuje przekonać sportowca do zwierzeń i w tym celu drąży podjęty temat, dopytuje o szczegóły. Jego interwencje językowe są najczęściej złożone z jednego aktu mowy, zazwyczaj jest to pytanie:

Wymiana 1. (S.03.17):

- D: Który sukces bardziej cię cieszył – wicemistrzostwo świata czy mistrzostwo świata w 2014 roku?
- S: Myślę, że w Japonii, mimo wszystko ten srebrny medal, a właściwie wygrany półfinał, bo to już był taki sukces, na który czekaliśmy wiele, wiele lat.
- D: **To z Bułgarami było, prawda?**
- S: Z Bułgarami, tak, 3:1 i chyba po tamtym meczu była taka radość, pierwsza taka prawdziwa radość w siatkówce seniorskiej. No wiadomo, ładniej wygląda złoty medal na szyi, zdobyty w 2014 roku, ale tamten, myślę, pierwszy stawiam na równi.
- D: **Ale to dlatego, że był właśnie tym pierwszym sukcesem w siatkówce seniorskiej Polski po wielu latach niepowodzeń czy dlatego, że tam miałeś swój no czynny wkład, no nieoceniony wręcz, bo byłeś najważniejszą postacią w tej drużynie?** [...].

Wymiana 2. (4.12.18):

- S: Moja ksywka się skądś wzięła, „Cichy Pit”, także no ja raczej byłem takim cichym, nieśmiałym chłopakiem, aczkolwiek zdarzały się momenty, że, wiadomo, cicha woda brzęgi rwie.
- D: **A w którym momencie się to zmieniło?** No bo rozumiem, że jak człowiek zdobywa najpierw jedno mistrzostwo świata, potem drugie, to może być cichym człowiekiem, ale już chyba nieśmiałym to nie jest, bo to się buduje gdzieś tam w głowie, taką siłę mentalną.
- S: Tak, no z doświadczeniem, z biegiem czasu się to wszystko zmieniło. Dzięki mojej żonie się też to zmieniło, wiadomo, jak kobieta wpływa na mężczyznę – dość mocno [...].

- D: ***A długo musiała nad tobą pracować? Bo to było tak, że np. to ją irytowało? Było coś w stylu „Piotrek, wyjdźmy do ludzi, na litość boską, no nie możesz się tak zamykać” czy to jakoś inaczej wyglądało?***
- S: *Tak, niestety, było właśnie tak jak mówisz. Trochę wstyd mi o tym mówić, ale tak było, że to żona popychała mnie do tego, żeby się otwierać, żeby wychodzić do ludzi [...].*

W wywiadach radiowych prowadzący audycję podejmuje tematy ze sfery życia prywatnego sportowca i zachęca go do zdradzenia faktów nieznanych kibicom czy do wygłoszenia opinii na tematy budzące emocje wśród opinii publicznej. Siatkarze to jednak osoby mało medialne, które z reguły nie chcą mówić o sprawach pozasportowych i niechętnie odpowiadają na pytania dotyczące zagadnień kontrowersyjnych, mogących wzbudzać sensację. Wydaje się, iż właśnie w tym tkwi brak tego typu medialnych form dialogowych z siatkarzami (radiowych oraz telewizyjnych). Na niewygodne pytania zawodnik udziela różnego rodzaju odpowiedzi unikowych: niejednoznacznych i okrężnych, co widać w następującym fragmencie wymiany:

- D: *Dotykają cię zjawiska polityczne, które dzieją się, a jest ostatnio dość gorąco i emocjonalnie, w polskim świecie polityki?*
- S: *Jeżeli mogę, staram się odcinać od polityki. W sporcie jest wystarczająco dużo emocji i nie należy sobie podnosić ciśnienia wydarzeniami politycznymi. [odpowiedź niejednoznaczna – ‘tak, dotyczą mnie i wzbudzają we mnie silne, głównie negatywne emocje’, ‘nie, nie dotyczą mnie, ponieważ nie interesuję się nimi’]*
- D: *Ale poczekaj, chciałbym jednak przy tym pozostać. Ja wiem, że to może być taka twoja maska, gdzie nie chcesz zdradzać się ze swoimi poglądami, bo każdy ma też do tego prawo, ale to nie jest też tak, że cię to kompletnie nie obchodzi, co się dzieje w kraju? [naleganie ze strony dziennikarza na uzyskanie odpowiedzi].*
- S: *Nie, nie, absolutnie nie. Interesuje mnie bardzo, tylko mówię, no nie jestem fanem, tak jakby, oglądania tego, ale to, co się dzieje w Polsce – jak najbardziej, jestem praktycznie na bieżąco.*
- D: *A jest w tym jakaś twoja niezgoda? Ty gotów byłbyś pójść na przykład na demonstrację? Już abstrahując od poglądów politycznych, czy rządzi partia X, czy Y. Chodzi mi o to, czy jest w tobie tyle takiej obywatelskości, że Paweł Zagumny idzie i protestuje przeciwko komuś, przeciwko czemuś [naleganie ze strony dziennikarza na udzielenie konkretnej odpowiedzi].*
- S: *Eee... nie zastanawiałem się nigdy na ten temat.*
- D: *Ale gdybyś musiał. Nie wiem, podoba ci się wycinka drzew? O, dobra, to już będzie neutralny temat [naleganie ze strony dziennikarza na udzielenie konkretnej odpowiedzi].*
- S: *No to nigdy nie są neutralne tematy, więc przejdźmy do następnego [propozycja zmiany tematu jako reakcja na niewygodne pytanie].*

W module finalnym zauważane są przejawy grzeczności językowej skierowane zarówno w stronę sportowców (życzenia, gratulacje, podziękowania za rozmowę), jak i w stronę odbiorców (zaproszenia na kolejną audycję, podziękowania za uwagę), np.: *Wszystkiego najlepszego w takim razie. [...] Paweł Zagumny był moim i państwa gościem, a to była audycja „Przy niedzieli o sporcie”. Przemysław Iwańczyk, kłaniam się, do usłyszenia za tydzień o godzinie siedemnastej. Dziękuję w imieniu swoim, a także Pawła Zientary, który ten program wydawał (5.03.17).*

Analiza stylistyczna rozmów radiowych ze sportowcami pozwala pokazać wiele różnic między wywiadem radiowym a wywiadem prasowym. W związku z tym, że badane dialogi medialne odbyły się na antenie radia i zostały zarejestrowane jako rozmowy bezpośrednie w pytaniach oraz odpowiedziach występują elementy typowe dla polszczyzny mówionej: tzw. potoki składniowe, wtrącenia, zdania urwane, eliptyczne, chaotyczne, powtórzenia, a także zaimki wskazujące wyróżniające się wysoką frekwencją (por. Wilkoń 2000: 44–47), np.:

— *No byli to zawodnicy ograni, walczący o swoje rodziny, także walczący o każdą piłkę. Wiadomo, że przegrywając, tracili pieniądze, wygrywając, wygrywali te pieniądze i starali mi się wpoić, że nawet jak nie umiesz, to musisz się starać i o każdą piłkę walczyć, ale wtedy jeszcze chyba nie rozumieli, że młokos wychodzący ze szkółki z emdeku nie potrafi grać w pierwszej lidze, tak że potrzebowałem kilka miesięcy, żeby okrzepnąć, ale nie było innego rozgrywającego, więc musieli, musieli się do mnie przekonać (5.03.17),*

— *Śluchajcie, no, słuchacze, tutaj w oczach Artura widać takie szaleństwo, no chłopak po prostu, tu zwycięstwo, tu Brazylia, poprzednio USA, teraz już tutaj Polska, rozrywany od rana, po mnie pędzą gdzieś dalej, i tak dalej, także po prostu, tutaj już tłumy są pod, że tak powiem, pod oknem, próbują jacyś dziennikarze wejść po piorunochronie, nie wiem, czy Bartek widziałeś, no [śmiech] (8.10.18),*

— *Już na przykład Tauron Arena w Krakowie, no nie wiem, nie jest taka ciepła, a ta hala jest taka, że wchodzisz i od pierwszych chwil się na niej dobrze czujesz, a pewnie jako osoba, która widziała setki hal, to wiesz, że to nie jest takie oczywiste (4.12.18).*

W wypowiedziach dziennikarzy występuje dużo leksemów oraz sformułowań typowych dla polszczyzny starannej, oficjalnej, które świadczą o erudycji przedstawicieli mediów, typu *cezura wiekowa*, *deficyt zawodników*, *dychotomia charakterologiczna*, *finezja*, *kanon*, *potyczka na argumenty*, *wiwisekcja*, *względły merkantylne*, *w wieku wzrastającym*, *absolutnie*, *opacznie*, *abstrahując*, *popuścić wodze fantazji*, *siąść przed telewizorem*. W interwencjach osób przeprowadzających wywiady pojawia się także słownictwo przestarzałe (*czyniąc zadość*, *chadzać*, *sposobić się*, *ziścić*, *w przededniu*) oraz latynizmy (*stricte*, *de facto*).

Zarówno w wypowiedziach dziennikarza, jak i bohatera wywiadu radiowego występują anglicyzmy (*comeback*, *fun*, *roommate*), a także elementy języka potocznego, w tym:

- a) nacechowana potocznie partykuła *no*,
- b) kolokwializmy typu *facet, fajne, jajcarz, kurczę, młokos, pajacować, skrzyknąć się*,
- c) zwroty i frazy potoczne, takie jak *być na topie, być uziemionym, kręcić bekę, po ptakach, odkryć karty, wchodzić/wjeżdżać z buta, wypisz wymaluj*,
- d) typowe dla języka codziennego, mówionego końcówki ruchome czasu przeszłego (zastosowane niepoprawnie), np.: *No i myślę, że kilka, kilka wieczorów **żeśmy spędzili** na rozmowie (5.03.17)*; *Ostatnio może ma mniej okazji do oglądania mnie ze względu na moje problemy zdrowotne, ale nie, dość twardym recenzentem był i wielokrotnie w domu, nawet przy stole świątecznym, ostro **żeśmy się spierali** (5.03.17)*.

Interlokutorzy w analizowanych wywiadach radiowych używają również:

- a) słownictwa ogólnego, które tematycznie jest związane ze sportem i siatkówką typu: *boisko, dyrektor sportowy, ekstraklasa, finał, kapitan, kibice, kwadrat dla rezerwowych, lider na boisku, liga, mecz, medal, mistrzostwa świata, półfinał, reprezentacja, rozegranie, rozgrywający, rozgrywki, selekcjoner, set, sezon, statystyki, trener, turniej, zagrywka, zawodnik, zespół*,
- b) słownictwa slangowego typu: *mieć belkę pod numerem, co drugie odbicie lądowało w suficie, czytanie gry, gładka wygrana, klepanie [piłki], meczowa dwunastka, ograny zawodnik*.

Zdarza się, że w interwencjach dziennikarza radiowego przejawia się kreatywność językowa. Prowadzący rozmowę niekiedy tworzy obrazowe porównania oraz metafory, które mają na celu podkreślenie właściwości opisywanej sytuacji czy zachowania. Środki te oddziałują na wyobraźnię słuchaczy, przez co przekaz staje się atrakcyjniejszy:

— *Chcesz powiedzieć, że tym przełomowym momentem było **to wyjście ze strefy komfortu, takie przeczołganie, w cudzysłów to biorę, taki poligon czy też ten pierwszy okres szkółki w wojsku**, który później już no uświadomił ci, że właściwie nic większego, żadne bodźce nie są w stanie cię złamać?* (5.03.17),

— *My znamy cię jako kalkulującego, chłodnego, żeby nie powiedzieć zimnego gościa, który wychodzi, wykonuje swoją pracę, **jak żołnierz zdejmuje mundur, idzie do chałupy i to jest tylko jego*** (5.03.17).

W wywiadach radiowych, zwłaszcza zwierzeniowych nadrzędną rolę odgrywa funkcja poznawcza. Słuchacze mają bowiem możliwość poznania interesujących faktów dotyczących życia sportowców, którzy z reguły niechętnie rozmawiają z przedstawicielami mediów. Umiejętne prowadzenie rozmów przez dziennikarzy radiowych powoduje, że zostają ukazane kulisy istotnych turniejów siatkarskich (takich jak mistrzostwa świata w 2014 roku, które zostały rozegrane w Polsce) z perspektywy ich uczestników, czyli zawodników. W dodatku kibice mogą odkryć

nieznane dotąd oblicza swoich idoli sportowych. Za sprawą tego typu rozmów zaspokajana jest ich ciekawość związana choćby z tym, jak wyglądały trudne początki kariery utytułowanych siatkarzy w Polsce, czy z tym, jakie są pozasportowe zainteresowania bohaterów wywiadów. Ujawnienie szczegółów ze sfery prywatnej powoduje, że siatkarze stają się jednymi ze „zwykłych” osób – zmniejsza się więc także dystans między zawodnikami a kibicami. W ten sposób w interakcjach radiowych z siatkarzami łączone są dwa podstawowe typy wywiadów wyróżnione przez H.J. Netzera, czyli *wywiad zur Sache* (rzeczowy, informujący o faktach i zaistniałych zdarzeniach dotyczących sportu) oraz *wywiad zur Person* (powiadamiający o sprawach osobistych i przekonaniach, ukazujący osobowość bohatera rozmowy, prezentujący go masowemu odbiorcy) – por. podrozdział 3.1.1. – z tym, że tematy osobiste, zwłaszcza te dotyczące kwestii ideologicznych są podejmowane przez siatkarzy niechętnie. W wywiadach radiowych goście występują zatem tylko w publicznej roli sportowców i reprezentantów Polski, a nie np. działaczy czy polityków.

Na minimalizowanie dystansu komunikacyjnego pomiędzy rozmówcami wpływa fakt, iż zwracają się do siebie bezpośrednio w 2. osobie liczby pojedynczej. Spotkanie dziennikarza i sportowca twarzą w twarz oraz sprzyjające do rozmowy warunki (takie jak pusta hala sportowa czy zamknięta przestrzeń studia radiowego) przyczyniają się do wytworzenia atmosfery intymności skłaniającej bohaterów wywiadów do otwarcia się przed przedstawicielami mediów. Dialogi przebiegają spokojnie, są stonowane, bez dużego ładunku emocjonalnego. Nie bez znaczenia jest także rola dziennikarzy. Prowadzący dają rozmówcom swobodę wypowiedzi, nie przerywają, nie wchodzą w słowo; to dobrzy słuchacze reagujący tylko w odpowiednich momentach. W analizowanych wywiadach radiowych dziennikarze są partnerami, którzy, w zależności od potrzeby, albo dopytują o niejasne lub nieznane szczegóły, albo wchodzą w polemikę ze sportowcami, albo weryfikują obiegowe opinie na temat gości audycji.

Wywiady radiowe mają zawsze formę dźwiękową, ustną i stanowią zapis rozmów bezpośrednich; pod względem stylistycznym dominują więc cechy przynależne zarówno do oficjalnej, starannej polszczyzny, jak i do jej wariantu potocznego, na co wskazują elementy leksykalne oraz składniowe pojawiające się w wypowiedziach interlokutorów. W przeciwieństwie do innych rozmów medialnych ze sportowcami, w wywiadach odbywających się na antenie radiowej interwencje moderatora wymian rzadko mają postać twierdzeń z niejawnym pytaniem. W analizowanych interakcjach werbalnych dominują pytania zamknięte wymagające rozstrzygnięcia z zaimkiem pytajnym *czy... ?*. W radiowych rozmowach zwierzeniowych duży nacisk kładzie się na wydarzenia z przeszłości, tj. początki kariery czy najważniejsze sukcesy reprezentacyjne sportowców, a także na prywatną sferę życia zawodników, co przyciąga uwagę słuchaczy. Chociaż goście audycji, wypowiadając się na tematy osobiste, niekiedy udzielają odpowiedzi unikowych, to za sprawą umiejętnego prowadzenia rozmów przez dziennikarzy

odbiorcy mają możliwość poznania interesujących faktów dotyczących bohaterów wywiadów. Spełniane są zatem dwie podstawowe funkcje wywiadu – poznawcza oraz perswazyjna.

We współczesnych rozgłośniach radiowych brakuje miejsca na ciekawe, dłuższe wywiady, zwłaszcza z przedstawicielami sportu. Tę niszę próbuje się wypełnić nowatorskimi formami medialnymi, jakie zauważa się głównie w internecie. Wśród nich warto zwrócić uwagę chociażby na zjawisko podcastingu związane z tworzeniem materiałów audialnych i publikowaniem ich w przestrzeni internetowej na różnego typu serwisach, takich jak Spotify, Soundcloud, iTunes czy YouTube. Tematyka podcastów jest różnorodna; zdarza się, że niektórzy twórcy poświęcają swoje nagrania zagadnieniom ze świata sportu (jednym z takich przykładów jest podcast „Szósty Set”, który dotyczy polskiej siatkówki ligowej). Oprócz tego wśród odbiorców coraz większą popularnością cieszą się radiowe kanały internetowe o tematyce sportowej, czyli serwisy łączące w sobie cechy radia oraz portalu, w których oprócz przekazu audialnego (np. mówionych relacji na żywo z meczów) pojawiają się takie elementy, jak artykuły i komentarze w postaci tekstowej czy fotogalerie z wydarzeń sportowych. Do portali tego typu należy zaliczyć:

a) Radio GOL, które powstało w 2008 roku, specjalizujące się w radiowych komentarzach na żywo meczów,

b) radio Weszło FM założone w 2018 roku przez dziennikarza Krzysztofa Stanowskiego jako jedna z części serwisu Weszło.com, który w całości dotyczy tematów ze świata sportu,

c) portal ZapinamyPasy.pl działający od lutego do czerwca 2018 roku. Dominował w nim przekaz radiowy (za pośrednictwem internetu codziennie nadawano audycje o tematyce sportowej), który wspierany był przez materiały publikowane na stronie internetowej w formie wideo (programy) czy w postaci pisanej (artykuły).

We wskazanych serwisach internetowych tematyka koncentruje się na piłce nożnej; o pozostałych dyscyplinach sportowych mówi się niewiele lub w ogóle. Być może wraz z rozwojem tego typu portali będzie pojawiać się coraz więcej materiałów dziennikarskich dotyczących pozostałych sportów, w tym siatkówki.

3.5. Mikrowywiad pomeczowy

Współcześnie jedną z chętniej wykorzystywanych przez dziennikarzy form interakcji ze sportowcami jest mikrowywiad pomeczowy. To krótka wymiana między przedstawicielem mediów a zawodnikiem, nastawiona na zwięzłą wymianę opinii na temat zakończonego właśnie meczu. Ze względu na niezwykle uproszczoną formę wskazany typ rozmowy nie jest wywiadem *sensu stricto* pomimo tego, że spełnia podstawowe wyznaczniki gatunkowe.

Na potrzeby pracy dokonano analizy dwudziestu wymian tego typu przeprowadzonych z siatkarzami w czasie od 15 października 2016 roku do 26 lutego 2017 roku przez dziennikarzy stacji telewizyjnej Polsat Sport²². Wymiany między dziennikarzem a siatkarzem poddane w pracy analizie językowokomunikacyjnej zostały udostępnione w internecie w formie filmów wideo na oficjalnej stronie kanału telewizyjnego PolsatSport.pl. Coraz częściej transmisja meczu w telewizji kończy się wraz z zakończeniem spotkania sportowego, natomiast na mikrowywiady pomeczowe odbiorcy zapraszani są na portal internetowy kanału TV. Wyjątki stanowią ważne, jednostkowe wydarzenia sportowe typu turniej finałowy Pucharu Polski (rozgrywany raz do roku) czy spotkania decydujące o mistrzostwie Polski. Uwidacznia się zatem zjawisko konwergencji mediów i tendencja do przenoszenia gatunków telewizyjnych do przestrzeni internetowej.

Badane interakcje medialne trwają średnio dwie minuty. Rolę zadającego pytania i moderującego rozmowę pełnią dziennikarze stacji telewizyjnej Polsat Sport: Tomasz Swędrowski, Jerzy Mielewski, Marek Magiera oraz Krzysztof Wanio. Do rozmowy zaproszono polskich siatkarzy, którzy reprezentują zespoły występujące w PlusLidze, czyli siatkarskiej ekstraklasie. W analizowanych filmach wideo odpowiedzi udzielają tacy zawodnicy, jak: Fabian Drzyzga, Dawid Konarski, Piotr Gacek, Bartłomiej Lemański, Mariusz Wlazły, Paweł Zatorski, Marcin Możdżonek, Damian Wojtaszek, Bartosz Bednorz, Bartosz Kurek, Grzegorz Łomacz, Michał Winiarski, Paweł Rusek, Wojciech Sobala i Paweł Zagumny.

Szczególną uwagę należy zwrócić na tematykę interakcji pomeczowych. Głównym zagadnieniem omawianym podczas tego typu rozmów jest spotkanie sportowe, które zakończyło się tuż przed medialną wymianą werbalną. Zawodnik proszony jest przez dziennikarza przede wszystkim o komentarz dotyczący zwycięstwa lub porażki zespołu oraz ocenę własnej postawy na boisku. Niekiedy rozmówcy odwołują się do takich tematów, jak minione lub zbliżające się mecze, aktualna sytuacja w tabeli ligowej, kontrowersyjne decyzje sędziów, problemy zdrowotne w drużynie, atmosfera w hali itp. Zdarza się także, że podczas rozmowy po meczu poruszane są ogólne kwestie dotyczące reprezentacji, gotowości siatkarza do gry w kadrze czy komentowania decyzji dotyczącej wyboru nowego selekcjonera. Warto wspomnieć także o scenografii podczas tego typu interakcji medialnych. Rozmówcy stoją zazwyczaj w hali, na środku boiska, tuż przy siatce, a w ich tle widoczne są trybuny (por. zdjęcie 1). Obecnie coraz częściej sportowcy są zobligowani do udzielania wywiadów pomeczowych na tzw. ściankach, czyli przed dużym banerem reklamowym, na którym znajdują się logo sponsorów oraz zespołów.

²² Wybrano właśnie te przykłady ze względu na fakt, iż Polsat Sport jest jedynym oficjalnym nadawcą medialnym polskich rozgrywek siatkarskich na poziomie ekstraklasy. Na tym kanale telewizyjnym, a także na jego stronie internetowej pojawia się najwięcej transmisji meczów siatkarskich, jak również materiałów poświęconych zawodnikom, trenerom i klubom, w tym krótkie interakcje pomeczowe.

Zdjęcie 1. Mikrowywiad pomeczowy z siatkarzem (Fabianem Drzyzgą – z lewej) przeprowadzony przez dziennikarza (Jerzego Mielewskiego – z prawej)

Źródło: https://www.polsatsport.pl/film/drzyzga-gramy-wariacko-ale-to-przynosi-wyniki_6425963/ (dostęp: 20.10.18)

Mikrowywiady pomeczowe składają się z trzech podstawowych komponentów strukturalnych: formuły inicjalnej, wymiany (pytanie – odpowiedź), formuły finalnej. Dziennikarz rozpoczyna interakcję od krótkiej, zwięzłej prezentacji swojego rozmówcy, czasem ograniczając się jedynie do podania imienia i nazwiska siatkarza, częściej jednak dodając krótką informację na temat tego, na jakiej gra pozycji, który klub reprezentuje, a także z jakiego powodu został zaproszony do rozmowy, np.:

- *Jest ze mną MVP tego spotkania, Fabian Drzyzga (15.10.16),*
- *Jest obok mnie Bartek Lemański, MVP dzisiejszego meczu (30.12.16),*
- *Absolutny bohater dzisiejszego spotkania, MVP łatwy do wskazania, Mariusz Wlazły (7.01.17),*
- *Bartosz Kurek, najlepszy zawodnik meczu PGE Skra Bełchatów kontra Jastrzębski Węgiel (26.02.17),*
- *Michał Winiarski, przyjmujący PGE Skry Bełchatów, który poprowadził swój zespół do zwycięstwa nad Lotosem 3:0. Co więcej, dostał statuetkę najlepszego zawodnika (29.10.16),*
- *Damian Wojtaszek, libero Asseco Resovii (28.01.17).*

Najczęściej stosowanym kryterium doboru siatkarza do mikrowywiadu pomeczowego jest zdobycie przez niego statuetki MVP (z ang. *Most Valuable Player* – Najbardziej Wartościowy Zawodnik), czyli nagrody dla najlepszego zawodnika meczu (zazwyczaj reprezentującego barwy zwycięskiej drużyny) przyznawanej w PlusLidze przez komisarza zawodów. Zdarza się także, że sportowiec zaproszony do krótkiej rozmowy nie został uhonorowany nagrodą indywidualną, ale

wyróżniał się bardzo dobrą postawą na boisku. Udzielenie wywiadu jest zatem swoistym wyróżnieniem, dodatkową nagrodą dla zawodnika.

Mikrowywiad pomeczowy, jak każda interakcja medialna, oparty jest na strukturze pytanie dziennikarza – odpowiedź sportowca. W większości analizowanych wymian wypowiedź przedstawiciela mediów nie ogranicza się tylko do zadania pytania (podobnie jak w przypadku wywiadu radiowego). Z reguły jest ono poprzedzone wprowadzeniem mającym na celu podtrzymanie tematu interakcji oraz przywołanie faktów ważnych dla sformułowania zarówno samego pytania, jak i odpowiedzi:

Wymiana 1. (16.10.16):

D: *No to ja ci powiem więcej, wygraliście pierwszy mecz od lutego 2014 roku jako klub, jako Zaksa z Lotosem. Dlaczego wam się z nimi tak ciężko gra?*

S: *Nie wiem, ciężko powiedzieć. No ja osobiście to pamiętam dwa spotkania, w zeszłym sezonie w lidze przegraliśmy, wygraliśmy tylko w Pucharze, ciężko... No, dobra drużyna to się gra ciężko [...].*

Wymiana 2. (15.01.17):

D: *Pamiętam, jak ciebie i chłopaków pytałem pod koniec poprzedniego sezonu, gdy zdobywaliście mistrzostwo Polski, to był pierwszy pełny sezon Ferdinando de Giorgi, o charakterystykę Fefe. Jaki to jest trener? Mija kolejny sezon, no dziś to już jest trener reprezentacji, masz jakieś korekty tamtych analiz?*

S: *Nie, charakterystyka nie zmieniła się. Trener trzyma nas naprawdę twardą ręką, ale przy tym pozostaje człowiekiem. Myślę, że to jest ogromna sztuka, traktuje wszystkich zdecydowanie na tych samych zasadach [...].*

W mikrowywiadach pomeczowych można wyróżnić następujące grupy pytań:

a) pytania zamknięte wymagające rozstrzygnięcia, często z domyślnym zaimekiem pytajnym czy...?, na które zawodnicy odpowiadają w sposób wyczerpujący²³:

— *Miło się współpracuje z takim młodym wieżowcem?* (15.10.16),

— *Ja powinienem zacząć od innego pytania, ale zakończę tym pytaniem: około 40 ataków, bo tam się nie doliczyłem do końca. Żyjesz?* (7.01.17),

— *Bartek, z treningu na trening, z meczu na mecz czujesz się pewniej po powrocie na pozycję przyjmującego?* (26.02.17),

²³ Podstawową zasadą mikrowywiadu pomeczowego jako interakcji medialnej, publicznej jest zamiana ról między dziennikarzem a zawodnikiem, co niejako wymusza na odpowiadającym reakcję i ustosunkowanie się do postawionego pytania w sposób wyczerpujący.

- *Skra jest dalej bardzo mocna?* (26.02.17),
- *Wasz zespół, w porównaniu z poprzednim sezonem – czy brakuje jakichś elementów, czy to jest mocniejszy zespół, czy słabszy twoim zdaniem?* (22.10.16),
- *Można było wygrać ten mecz wcześniej, nie tylko licząc na tie-break?* (10.12.16),

b) pytania zamknięte wymagające uzupełnienia z zaimkami pytajnymi *jaki...?*, *kiedy...?*, które skłaniają odpowiadającego do udzielenia rozbudowanej wypowiedzi, np.:

- *Jaki to jest trener?* (15.01.17),
- *Jakie macie samopoczucie po tym, jak jedziecie kilkaset kilometrów, wygrywacie na boisku mecz, ale gdzieś wkradła się zmiana nieregulaminowa, która skutkuje walkowerem?* (29.10.16),
- *Kiedy się zorientowałeś, że coś jest nie tak?* (29.10.16),

c) pytania otwarte z zaimkami pytajnymi *jak...?*, *co...?*, *dlaczego...?*, które również wymagają uzupełnienia, jednak nie wyznaczają postaci odpowiedzi, przez co rozmówca ma większą swobodę w konstruowaniu wypowiedzi, np.:

- *Jak ocenisz to wszystko, co się działo w Radomiu dzisiaj?* (27.10.16),
- *Jak ten rok wyglądał z twojej perspektywy?* (30.12.16),
- *Jak to też fizycznie znosicie?* (1.02.17),
- *Po waszych dobrych poprzednich występach dzisiaj nie udało się sprawić niespodzianki w meczu z PGE Skrą Bełchatów, co było przyczyną?* (5.11.16),
- *Co z nią zrobisz, z tą szansą, dalej?* (1.02.17),
- *Dlaczego wam się z nimi tak ciężko gra?* (16.10.16).

W mikrowywiadach pomeczowych wypowiedź dziennikarza zdecydowanie częściej jest pozbawiona postaci pytania niż zakończona takim aktem mowy – w sześciu losowo wybranych rozmowach występuje dwadzieścia jeden interwencji dziennikarskich, wśród których tylko dziewięć to pytania. Wypowiedź osoby przeprowadzającej mikrowywiad zawiera subiektywną opinię, przemyślenia, wnioski, co na ogół nie kończy się formułą pytającą. W dodatku w kwestii wypowiedzianej przez przedstawiciela mediów nie ma oznak niewiedzy czy elementów wymagających uzupełnienia (por. Grochala 2016: 228). Nie oznacza to jednak, że dziennikarz nie oczekuje od rozmówcy odpowiedzi. Podobnie jak w wywiadach prasowych, w jego interwencji werbalnej można dopatrywać się pytań ukrytych typu *Co pan o tym sądzi?*, *Jaka jest pana opinia na ten temat?*, *Jak by pan to skomentował?* Sportowiec w swojej odpowiedzi rozbudowuje stwierdzenie dziennikarza, komentując wydarzenia boiskowe z własnej perspektywy, np.:

Wymiana 1. (15.10.16):

- D: Trzy mecze, dwie statuetki MVP – no można powiedzieć, tak z przytupem wchodzisz w ten sezon, Fabian.
- S: Cały zespół na to zapracował, to jest bonus tylko po meczu każdym. Dobra praca na treningach po pierwsze, dobra atmosfera i to się przekłada na boisku od razu. Czy są momenty lepsze, czy gorsze, nie ma znaczenia dla nas. Staramy się po prostu cały czas iść do przodu i nie myśleć o tym, co było.
- D: Mam wrażenie, że tak zespół jest skonstruowany trochę pod ciebie, bo Perrin uwielbia też takie szybkie, płaskie piłki. Też no dzisiaj Tibo Rossard do tyłu, on też gra z takich niskich pilek i no to jest ten twój styl, który lubisz. [...]
- S: Nie no, jest to, ja to nazywam, to takie nowe pokolenie, które gra szybko. Może to jest, delikatnie mówiąc, wariackie, ale tak gramy. Tibo lewa ręka na prawym jest to też dość rzadkie, te piłki są trochę inne. Nawet Freddy wiekowy, ale doświadczony też chodzi szybko. Chłopaki z Kanady nauczeni są może tego, inna szkoła, ale mi to akurat osobiście bardzo, bardzo odpowiada.

Wymiana 2. (30.12.16):

- D: Bartek, no dla ciebie to są te takie mecze, w zeszłym sezonie byłeś zawodnikiem AZS Politechniki Warszawskiej, no twoja kariera postępuje, ty się rozwijasz, teraz jesteś siatkarzem Asseco Resovii, no i dziś najlepszy na boisku.
- S: No cieszę się, że w ogóle mogłem zagrać w tym meczu, bo na pierwszym meczu wszedłem na parę punktów, a teraz grałem cały mecz, tak że cieszę się, że mogłem zagrać przeciwko swojej drużynie zeszłorocznej i mogłem też pokazać, że jakieś tam postępy też zrobiłem i jeszcze wyróżnienie to już w ogóle dla mnie naprawdę coś wielkiego.
- D: No i też mam wrażenie, że dzisiaj no dużo tych możliwości miałeś do pokazania, bo bardzo często Fabian grał, czy z tobą, czy z Piotrkiem Nowakowskim – no dużo pierwszego tempa po prostu.
- S: No myślę, że to też pewien sposób, jakiś rodzaj taktyki na ten mecz, żeby grać tym dużo pierwszym tempem, tak że jestem za to wdzięczny na pewno i obyśmy grali tak dalej.

Często twierdzenie dziennikarza zakończone jest wyrażonym wprost wykładnikiem potwierdzenia prawdziwości wygłaszanego sądu występującym w funkcji partykuły pytajnej *prawda?*, który daje sygnał rozmówcy, że, zgodnie ze strukturą rozmowy, nadszedł czas na jego wypowiedź i komentarz. Zdarza się także, że przedstawiciel mediów, aby zasygnalizować zamianę ról w wymianie werbalnej, kończy swoją wypowiedź zaimkami pytającymi z rejestru polszczyzny potocznej typu *nie?*, *co?* Wybór między partykułą *prawda?* a jej potocznymi odpowiednikami *nie?*, *co?* jest uzależniony od stylu osobniczego, np.:

— Piotrek, kolejny mecz z twoją dobrą grą, ale to było za mało na zespół Asseco Resovii, ale myślę, że w tej trzeciej partii trochę zaskoczyliście przeciwnika, wróciliście do swojej dobrej gry, jednak, tak jak mówię, to chyba było trochę za mało na dzisiaj, **prawda?** (22.10.16),

— Mariusz, już mówiłem tutaj, rozmawiałem z kolegami twoimi z zespołu – z piekła do nieba – to takie wyświechtane powiedzenie, ale jak najbardziej adekwatne chyba dzisiaj, **prawda?** (7.01.17),

— Sportowiec im częściej zdobywa, im to jest kolejny sukces, tym tak naprawdę go gdzieś głębiej i bardziej cieszy, tym więcej jest zawsze w twoich oczach, widzę, wzruszenia, z roku na rok jest tego więcej, **nie?** (15.01.17),

— [...] wszystkiego dobrego na najbliższe minuty, a na najbliższe dni to daleka podróż do Moskwy, **nie?** Nie ma lekko, nie ma się kiedy pocieszyć, **co?** (15.01.17).

Jak widać na powyższych przykładach, konstruowanie przez dziennikarza stwierdzeń prowadzi do zaburzania struktury pytanie – odpowiedź, która jest charakterystyczna dla rozmowy. Brak postawienia rzeczowego pytania oraz prezentacja (czasem zbyt obszernych) wniosków przedstawiciela mediów może wywołać uczucie konsternacji zarówno u samego rozmówcy, jak i odbiorcy. Co więcej, niejako podważa to sens proszenia sportowca o wywiad – celem medialnej interakcji jest przecież poznanie perspektywy siatkarza, a nie dziennikarza. Przewaga stwierdzeń w interwencjach osoby przeprowadzającej mikrowywiad pomeczowy ma jednak związek ze specyficzną sytuacją komunikacyjną. Gość udziela wywiadu „na gorąco”, tuż po zakończeniu meczu; jest zatem zmęczony, a ponadto wciąż towarzyszą mu emocje związane ze sportową rywalizacją. Dziennikarz jako moderator dba o podtrzymanie z jednej strony dialogu, a z drugiej strony kontaktu z widzami (funkcja fatyczna), dlatego podsuwa swojemu rozmówcy sposób wypowiedzi. Dzięki temu sportowiec może nawiązać i, przynajmniej częściowo, powtórzyć to, co powiedział przedstawiciel mediów (choć funkcja informacyjna takiej wymiany werbalnej jest niewielka). Dla odbiorcy jest przecież istotne nie tylko to, co mówi siatkarz, ale także to, jak wygląda oraz jak się zachowuje. Ważną rolę w tego typu akcie komunikacji medialnej odgrywa zatem obraz zawodnika, jego zachowania mimiczne i gestyczne, z których widz może wyczytać różnego rodzaju emocje – zadowolenie, brak zadowolenia, podekscytowanie, radość, smutek, złość, zmęczenie, żal itd.

W analizowanych interakcjach werbalnych odbywających się tuż po zakończeniu spotkania sportowego rzadko występują również pytania, które teoretycy dziennikarstwa uznają za najważniejsze (por. Adams, Hicks 2007: 49–74), czyli pytania otwarte *dlaczego?* i *jak?* oraz pytania zamknięte wymagające uzupełnienia typu *co?*, *kto?*, *gdzie?* (w sześciu losowo wybranych rozmowach na dwadzieścia jeden interwencji dziennikarskich pojawiło się tylko jedno pytanie tego typu – *dlaczego?*).

W ostatnim segmencie mikrowywiadów pomeczowych głos ponownie zabiera dziennikarz. Formuły finalne zawierają przede wszystkim podziękowanie za rozmowę i ponowne przedstawienie rozmówcy. Niekiedy przedstawiciel mediów, kończąc wymianę pomeczową, przypomina także wynik spotkania:

- *Dziękuję pięknie, Fabian Drzyzga, MVP dzisiejszego spotkania. PGE Skra przegrywa z Asseco Resovia Rzeszów 1:3 (15.10.16),*
- *Dzięki wielkie. Bartek Lemański, najlepszy zawodnik dzisiejszego meczu (30.12.16),*
- *Michał Winiarski, dziękuję serdecznie, przyjmujący PGE Skry (29.10.16).*

Zdarza się, że w analizowanych mikrowywiadach pomeczowych nie ma wyraźnych sygnałów kończących wymianę, która urywa się po ostatniej odpowiedzi sportowca. Taka tendencja szerzy się od momentu, gdy tego typu rozmowy medialne przestały być jedną z ostatnich części transmisji telewizyjnej spotkania i zaczęto je publikować na stronie internetowej PolsatSport.pl²⁴.

Badając mikrowywiady pomeczowe, należy zwrócić również uwagę na ich aspekt stylistyczny. Przede wszystkim takie rozmowy medialne mają wymiar spontaniczny. Dziennikarz zaprasza zawodnika do wywiadu tuż po zakończeniu transmisji telewizyjnej. Pytania konstruuje spontanicznie, pod wpływem spotkania, którego był świadkiem. Także zawodnik udziela odpowiedzi bez czasu na dokładną analizę tego, co wydarzyło się na boisku. W wypowiedziach pomeczowych przedstawiciel mediów i siatkarz używają słownictwa o nacechowaniu potocznym typu *rozkręcić się, odstawać, być nie do ogrania, wchodzić w coś z przytupem, chłop* [w znaczeniu 'chłopak'], *dzięki wielkie, fajny, zimny prysznic* [w znaczeniu 'zostać pozbawionym złudzeń'].

Zarówno w pytaniach, jak i odpowiedziach można zauważyć cechy składniowe charakterystyczne dla polszczyzny mówionej, m.in. występowanie tzw. potoków składniowych, werbalny charakter składni, znaczną frekwencję struktur zakłócających regularny tok składniowy (zdań urywanych, zdań sklejonnych, wtrąceń, powtórzeń). Jest to widoczne w wypowiedziach typu:

- *No w dniu dzisiejszym kto zagrywał, ten wygrywał, tak jak przed chwilą tutaj rozmawialiśmy. No nie uważam zbytnio, abyśmy dzisiaj tam, któryś z nas miał element dobrej gry, bo, bo to, że tam parę piłek w obronie gdzieś tam udało się podbić, ale tutaj*

²⁴ W przeszłości transmisja telewizyjna meczu siatkówki składała się z następujących elementów:

1) Przedmeczowa dyskusja w studiu, w którym dziennikarz będący gospodarzem i moderatorem rozmawiał z zaproszonymi ekspertami – (najczęściej dwoma) zawodnikami lub trenerami. Jedną z części były mikrowywiady przedmeczowe prowadzone między reporterem a trenerami obu drużyn.

2) Spotkanie sportowe opatrzone komentarzem na żywo.

3) Pomeczowa dyskusja w studiu pomiędzy dziennikarzem a ekspertami, której towarzyszyły mikrowywiady pomeczowe z bohaterami wydarzenia sportowego.

Obecnie w większości przypadków transmisja telewizyjna meczu siatkówki ogranicza się do samego spotkania sportowego.

element przyjęcia chyba pokazał, że naprawdę odstawaliśmy bardzo od zespołu Resovii. No szkoda, bo naprawdę mamy potencjał na zagrywce i to pokazała trzecia partia, szkoda, że nie utrzymaliśmy tej zagrywki przez większość meczu, bo czasami kosztem błędów można zwiększyć ryzyko, odrzucić rywala od siatki czy zrobić kilka bezpośrednich punktów (22.10.16),

— Dobra to najpierw zdradzę ci tajemnicę, co, może troszkę naciągana tajemnica, co mi Mateusz Bieniek powiedział. Zaczyna cię gonić, jeśli chodzi o tytuły, zdobył pierwszy i powiedział: już niedługo złapię, złapię Pawła Zatorskiego. Paweł, ty tych tytułów przeróżnych masz już taką masę, przy ciągle jeszcze, że tak powiem, naprawdę młodym wieku, a sprawdza się w twoim przypadku taka prawda – sportowiec im częściej zdobywa, im to jest kolejny sukces, tym tak naprawdę go gdzieś głębiej i bardziej cieszy, tym więcej jest zawsze w twoich oczach widzę wzruszenia, z roku na rok jest tego więcej, nie? (15.01.17),

— Tak, oddech jest w drużynie, no po tych dwóch pierwszych kolejkach, a teraz po czterech już jest tak spokojnie, są te dwa zwycięstwa, jest sześć punktów, drugie miejsce w grupie, tak jak też z Robertem rozmawiałem, wszystko znów wraca jakby do waszych rąk, spokojna noc będzie, prawda? (1.02.17).

Ponadto rozmówcy używają:

a) słownictwa ogólnego tematycznie związanego ze sportem i siatkówką, np.: asy [serwisowe]; przyjęcie; zagrywka; partia; set; MVP; selekcyoner; reprezentacja; boisko; wynik; tie-break, a także pełne lub skrócone nazwy klubów (PGE Skra Bełchatów, Skra, Asseco Resovia Rzeszów, Resovia, ZAKSA, Lotos Trefl Gdańsk, Lotos, Jastrzębski Węgiel) oraz rozgrywek siatkarskich (Liga Mistrzów),

b) słownictwa profesjonalnego, żargonowego typu wejść dobrze w spotkanie; wywierać presję na serwisie; odrzucić rywala od siatki; przełamać przeciwnika; nabić na blok; szybkie, płaskie piłki; wysoka piłka; pierwsze tempo; Tibo lewa ręka na prawym [francuski, leworęczny zawodnik Thibault Rossard grający na prawym skrzydle].

Analizując mikrowywiady pomeczowe w aspekcie pragmatycznym, należy zwrócić szczególną uwagę na ich funkcjonalność. W tego typu interakcjach medialnych od funkcji poznawczej ważniejsze są: funkcja ekspresywna na poziomie mikrosytuacyjnym i funkcja fatyczna na poziomie makrosytuacyjnym. Choć odbiorca ma możliwość poznania perspektywy bezpośredniego uczestnika spotkania sportowego, czyli zawodnika, to takie rozmowy zaspokajają ciekawość kibiców dotyczącą nie tylko tego, co myśli siatkarz, ale przede wszystkim tego, jak wygląda i jak zachowuje się tuż po wygranym lub przegranym meczu. Emocjonalność zawodnika ma zatem przyciągnąć uwagę widza oraz zatrzymać przy danym medium. Wypowiedzi nagrywane są zaraz po zakończeniu sportowej rywalizacji, sportowiec nie ma zatem czasu na dokładną analizę tego, co wydarzyło się na boisku, czy przemyślenie swoich odpowiedzi. Rozmówca jest postawiony w sytuacji, w której niejako oczekuje się od niego, że powie coś kontrowersyjnego

czy chwytliwego, zwłaszcza jeśli mikrowywiadu pomeczowego udziela reprezentant przegranego zespołu – wówczas o stylu i sposobie wypowiedzi mogą zadecydować emocje, takie jak zmęczenie, rozczarowanie czy zdenerwowanie. W tej kwestii znaczącą rolę odgrywa dziennikarz, który jako moderator rozmowy może wykorzystać negatywny ładunek emocjonalny u odpowiadającego do zwiększenia sensacyjności wywiadu.

Zaprezentowana rozmowa pełni również funkcję autopromocyjną, przede wszystkim nadawcy medialnego. Interakcja jest rejestrowana za pomocą kamery i upubliczniona w formie wideo przez stację telewizyjną Polsat Sport, której logo widać na mikrofonie trzymanym przez dziennikarza. Do tego zapraszanie widzów telewizyjnych do innego medium i udostępnianie mikrowywiadów pomeczowych w internecie wiąże się z promocją oficjalnej strony internetowej kanału TV. Nie można także zapominać o autopromocji zawodnika oraz reprezentowanego przez niego klubu, a także przedstawiciela mediów, który na wizji może popisać się umiejętnością efektywnego (i efektownego) prowadzenia rozmowy.

Mikrowywiad pomeczowy to jedna z krótszych form komunikacji między dziennikarzem a sportowcem. Jest to gatunek medialny dotyczący bieżących wydarzeń sportowych. Ograniczony czas trwania tej wymiany wpływa głównie na strukturę i styl wypowiedzi, która wyróżnia się wysokim poziomem spontaniczności, a także dużym ładunkiem emocjonalnym zwłaszcza u odpowiadającego (sportowca). Analiza tego typu rozmów z siatkarzami, szczególnie w ich aspekcie strukturalnym, wskazuje na fakt, iż coraz częściej struktura pytanie – odpowiedź zostaje zastąpiona przez wymianę opinia dziennikarza – opinia sportowca²⁵. Większość wypowiedzi dziennikarza w mikrowywiadzie pomeczowym ma postać twierdzeń z niejawnym pytaniem. Zawodnicy mają jednak świadomość, że zostali zaproszeni do rozmowy medialnej po to, by odbiorcy poznali ich opinię na dany temat. W sytuacji komunikacyjnej o charakterze publicznym istnieje rodzaj umowy pomiędzy rozmówcami, której podstawą jest zamiana ról między dziennikarzem a sportowcem. Zatem nawet jeśli przedstawiciel mediów nie zada pytania lub sformułuje je w taki sposób, że można odpowiedzieć na nie za pomocą jednego słowa, to odpowiadający jest niejako zobligowany do reakcji i powinien ustosunkować się do twierdzenia dziennikarza. Wydaje się więc, że mikrowywiad pomeczowy, w przeciwieństwie do wywiadu *sensu stricto*, nie jest nastawiony na zdobycie nowych informacji, a raczej na wymianę emocji dotyczących zakończonego meczu, spostrzeżeń na temat aktualnej dyspozycji zespołu czy ogólnej sytuacji w tabeli ligowej (por. Grochala 2016: 230).

²⁵ Taka tendencja szerzy się nie tylko w mikrowywiadach pomeczowych z siatkarzami, ale ze sportowcami w ogóle, co potwierdza analiza krótkich rozmów po spotkaniu sportowym z piłkarzami dokonana przez B. Grochałę (2016: 227–230).

Mikrowywiad pomeczowy to gatunek medialny, który coraz częściej zostaje przenoszony z jednego medium do drugiego. Dotychczas interakcja między dziennikarzem a siatkarzem była jedną z części telewizyjnej transmisji sportowej. Wraz z rozwojem i próbą promocji portalu internetowego stacji telewizyjnej krótkie wywiady pomeczowe zaczęto udostępniać w internecie. Obecnie relacja meczu w telewizji coraz częściej kończy się tuż po ostatnim gwizdku sędziego podczas spotkania sportowego, a na rozmowy z siatkarzami telewidzowie są zapraszani przez komentatorów na stronę PolsatSport.pl. Potwierdza to zatem upowszechnianie się zjawiska konwergencji współczesnych mediów.

3.6. Wywiad kwestionariuszowy

W mediach masowych wciąż szuka się nowych, atrakcyjnych środków przekazu, by skutecznie przyciągnąć uwagę odbiorcy. Dotyczy to także interakcji ze sportowcami, które, oprócz tradycyjnej formy pytanie dziennikarza – odpowiedź zawodnika, mogą być oparte na kwestionariuszu (ankiecie) bez jawnej obecności przedstawiciela mediów. Wówczas można mówić o wywiadzie kwestionariuszowym, inaczej wywiadzie-ankiecie, który jest medialną hybrydą gatunkową, łączącą cechy wywiadu *sensu stricto* oraz kwestionariusza.

Większość źródeł leksykograficznych kładzie szczególny nacisk na fakt, iż kwestionariusz występuje wyłącznie w formie zapisanej i definiuje leksem *kwestionariusz* jako „druk zawierający szereg pytań (a wypełniony – także i odpowiedzi) dotyczących określonych kwestii, spraw” (Doroszewski (red.) 1958–1969) czy „formularz zawierający szczegółowe pytania dotyczące określonej dziedziny i miejsce na wpisanie odpowiedzi” (Żmigrodzki (red.) 2007). Także M. Kita traktuje ten gatunek jako funkcjonujący w mediach wyłącznie w postaci pisanej (por. Kita 1998: 196). Jedynie *Słownik terminologii medialnej* nie wskazuje konkretnej formy, w jakiej może występować kwestionariusz, określając go jako „listę pytań kierowanych do osób badanych w sondażach opinii oraz w innych badaniach postaw, preferencji, systemów wartości i różnych zachowań społecznych” (Pisarek (red.) 2006: 109).

Analiza współczesnych wymian medialnych ze sportowcami potwierdza, że wywiad kwestionariuszowy coraz częściej jest rejestrowany i udostępniany w formie mówionej²⁶. Przykład takiej interakcji stanowi upubliczniony w internecie

²⁶ Wywiady kwestionariuszowe, których bohaterami są siatkarze, występują zarówno w formie pisanej, jak i mówionej, jednak w postaci pisanej pojawiło się ich zbyt mało, aby zebrać odpowiednią ilość materiału badawczego do analizy. Rozwój wywiadów-ankiet w formie audiowizualnej publikowanych m.in. w serwisie społecznościowym YouTube można wytłumaczyć faktem, iż media szukają takich form komunikacji

cykl wideo *10 pytań do...*, którego autorem i realizatorem jest jeden z klubów występujących w siatkarskiej ekstraklasie, Cuprum Lubin. Wykorzystuje się w nim technikę ankiety – w każdym odcinku inny zawodnik zespołu udziela odpowiedzi na dziewięć stałych, wcześniej przygotowanych pytań. Ostatnie, dziesiąte pytanie jest zmienne, a jego autorami są kibice²⁷. W nagraniach najpierw pojawiają się pytania w postaci tekstowej, po czym widoczni na ekranie zawodnicy, którzy siedzą na trybunach lubińskiej hali sportowej, udzielają odpowiedzi, mówiąc bezpośrednio do kamery (por. zdjęcie 2). Biorąc pod uwagę fakt, iż wszyscy odpowiadający należą do tej samej grupy profesjonalnej (siatkarzy), można mówić o indywidualizacji ankiety (por. Kita 1998: 147).

Zdjęcie 2. Wywiad kwestionariuszowy w formie wideo z siatkarzem Grzegorzem Łomaczem

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=yzBSYLrJMGs> (dostęp: 20.10.18)

Do materiału badawczego należy czternaście filmów opublikowanych w internecie na oficjalnym kanale klubu „CuprumTV” w serwisie YouTube. Nagrania były udostępniane w czasie od 19 listopada 2015 roku do 17 kwietnia 2016 roku. Długość odcinków jest zróżnicowana, uzależniona od tego, czy siatkarz udziela konkretnych, lakonicznych odpowiedzi, czy rozbudowuje je o dodatkowe szczegóły. Najkrótsze nagranie trwa nieco ponad dwie minuty, zaś najdłuższe – prawie

z zawodnikami, które byłyby jak najbardziej atrakcyjne pod względem wizualnym dla masowego odbiorcy.

²⁷ Zgodnie z tytułem cyklu w rozmowach zadaje się dziesięć pytań. Wyjątkiem jest tylko jedna interakcja – w odcinku piątym zaproszonemu siatkarzowi zadano łącznie dwanaście pytań. Autorami dwóch dodatkowych pytań byli kibice.

sześć minut. Na kwestionariuszowe pytania odpowiadali siatkarze reprezentujący klub Cuprum Lubin w sezonie 2015/2016: Mateusz Malinowski, Łukasz Kaczmarek, Keith Pupart, Adam Michalski, Paweł Rusek, Maciej Gorzkiewicz, Marcus Böhme, Robert Taht, Dawid Gunia, Marcin Kryś, Wojciech Włodarczyk, Szymon Romać, Marcin Moździońek oraz Grzegorz Łomacz.

Oto stały zestaw pytań zadawanych w siatkarskim cyklu (pisownia oryginalna):

- 1) *Kto zaprowadził Cię na pierwszy trening?*
- 2) *Czy kiedykolwiek żałowałeś, że zostałeś siatkarzem?*
- 3) *Największy sukces?*
- 4) *Największa porażka?*
- 5) *Jakie pytania zadawane przez dziennikarzy najbardziej Cię denerwują?*
- 6) *Gdyby nagrano film o Tobie, kto miałby zagrać Twoją rolę?*
- 7) *Zasada, którą kierujesz się w życiu?*
- 8) *Szklanka jest do połowy pusta, czy pełna?*
- 9) *Gdybyś miał możliwość zmienienia czegoś na świecie, co by to było?*

Analizując aspekt poznawczy wywiadu kwestionariuszowego, należy zwrócić szczególną uwagę na poruszaną tematykę. Pytania w cyklu *10 pytań do...* dotyczą zarówno sfery życia związanej ze sportem, jak również zagadnień uniwersalnych. W ankiecie poruszane są kwestie dotyczące indywidualnych przeżyć, przekonań czy emocji (takich jak żal, zdenerwowanie) związanych z konkretnymi zdarzeniami. Pomimo faktu, iż trzecie i czwarte pytanie można traktować jako ogólne, odpowiadający w większości odnoszą się do swojej kariery zawodowej. Pytania wkraczają w prywatność zawodnika, co jest charakterystyczne dla większości kwestionariuszy (por. Kita 1998: 145).

Pod względem strukturalnym w wywiadzie-ankiecie można wyróżnić dwa zasadnicze komponenty – moduł inicjalny oraz moduł zasadniczy. Na pierwszy z nich składają trzy elementy: zawodnik przedstawia się, podaje nazwę cyklu i zaprasza odbiorców do oglądania programu:

- „10 pytań do...”. *Zapraszam. Mateusz Malinowski (odc. 1),*
- *Trzy, dwa, jeden. „10 pytań do...”. Serdecznie zapraszam. Wojciech Włodarczyk (odc. 11),*
- *Serdecznie zapraszam do oglądania „10 pytań do...”. Szymon Romać (odc. 12).*

Moduł zasadniczy, na który składają się pytania i odpowiedzi, ma w warstwie werbalnej postać pisaną oraz mówioną. Na ekranie w formie tekstowej pojawiają się kolejne pytania, po czym sportowiec na nie odpowiada, a jego wypowiedź jest rejestrowana za pomocą kamery. Podobnie jak w przypadku większości analizowanych wcześniej rozmów pomeczowych, również w cyklu *10 pytań do...* nie ma

formuł finalnych, które wyraźnie sygnalizowałyby kres interakcji – wywiad kwestionariuszowy kończy się bowiem wraz z ostatnią odpowiedzią siatkarza.

W zestawie stałym pytania zamknięte zdecydowanie przeważają nad pytaniami otwartymi. Większość wymaga uzupełnienia, zawiera zaimek pytajny domyślny – jak w przypadku pytań: (Jaki jest twój) *Największy sukces?*, (Jaka jest twoja) *Największa porażka?* – lub wyrażony wprost, np. *Kto zaprowadził Cię na pierwszy trening?*, *Jakie pytania zadawane przez dziennikarzy najbardziej Cię denerwują?* W cyklu 10 pytań do... występują także pytania zamknięte rozstrzygnięcia (czy...?): *Czy kiedykolwiek żałowałeś, że zostałeś siatkarzem?* oraz *Szklanka jest do połowy pusta czy pełna?* W przypadku pierwszego z zacytowanych pytań odpowiadający zazwyczaj wypowiada się w sposób wyczerpujący, nie ogranicza się jedynie do krótkiego *tak* lub *nie*, rozwija swoją odpowiedź o dodatkowe szczegóły, np.:

— *Nie no, na pewno nikt mnie do tego jakoś nie namawiał. Najpierw na pewno była szkoła, więc normalnie uczyłem się tak jak ten, no ale mówię, ta pasja do sportu poprzez zaczęła się również nie tylko od siatkówki, bo przerabiałem wiele różnych sportów po prostu, no ale jakoś tak w tej siatkówce zacząłem się realizować. W Pile akurat powstał klub, taki siatkarski, Joker Pila, który właśnie od zawsze był i pracował dobrze z młodzieżą. Tam również był, pracował w nim mój tata, pracował również Jarosław Kubiak, zebrał kilku chłopaków właśnie z mojego rocznika, no i udało się zdobyć mistrzostwo Polski młodzików no i jakoś cały czas ta jakby mała kariera od tej młodzika i kadeta się dobrze zapowiadała, więc no cały czas brnąłem w to, że tak powiem, do przodu i jest dobrze (odc. 1),*

— *Nie, raczej wydaje mi się, że no ta siatkówka była związana ze mną praktycznie od początku mojej przygody ze sportem. Na początku próbowałem coś w piłkę nożną, ale szybko się to zmieniło i wypadło to na siatkówkę. No do tej pory przeplatała się trochę ta siatkówka między siatkówką a siatkówką plażową, ale jestem zadowolony, że wybrałem siatkówkę i myślę, że dalej będę kontynuował ten sport, ponieważ bardzo mi się to podoba (odc. 2),*

— *Nie, nigdy nie żałowałem. Myślę, że to jest, cały czas myślę, że to jest dobra decyzja, była. Jedynie miałem takie wahania, że przez trzy lata siedziałem w Spale²⁸ i to było trochę takie męczące i wtedy się zastanawiałem, czy to na pewno jest dobry pomysł, bo wszyscy moi rówieśnicy... no mieli trochę inne życie niż ja i trochę im zazdrościłem, ale teraz chyba oni zazdroszczą mi (odc. 11).*

Konstrukcja oraz tematyka drugiego pytania zamkniętego wymagającego rozstrzygnięcia wpływa na fakt, iż odpowiedzi są lakoniczne i precyzyjne typu *Pełna* (odc. 1, 5, 9) czy *Do połowy pusta* (odc. 14). Należy dodać, że dwa pytania

²⁸ Zawodnik był uczniem Szkoły Mistrzostwa Sportowego w Spale, która położona jest w lesie.

bazowe dotyczą przypuszczeń, domniemań, które wywołują odpowiedź o charakterze parainformowania: *Gdyby nagrano film o Tobie, kto miałby zagrać Twoją rolę?, Gdybyś miał możliwość zmienienia czegoś na świecie, co by to było?*

Zdarza się, że rozmówca w wywiadzie kwestionariuszowym nie daje jednoznacznej odpowiedzi lub w ogóle odmawia jej udzielenia. Nie można jednak wskazać konkretnych zagadnień, na które odpowiadający nie chcą wypowiadać się przed kamerą. Dwukrotnie wypowiedź unikowa pojawiła się w przypadku pytań zadanych w trybie przypuszczającym (*co by było, gdyby... ?*). Brak konkretnej odpowiedzi może wynikać ze świadomości sportowców związanej z tym, że podejmowane kwestie są bardzo abstrakcyjne i istnieje niewielki stopień prawdopodobieństwa, iż wydarzą się w rzeczywistości:

Wymiana 1. (odc. 1):

PYTANIE 9. *Gdybyś miał możliwość zmienienia czegoś na świecie, co by to było?*

S: *Ojejku, trudno to powiedzieć. No nie będę się wypowiadał odnośnie jakichś politycznych rzeczy albo czegoś, co chciałbym zmienić... Ciężko mi powiedzieć.*

Wymiana 2. (odc. 10):

PYTANIE 6. *Gdyby nagrano film o Tobie, kto miałby zagrać Twoją rolę?*

S: *Wątpię, żeby kiedykolwiek nagrano film o mnie, tak więc może pominę to pytanie.*

Spośród przeanalizowanych wywiadów kwestionariuszowych tylko raz rozmówca wprost odmówił udzielenia odpowiedzi (odc. 13). Siatkarz nie chciał mówić publicznie o tym, jaką zasadą kieruje się w życiu, mówiąc: *Kieruję się wieloma zasadami, ale to pozwolę sobie dla siebie zachować.*

Ta sama konstrukcja pytań cyklu *10 pytań do...* wpływa na powtarzalność wywiadów z zawodnikami, nie jest to jednak negatywna cecha tego typu medialnej interakcji. Element zaskoczenia, zarówno dla siatkarzy, jak i widzów, wprowadza ostatnie, dziesiąte pytanie, które jest zmienne, a jego autorem są kibice. Pytania konstruowane przez sympatyków lubińskiej drużyny są dłuższe (niekiedy dwuczłonowe), bardziej szczegółowe i w większym stopniu spersonalizowane, tzn. kierowane do konkretnego zawodnika, co widać w następujących przykładach:

— *Mając tego samego trenera w klubie i reprezentacji jest łatwiej czy trudniej w siatkarskiej codzienności? Jakie są plusy i minusy takiej sytuacji?* (odc. 3),

— *Czy zawsze chciałeś grać na pozycji libero?* (odc. 5),

— *Jak się czujesz w roli kapitana zespołu? Odczuwasz w związku z tym większą odpowiedzialność, np. za atmosferę w drużynie?* (odc. 14).

W porównaniu z pytaniami zawartymi w stałym zestawie pytania od kibiców mają częściej charakter otwarty, dający odpowiadającemu swobodę w konstruowaniu wypowiedzi, np.:

- Gdybyś mógł przeżyć jakieś wydarzenie ze swojego życia jeszcze raz, co by to było? (odc. 1),
- Co sądzisz o naszych lubińskich kibicach? (odc. 5),
- Co sprawia, że odrywasz się od codzienności, pracy czy też problemów? Co jest czynnikiem wyłączającym i sprawia Ci przyjemność? (odc. 13).

Spośród wszystkich pytań w całym cyklu *10 pytań do...* tylko jedno zawiera dwie możliwe odpowiedzi do wyboru (pytanie zamknięte rozstrzygnięcia typu czy A, czy B?), a jego autorem są kibice: *Wakacje – odpoczynek na łonie natury czy aktywne zwiedzanie historycznych miejsc?* (odc. 10).

Wypowiedzi siatkarzy w wywiadach kwestionariuszowych są stonowane, o zdecydowanie mniejszym ładunku emocjonalnym niż w przypadku np. rozmów pomeczowych. W mowie gości internetowego cyklu *10 pytań do...* można zauważyć łączenie potoczności z oficjalnością. Sportowcy używają zaskakująco mało wyrażen o nacechowaniu potocznym (*wojaże po świecie; megazaskakujący; ciągnąć kogoś na salę; klepać piłkę o ścianę*). W zarejestrowanych odpowiedziach występują także nieliczne wykrzyknienia wyrażające spontaniczną reakcję na niespodziewane pytanie (*oj; ojej; ojejku*). Rozmówcy często stosują jednak słownictwo i zwroty typowe dla stylu oficjalnego, takie jak *zdarzenie; pojedynek; realizować; brnąć; nachodzą wątpliwości; pozwolę sobie; ponieważ; również; bodajże; wraz z; więc*. Pojawiają się również wyrazy przestarzałe (*takowa; gaworzyć*). W wypowiedziach zawodników występują charakterystyczne dla polszczyzny mówionej składniowe środki stylistyczne.

Warto zastanowić się nad spontanicznością odpowiedzi udzielanych w cyklu *10 pytań do...*, zwłaszcza przez tych siatkarzy, którzy byli gośćmi dalszych odcinków. Można domniemywać, że ci zawodnicy oglądali pierwsze nagrania serii i zapoznali się z pytaniami bazowymi, przez co mieli okazję przygotować się do odpowiedzi. Wskazują na to wypowiedzi sportowca w odc. 11:

- *No to właśnie jest jedno z tych pytań, które, oglądając waszą serię, tak mnie troszeczkę zaskoczyło i chyba żadna odpowiedź tutaj nie padła jakaś taka megazaskakująca [...],*
- *No i to jest pytanie, na które czekałem.*

Przypuszczenie to zdaje się także potwierdzać reakcja tego samego siatkarza na ostatnie pytanie w serii, które jest zmienne, zatem odpowiadający nie znał go wcześniej:

PYTANIE 10. *Jaka jest najbardziej szalona rzecz, jaką zrobiłeś?*

S: *Ojej... Może się wydawać, że moje życie jest strasznie szalone, ale wręcz przeciwnie. Nie... Nic mi nie przychodzi do głowy, co by mogło być takiego szalonego...* (odc. 11).

Te wypowiedzi świadczą o niskim poziomie spontaniczności, a także o pewnym stopniu przygotowania do konkretnych odpowiedzi, zwłaszcza tych zawodników, którzy wzięli udział w nagraniach wywiadu jako ostatni.

Rola dziennikarza w wywiadzie kwestionariuszowym, czy to w formie pisanej, czy mówionej, jest znacznie ograniczona, nie bierze bowiem bezpośredniego udziału w interakcji. Do jego zadań należy wyłącznie przedstawienie zawodnikowi pytań i zarejestrowanie odpowiedzi za pomocą kamery. Jego obecność nie ujawnia się w nagraniach w cyklu *10 pytań do...* w sposób jawny, tzn. widz nie widzi go ani nie słyszy. We wszystkich czternastu odcinkach serii tylko raz pojawia się wyraźny sygnał potwierdzający istnienie osoby czuwającej nad przebiegiem wymiany – w odc. 1 z ust siatkarza pada stwierdzenie *tak jak wcześniej zadał mi pan pytanie*, które niejako zdradza kulisy przebiegu wywiadu-ankiety.

Podstawową funkcją siatkarskiej serii *10 pytań do...* jest promocja lubińskiego klubu i reprezentujących go zawodników. W wywiadach udostępnianych na oficjalnym kanale internetowym Cuprum TV logo drużyny widnieje nie tylko na początku każdego nagrania, ale także na ubraniu sportowca odpowiadającego na pytania. W dodatku rozmowy odbywają się w hali sportowej w Lubinie, w której na co dzień trenują i grają zawodnicy drużyny Cuprum Lubin. Cykl filmów wideo z rozmowami to nie tylko budowanie pozytywnego wizerunku klubu, ale także próba zmniejszenia dystansu pomiędzy siatkarzami a sympatykami drużyny (famiłarność). Kibice mają możliwość zaspokojenia swojej ciekawości dotyczącej interesujących, być może nieznanych dotąd faktów z życia prywatnego sportowców. Ponadto mogą również zadać siatkarzom własne pytanie i wejść w rolę dziennikarza.

Spośród zebranych rozmów ze sportowcami wywiad kwestionariuszowy typu *10 pytań do...* to jedna z najbardziej uporządkowanych i powtarzalnych interakcji funkcjonujących w mediach. Potwierdza to zwłaszcza analiza materiału pod względem strukturalnym – każdy z czternastu odcinków cyklu jest oparty na stałym zestawie pytań, przez co wszystkie wymiany werbalne mają niemal identyczną konstrukcję i są monotematyczne. Tego typu program internetowy jest zatem niemożliwy do realizacji przez dłuższy czas. Twórcy cyklu mają ograniczone możliwości, by zwiększyć atrakcyjność wywiadów-ankiet, ponieważ pomysł na program wyczerpuje się po zadaniu pytań kwestionariuszowych wszystkim zawodnikom z drużyny.

Jedynym elementem zmiennym w serii *10 pytań do...* jest ostatnie pytanie zadawane przez kibiców za pośrednictwem moderatora interakcji. Strukturę rozmowy podporządkowuje się zatem nadrzędnej funkcji serii filmów, czyli promocji lubińskiego klubu i budowania jego wizerunku jako jednostki, która zmierza do zmniejszenia dystansu między zespołem a sympatykami drużyny siatkarskiej. Famiłarności sprzyja również brak jawnej obecności dziennikarza podczas rozmowy, który „chowa się” za kamerą. Dzięki temu buduje się intymną atmosferę

między siatkarzem a widzom cyklu. Kiedy zawodnik odpowiada na pytania, mówi wprost do kamery. Adresat przekazu medialnego ma poczucie, że jego kontakt ze sportowcem jest bardziej bezpośredni niż w przypadku wywiadu radiowego czy internetowego, w których dziennikarz to widoczny i słyszalny pośrednik między odpowiadającym a odbiorcą.

Na minimalizowanie dystansu wpływa także podejmowana w wywiadach kwestionariuszowa tematyka. Wydaje się, że w przypadku internetowego cyklu *10 pytań do...* sport stanowi jedynie pretekst do podjęcia interakcji medialnej. Większość pytań bazowych dotyczy bowiem zagadnień ogólnych, uniwersalnych, w mniejszym zaś stopniu profesji uczestnika rozmowy. To daje możliwość pokazania zawodnika w szerszej perspektywie – nie tylko sportowej, ale również prywatnej.

3.7. Wywiad internetowy

Niektóre medialne rozmowy ze sportowcami upublicznia się wyłącznie za pośrednictwem internetu. Przykładem takich wywiadów są audiowizualne interakcje w programie „Kadziu Project”, w którym rolę dziennikarza pełni Łukasz „Kadziu” Kadziewicz, były siatkarz, wielokrotny reprezentant Polski, były komentator oraz ekspert²⁹ w stacji telewizyjnej Polsat Sport. Kilkuminutowe rozmowy z siatkarzami pojawiały się nieregularnie na portalu PolsatSport.pl w czasie, kiedy Ł. Kadziewicz współpracował ze wskazanym medium.

Autorski cykl filmów powstał w 2008 roku, jednak wówczas były to prywatne, zakulisowe wymiany między zawodnikami zarejestrowane przez kamerę. Od momentu zakończenia kariery sportowej przez Ł. Kadziewicza i rozpoczęcia przez niego współpracy z kanałem telewizyjnym „Kadziu Project” jest kontynuowany w internecie, ale w nieco zmienionej formule. Siatkarski program nadal opiera się na wymianie werbalnej, jednak zmieniła się sytuacja komunikacyjna. Uczestnicy wywiadu nie znajdują się już w szatni, najczęściej rozmawiają w kawiarni lub lobby hotelowym (por. zdjęcie 3), a prowadzący rozmowę nie występuje jako zawodnik – występuje w roli dziennikarza.

²⁹ Ekspertem sportowym jest najczęściej były zawodnik lub trener specjalizujący się w danej dyscyplinie i wypowiadający się na jej temat w mediach. Jego zadaniem jest prognozowanie lub komentowanie wydarzeń sportowych – czy to w studiu przed meczem, czy podczas telewizyjnej transmisji spotkania (wówczas jest współkomentującym i partneruje dziennikarzowi). Ekspert zazwyczaj nie posiada przygotowania dziennikarskiego, przez co popełnia więcej błędów niż dziennikarz. Elementem decydującym o powierzeniu takiej osobie funkcji medialnej nie jest jednak warsztat, ale uznanie dla jej fachowości oraz wiedzy z zakresu sportu (por. Grochala 2012b: 258–260).

Zdjęcie 3. Wywiad Łukasza Kadziewicza (z prawej) w ramach internetowego programu „Kadziu Project” przeprowadzony z siatkarzem Bartoszem Kurkiem (z lewej)

Źródło: https://www.polsatsport.pl/film/kurek-to-byla-moja-pierwsza-i-ostatnia-rozmowa-z-trenerem-de-giorgim_6444531/ (dostęp: 20.10.18)

Na potrzeby pracy dokonano analizy jedenastu rozmów internetowych przeprowadzonych w czasie od 1 października 2016 roku do 18 marca 2017 roku. Wówczas gośćmi byli następujący zawodnicy zespołów grających w siatkarskiej ekstraklasie: Artur Szalpuk, Michał Winiarski, Karol Kłos, Mariusz Wlazły, Łukasz Kaczmarek, Grzegorz Łomacz, Maciej Muzaj, Paweł Zatorski, Bartosz Kurek, Michał Masny oraz Paweł Zagumny. Wywiady są zróżnicowane pod względem długości; najkrótsza interakcja trwa ponad sześć minut, natomiast najdłuższa – niespełna dziesięć minut.

Rozmowy z siatkarzami w programie „Kadziu Project” skupiają się na bieżących wydarzeniach siatkarskich, takich jak aktualna forma sportowa zawodnika, jego cele zawodowe, wyniki zespołu, w którym gra, rywalizacja o grę w wyjściowym składzie danej drużyny czy układ ligowej tabeli. Pojawiają się także pytania dotyczące najbliższej przyszłości – prognoz mających związek z rozgrywkami ligowymi czy międzynarodowymi, np. formą poszczególnych zespołów. Młodszy sportowcy pytani są o kwestie związane z powołaniem do reprezentacji, bardziej doświadczeni – o ich plany po zakończeniu kariery sportowej.

Pod względem strukturalnym można wyróżnić trzy podstawowe komponenty analizowanych wywiadów: moduł inicjalny, zasadniczy i finalny. W części otwierającej rozmowy przeprowadzane w ramach cyklu „Kadziu Project” elementem obligatoryjnym jest przedstawienie rozmówcy, np. *Ze mną Artur Szalpuk* (1.10.16), *Ze mną Karol Kłos* (4.10.16), a fakultatywnym – nazwa programu

internetowego, np. Tym razem Mariusz Wlazły w „Kadziu Project” (5.10.16), „Kadziu Project” ciąg dalszy. Moim gościem Grzegorz Łomacz (8.11.16).

Niekiedy formuła inicjalna zostaje rozbudowana o takie elementy, jak pozycja, na której gra zaproszony do wywiadu siatkarz, jego przynależność klubowa czy nazwa miasta, w którym znajdują się rozmówcy. Przeprowadzający wywiad w momencie prezentacji niekiedy waloryzuje umiejętności zaproszonego gościa, np.:

— Jesteśmy w Warszawie, późną porą. Paweł Zagumny – były **światny** rozgrywający reprezentacji Polski, nadal **światny** rozgrywający Politechniki ONICO Warszawskiej (18.03.17),

— „Kadziu Project” tym razem w Lubinie, a moim gościem Łukasz Kaczmarek (7.11.16),

— „Kadziu Project” przyjechał na Górny Śląsk. Jesteśmy w miasteczku Żory, Jastrzębski Węgiel, a moim gościem – Maciek Mużaj (13.12.16).

Zdarza się, że formuła inicjalna od razu przechodzi w pierwsze pytanie do rozmówcy, co widać w następujących przykładach:

— „Kadziu Project”. Paweł Zatorski, pewniak, pewniak, jeżeli chodzi o reprezentację Polski – dobrze to określiłem? (17.01.17),

— „Kadziu Project”. Bartosz Kurek – przyjmujący, atakujący? (18.01.17).

Podobnie jak w przypadku rozmów pomeczowych, w internetowym cyklu wywiadów najczęściej pojawiają się pytania, w których narzuca się strukturę odpowiedzi, czyli:

a) pytania zamknięte wymagające rozstrzygnięcia z domyślnym zaimkiem pytajnym czy...? – zadawane są takie, które wyznaczają dwie możliwe odpowiedzi bezpośrednie (*tak/nie*) lub jedną z przedstawionych do wyboru w pytaniu (czy A, czy B?). Zawodnicy nie ograniczają się jednak do lakonicznych wypowiedzi, rozwijają je i wyczerpują kwestię, o którą są pytani:

— Długo zastanawiałeś się nad tym transferem, rozważałeś plusy i minusy? (1.10.16),

— Był taki moment, w którym naprawdę było blisko wyjazdu? (5.10.16),

— [...] czujesz się pewniakiem do wychodzenia w pierwszej szóstce? (4.10.16),

— A sam wynik osiągnięty na igrzyskach olimpijskich – spodziewałeś się czegoś większego czy traktujesz to jako, nie wiem, jedną z większych porażek w życiu? (4.10.16),

— Czy naprawdę ta twoja forma jest optymalna i czy jesteś gotowy na takie granie w stu procentach, w pełnym wymiarze? (3.10.16),

— Czy to twoja wina, brak przewencji, za mało dbałeś o ten bark, czy po prostu coś się zużyło, bo jesteś, byłeś w za wysokiej formie? (13.12.16).

b) pytania zamknięte wymagające uzupełnienia zawierające zaimek pytajny *kogo... ?*, *gdzie... ?* lub *czym... ?*, wymagające dookreślenia konkretnego składnika pytania, np.:

- *Kogo widzisz w tej grupie pościgowej, która będzie starała się podgryźć tą wielką trójkę naszej ligi?* (3.10.16),
- *Na dzień dzisiejszy, jeżelibyście otwierali ligę w tym momencie, kogo byś wystawił do pierwszej szóstki?* (3.10.16),
- *Gdzie byś umiejscowił tą naszą ligę, czternastozespołową, powiększoną, z pierwszymi możliwościami spadków?* (3.10.16),
- *Gdzie było najbliżej?* (5.10.16),
- *Gdzie został popełniony błąd?* (13.12.16),
- *Czym będziesz starać się przyciągnąć tych zawodników, którzy mają duży potencjał, którzy wygrali mistrzostwo Europy juniorów [...]*? (18.03.17).

c) pytania otwarte (*jak... ?*, *czego... ?*), które pozostawiają odpowiadającemu dużą swobodę w konstruowaniu wypowiedzi, np.:

- *Jak wygląda na razie hierarchia na pozycji przyjmującego w bełchatowskiej Skrze?* (1.10.16),
- *Jak oceniasz swój zespół?* (4.10.16),
- *Bardzo szeroko komentowana jest sprawa nazwiska pierwszego szkoleniowca, jak ty się, jak ty się odnosisz do tego [...]*? (4.10.16),
- *Maciej, muszę zacząć od najważniejszego – jak zdrowie?* (13.12.16),
- *[...] czego Ci życzyć w przededniu rozpoczęcia rozgrywek ligowych?* (1.10.16).

W analizowanych wywiadach internetowych pojawiają się również wypowiedzi, które nie zostały skonstruowane jak pytanie i nie zakończono ich formułą pytającą. Przypominają one pytania ankietowe wymagające uzupełnienia o brakujący element. O niedokończonych wypowiedzeniach świadczy intonacja progredientna, np.:

- *Na dzisiaj trzech najlepszych polskich atakujących to ...* (7.11.16),
- *Zawsze mówimy, że żyjemy tu i teraz, ale każdy sportowiec wyznacza sobie cele. Twoim celem to ...* (18.01.17).

W rozmowach w cyklu „Kadziu Project” ujawnia się także fakt, iż prowadzący do niedawna sam był zawodnikiem i w czasie kariery sportowej wielokrotnie odpowiadał na pytania dziennikarzy w wywiadach. Konstruując pytanie, Ł. Kadziewicz często wchodzi w rolę rozmówcy, przejmując jego perspektywę i wypowiada się w 1. osobie liczby pojedynczej [„mówię to, co najprawdopodobniej myślałbym na twoim miejscu”], np.:

— Zaczę prowokacyjnie: jestem zły na cały świat, bo nie pojechałem na igrzyska i teraz, będąc w Belchatowie, wszystkim wam pokażę, że jestem nadzieją reprezentacji Polski – tak to widzisz? (1.10.16),

— W głowie nie pojawiła się czerwona lampka – Phillippe jest drugim trenerem przy Stephanie Antidze, idę do Belchatowa, on jest tam pierwszym, nie jadę na igrzyska, a jedzie Bednorz, czyli jakby w gradacji trenera chyba on jest jakby piętro wyżej? (1.10.16),

— Przychodzi do ciebie dwudziestodwu-, dwudziestojednoletni rozgrywający, ty widzisz w nim potencjał. Powiesz mu prawdę: jesteś tu przez rok, przez dwa po to, żeby uczyć się od tego starszego zawodnika, w teorii, który będzie pierwszym rozgrywającym, czy radzisz mu: idź na rok do pierwszej ligi, pograj, okrzepnij, zobaczymy, gdzie, gdzie jesteś za 12 miesięcy? (18.03.17).

Prowadzącemu wywiad zdarza się sugerować, a wręcz narzucać odpowiedź swojemu partnerowi w rozmowie – czasem ma tego świadomość i mówi o tym wprost, np.:

— Masz 22 lata. Ustaliliśmy, że cały czas jesteś młody, ale po tym roku grania w siatkówkę można powiedzieć – ligowiec pełną gębą. Kolejny cel to ...? Reprezentacja Polski? Tak, sam sugeruję ci odpowiedź, ale tak się zastanawiam, czy w twojej głowie to się tli (7.11.16).

Moderator rozmowy często daje interlokutorowi wyraźne sygnały dotyczące tego, że oczekuje szczerzej odpowiedzi pozbawionej oznak skromności czy dyplomacji typu:

— Ty masz swoich faworytów czy jak zwykle będziesz dyplomatą i powiesz, że nie, te wszystkie nazwiska przedstawione to świetni fachowcy (8.11.16),

— Schowaj skromność, nie jest teraz potrzebna, powtarzam to każdemu młodemu zawodnikowi. Możesz powiedzieć prawdę, to jest dobry moment – „tak, czułem, czułem, że, że mam szansę być, być dobrym zawodnikiem, najlepszym na swojej pozycji” (13.12.16),

— Mam nadzieję, że schowasz skromność w odpowiedzi na moje pytanie (17.01.17).

Zdarzają się sytuacje, w których przeprowadzający wywiad przerywa wypowiedź gościa, wchodzi mu w słowo, jeśli uważa, że rozmówca odpowiada nazbyt kurtuazyjnie:

S: [...] Na razie jestem zawodnikiem Skry [...]. Co się będzie działo w wakacje – jeszcze dużo czasu do tego. Powołania nie są, nie są jeszcze rozdane...

D: Jaaa... No przestań. Już ty, akurat ty, skromność i gracz takiego formatu... Nie!

S: [uśmiech] Ale mówię, mówię, jak to wygląda z punktu, z czysto formalnej strony [...] (18.01.17).

Takie zachowanie osoby prowadzącej rozmowę może zostać uznane za niegrzeczne i odebrane jako przejaw braku szacunku wobec zaproszonego do interakcji zawodnika. Należy jednak pamiętać, iż rozmówcy znają się prywatnie, zatem poziom bezpośredniości między nimi jest większy niż w przypadku wymiany werbalnej pomiędzy dopiero co poznanymi osobami. Były siatkarz wchodzący w rolę dziennikarza stara się zrobić wszystko, by wywiad był interesujący dla odbiorców. Nie zgadza się na to, aby jego rozmówcy udzielali szablonowych odpowiedzi, a jeśli takie padają, to natychmiast reaguje, dając do zrozumienia, że nie tego oczekuje. Autor programu „Kadziu Project” nie tylko skłania rozmówcę do swobodnej wypowiedzi, ale również wydobywa od niego informacje ciekawe, wręcz kontrowersyjne, atrakcyjne dla widzów. Czasem mówi o tym wprost: *Powiesz coś pikantnego? Z której strony muszę cię jeszcze zachodzić?* (18.01.17).

Elementem obligatoryjnym modułu finalnego jest podziękowanie za rozmowę. Fakultatywnie pojawiać się mogą życzenia oraz zaproszenia gości na kolejne spotkanie na poziomie mikrosytuacyjnym. W formule finalnej nie ma zwrotów do odbiorcy:

— *Życzę tobie, chyba sobie bardziej, żebyśmy kolejny materiał zrobili albo po medalu Cuprum Lubin, albo po twoim powołaniu do reprezentacji Polski. Obyśmy latem spotkali się w Spale i wtedy nakręcimy kolejny materiał. To na tyle z „Kadziu Project” i Łukasz Kaczmarek (7.11.16),*

— *Skończone. Wiemy, że musisz uciekać na masaż, naprawdę dzięki i zdrowia, niczego więcej (17.01.17),*

— *Życzę minut na boisku, punktów i zdrowia. Dziękujemy (18.01.17),*

— *Pogadamy po pierwszej rundzie i zobaczymy, gdzie w tym momencie będzie nasz młody Szalpuczek w Belchatowie, w lidze i jak to będzie wyglądało przed kolejnym sezonem w reprezentacji Polski. Dzięki (1.10.16),*

— *No i zobaczymy, sprawdzimy, czy, czy Misiek miał rację, sezon rusza pełną parą. Miśkowi zdrowia, oby jak najmniej w gabinecie lekarskim, a jak najwięcej na boisku (3.10.16),*

— *Spotkamy się po decyzji polskiej federacji, która poda nam nazwisko nowego szkoleniowca i wtedy pogadamy o tej sytuacji. Dzięki (4.10.16).*

W zarejestrowanych rozmowach medialnych w cyklu *Kadziu Project* zauważa się środki stylistyczne typowe dla języka mówionego, takie jak: tzw. potoki składniowe, wtrącenia, zdania urywane i eliptyczne oraz powtórzenia, np.:

— *Nie wiem, ja grałem tylko w zamkniętej lidze i wtedy zaczęła pojawiać się opinia, że to zamknięcie ligi pomogłoby właśnie wprowadzać młodych do ligi i pozwalała im, im grać. Jeżeli tak faktycznie jest, no to jest ta dobra metoda, ale też myślę, że powoli się w tym wszystkim, może wszyscy tak, nie wiem, zagubiliśmy to za duże słowo, ale faktycznie te ostatnie drużyny, nie, nie wiadomo, o co grają i być może tej ambicji nie do końca im starcza (1.10.16),*

— Powiem tak, akurat trafiłem na takiego trenera w Wałbrzychu, co byłem przez w drugiej lidze i w pierwszej lidze, który naprawdę przykładął dużą miarę i do siłowni, i do treningów, i naprawdę trenowaliśmy bardzo dużo. Wiadomo, no jest tutaj różnica, no bo wiadomo, w pierwszej lidze, a w PlusLidze, no to wiadomo, jest większy sztab, statystycy, i tak dalej, ale naprawdę, no pracowaliśmy dużo w tej pierwszej i drugiej lidze. Wiadomo, jest tutaj przeskok, no duży, no bo wiadomo, no wiadomo, trener no, no naprawdę, jestem bardzo zadowolony ze współpracy z trenerem [...] (7.11.16).

Te cechy znajdują się także w wypowiedziach prowadzącego rozmowę:

- D: Zrobmy trzy kroki do tyłu. Twój pierwszy sezon w Kędzierzynie, przychodzisz z wielkiego Bełchatowa – klaps, szóste miejsce w lidze. Nie siedziałeś w domu, nie zastanawiałeś się „co ja robię na planie tego słabego filmu”?
- S: Miałem ciężkie chwile, rzeczywiście, po przyjeździe do Kędzierzyna. Nigdy się nie załamam i mimo że mieliśmy cięższy sezon, to wierzyłem w to, że zostanie zbudowana lepsza drużyna. Sam robiłem bardzo dużo w tym celu – rozmawiałem z chłopakami, przekonywałem ich, że w tym mieście naprawdę jest potencjał [...] (17.01.17).

Pod względem stylistycznym rozmowy w programie „Kadziu Project” charakteryzują się wysokim poziomem potoczności, zarówno w wypowiedziach pytającego, jak i udzielającego odpowiedzi. W interakcjach używane jest:

a) słownictwo żargonowe (w tym frazeologizmy) typu:

- *armata* [‘zawodnik bardzo skuteczny w ataku, atakujący z dużą siłą’],
- *ligowiec pełną gębą* [‘zawodnik, który rozegrał dużo meczów w lidze w wyjściowym składzie’],
- *grać z orzełkiem na piersi* [‘grać w reprezentacji Polski’],
- *odpalić* [‘zacząć grać na wysokim poziomie’],
- *mieć papiery na granie* [‘mieć bardzo dobre warunki fizyczne do gry w siatkówkę’],
- *grać na luzie* [‘grać swobodnie, bez presji’],
- *grzać ławę* [‘być zawodnikiem rezerwowym przez dłuższy czas’],
- *trzymać atmosferę w zespole* [‘budować w nim dobrą atmosferę’],
- *przyspawało cię w Bełchatowie* [‘przyspawać kogoś w jakimś miejscu – o zawodniku, który przez dłuższy czas był zawodnikiem rezerwowym w zespole z Bełchatowa’],
- *drużyna nie wypaliła* [nie wypalić – ‘nie osiągnąć dobrego wyniku’],
- *ostatni [zespół] bezpośrednio leci* [lecieć – ‘spadać (z ligi)’],

b) kolokwializmy występujące w mowie codziennej, np.: *masakra*; *evencik*; *pewniak*; *facet*; *superzawodnik*; *ochrzan*; *fajny*; *megapozytywny*; *pogadać*; *wkurzać się*; *przebierać nogami*; *pociągnąć za ucho*; *wyczyścić głowę*; *odbić się od ściany*; *być na topie*; *co jest grane?*;

c) okazjonalizmy – obrazowe potoczne porównania i metafory typu *pomysł świdrował mi w głowie; trener [...] może wziąć sobie kapelusik i wylosować dwóch na kolejny mecz*.

W wypowiedziach rozmówców pojawiają się wykrzyknienia, które wyrażają spontaniczną reakcję na poruszane kwestie, typu *o kurczę, wow*. Używane są także pseudonimy siatkarzy i trenerów (*Igła, Winiar, Kuraś, Konar, Świder, Papkin, Fefe, Misiek*), a nawet zdrobnienia (*Szalpuczek* od nazwiska Szalpuk). W interakcjach w programie „Kadziu Project” występują również krótkie elementy meta-tekstowe, za pomocą których Ł. Kadziewicz przechodzi do kolejnego pytania. Te zwroty także mają nacechowanie potoczne: *No właśnie, powiedz mi [...]; Jasne; Ok*. W wywiadach internetowych używane jest słownictwo oficjalne (*priorytet; gradacja; prewencja; kolosalny; absolutnie; aczkolwiek*), a także przestarzałe (*orędownik; w przededniu*).

Wywiady internetowe przeprowadzone w ramach programu „Kadziu Project” pełnią funkcję poznawczą i pozwalają zaspokoić ciekawość osób, które na bieżąco śledzą siatkarskie rozgrywki w Polsce. Za sprawą rozmów Ł. Kadziewicza kibice mają możliwość poznania kulis dotyczących transferów, a także zdania zawodników na temat sytuacji w kadrze narodowej czy ich celów sportowych. Odbiorcy mogą uzyskać informacje na temat obecnego stanu zdrowia siatkarza wracającego do gry po kontuzji czy planów na przyszłość sportowca, który kończy karierę. Dzięki temu, że interakcje są upubliczniane w formie wideo, odbiorcy widzą także, jak siatkarze udzielający wywiadu radzą sobie ze stresem związanym z występem przed kamerą. W analizowanym cyklu ważna jest również autopromocja nadawcy medialnego – nie tylko kanału telewizyjnego, ale także portalu internetowego PolsatSport.pl, za pośrednictwem którego rozmowy są upubliczniane. Logo stacji pojawia się na mikrofonie trzymanym przez przeprowadzającego wywiad oraz w prawym górnym rogu nagrania. Ponadto w programie „Kadziu Project” promowani są zaproszony do rozmowy zawodnik i reprezentowany przez niego klub, a także Ł. Kadziewicz, który w autorskim cyklu może wykazać się umiejętnościami dziennikarskimi.

Internet daje możliwości do tego, by przekazać odbiorcy treści w sposób przystępny i atrakcyjny. Wynika to przede wszystkim z multimedialności publikacji elektronicznych, czyli wykorzystania różnych form przekazu, które w mediach tradycyjnych funkcjonowały oddzielnie. Obecnie powszechnym zjawiskiem medialnym jest wzajemne wspieranie się oraz uzupełnianie dostępnych środków masowego przekazu, czyli ich synergia (por. Olszański 2006: 19). Przykład takiego rozszerzania aktywności medialnej stanowi cykl wywiadów przeprowadzanych przez Ł. Kadziewicza, który upubliczniany jest na oficjalnym portalu internetowym kanału telewizyjnego. Chociaż rozmowy z siatkarzami można byłoby udostępniać w telewizji, to ze względu na sprawy ekonomiczne zrezygnowano z tego, czyniąc je wywiadami wyłącznie internetowymi. Ważną funkcją interakcji

w programie „Kadziu Project” jest zatem promocja nie tyle stacji telewizyjnej, ile jej strony internetowej stanowiącej swoiste uzupełnienie podstawowego kanału informacji. Na portalu pojawiają się krótkie materiały poświęcone zawodnikom, trenerom i klubom, w tym pisane relacje z siatkarskich pojedynków, rozmowy pomeczowe oraz wywiady.

O popularności internetowych interakcji ze sportowcami pojawiających się w formie wideo decydują głównie dwa czynniki – długość i atrakcyjność. Aby skutecznie utrzymać uwagę odbiorcy, audiowizualne wywiady publikowane w internecie nie powinny być zbyt długie, ponieważ użytkownik szybko traci zainteresowanie wydłużonymi publikacjami elektronicznymi. Wydaje się, że czas trwania rozmów Ł. Kadziewicza z siatkarzami jest optymalny (od około sześciu do dziesięciu minut). Poza tym filmy z wymianami werbalnymi w internecie powinny wyróżniać się czymś szczególnym, co przyciągałoby uwagę odbiorcy. W przypadku programu „Kadziu Project” „wabikiem” jest zapewne osoba prowadzącego. Ł. Kadziewicz to sportowiec rozpoznawany nie tylko przez sympatyków siatkówki, ale również przez osoby mniej zaangażowane w rozgrywki sportowe. Nie można zapominać o kryteriach doboru rozmówców – do programu zostają zaproszeni siatkarze popularni, cieszący się sympatią kibiców oraz tacy, którzy wyróżniają się pod jakimś względem (np. wysoką formą sportową, osobowością lub uważani są przez środowisko za tzw. nadzieję polskiej siatkówki).

Nazwa cyklu nie jest obca kibicom siatkówki. Wywiady, które pojawiają się obecnie na portalu PolsatSport.pl, stanowią kontynuację programu „Kadziu Project”, który został stworzony przez Ł. Kadziewicza w 2008 roku. Filmy nie są nagrane amatorską kamerą przez samego autora programu, a stanowią profesjonalny materiał zrealizowany przez jednego z większych nadawców medialnych. Sportowiec nadal moderuje rozmowę, jednak nie występuje już jako jeden z zawodników, a jest dziennikarzem współpracującym ze stacją telewizyjną. Zmiana zaszła również w samej formule programu, decydującej o cechach gatunkowych wypowiedzi – nie jest to upubliczniona rozmowa prywatna między kolegami, a wywiad przedstawiciela mediów ze sportowcem.

Pomimo tego, że rozmówcy znajdują się w oficjalnej sytuacji komunikacyjnej, analizowane wymiany werbalne z siatkarzami cechują się wysokim poziomem potoczności, zwłaszcza u wchodzącego w rolę dziennikarza, co potwierdza analiza stylistyczna. Wpływa na to mały dystans pomiędzy uczestnikami wywiadu, którzy znają się prywatnie, zwracają się do siebie po imieniu i wypowiadają swobodnie, bez jawnych oznak zdenerwowania, z użyciem wielu potoczizmów. To sprawia, że zaciera się granica między rozmową medialną, a więc wypowiedzią publiczną, a towarzyską pogawędką, należącą do form interakcji przynależnych do prywatnej sfery komunikacji.

3.8. Rozmowa w programie *talk show*

Jednym z najbardziej popularnych programów typu *talk show* w Polsce jest „Kuba Wojewódzki” emitowany w komercyjnej stacji telewizyjnej TVN od 2006 roku. Wśród gości zapraszanych do rozmowy w studiu telewizyjnym, obok aktorów, piosenkarzy, celebrytów czy pisarzy, znajdują się również sportowcy, w tym siatkarze. Osoby zawodowo związane z siatkówką stanowią jednak nieliczną grupę rozmówców i występują w rolach gości *talk show* zazwyczaj po osiągnięciu międzynarodowego sukcesu przez reprezentację Polski w tej dyscyplinie. Potwierdza to analiza danych liczbowych. W latach 2015–2020 upubliczniono 152 odcinki programu „Kuba Wojewódzki”, do których zaproszono łącznie 327 gości. Wśród nich znalazło się 28 sportowców i żaden z nich nie był siatkarzem.

Na potrzeby pracy przeanalizowano dwa odcinki polskiego *talk show*. Jako pierwszy z grona siatkarzy do programu „Kuba Wojewódzki” został zaproszony Łukasz Kadziewicz, z którym rozmawiano po zdobyciu przez seniorską reprezentację Polski srebrnego medalu na mistrzostwach świata w Japonii w 2006 roku. Rozmowa była nadawana 11 listopada 2007 roku w ramach odc. 43. Po raz kolejny prowadzący, Kuba Wojewódzki, rozmawiał z siatkarzami niespełna dwa lata później (22 września 2009 roku; odc. 94), po wywalczeniu przez polskich reprezentantów mistrzostwa Europy w Turcji w 2009 roku. Wówczas gośćmi w studiu telewizyjnym byli: Piotr Gacek, Jakub Jarosz i Bartosz Kurek.

W analizie rozmowy w programie *talk show* należy zwrócić szczególną uwagę na podejmowaną tematykę. Tego typu dialog medialny skupia się na tematach lekkich, często plotkarskich, które wzbudzają ciekawość wśród odbiorców. Dziennikarz otwarcie, bez skrępowania pyta siatkarzy o szczegóły związane z profesjonalnym uprawianiem sportu, a także kwestie związane z ich życiem osobistym. Do stałych zagadnień poruszanych w *talk show* K. Wojewódzkiego należą tematy dotyczące zarobków, kontaktów intymnych z kobietami/mężczyznami, relacji małżeńskich i rodzinnych, burzliwych, kontrowersyjnych faktów czy wydarzeń z życia gościa. Nie inaczej jest w rozmowach z siatkarzami, np.:

- Bartek, Piotrek, Kuba, jesteście milionerami? (odc. 94),
- Jak facet, który ma dwa metry i sześć centymetrów, szuka kobiety? Czy dajesz ogłoszenie „wysoki pozna wysoką, duży pozna dużą”? (odc. 43),
- Uprawiałeś seks za pieniądze? (odc. 94),
- Za co cię wyrzucili z ligi rosyjskiej? (odc. 43).

Można wyróżnić trzy podstawowe moduły tworzące rozmowę z siatkarzami w programie *talk show*: inicjalny, zasadniczy oraz finalny. Na pierwszą część składają się następujące elementy:

1) **Zapowiedź gościa programu**, czyli monolog prowadzącego *talk show*, który stanowi (niekiedy bardzo rozbudowane) wprowadzenie do rozmowy. Jego funkcją jest nie tyle przedstawienie rozmówcy, ile zaciekawienie odbiorcy i zachęcenie go do obejrzenia dalszej części programu. W tym celu gospodarz w sposób prześmiewczy oraz ironiczny odwołuje się do przeszłych lub aktualnych wydarzeń z życia kulturalnego czy politycznego, a także przywołuje nazwiska znanych osób ze świata sportu, np.:

— *Od czasu, kiedy oni zdobyli prawie złoto w Japonii, ja zabiegałem, żeby do mnie przyszli ci, którzy w dzisiejszym sporcie są prawdziwymi gwiazdami. Wiadomo, Robert Kubica nie dojechał, Małyszowi skończyły się bułki i banan [...]. Jeżeli mierzyć jakość polskich sportowców frekwencją przed telewizorami oraz jakością kibiców, to oni są prawdziwymi gwiazdami – polscy siatkarze, jedna z najlepszych reprezentacji świata. A tam jest prawdziwy Ronaldinho, prawdziwy Beckham. Uroda, wdzięk, ciało, prawda? Ciacho [...]. Mówię o nim. Panie, panowie, prawdziwa siatkarska gwiazda, Łukasz Kadziewicz. Wielkie brawa! (odc. 43).*

Już w komponencie inicjalnym uwidaczniają się cechy charakterystyczne dla tego typu interakcji medialnej. Przede wszystkim w *talk show* od rozmowy ważniejsza jest sama wizyta i udział sportowca w programie, co świadczy o jego dużej popularności (prowadzący stwierdza: *ja zabiegałem, żeby do mnie przyszli [...]*, a nie ‘udzielili wywiadu’ czy ‘zgodzili się na rozmowę’). Podstawowym kryterium doboru gościa *talk show* jest osiągnięcie przez niego znaczącego sukcesu oraz fakt, że wyróżnia się pod jakimś względem (urodą, charyzmą lub osobowością). Te czynniki determinują nadanie mu statusu tzw. gwiazdy – w przytoczonej powyżej wypowiedzi gospodarz programu aż trzy razy podkreśla, iż siatkarze, w tym jego rozmówca, są „prawdziwymi gwiazdami”.

2) **Wejście zaproszonego sportowca do studia telewizyjnego**, czemu towarzyszą brawa publiczności oraz podkład muzyczny.

3) **Powitanie zawodnika przez gospodarza programu** (uścisk dłoni, zajęcie miejsc na kanapach w studiu) i rozpoczęcie rozmowy typu:

D: *Dzień dobry, przystojniaku!*

S: *Witam.*

D: *Jak się cieszę, że przyszedłeś. Wiesz, że dzisiaj załatwić wizytę takiego gościa jak ty to, nie wiem, jak załatwić Wierzyńskiego. Ciężko.*

S: *[śmiech] Nie, ja bardzo się cieszę, że dostałem zaproszenie do tego programu i postaram się sprostać zadaniu, żebyś mnie nie zjadł tutaj (odc. 43).*

W części otwierającej program gospodarz stosuje zabiegi mające na celu uatrakcyjnienie widowiska telewizyjnego. Prowadzący *talk show* chce być niekonwencjonalnym – nawet za cenę bycia niegrzecznym. W ten sposób pragnie sprowokować rozmówcę i zaciekawić odbiorcę:

D: *Panowie, dzień dobry! Eee, zróbmy listę, bo ja jestem... Ja, wiecie, że ja po raz pierwszy, i to mówię słowo honoru, miałem łzy w oczach podczas ostatniego meczu, naprawdę, miałem łzy w oczach, tak że nie pamiętam, który jest który. To może jak w szkole, dobra?*

S1: *Dobra.*

D: *Piotr Gacek. [podnosi rękę] Nie, „jestem” się mówi.*

S2: *Jestem.*

D: *Kuba Jarosz.*

S3: *Obecny.*

D: *O, dobrze, dobrze! Kurek!*

S1: *Obecny!*

D: *Jezu, jakie miłe chłopaki, naprawdę! (odc. 94).*

Moduł zasadniczy rozmowy w programie *talk show* opiera się na luźnej, swobodnej wymianie werbalnej przypominającej codzienne pogaduszki w gronie znajomych. Inicjatorem poszczególnych tematów i moderatorem interakcji jest dziennikarz. Podział ról w *talk show* zasadniczo różni się jednak od tego, jaki funkcjonuje w tradycyjnych formach dialogowych w mediach. W omawianym programie eksponuje się prowadzącego – to on znajduje się na pierwszym planie widowiska telewizyjnego (*show*), które sam kreuje (zauważalne jest to także w elementach scenografii studia, w którym realizowany jest program – por. zdjęcie 4). Jak zaznacza J. Szyłko-Kwas,

Kuba Wojewódzki w prowadzonym przez siebie programie tak dalece wykorzystuje tę możliwość [tj. autokreację, autopromocję – przypis B.K.], że często nie pozwala odpowiedzieć gościowi na pytanie, tylko sam mówi, jak gdyby prowadził rozmowę sam z sobą w obecności innej znanej osoby (2016: 187).

Przeważnie rozmówca przystaje na prowadzenie wymiany werbalnej w ten sposób. Zdarza się jednak, że zaproszona do programu osoba nalega na to, aby dać jej możliwość wypowiedzenia się na podjęty temat. Taka sytuacja nie wprawia dziennikarza w zakłopotanie, wręcz przeciwnie, stanowi dla niego kolejny pretekst do zbudowania *show*, co ilustruje wymiana z odc. 94:

D: *Dobrze. Skromność to jest piękna rzecz. Jakim zachowaniem zaskoczyły was fanki?*

S: *Znaczy ja nie dokończyłem wątku poprzedniego, tak że...*

D: *Dobry, dobry jest! [brawa publiczności, podkład muzyczny].*

Prowadzący program każdą, nawet lakoniczną wypowiedź swojego gościa stara się przekształcić w taki sposób, by wywołać reakcję (w zamierzeniu śmiech) publiczności, zarówno tej znajdującej się w studiu, jak i przed

odbiornikami telewizyjnymi. W tym celu podkreśla dwuznaczne wypowiedzi rozmówcy, stosuje liczne aluzje, prowokuje zaproszonego gościa do powiedzenia czegoś sensacyjnego czy nawet wyolbrzymia pewne (zdawałoby się banalne) fakty czy zdarzenia, np.:

Wymiana 1. (odc. 94):

D: *Ty wyskakujesz na ile? Trzy?*

S: *Trzy sześćdziesiąt.*

D: *Trzy sześćdziesiąt?! To ty możesz dupy w akademiku podglądać.*

S: *Wykorzystuję to.*

D: *Powiedział to! Hej, dziewczyny z gastronomika! Jak wam tak miga taka twarz co jakiś czas, to on!*

Wymiana 2. (odc. 43):

D: *Dobrze, a czego nie można robić przed meczem? Tylko teraz patrz mi w oczy, patrz mi w oczy. Czego nie możesz robić? Tak, laski, trawka, agencja towarzyska...*

S: *Niczego.*

D: *Nie możesz palić trawy?*

S: *Nie, właśnie niestety nie.*

D: *Czyli przed meczem w ogóle nie palisz?*

S: *No raczej po meczu też nie.*

D: *Noo, ale gość nudny...*

Zdjęcie 4. Rozmowa z siatkarzami (Bartoszem Kurkiem, Piotrem Gackiem, Jakubem Jaroszem) w talk show „Kuba Wojewódzki”

Źródło: <https://player.pl/programy-online/kuba-wojewodzki-odcinki,455/odcinek-3,S07E03,30996> (dostęp: 20.10.18)

Zaproszeni goście mają świadomość, jak wygląda rozmowa w *talk show*, a co ważniejsze akceptują konwencję programu. Widać to choćby w odc. 94, w którym, oprócz siatkarzy, gościem był pisarz Michał Witkowski promujący swoją najnowszą powieść:

D: Dobrze, zrobmy taki test. Czytałeś najnowszą książkę Michała Witkowskiego „Margot”?

S1: Jeszcze nie.

D: Cięcie. Tak, między meczami. Z zaskoczenia pytam, Kuba, czytałeś Witkowskiego między meczami?

S1: Oczywiście, między meczami, tak, tak.

D: Piotrze, ty między meczami miałeś czas przeczytać najnowszą książkę „Margot”?

S2: Ja w finale między pierwszym a drugim setem [śmiech, brawa publiczności, podkład muzyczny].

D: Poczekajcie, Bartek, tobie się, miałeś czas przeczytać książkę Michała Witkowskiego „Margot” między jedną a drugą zagrywką?

S3: Między jedną a drugą zagrywką, znam na pamięć, tak że...

D: Tak? Który ci się bohater najbardziej podoba?

S3: Eee... ta tirówka, o której pan wspominał.

D: Bystry, bystry... [śmiech, brawa publiczności, podkład muzyczny].

Gospodarz *talk show* niejako wymusił na sportowcach powiedzenie nieprawdy. Przedstawiona wymiana odbywa się jednak z pewnym „przymrużeniem oka”; zarówno interlokutorzy w studiu, jak i odbiorcy wiedzą, że tak naprawdę sportowcy nie znają wspomnianej książki. Dzięki temu wytwarza się pewnego rodzaju pakt pomiędzy dziennikarzem, gośćmi programu a publicznością, przez co zmniejsza się dystans wśród uczestników widowiska telewizyjnego.

Aby utrzymać uwagę i zainteresowanie widza, w omawianym programie stosowane są rozmaite zabiegi. Jednym z nich jest opowiadanie przez dziennikarza dowcipów typu *Co robią bracia Kaczyńscy na korcie tenisowym? Grają w siatkówkę* (odc. 43). Poza tym w każdym odcinku pojawiają się elementy urozmaicające wymianę werbalną, które zazwyczaj są w jakiś sposób związane z gośćmi programu oraz stanowią rodzaj eksperymentu. W przypadku sportowców wybiera się cechę charakterystyczną, czy to dla samych zawodników, czy dla dyscypliny, którą reprezentują, i wokół niej buduje się *show*. Dla przykładu w jednym z analizowanych odcinków siatkarz ma za zadanie zaserwować piłkę do siatkówki w wybraną osobę z publiczności, co ma wykazać, z jak dużą pewnością oraz siłą zawodnicy posyłają piłkę w czasie meczów. W innym programie porównuje się wzrost siatkarza z kartonowymi modelami, na których przedstawiono znane osoby ze świata polityki. Niekiedy gość *talk show* proszony jest o wykonanie utworu wokalnego – w programie „Kuba Wojewódzki” jeden z zawodników zaśpiewał fragment „Pieśni o małym rycerzu”, czyli nieoficjalnego

hymnu polskich kibiców siatkarskich. Oprócz tego każdy program kończy się występem zespołu muzycznego.

Program realizowany jest niezwykle dynamicznie, i to na kilku płaszczyznach. Przede wszystkim pod względem tematycznym, ponieważ w interakcji w *talk show* błyskawicznie zmieniają się podejmowane kwestie. Ta cecha łączy ją z rozmową potoczną (por. Żydek-Bednarczuk 1994). Szybko odbywa się również wymiana werbalna – większość interwencji, zwłaszcza zaproszonych do programu gości, ma postać krótkich odpowiedzi, które często ograniczają się jedynie do potwierdzenia lub zaprzeczenia pytaniom dziennikarza. Trzeba mieć jednak na uwadze fakt, że *talk show*, chociaż często imituje przekaz na żywo, jest nagrywany z wyprzedzeniem i upubliczniany po montażu telewizyjnym, zatem realizatorzy ingerują w przedstawiane treści. Jak zaznaczono wcześniej, dynamika w tego typu programie ujawnia się również w sposobie realizacji – oprócz rozmowy z gośćmi, na której opiera się widowisko telewizyjne, pojawia się dużo elementów urozmaicających. Zauważa się także dużą różnorodność w ujęciach kamery, realizowanych za pomocą planu bliższego lub dalszego (por. Szyłko-Kwas 2016: 191).

Moduł finalny *talk show* można podzielić na dwie części: pierwsza z nich kończy bezpośrednią interakcję, a druga – cały program. Dziennikarz finalizuje wymianę podziękowaniem za wizytę w studiu telewizyjnym (nie za wywiad czy rozmowę), np.:

- Łukasz, bardzo ci dziękuję, że przyszedłeś (odc. 43),
- Bardzo wam dziękuję za wizytę. Naprawdę wielkie brawa. Siatkarze! (odc. 94).

Nie jest to jednak równoznaczne z końcem programu. Jeśli wymiana ze sportowcem rozpoczynała program, to po niej zapraszany jest kolejny gość³⁰. W przypadku, gdy zawodnik wystąpił jako drugi z kolei, po rozmowie następuje wymiana upominków, której również towarzyszy mówienie do siebie. Odcinek kończy się występem muzycznym.

Rozmowę w *talk show* warto przeanalizować także pod względem stylistycznym. Prowadzący program jest bardzo bezpośredni wobec rozmówców (G. Ptaszek nazywa to „neutralizacją kontaktu między uczestnikami” (2007: 43)), jednak nie ma stałej formuły, za pomocą której zwraca się do siatkarzy – czasem stosuje neutralną formę *panowie*, niekiedy rodzinne *kochani*. Zazwyczaj mówi

³⁰ W drugiej części programu również uczestniczą sportowcy, do czego zachęceni są przez gospodarza *talk show* słowami: *Kochani, zostańcie z nami, bo będzie następny gość* (odc. 94). Zawodnicy biorą czynny udział w następnej interakcji, jednak uwaga skupia się już na kolejnym rozmówcy.

im po imieniu, a niekiedy jeszcze bardziej zmniejsza dystans komunikacyjny, nadając oryginalne przezwiska, np. *Złoty Smyku*³¹.

Chociaż interlokutorzy znajdują się w oficjalnej sytuacji komunikacyjnej, ich mowa jest swobodna i często mało staranna. W analizowanej rozmowie, zwłaszcza w interwencjach prowadzącego, występują zdania urywane, eliptyczne, często chaotyczne, z licznymi powtórzeniami oraz wtrąceniami, co jest typowe dla polszczyzny mówionej, np.:

— Powiedz mi, powiedz mi, Łukasz, ja chcę wrócić do takiego wątku, który w Polsce jest ciągle traktowany... Czujecie, że kobiety się interesują siatkówką w sposób ponadprzeciętny? Macie najlepszych kibiców i macie dużo fanek, więc jakby generujecie nowe zjawisko popkulturowe. Macie groupies, macie dziewczyny, które jeżdżą za wami? (odc. 43),

— Ja mam wielką sympatię, dlatego, że, wiesz co, oprócz tego, że dajecie ludziom, Polakom takie poczucie, wiesz, narodowej godności, a nam tego trochę brakuje, wiesz, takie inne niż spirytusowe święto, że te wasze sukcesy naprawdę powodują, że my się fajnie, dobrze czujemy i to nie jest taki szkolny patriotyzm a'la Roman Giertych, nie? (odc. 43),

— Czy jak się gra to wy prowokujecie jakoś pod siatką, nie wiem, dogadujecie, czy jakoś wpływasie na to, żeby ukraść emocje, nie wiem, tam stoją Rosjanie, przecież wiemy, jak Polacy kochają Rosjan, nie? Wiemy, nie? (odc. 43).

W tego typu medialnej formie dialogowej, zarówno w wypowiedziach gospodarza programu, jak i jego rozmówców, zdecydowanie dominuje słownictwo charakterystyczne dla stylu potocznego, nacechowane ekspresywnie. Można je podzielić na:

a) kolokwializmy neutralne: *facet, kasa, knajpa, fajny, dyndać, fetować, przyaktorzyć, uprzeć się, zgrywać się*,

b) kolokwializmy o nacechowaniu pejoratywnym: *cymbał, drągał, dupa* [w znaczeniu 'dziewczyna'], *dureń, głupek, gówniarz, kretyn, ryj, bujać się, chlać, oszwabić*,

c) słownictwo charakterystyczne dla slangu młodzieżowego: *ciacho* [w znaczeniu 'przystojny mężczyzna'], *laska* [w znaczeniu 'dziewczyna'], *spoko koleś, szacun, trawka, wypas finansowy, kozacko* [w znaczeniu 'świetnie'],

d) zdrobnienia typu *dzieciaki, piwko, troszeczkę*,

e) przekleństwa: *cholera, kurna*,

f) nieliczne wulgaryzmy pojawiające się w interwencjach prowadzącego *talk show*, które są zagłuszane poprzez sygnał dźwiękowy, co także stanowi element

³¹ Nieznana jest motywacja stworzenia tego określenia – być może chodzi o fakt, iż siatkarz Jakub Jarosz jest złotym medalistą mistrzostw Europy, być może o jego rude kolor włosów.

prowokacji (wypowiedziane w trakcie rozmowy wulgaryzmy można było usunąć w trakcie montażu).

Poza tym w wypowiedziach gospodarza często pojawiają się fragmenty stylizowane, np. na mowę obcojęzyczną (prowadzący *talk show* nie używa konkretnego języka; miesza sformułowania pochodzące z różnych kodów) lub na spowiedź (używając odpowiedniego słownictwa i intonacji zadaje pytania charakterystyczne dla tego typu sytuacji komunikacyjnej), co ilustruje następująca wymiana z odc. 94:

- D: *Czy to prawda, że dzisiaj siatkówka to jest gra ludzi inteligentnych? Bo ja słyszałem opinię, że to jest gra ludzi cwanych, że na przykład walisz po bloku, wiesz, że piłka dotknęła, a do sędziego mówisz: „Mamma mia! No, senior, no finger, no, no blok!”.*
- S: *Mnie się wydaje, że w każdym sporcie trzeba troszeczkę przyaktorzyć [...].*
- D: *Poczekajcie. [zwraca się do kamery] Tylko u mnie – mała spowiedź siatkarzy. [zwraca się do gości] Kłamałeś, łgałeś, oszukiwałeś? [...] Co zrobiłeś, co uczyniłeś? [...] Spowiadaś się, synu. [...] Czy żałujesz, że to uczyniłeś? [...].*

Rozmowa między gospodarzem programu telewizyjnego a znaną osobą publiczną ma nie tylko przyciągnąć uwagę widza oraz podtrzymać jego zainteresowanie, ale przede wszystkim dostarczyć rozrywki. Nadrzędną funkcją tego typu interakcji jest zatem ludyczność, której podporządkowuje się kryteria doboru gościa (sportowiec popularny, przystojny, cieszący się ogólną sympatią) oraz tematykę rozmowy (dominacja zagadnień lekkich, zabawnych, często plotkarskich i błahych). Ogromna rola spoczywa również na gospodarzu *talk show*, który jest nie tylko prowadzącym program oraz moderującym rozmowę, ale także kreującym całe widowisko medialne. Właściwy bohater tej rozmowy medialnej to przedstawiciel mediów, a nie osoba zaproszona do studia – jak zaznacza G. Ptaszek, „Kuba Wojewódzki jest w stanie przyciągnąć uwagę widza każdym gestem, słowem, zachowaniem, a nawet strojem i sposobem prowadzenia rozmowy, który zmienia wraz z pojawieniem się nowych gości” (2007: 34). Interakcja w *talk show* służy zatem także autokreacji oraz autopromocji dziennikarza. Mimo tego, iż role uczestników rozmowy są niesymetryczne, nie można zapominać o funkcji promocyjnej sportowców zaproszonych do udziału w tego typu programie telewizyjnym. Poprzez występ w najpopularniejszym polskim *talk show* siatkarze mają możliwość zaprezentowania się szerokiej publiczności, składającej się nie tylko z kibiców siatkówki, ale także z osób mogących poznać zawodników dopiero za sprawą programu. Udział w *talk show* to dla zawodnika nobilitacja, świadcząca o jego popularności.

Rozmowa w *talk show* to specyficzna forma dialogu medialnego ze sportowcem, która cechuje się wysokim poziomem bezpośredniości i ma charakter

prywatno-publiczny. Jest przykładem przenikania sfery prywatnej do przestrzeni publicznej – tematyka rozmów w programie „Kuba Wojewódzki” dotyczy przede wszystkim życia osobistego zaproszonego do studia zawodnika, którego skłania się do ujawnienia emocji, bardzo osobistych, intymnych przeżyć przed masową publicznością. Wymiana werbalna uczestników tego aktu komunikacyjnego przypomina codzienne pogaduszki prowadzone w gronie znajomych, w których dominuje słownictwo potoczne oraz ekspresywne, a nawet przekleństwa czy wulgaryzmy.

Talk show „Kuba Wojewódzki” cechuje się modułowością rozmowy i ma stały schemat kompozycyjny (por. Ptaszek 2007: 42). Struktura rozmów z siatkarzami nie odbiega od tego układu. Zawsze jednak – także w interakcjach z zawodnikami – gospodarzowi programu pozostawia się pewną swobodę w budowaniu widowiska telewizyjnego, ponieważ to prowadzący, nie zaproszeni goście, jest dominującym bohaterem *talk show*. Dziennikarz nie tylko moderuje rozmowę i inicjuje pojawienie się kolejnych elementów urozmaicających; to wokół niego kreowane jest całe widowisko telewizyjne.

W przeciwieństwie do tradycyjnych form dialogowych ze sportowcami, jakie funkcjonują w mediach, prowadzący *talk show* ma ograniczoną wiedzę na temat interlokutorów. Bynajmniej nie dyskryminuje go to w oczach odbiorców czy samych gości programu. Odbierane jest to raczej jako element konwencji *talk show* stanowiący bazę do tworzenia widowiska medialnego. W analizowanej rozmowie od merytoryczności czy informacyjności ważniejsza jest bowiem ludyczność i dostarczenie rozrywki odbiorcy masowemu, a także autopromocja dziennikarza oraz promocja sportowców.

W programie typu *talk show* głównym sposobem na przyciągnięcie uwagi widza jest dialog – to, o czym i w jaki sposób mówią jego uczestnicy. Chociaż dziennikarz oraz sportowiec znajdują się w oficjalnej sytuacji komunikacyjnej, to ich rozmowie zdecydowanie bliżej do towarzyskiej pogawędki niż wysublimowanej konwersacji. Z racji tego, że odbiorca może być świadkiem, a nawet współuczestnikiem wymiany przypominającej rozmowę prywatną, odbywającą się poza studiem telewizyjnym, minimalizuje się dystans między nim a interlokutorami, a do tego wytwarza się specyficzna więź (famiłarność). Wydaje się, że właśnie takie cechy *talk show*, jak prowokacja, dążenie do sensacji, emocjonalność, nieprzewidywalność oraz osobowość prowadzącego przyciągają uwagę odbiorcy i w nich należy upatrywać przyczyn niesłabnącej popularności tego typu interakcji medialnych.

3.9. Rozmowa potoczna w wideoblogu „Iglą szyte”³²

Interesujące przykłady medialnych rozmów pomiędzy osobami związanymi ze sportem można zaobserwować w wideoblogu „Iglą szyte”. Wideoblog to gatunek w formie kolekcji³³ przynależny tylko do jednego medium (internetu), wykorzystujący różne narzędzia przekazu i interakcji – oprócz filmu wideo, który stanowi podstawę dla tego typu działalności, aktywne są funkcje komentarzy czy czatu na żywo w przypadku transmisji *live* (por. Maciejak 2018; Kacperska 2020). „Iglą szyte” to seria amatorskich filmów wideo rejestrujących prywatne rozmowy między reprezentantami Polski w siatkówce. Nagrania pojawiały się nieregularnie w latach 2009–2014, a ich autorem był jeden z ówczesnych zawodników, libero Krzysztof „Iglą” Ignaczak.

Inicjatorem ukazywania codziennego życia siatkarzy w czasie zgrupowań reprezentacyjnych był Łukasz Kadziewicz, który w 2008 roku stworzył autorski cykl materiałów wideo pt. „Kadziu Project” upubliczniany za pośrednictwem telewizji Polsat Sport. Zawodnik ujawniał przygotowania kadry narodowej do igrzysk olimpijskich w Pekinie, a także to, co działo się podczas turnieju. Ze względu na coraz częstsza nieobecność Ł. Kadziewicza w kadrze ideę nagrywania prywatnych rozmów siatkarzy „z szatni” przejął K. Ignaczak, który stworzył własny cykl.

Pierwsze odcinki „Iglą szyte” były emitowane na antenie stacji telewizyjnej Polsat Sport w 2009 roku. Potem nastąpiła przerwa w nagrywaniu i upublicznianiu filmów. K. Ignaczak wznowił cykl w 2011 roku, kiedy to polscy siatkarze brali udział w Pucharze Świata w Japonii. Drugi sezon projektu był udostępniany za pośrednictwem internetu – na youtubowym kanale „Iglą szyte”.

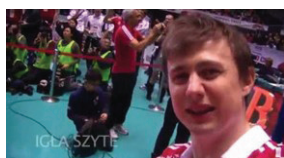
Kolejne odcinki „Iglą szyte” ukazywały się nieregularnie. Kamera towarzyszyła siatkarzom m.in. podczas zagranicznych wyjazdów w ramach Ligi Światowej w latach 2012–2013 czy w czasie mistrzostw świata w 2014 roku, które odbywały się w Polsce. W maju 2012 roku K. Ignaczak zmienił nieco formę swojego projektu, poszerzając go o nowe elementy. Utworzył blog Iglaszyte.pl, na którym oprócz filmów publikował wpisy oraz galerie zdjęć. Równocześnie zawodnik rozpoczął działalność w mediach społecznościowych – na Facebooku, Twitterze i Instagramie. Po zakończeniu sportowej kariery był reprezentant Polski w siatkówce zawiesił jednak prowadzenie bloga (ostatni wpis pojawił się w marcu 2017 roku).

³² Podjęta w tym podrozdziale analiza rozmowy potocznej jako kreatywnej formy interakcji z zawodnikami została wcześniej zaprezentowana w artykule *Przejawy kreatywności w prywatno-publicznych rozmowach ze sportowcami (na podstawie wideobloga Iglą szyte)* (Kacperska 2019). Tutaj poszerzam jednak swoje obserwacje i wnioski na ten temat.

³³ Według M. Wojtak, „gatunek w formie kolekcji tworzy całość – składa się z gatunków trwale współwystępujących i ma, co warto szczególnie wyeksponować, kompozycyjne (strukturalne) i funkcjonalne zwięźcenie” (2006: 145).

Ze względu na nieregularność publikowanych filmów oraz zmiany kanałów ich upowszechniania na potrzeby niniejszej pracy dokonano analizy drugiego sezonu programu „Iglą szyte”, który stanowi zamknięty cykl. Składa się na niego dziewięć odcinków trwających od około pięciu do dziesięciu minut. Filmy wideo zostały nagrane w 2011 roku, kiedy to reprezentacja Polski w siatkówce brała udział w Pucharze Świata, międzynarodowym turnieju organizowanym co 4 lata w Japonii, w roku poprzedzającym letnie igrzyska olimpijskie. To zdecydowanie jedno z najbardziej wyczerpujących siatkarskich rozgrywek reprezentacyjnych, występuje w nich bowiem dwanaście najlepszych zespołów na świecie; ponadto gra się w systemie „każdy z każdym” – w ciągu piętnastu/szesnastu dni każda drużyna rozgrywa jedenaście spotkań, co dla zawodników jest trudnym zadaniem pod względem wytrzymałościowym. W „Iglą szyte” kamera towarzyszyła reprezentantom Polski przez cały czas trwania imprezy – od wylotu kadry z kraju, przez przygotowania do kolejnych spotkań, aż po ceremonię dekoracji medalistów turnieju, wśród których znaleźli się także polscy zawodnicy (kadra narodowa zajęła wówczas drugie miejsce).

W amatorskim cyklu filmów rejestrowanych przez K. Ignaczaka został upubliczniony fragment codziennego życia siatkarzy w czasie zgrupowania reprezentacyjnego. W serii „Iglą szyte” dochodzi do przekroczenia bariery prywatnej – każdy, kto posiada dostęp do sieci internetowej, może zobaczyć, jak wygląda typowy dzień reprezentanta Polski (por. zdjęcia 5 i 6). Kibice zostają zaproszeni do miejsc, do których nie mają fizycznego dostępu – „podglądają” zawodników w hotelu i w szatni, obserwują ich na siłowni czy na treningu w hali, towarzyszą im także podczas podróży autokarem oraz samolotem. Dodatkowo odbiorcy mają możliwość zobaczenia, jak ich idole zachowują się w sytuacjach prywatnych – chociażby podczas wizyty w restauracji słynącej z sushi (odc. 8) czy zwiedzania atrakcji japońskich miast (np. zamku Nagoja, który został ukazany z perspektywy turysty w odc. 5).

Zdjęcia 5 i 6. Wideoblog „Iglą szyte”

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=Q7J8DWvbioc>, <https://www.youtube.com/watch?v=nuT1wShj9hY> (dostęp: 20.10.18)

Interakcje w programie „Iglą szyte” to rozmowy potoczne – por. cechy rozmowy potocznej wyodrębnione przez U. Żydek-Bednarczuk (1994): wymiany między siatkarzami mają charakter nieoficjalny, są prowadzone bez wcześniejszego przygotowania, częsta jest zmiana tematu rozmowy, sytuacja komunikacyjna ma charakter bezpośredni („twarzą w twarz”), ranga społeczna interlokutorów jest równorzędna, w ramach wymian uczestnicy komunikacji dążą do współpracy, a więc stosują głównie strategie kooperacyjne. Istotną cechą rozmów potocznych w serii „Iglą szyte” jest także zależność ich warstwy werbalnej od kontekstu sytuacyjnego. Bez niego interwencje uczestników komunikacji są zupełnie niejasne. W programie większą rolę odgrywa zatem sfera wizualna niż werbalna. Siatkarze podejmują w rozmowach tematy dotyczące pracy, sportu, zdrowia, samopoczucia fizycznego i psychicznego, jedzenia, zainteresowań, rozrywki (samochodów, zegarków, gier komputerowych, popularnych programów telewizyjnych), podróży czy obyczajów japońskich. Większość z nich to zagadnienia typowe dla rozmowy potocznej (por. Żydek-Bednarczuk 1994: 129).

Każdy odcinek „Iglą szyte” został zmontowany z krótkich fragmentów nagranych amatorską kamerą przez K. Ignaczaka. Filmy przypominają prywatną relację z wakacji. Jest to jednak podobieństwo pozorne, materiały audiowizualne nagrywane są bowiem z myślą o odbiorcy medialnym, o czym świadczą bezpośrednie zwroty do widzów:

- *I tak, **proszę państwa**, to on! Leci! A jednak!* (odc. 2),
- ***Witajcie serdecznie** w drugim dniu naszego pobytu w Japonii* (odc. 4),
- *Kończąc naszą krajoznawczą wycieczkę w Japonii, mówi **do was wasz** przewodnik* (odc. 5).

Zawodnicy także mają świadomość przeznaczenia nagrań. Przeważnie zgadzają się na to i chętnie odpowiadają do kamery na pytania zadawane przez autora cyklu „Iglą szyte”. Niekiedy jednak wprost wyrażają swoją dezaprobatę dotyczącą nagrywania danej rozmowy czy sytuacji, np.:

- S1: *Ja cię proszę, żebyś mnie pytał zawsze, jak chcesz mnie nagrywać.*
D: [śmiech] *Dobrze. Paweł, pytam się ciebie...*
S1: *Nie, na razie nie.* (odc. 1),
- S2: *Ty to kręcisz, głąbie? Przestań, ty, no nie rób siary, tego nie można puścić* (odc. 1),
- S3: *Nie nagrywaj tego, bo to się nie nadaje, to się do niczego nie nadaje* (odc. 8).

Siatkarze w większości przypadków zgadzają się jednak na to, by ich filmować, a momenty, w których nie życzyli sobie tego, nie zostały zarejestrowane lub usunięto je w trakcie montażu³⁴.

³⁴ O tym, że istniały sytuacje, w których koledzy Krzysztofa Ignaczaka z reprezentacji nie wyrażali zgody na filmowanie, świadczy wypowiedź autora programu „Iglą szyte”

Wymiany zarejestrowane przez kamerę są spontaniczne, naturalne, o czym przekonuje K. Ignaczak w jednym z wywiadów dla „Przeglądu Sportowego”:

Nie było ustawek. To spontaniczne sytuacje, bo z reguły napadam ludzi znieacka. To musi być naturalne, choć nie zawsze wesołe. Czasem panuje w zespole przygnębienie, smutek, gdy przegramy jakiś ważny mecz. Chcę, by ludzie widzieli, że nasze wyjazdy w niczym nie przypominają kolonii. To nie jest bajka i nasze filmiki rejestrują także chwile słabości. Bez zbędnych upiększeń (Ignaczak 2012).

O naturalności interakcji pomiędzy sportowcami w cyklu „Iglą szyte” świadczą zarówno warstwa wizualna przekazu (naturalne, spontaniczne sytuacje dnia codziennego), jak i warstwa werbalna: używane przez bohaterów słownictwo i zwroty charakterystyczne dla stylu potocznego typu *wieśniak*, *drewniak*, *Kubanole* [o siatkarzach reprezentacji Kuby], *fajny*, *dobry*, *robić siarę*, *nie być w sosie*, *zapodać nutę*, *zbesztać*, *ty głąbie*, *Weź fotkę strzel*. Sportowcy, obok potocyzmów, stosują niekiedy środki typowe dla polszczyzny pisanej i oficjalnej. Występują one zwłaszcza w wypowiedziach K. Ignaczaka, który szczególnie chętnie używa spójników takich jak *gdyż*, *із*.

Zawodnicy zwracają się do siebie głównie za pomocą zdrobnień oraz przezwisk: *El Capitano*, *Możdżon* (Marcin Możdżonek, kapitan reprezentacji Polski siatkarzy podczas Pucharu Świata w Japonii), *Ziomek* (Łukasz Żygadło), *Zati* (Paweł Zatorski), *Rucek*, *Rucy* (Michał Ruciak), *Pit* (Piotr Nowakowski), *Zbyszek*, *Zibi*, *ZB9* (Zbigniew Bartman), *Dziku* (Michał Kubiak), *Winiar*, *Misiek* (Michał Winiarski), *Guma* (Paweł Zagumny), *Krzysiu*, *Igła* (Krzysztof Ignaczak). Zdarza się także, że bohaterowie filmów używają wulgaryzmów. Ich mowa jest swobodna, zdecydowanie mniej staranna niż ta, którą posługują się podczas oficjalnych spotkań z dziennikarzami. Do tego interwencje siatkarzy są eliptyczne, urywane, z przewagą wypowiedzi pojedynczych i składni werbalnej, co jest typowe dla polszczyzny mówionej (por. Wilkoń 2000: 44–47), np.:

Wymiana 1. (odc. 1):

R³⁵: *Tak się rozpocznie ten w ogóle program. Twarz Krzysztofa Ignaczaka o szóstej rano.*

D: *Dokładnie za dwadzieścia siódma. Za dwadzieścia siódma będziemy też lądować.*

R: *Brak żelu na włosach oznaczają, że nie było czasu.*

D: *Jak nie mam żelu, mam, nałożyłem. Za mało?*

R: *To nie miałeś lustra w pokoju?*

D: *Przepraszam.*

na łamach „Przeglądu Sportowego”: „W trakcie Pucharu Świata, pod koniec pierwszego tygodnia, gdy byliśmy tragicznie zmęczeni i zdenerwowani, coś się nagle zepsuło. Chłopaki zaczęli mnie gonić z tą kamerą, lecz się nie poddałem. Mieli wszystkiego dosyć, ale jakoś przemyślałem sprzęt i nagrywałem. Potem kolejna wygrana dała nam pozytywnego kopa i mogłem wyjść z filmowego podziemia” (Ignaczak 2012).

³⁵ R – rozmówca (osoba ze sztabu szkoleniowego reprezentacji Polski siatkarzy).

Wymiana 2. (odc. 1):

D: *Kuba, Kuba, opowiedz jakiś kawał. Może być fajny.*

S1: *Znam same niecenzuralne, takie nienadające się do telewizji.*

D: *Dobra, to po dwudziestej puścimy.*

S1: *To opowiem po dwudziestej [uśmiech].*

D: *Rucy, a ty znasz jakieś kawały nie po dwudziestej?*

S2: *Nie.*

Wymiana 3. (odc. 6):

D: *Może dzisiaj nie będę robił wywiadów, gdyż może być ciężko. Widać po każdym, iż nie jest w sosie. Masażysta jedynie w sosie. Bartek też nie w sosie. Jak w piątym dniu się czujesz, Ziomek?*

S1: *Super.*

D: *O, jeden, co powiedział super, a tu kolega?*

S2: *A jak wyglądam?*

D: *[śmiej] Wyglądasz jak zwykle przystojnie.*

S2: *Tak, jak wyglądam, tak się czuję.*

W ukazanych przykładach występują również przejawy kreatywności na poziomie pragmatycznym. Na początku wymiany 1. pojawiają się metatekstowe elementy świadczące o świadomości mówiących dotyczącej obecności odbiorcy medialnego (poziom makrosytuacyjny), a po chwili rozmowa staje się potoczna i dotyczy błahych tematów (mikrosytuacja). W wymianie 2. oraz 3. ponownie uwidacznia się przekonanie o tworzeniu materiału audiowizualnego z zamiarem upublicznienia. Moderator niejako wymusza zachowania, które mogą być atrakcyjne dla odbiorcy – prosi rozmówców o opowiedzenie dowcipu oraz pyta o ich samopoczucie. Widać zatem, że w wideoblogu „Iglą szyte” kreowana jest sytuacja komunikacyjna – zarejestrowane rozmowy są prywatne, ale mają publiczne przeznaczenie, przez co rozmowa potoczna staje się medialna. Z jednej strony mamy do czynienia ze spontanicznymi, naturalnymi, sytuacyjnymi reakcjami i wymianami werbalnymi, a z drugiej strony z grą przed kamerą dla publiczności. To, co prywatne cały czas łączy się z tym, co publiczne i wpływa na cechy przekazu na każdej płaszczyźnie – pragmatycznej (świadomość obecności widza), poznawczej (objaśnienia dla odbiorcy), strukturalnej (dialogi między rozmówcami obok monologowych wypowiedzi osoby prowadzącej cykl) oraz stylistycznej (współwystępowanie słownictwa kolokwialnego i oficjalnego).

Autor nagrań w momentach, w których opisuje odbiorcom daną sytuację lub miejsce pobytu, stosuje zazwyczaj równoważniki zdań, tytułując to, co widzi lub to, co się dzieje, np. *I pierwsze kroki na ziemi japońskiej; O, jakiś wieśniak; O, i kolega, jeden z drugim; Widok z naszego hotelu w Osace; Jak zwykle wesółą atmosfera po samym meczu. Rzadziej owe „tytuły” mają postać zawiadomień*

typu *Kolega Paweł Z.*; *Drugi dzień turnieju*; *Ostatnie przygotowania do wylotu*; *Uczestnicy wycieczki*; *Maskotka MVP naszego kolegi*.

Libero reprezentacji Polski podczas tworzenia filmów przyjmuje wiele ról. Przede wszystkim K. Ignaczak jawi się jako pytający i prowadzący rozmowę. To autor „Iglą szyte” zazwyczaj inicjuje interakcję z siatkarzami głównie przez:

a) pytania, np.:

- Bartku, powiesz coś? (odc. 2),
- Michał, gdzie masz kluczyki? (odc. 4),
- Ej, gdzie idziecie? (odc. 4),
- Ziomek, a ty jakie ćwiczenie wykonujesz? (podczas zajęć na siłowni w odc. 6),
- Zibi, jak ci smakowało? (podczas wizyty w restauracji w odc. 8),
- Ziomek, co czytasz? (odc. 8),

b) akty nakłaniające z użyciem czasowników w trybie rozkazującym, np.:

- Kuba, Kuba, opowiedz jakiś kawał (odc. 1),
- Bartosz, przywitaj Państwa (odc. 2),
- Jeszcze raz pozdrów prezesa, bo on to lubi (odc. 3),
- Michał, przedstaw nam swoje koleżanki (odc. 6),
- Michał, pokaż, nie masz brudnych paznokci, pokaż [bilet wstępu] (odc. 5),
- Pozdrawiaj, Łukasz, wszystkich bardzo serdecznie (odc. 8).

Siatkarz i autor wideobloga „Iglą szyte” staje się również reporterem relacjonującym wszystko to, co dzieje się w czasie podróży oraz pobytu reprezentacji w Japonii. Jest narratorem, który przybliży odbiorcom daną sytuację, wprowadza ich w kontekst, tłumaczy, gdzie aktualnie znajdują się siatkarze i co robią, np.:

- Korzystając dzisiaj z wolnej chwili, wybierzemy się na wycieczkę krajoznawczą po Japonii, turystyczną. Zwiedzamy słynny zamek w Nagoi (odc. 4),
- To jest wejście do naszego hotelu. I to jest środek lokomocji, którym będziemy się poruszać na naszą krajoznawczą wycieczkę (odc. 4),
- Jesteśmy właśnie na zajęciach siłowni, gdzie pracujemy nad własną tężyzną fizyczną, a niektórzy koledzy, na przykład, sprawdzają, ile ważą (odc. 6).

Krzysztof Ignaczak niekiedy przyjmuje nawet rolę przewodnika – oprowadza po mieście (np. po Nagoi, czyli pierwszym miejscu, w którym przebywali siatkarze podczas Pucharu Świata), prezentuje miejsca, opowiada ciekawostki, por.:

- Trochę informacji turystycznych. Nagoya, cała aglomeracja, posiada 8 milionów ludzi, natomiast w ścisłym centrum mieszka około 2,8 miliona ludzi. Źródło – Wikipedia, żeby nie było, że coś pomyliłem (odc. 5),

— *Jesteśmy u podnóży zamku głównego. Troszkę ciekawostek Wikipedii. Ukończony został w 1619 roku. Później, podczas drugiej wojny światowej, zniszczony i odbudowany. Jako jeden z nielicznych budynków tego typu posiada windy i klimatyzację (odc. 5),*

— *Tu, na dole jakaś mała szkoła baseballa. Japończycy uwielbiają grać w baseball i od małego trenują, proszę bardzo (odc. 8).*

Autor cyklu jest także realizatorem nagrań; przeważnie to on nagrywa filmy, wówczas słycać jedynie jego głos. Czasem zdarza się, że kamerę przejmuje inny reprezentant Polski (np. Łukasz Żygadło) lub osoba ze sztabu szkoleniowego (np. ówczesny statystyk kadry, Oskar Kaczmarczyk). W takich sytuacjach dochodzi do zmiany prowadzącego i zamiany ról – autor programu „Iglą szyte” staje się jednym z jego bohaterów, ponieważ wówczas to on jest filmowany, a funkcję moderatora rozmowy czy narratora pełni inna osoba, która podtrzymuje relacje nadawczo-odbiorcze na poziomie makrosytuacyjnym:

— *Witam państwa. Tak właśnie teraz zapowiadam „Iglą szyte” po japońsku [na ekranie widoczny napis w języku japońskim]. Możecie sobie państwo spokojnie przeczytać wszystko w tych pięknych krzaczkach. Zapraszam na chwilę, odrobinę treningu z chłopakami. Iglą kazał mi powiedzieć, że jak przegramy mecz z Kubą, to wszystko przeze mnie. Tak że od razu biorę na klatę, chociaż nie przegramy, to biorę to na klatę. Mówił mi, Jarzabek. A kazał mi ten oto pan, który teraz udaje, że pracuje [kamera rejestruje Krzysztofa Ignaczaka podczas treningu] (odc. 7).*

Warto zastanowić się także nad funkcjonalnością tego typu rozmów między sportowcami, które zostają upublicznione w internecie. Sam autor cyklu „Iglą szyte” na pytanie dotyczące motywów nagrywania filmów ukazujących fragment prywatnego życia reprezentantów Polski w siatkówce odpowiada następująco:

Po co to moje kamerowanie? Chcę, by kibice dostali coś unikatowego, czego nikt inny im nie pokaże. Mam taką możliwość, bo siedzę w klatce z lwami, które mnie nie pogryzą, nawet jeśli będę chodził ze schabikiem w rękę [...]. Zależy mi, by ludzie poznali naszą reprezentację od kuchni (Ignaczak 2012).

Wydaje się zatem, że funkcją nagrań zaprezentowanych w ramach serii „Iglą szyte” jest przedstawienie codziennego życia siatkarzy w czasie zgrupowania reprezentacyjnego oraz funkcjonowania kadry narodowej od kulis. Nacisk kładzie się na ukazanie sytuacji zabawnych, wywołujących u odbiorcy (i nierzadko także u samych zawodników) śmiech, zatem program spełnia również funkcję rozrywkową. Udostępnienie w internecie potocznych rozmów między siatkarzami służy promocji reprezentacji oraz autopromocji samego autora nagrań w mediach, co wpływa na wzrost zainteresowania dyscypliną oraz popularności zawodników. Poprzez ukazanie sportowców w sytuacjach prywatnych nie tylko kreowany jest

ich wizerunek, ale dochodzi również do zmniejszenia dystansu między siatkarzem a kibicem (familiarność). Wideoblog „Iglą szyte” wzmacnia więzi, jakie łączą wspólnotę kibiców, którzy mają poczucie, że współuczestniczą w życiu kadry narodowej. Nagrania dają im możliwość bliższego poznania poszczególnych zawodników w sytuacjach nieoficjalnych – wszyscy sympatycy siatkówki mogą zobaczyć, jak zachowują się ich idole w momentach kryzysu fizycznego czy psychicznego, jak wyrażają swoją radość po wygranych meczach, jak wyglądają ich wspólne podróże, a nawet usłyszeć, o czym rozmawiają podczas medalowej dekoracji wieńczącej ważny turniej międzynarodowy.

Te elementy, które zaspokajają ciekawość kibiców, dotyczącą prywatnej, „zakulisowej” odsłony sportowców i to one w największej mierze decydują o popularności oraz atrakcyjności tego typu programu. Odbiorca ma możliwość podglądania, przypatrywania się, sam nie będąc widzianym, jednak zároveň widzi, jak i oglądani wiedzą o swoim istnieniu. Zjawisko występujące w serii „Iglą szyte” jest powszechne we współczesnych mediach (stanowi podstawę takich gatunków telewizyjnych, jak np. *reality show* czy serial paradokumentalny) i można je nazwać kontrolowanym medialnym wojeryzmem (por. Lisowska-Magdziarz 2012: 67). Umożliwia on, a właściwie „wymusza po stronie podglądanego swego rodzaju spektakl, obliczony częściowo na zadowolenie patrzącego, częściowo na spełnienie założeń tego, kto spektakl organizuje [...], częściowo jednak także na kontrolę nad własnym wizerunkiem” (Lisowska-Magdziarz 2012: 67). W tym miejscu pojawia się kwestia „prawdziwości” zarejestrowanych przez kamerę wydarzeń. Wydaje się, że serię „Iglą szyte” można zaklasyfikować do grupy programów typu *factual entertainment*, które jednocześnie spełniają funkcję rozrywkową i są oparte na faktach. W związku z tym siatkarski cykl należy rozpatrywać nie tyle z perspektywy tego, w jakim stopniu oddaje rzeczywistość i jest realistyczny, „lecz na ile umiejętnie i sprawnie wytwarza poczucie prawdziwości, intymności na odległość i angażuje emocjonalnie widzów” (Lisowska-Magdziarz 2012: 68–69).

Z tego względu wideoblog K. Ignaczaka można zestawzić z popularnym gatunkiem telewizyjnym *reality show* należącym do grupy programów określanych jako *telewizja rzeczywistości* (por. Gruchola 2017: 186–189), a także wskazać kilka cech wspólnych między nimi (por. tabela 7). Omawiane przekazy audiowizualne zaspokajają chęć odbiorcy związaną z podpatrywaniem życia codziennego innych osób – widz przyjmuje zatem rolę „podglądacza”. Obie formy wypowiedzi są zorganizowane wokół rozmów między uczestnikami, które z reguły są spontaniczne. Ponadto „Iglą szyte” i *reality show* zawierają elementy reportażu dokumentującego autentyczne, w założeniu naturalne zachowania uczestników. Do tego to programy rejestrowane, montowane i dopiero potem upubliczniane za pośrednictwem środków masowego przekazu, a jedną z ich funkcji jest dostarczenie rozrywki publiczności telewizyjnej lub internetowej.

Tabela 7. Wideoblog „Iglą szyte” a program typu *reality show* – porównanie

	„Iglą szyte”	<i>Reality show</i>
Podobieństwa	widz jako „podglądacz”	
	z reguły naturalne, spontaniczne rozmowy między uczestnikami	
	elementy reportażu dokumentalnego	
	rejestrowanie i montowanie przekazów	
	funkcja rozrywkowa jako jedna z funkcji przekazów	
Różnice	uczestnikami są sportowcy, reprezentanci Polski, osoby funkcjonujące w przestrzeni publicznej, także medialnej	uczestnikami są z reguły osoby anonimowe, dotąd nieznane odbiorcom, niezwiązane z mediami
	sytuacja naturalna, typowa	sytuacja sztuczna
	brak rywalizacji między uczestnikami	rywalizacja między uczestnikami o nagrodę i eliminowanie przeciwników
	brak wątków skandalizujących	występowanie wątków skandalizujących

Źródło: opracowanie własne na podstawie Gruchola 2017: 186–189.

Podstawowa różnica między wideoblogiem „Iglą szyte” a *reality show* dotyczy statusu ich uczestników. W *reality show* zazwyczaj biorą udział osoby dotąd anonimowe, nieznane szerszej publiczności i niezwiązane zawodowo z przestrzenią medialną. Z kolei w „Iglą szyte” widz ma możliwość obserwowania życia codziennego sportowców, którzy są reprezentantami Polski, przez co funkcjonują w sferze publicznej. Cechą różniącą omawiane przekazy audiowizualne jest także sytuacja komunikacyjna. W *reality show* mamy do czynienia z sytuacją sztuczną, ponieważ uczestnicy programu spotykają się w nieprzypadkowych, wyreżyserowanych okolicznościach i funkcjonują ze sobą we wcześniej zorganizowanej, zazwyczaj zamkniętej przestrzeni. Bohaterowie cyklu K. Ignaczaka znajdują się w typowej dla nich sytuacji – przebywają na zgrupowaniu drużyny narodowej, wspólnie trenują, wyjeżdżają na turnieje oraz biorą udział w zawodach sportowych. Dla zawodników nienaturalna jest za to obecność kamery i publiczne przeznaczenie ich prywatnych rozmów. Dodatkowo program typu *reality show* budowany jest na rywalizacji między uczestnikami, którzy walczą o zwycięstwo i nagrodę główną, z czym wiąże się eliminowanie przeciwników. Występują

w nim także wątki skandalizujące mające na celu przyciągnięcie uwagi odbiorców. Takich elementów nie ma w „Iglą szyte”.

Wymiany między siatkarzami w wideoblogu K. Ignaczaka należą do rejestru upublicznionej rozmowy potocznej. Świadczy o tym zarówno poruszana tematyka, struktura wypowiedzi i całych odcinków, które przypominają prywatną relację z wakacji, jak również stosowana przez sportowców leksyka – w większości potoczna oraz ekspresywna. Rolę dziennikarza przejmują jeden z siatkarzy; rozmówcy znają się prywatnie, łączy ich więź koleżeńska, zatem nie ma między nimi takiego dystansu, jak w przypadku oficjalnych spotkań medialnych z dziennikarzami (typu wywiad na antenie radiowej czy telewizyjnej). Zawodnicy rozmawiają na tematy błahe, o których na pewno nie mówiliby podczas mikrowywiadu pomeczowego czy konferencji prasowej. Co istotne, w projekcie K. Ignaczaka większą rolę odgrywa warstwa wizualna niż werbalna, tzn. jest to rozmowa silnie ukontekstwowiona. Wymiany między sportowcami pozbawione są konkretnych, rzeczowych informacji, należy je zaklasyfikować raczej jako luźne pogawędki pomiędzy znajomymi niż konwersację.

Nie da się ukryć, że medialne rozmowy w cyklu K. Ignaczaka są niezwykle interesujące pod względem badawczo-analitycznym. Chodzi przede wszystkim o fakt, iż te interakcje słowne odbyły się w sytuacji prywatnej, a następnie zostały upublicznione przez autora nagrań. Właśnie ta cecha odróżnia wymiany występujące w „Iglą szyte” od pozostałych, omówionych wcześniej, rozmów ze sportowcami, które funkcjonują w mediach. Prywatno-publiczne interakcje między zawodnikami w cyklu „Iglą szyte” potwierdzają fakt, że to, co kreatywne w mediach, a w szczególności w internecie, szybko staje się normą i potrzebne jest kolejne odświeżenie środków oddziaływania na odbiorcę. Za pośrednictwem medium masowego (internetu) i nowej formy wypowiedzi (wideobloga) siatkarze wprowadzili kibiców w swoją przestrzeń osobistą, przez co zacierała się granica pomiędzy tym, co prywatne, a tym, co publiczne (por. Kita 2013). Obecnie ze zjawiskiem upubliczniania prywatności mamy do czynienia w mediach społecznościowych, które stanowią podstawowe narzędzie komunikacji między sportowcami a kibicami.

ZAKOŃCZENIE

Komunikacja medialna oraz występujące w niej mechanizmy poddawane są nieustannym zmianom. Ma to związek z postępem technologicznym i dynamicznym rozwojem współczesnych mediów, w tym ich konwergencją, ewolucją relacji nadawczo-odbiorczych oraz dialogowym charakterem przekazów medialnych, a także (może przede wszystkim) z oczekiwaniami samych odbiorców, którym przemysł medialny próbuje sprostać (por. Ptaszek 2015). Owym przeobrażeniom podlegają także gatunki. Jak pisze Justyna Janus-Konarska, „myśląc dziś o gatunku medialnym, należy pamiętać, że funkcjonuje on w wielorakich konstelacjach, których zmienne konteksty – determinowane cechami ponowoczesności i jej praktyk dyskursywnych – wciąż na nowo generują kwestie problematyczne” (2012: 87). Z tego względu badacz z jednej strony poszukuje odpowiedniej „nomenklatury nadążającej za transformacją medialnych wytworów” (Stachyra 2017: 49), czego efektem jest rozwijająca się terminologia i stosowanie rozmaitych określeń w pracach naukowych (nie tyle *gatunek*, co *megagatunek*, *hipergatunek*, *gatunek hybrydowy*, *subgatunek*, *minigatunek*), a z drugiej strony staje przed wyzwaniem związanym z rozszerzonym, interdyscyplinarnym podejściem „do gatunku, w którym znaczenie ma nie tylko analiza treści komunikatów, ale i nawyki oraz doświadczenia samych użytkowników mediów” (Stachyra 2017: 49–50).

Celem publikacji było ukazanie gatunkowych modyfikacji medialnych rozmów ze sportowcami (siatkarzami) w oparciu o koncepcję gatunku sformułowaną przez M. Wojtak. Za **wzorzec gatunkowy** omawianych form wypowiedzi przyjął wywiad rozpatrywany jako tradycyjny gatunek medialny. Wśród wariantów tego wzorca znalazły się rozmowy medialne w postaci klasycznej oraz zmodyfikowanej. Analiza każdego z typów rozmowy w oparciu o cztery aspekty (poznawczy, strukturalny, stylistyczny i pragmatyczny) pozwoliła na wskazanie aktualizacji tekstowych mających postać realizacji, reprezentacji oraz okazu wzorca gatunkowego. **Realizacjami gatunku** pozostającymi z nim w ścisłym związku oraz uwzględniającymi większość jego reguł są wywiad prasowy i wywiad radiowy. Z kolei **tekstowe reprezentacje** wskazanego wzorca, które nawiązują zarówno do wywiadu *sensu stricto*, jak i do jego wariantu adaptacyjnego (rozmowy prywatnej), to mikrowywiad pomeczowy, wywiad kwestionariuszowy, wywiad internetowy oraz rozmowa w programie typu *talk show*. Za swoiste „indywiduum tekstowe” (**okaz**), jak to określa M. Wojtak

(2004: 309), uznałam upublicznioną rozmowę potoczną w wideoblogu „Iglą szyte”, który pod względem gatunkowym nawiązuje do *reality show*. Kluczowe cechy interakcji z siatkarzami, które występują we współczesnych mediach masowych, zebrałam oraz przedstawiłam w tabeli 7.

Zdecydowana większość zbadanych interakcji koncentruje się na bieżących wydarzeniach siatkarskich – nacisk kładzie się w nich na teraźniejszość. Pytania dziennikarza dotyczą rozgrywek ligowych i reprezentacyjnych, co zauważa się w wywiadzie prasowym, wywiadzie internetowym, mikrowywiadzie pomeczowym, a także szczegółów związanych z karierą sportową odpowiadającego – jak w wywiadzie radiowym. W wywiadzie kwestionariuszowym oraz rozmowie quasi-prywatnej podejmowana jest także tematyka uniwersalna związana zarówno z zawodową działalnością sportowca, jak i z jego osobistą sferą życia.

Tendencja do coraz śmielszego wkraczania mediów i ich przedstawicieli w prywatność rozmówcy widoczna jest również w rozmowach medialnych z siatkarzami. W związku z tym medialne wymiany werbalne można podzielić na trzy grupy. Do pierwszej z nich należą takie interakcje, w których podejmuje się tematy osobiste, jednak mają one na tyle ogólny charakter, iż nie przekracza się przy tym granicy intymności. Są to głównie wywiady w postaci klasycznej, czyli te pojawiające się w prasie i na antenie radiowej, a także wywiad w formie kwestionariuszowej. Zadaje się w nich pytania dotyczące pozasportowych marzeń, zainteresowań oraz planów na przyszłość. Druga grupa składa się z interakcji, których tematyka dotyczy przede wszystkim życia osobistego, także intymnego sportowca. Na forum publicznym skłania się go do zwierzeń oraz ujawnienia fragmentu prywatności i emocjonalności. Do naruszania prywatności interlokutora w największym stopniu dochodzi w rozmowie w *talk show*, czyli gatunku telewizyjnym nastawionym na tworzenie widowiska wokół wymiany werbalnej. W programie tego typu przedstawiciel mediów zadaje sportowcom najbardziej bezpośrednio pytania. Tak dalekie wkraczanie mediów w sferę prywatną zawodników wynika zarówno z próby przyciągnięcia uwagi odbiorców, jak i zaspokojenia ich ciekawości.

Odrębną grupę stanowią quasi-prywatne rozmowy między siatkarzami zarejestrowane w cyklu filmów wideo „Iglą szyte”. Ich wyjątkowość polega na tym, że upublicznienie fragmentów prywatności dokonało się z inicjatywy samych sportowców, którzy prezentują masowej publiczności swoje „zakulisowe”, codzienne życie. Odbiorcy za pośrednictwem internetu mają możliwość podglądania tego, co dzieje się na zgrupowaniu seniorskiej reprezentacji Polski, przez co siatkarski cykl emocjonalnie angażuje widzów. W ten sposób zmniejsza się dystans między siatkarzem a kibicem (familiarność) oraz wzmacniana jest więź między kibicami, którzy mają poczucie, że współuczestniczą w codziennym życiu narodowej drużyny siatkarzy.

Tabela 8. Porównanie podstawowych cech medialnych rozmów z siatkarzami

Aspekt	Wywiad prasowy	Wywiad radiowy	Mikrowywiad pomeczowy	Wywiad kwestionariuszowy	Wywiad internetowy	Rozmowa w talk show	Rozmowa potoczna w „Iglą szyte”
1	2	3	4	5	6	7	8
Pragmatyczny	- sytuacja komunikacyjna: oficjalna, - relacja nadawczo-odbiorcza: oficjalna, - funkcja: poznawcza	- sytuacja komunikacyjna: oficjalna, - relacja nadawczo-odbiorcza: oficjalno-prywatna, - funkcja: poznawcza	- sytuacja komunikacyjna: oficjalna, - relacja nadawczo-odbiorcza: oficjalno-prywatna, - funkcje: ekspresyjna, (auto)promocyjna	- sytuacja komunikacyjna: oficjalna, - relacja nadawczo-odbiorcza: oficjalna, - funkcja: (auto)promocyjna	- sytuacja komunikacyjna: oficjalna, - relacja nadawczo-odbiorcza: oficjalno-prywatna, - funkcje: poznawcza, (auto)promocyjna	- sytuacja komunikacyjna: oficjalna, - relacja nadawczo-odbiorcza: oficjalno-prywatna, - funkcje: ludyczna, (auto)promocyjna	- sytuacja komunikacyjna: nieoficjalna, - relacja nadawczo-odbiorcza: prywatna, - funkcje: ludyczna, (auto)promocyjna
Poznawczy	- skoncentrowany na aktualnych wydarzeniach siatkarskich (rozgrywki ligowe i reprezentacyjne), - niekiedy podejmuje się tematy prywatne	- dotyczy głównie sportowej kariery rozmówcy, - tematy prywatne (zainteresowania, marzenia, relacje rodzinne)	skupiony wokół meczu, który zakończył się tuż przed wymianą werbalną	tematyka ogólna, uniwersalna dotycząca zarówno kariery sportowej rozmówcy, jak i jego prywatności	skoncentrowany na aktualnych wydarzeniach siatkarskich (rozgrywki ligowe i reprezentacyjne)	- dominacja tematyki lekkiej, plotkarskiej, - wkraczanie w sferę życia osobistego i intymnego rozmówcy	typowa dla rozmowy potocznej zmienność tematu i jego zależność od konsultacji

Tabela 8 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7	8
Strukturalny	- tytuł, - lid, - wymiany pytanie-odpowiedź, - brak formuły finalnej	- formuła inicjalna, - wymiany pytanie-odpowiedź, - formuła finalna	- formuła inicjalna, - wymiany pytanie-odpowiedź, - formuła finalna lub jej brak	- formuła inicjalna, - wymiany pytanie-odpowiedź, - brak formuły finalnej	- formuła inicjalna, - wymiany pytanie-odpowiedź, - formuła finalna	- formuła inicjalna, - wymiany pytanie-odpowiedź, - formuła finalna	krótkie fragmenty rozmów zmontowane na potrzeby programu, odpowiadające szybkości i częstotliwości zmianom tematycznym
Stylistyczny	dominacja słownictwa ogólnego tematycznie związane ze sportem	- łączenie słownictwa potocznego z oficjalnym, - elementy typowe dla jęz. mówionego	- jęz. potoczny, ekspresywny, - wysoki poziom spontaniczności, - słownictwo tematycznie związane ze sportem (ogólne, profesjonalne i żargonowe), - elementy typowe dla jęz. mówionego	- łączenie słownictwa potocznego z oficjalnym, - elementy typowe dla jęz. mówionego	- wysoki poziom potoczności i bezzwrotności, - elementy typowe dla jęz. mówionego	- słownictwo potoczne nacechowane ekspresywnością, - wysoki poziom bezzwrotności, - mowa swobodna, naturalna, - elementy typowe dla jęz. mówionego	- dominacja słownictwa potocznego, - mowa swobodna, naturalna, - elementy typowe dla jęz. mówionego

Źródło: opracowanie własne.

Występujące we współczesnych mediach rozmowy z przedstawicielami sportu są uporządkowane pod względem strukturalnym. Z reguły składają się z trzech głównych modułów: inicjalnego, zasadniczego (opartego na wymianie typu: pytanie dziennikarza – odpowiedź sportowca) oraz finalnego. Niektóre z interakcji pozbawione są wyraźnych sygnałów kończących wymianę, co widać w wywiadach prasowych i kwestionariuszowych, a niekiedy także w mikrowywiadach pomeczowych. Badania zebranych rozmów pod kątem zachowań komunikacyjnych ich uczestników wykazały, że coraz częściej interwencje werbalne dziennikarza mają postać twierdzeń z implicytnym pytaniem. Tę tendencję widać zwłaszcza w interakcjach prowadzonych tuż po zakończeniu spotkania sportowego – przedstawiciel mediów wygłasza w nich subiektywne opinie czy wnioski, które nie są zakończone formułą pytającą. Wypowiedzi bez postaci pytania pojawiają się także w wywiadzie prasowym, radiowym i internetowym. Warto przy tym podkreślić, że w wymianach prowadzonych przez Łukasza Kadziewicza, które są upubliczniane za pośrednictwem internetu, do częstych należą pytania ankietowe wymagające od rozmówcy uzupełnienia o brakujący element. Świadczy o tym intonacja progredientna, co widać w interwencjach typu *Na dzisiaj trzech najlepszych polskich atakujących to...*, *Zawsze mówimy, że żyjemy tu i teraz, ale każdy sportowiec wyznacza sobie cele. Twoim celem to...* itd. Wydaje się jednak, że jest to cecha idiolektałna moderatora rozmowy, a nie rozpowszechniający się wśród dziennikarzy zwyczaj.

Medialne interakcje z siatkarzami są z reguły stonowane, spokojne; wyjątek stanowi jedynie mikrowywiad pomeczowy charakteryzujący się wysokim ładunkiem emocjonalnym, zwłaszcza u odpowiadającego. W związku z jednoznacznie określonym kryterium doboru rozmówcy, w wymianach dominuje słownictwo ogólne tematycznie związane ze sportem i siatkówką. Interlokutorzy z reguły posługują się mową swobodną oraz naturalną, w której występuje dużo leksemów charakterystycznych dla języka potocznego. W tej kwestii nie bez znaczenia wydaje się fakt, iż większość rozmów między dziennikarzem a sportowcem, zgromadzonych na potrzeby badań, została upubliczniona w postaci mówionej. Szczególnie wysokim poziomem potoczności, a przy tym bezpośredniości ze strony przedstawiciela mediów, wyróżniają się wywiad internetowy oraz rozmowa w programie *talk show*. Z drugiej strony we współczesnych mediach występują także wymiany zawierające dużo elementów typowych dla polszczyzny oficjalnej, a nawet latynizmy i wyrazy przestarzałe. Przykładem takiej interakcji jest wywiad na antenie Radia TOK FM, w którym prowadzący potwierdza własną erudycję oraz rzetelność dziennikarską. Styl oficjalny dominuje również w wywiadzie kwestionariuszowym, co wynika ze schematyczności, powtarzalności pytań. Odpowiadający mieli możliwość wcześniejszego przemyślenia odpowiedzi, przygotowania się do wywiadu w formie ankiety. Wywiad internetowy przeprowadzany przez Ł. Kadziewicza również stanowi przykład pewnego odwrócenia ról i stylów

przekazu – wypowiedzi zaproszonego do rozmowy zawodnika charakteryzują się wyższym stopniem oficjalności i niejednokrotnie są bardziej uporządkowane niż interwencje moderującego interakcję.

Istotą rozmowy medialnej jest wymiana. Za pomocą pytań dziennikarz próbuje skłonić interlokutora do powiedzenia czegoś o sobie, wygłoszenia opinii, poglądów, wniosków itp. W tym celu przedstawiciel mediów przyjmuje rozmaite role. Spośród przeanalizowanych wymian werbalnych ze sportowcami zdecydowanie najwięcej funkcji komunikacyjnych pełni autor wideobloga „Iglą szyte”. Krzysztof Ignaczak nie tylko inicjuje rozmowę i ją prowadzi, jest również reporterem relacjonującym to, co dzieje się na zgrupowaniu siatkarzy, przewodnikiem podróży, narratorem wprowadzającym odbiorców w kontekst sytuacyjny oraz realizatorem nagrań. W dodatku to jeden z bohaterów siatkarskiego cyklu.

We współczesnych rozmowach medialnych zdarza się także, że dziennikarz wchodzi w rolę odpowiadającego, czego przykładem są wywiady internetowe w ramach serii „Kadziu Project”. Prowadzący wymianę często przejmuje perspektywę zaproszonego gościa, wypowiadając się w 1. osobie liczby pojedynczej, np.: *Zacznę prowokacyjnie: jestem zły na cały świat, bo nie pojechałem na igrzyska i teraz, będąc w Bełchatowie, wszystkim wam pokażę, że jestem nadzieją reprezentacji Polski – tak to widzisz?* Występują również takie odmiany wywiadu, w których rola dziennikarza jest znacznie ograniczona, jak w przypadku rozmowy w formie kwestionariusza. Moderator nie bierze bezpośredniego udziału w interakcji, jego obecność jest niejawna. Do zadań przedstawiciela mediów należy przedstawienie pytań zawodnikowi oraz zarejestrowanie odpowiedzi. W przeanalizowanych wywiadach-ankietach możliwość zadawania pytań mają widzowie, zatem w tym przypadku rolę pytającego przejmują także kibice.

Zadaniem sportowca zaproszonego do rozmowy medialnej jest odpowiadanie na pytania przedstawiciela mediów lub odniesienie się do jego twierdzących wypowiedzi. Zawodnik z reguły chętnie uczestniczy w wymianie. Jeśli interlokutor nie chce wygłosić publicznie opinii lub ujawnić fragmentu własnej prywatności, to udziela wypowiedzi unikowej (niejednoznacznej lub okrężnej) lub wyraźnie odmawia odpowiedzi na pytanie – chociaż to zdarza się rzadko.

Medialne rozmowy z siatkarzami spełniają trzy główne funkcje:

a) **(auto)promocyjną** – wymiana werbalna upubliczniana za pośrednictwem mediów służy promocji nie tylko zawodnika i dziennikarza, ale także nadawcy medialnego (stacji telewizyjnej, radiowej czy ich oficjalnych portali internetowych); widać to w większości rozmów ze sportowcami: w wywiadzie internetowym, kwestionariuszowym, mikrowywiadzie pomeczowym, rozmowie quasi-prywatnej oraz w programie *talk show*,

b) **poznawczą** – interakcja upubliczniona za pośrednictwem mediów daje odbiorcy możliwość poznania perspektywy zawodnika, ukazania jego punktu

widzenia na przeszłe i bieżące wydarzenia sportowe; tę funkcję pełnią: wywiad prasowy, radiowy, internetowy,

c) **ludyczną** – przedstawiciel mediów prowadzi wymianę w taki sposób, by dostarczyć kibicom nie tylko informacji, ale również rozrywki, co nierzadko staje się priorytetem w interakcji medialnej (jak w przypadku programu typu *talk show*). Funkcję ludyczną spełnia także rozmowa w cyklu „Iglą szyte”.

Charakterystyczną funkcją rozmów ze sportowcami, szczególnie tych, które miały miejsce tuż po zakończeniu meczu, jest również **funkcja ekspresywna**. Takie wywiady odbywają się „na gorąco”, zaraz po zakończeniu sportowej rywalizacji, przez co zawodnik nie ma czasu na przeanalizowanie tego, co wydarzyło się na boisku. Oczekuje się od niego udzielenia odpowiedzi sensacyjnej, kontrowersyjnej, emocjonalnej, co zwiększyłoby zainteresowanie odbiorców rozmową.

Współczesnej rozmowie medialnej dotyczącej sportu jest zdecydowanie bliżej do codziennej „gadaniny” niż wysublimowanej konwersacji. W relacjach między uczestnikami tego aktu komunikacyjnego, zarówno pomiędzy interlokutorami, jak i rozmówcami a odbiorcami, dąży się przede wszystkim do zmniejszenia dystansu. Można zatem stwierdzić, że obecnie w dziennikarstwie sportowym formy dialogowe o znamionach potoczności przeważają nad oficjalnymi. Rozmowy ze sportowcami nie funkcjonują jednak w izolacji, wiążą się z tymi samymi zjawiskami, którym podlegają współczesne media i przekazy medialne, a w nich komunikacja językowa cechuje się potocznością, naturalnością, bezpośredniością oraz spontanicznością. Ma to związek z powszechną w mediach **demokratyzacją w języku** polegającą na „zmianie w sposobie użycia języka” (Kudra B., Kudra A. 2006: 343), której skutkami są **wzrost roli funkcji fatycznej** w przekazach medialnych (polegającej na nawiązywaniu i podtrzymywaniu kontaktu z odbiorcą) oraz **upotocznienie wypowiedzi medialnych**. Zdaniem Barbary i Andrzeja Kudrów przyczyna znaczącego wpływu języka potocznego na język w mediach tkwi w pragnieniu pozyskania przychylności odbiorcy. Jednym ze sposobów jest uproszczenie kontaktu z czytelnikiem, słuchaczem lub widzom poprzez wprowadzenie do tekstu medialnego codziennego, żywego języka, co daje złudzenie bliskości między nadawcą a odbiorcą (por. Kudra B., Kudra A. 2006: 343–344; Kudra 2008: 56). Efekt jest dwojaki – z jednej strony zwiększa się komunikatywność i dynamika wypowiedzi medialnych, w których dominuje konkretność oraz ekspresja, a z drugiej strony nasila się banalizacja języka, a nawet jego wulgaryzacja (por. Kudra 2008: 57).

Upotocznienie we współczesnej komunikacji medialnej uwidacznia się także w **liberalizacji etykiety językowej**. Osobiste relacje między interlokutorami decydują o tym, że podczas interakcji werbalnej powszechną formą staje się zwracanie się do siebie *per ty*. Skutkiem używania takich zwrotów jest **neutralizacja oficjalności** (por. Kudra 2008: 57), która powoduje, że rozmowy medialne nie mają już charakteru *stricte* publicznego, a co najwyżej prywatno-publiczny. Tego typu

zabiegi językowe świadczą z kolei o **mediatyzacji języka** mającej związek z chęcią podporządkowania się oczekiwaniom i gustom odbiorców (por. Kudra B., Kudra A. 2006: 344).

Ekspansja języka potocznego i związane z nią obniżenie stopnia oficjalności w wypowiedziach stanowi jeden z podstawowych wyznaczników **tabloidyzacji przekazu medialnego** (por. Kępa-Figura 2010: 128–129). Zjawisko to zauważane jest również w gatunkach oraz subgatunkach opartych na wymianie werbalnej funkcjonujących w dziennikarstwie sportowym, co potwierdza nie tylko używany język, ale i podejmowana tematyka. Pytania zadawane przez przedstawicieli mediów świadczą o zainteresowaniu człowiekiem, jego życiem prywatnym, sprawami osobistymi, często intymnymi, a także przeżyciami oraz poglądami, które dotyczą spraw kontrowersyjnych, mogących wzbudzić sensację. Tego typu zagadnienia, znacznie wykraczające poza sferę zawodową, sportową, są poruszane w rozmowie medialnej, ponieważ to szczególnie ciekawi czytelników, słuchaczy i widzów. Uwaga odbiorców jest przyciągana także **kontrolowanym medialnym wojeryzmem**, tj. możliwością podpatrywania, podglądania przedstawicieli sportu w codziennych, typowych dla nich sytuacjach. Co istotne, ciekawość odbiorców dotyczącą prywatnej sfery życia sportowców zaspokajają już nie tyle instytucje medialne (stacje telewizyjne, portale i wortale internetowe), ale sami zawodnicy, którzy w tym celu korzystają z nieograniczonych narzędzi, jakie dostarcza internet.

Medialne rozmowy ze sportowcami w pełni odzwierciedlają zatem te zjawiska, które są ściśle powiązane ze współczesnymi mediami i które je definiują. Do tego występowanie realizacji oraz reprezentacji wzorca gatunkowego świadczy zarówno o różnorodności gatunków opartych na dialogowości oraz interaktywności, jak i o niezmiennej popularności tego typu form wypowiedzi. To z kolei potwierdza, że moda na rozmowę w mediach nie przemija.

SUMMARY

The modern faces of the media conversations about sport

The aim of the book is to characterize media genres which based on a dialogue between a journalists and a sportsmen, and to present their specific implementations on the example of conversations with volleyball players. The analysis uses the methodology of Maria Wojtak's linguistic genology. On the basis of 71 verbal exchanges with sportsmen the author distinguishes the most important features of the contemporary media conversation. She takes into account its subject, structure, style of interlocutors's expressions, functionality etc. The first chapter is devoted to the systematisation of research about conversation as a genre of statement. The author presents the main problems with distinguishing related speech genres which are based on exchange: conversation, dialogue and discussion. She makes review of the most important definitions of these terms which can be found in the literature, presents classifications of conversation and characterizes the media conversation. The second chapter is a review of various scientific publications (psychological, sociological, media studies, linguistic) in which sport is the leading issue. The third chapter concerns the linguistics-communicative analysis of conversations with volleyball players. The author presents the various forms of dialogue, through the description of the classical interactions (press, radio and internet interview), the conversations typical for sports journalism (micro-interview post-match), and the latest forms of communication with players (interview based on questionnaire in the form of video, conversation in the talk show, private-public dialogue). In this way presents the modern faces of the media conversations about sport.

BIBLIOGRAFIA

- Adams S., Hicks W. (2007), *Wywiad dziennikarski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Auster P. (1997), *Księżycowy Pałac*, Wydawnictwo Noir sur Blanc, Warszawa.
- Awdiejew A. (2007), *Gramatyka interakcji werbalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Awdiejew A., Habrajska G. (2006), *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, t. 2, Oficyna Wydawnicza Leksem, Łask.
- Bachtin M. (1986), *Problem gatunków mowy*, [w:] M. Bachtin, *Estetyka twórczości słownej*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, s. 348–402.
- Bańko M. (red.), (2000), *Inny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańko M. (red.), (2005), *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bartmiński J. (2012), *Styl potoczny*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 115–134.
- Bauer Z. (2008), *Wywiad. Gatunek i metoda*, [w:] Z. Bauer, E. Chudziński (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków, s. 333–344.
- Biały K. (2006), *Modelowanie ciała jako wartość we współczesnej polskiej kulturze popularnej: porównanie osiedlowej siłowni i komercyjnego klubu fitness*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 4, s. 31–66.
- Bieszke Ł. (2016), *Aspekt polityczny olimpiad 1984 roku w polskiej prasie*, [w:] P. Nowak, E. Pawlak-Hejno, M. Piechota (red.), *Igrzyska olimpijskie w mediach masowych 1948–1984*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 109–124.
- Blecharz J. (2006), *Psychologia we współczesnym sporcie – punkt wyjścia i możliwości rozwoju*, „Przegląd Psychologiczny” nr 4 (49), s. 445–462.
- Bobryk J. (1995), *Jak tworzyć rozmawiając. Skuteczność rozmowy*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Boorstin D. (1964), *The Image: A Guide to Pseudo-Events*, Harper Colophon Books, New York.
- Brückner A. (1989), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Buber M. (1991), *O Ja i Ty*, [w:] B. Baran (red.), *Filozofia dialogu*, Wydawnictwo Znak, Kraków, s. 37–56.
- Buber M. (1992), *Ja i Ty. Wybór pism filozoficznych*, PAX, Warszawa.

- Burska K. (2013), *Z Czuba i na żywo – językowe sposoby kształtowania relacji sportowych na żywo na portalu internetowym www.zczuba.pl*, [w:] M. Jarosz, P. Drzewiecki, P. Płatek (red.), *Sport w mediach*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, s. 46–72.
- Burska K. (2016), *Porównanie jako przejaw kreatywności językowej dziennikarzy sportowych (na materiale z wortalu iGol.pl)*, [w:] A. Czapla, M. Koper (red.), *Język i sport*, Wydawnictwo Fotopia, Lublin, s. 41–59.
- Burska K. (2020), *Dumni po zwycięstwie, wierni po porażce? – o okładkach prasowych po sukcesach i klęskach polskich piłkarzy w XXI wieku*, [w:] K. Burska, B. Cieśla, (red.), *Medialne oblicza sportu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 21–36.
- Cockiewicz W. (1978), *Właściwości i uwarunkowania komunikacji językowej sportowców podczas gier zespołowych*, [w:] M. Szymczak (red.), *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 81–95.
- Cockiewicz W. (1990), *Czy dziennikarze sportowi powinni się uczyć pisać? (Wnioski z analizy normatywnej tekstów kolumn sportowych trzech dzienników regionalnych: „Gazety Krakowskiej”, „Głosu Robotniczego” i „Trybuny Opolskiej”)*, [w:] M. Preyzner (red.), *Język. Teoria – dydaktyka. Materiały IX Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, Kielce, s. 59–73.
- Czarnek P. (2013), *O sporcie i sportowcach we współczesnych polskich reportażach radiowych*, [w:] M. Jarosz, P. Drzewiecki, P. Płatek (red.), *Sport w mediach*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, s. 89–99.
- Derbis R., Jędrak K. (2010), *Poczucie jakości życia a osobowość sportowców dyscyplin indywidualnych i zespołowych*, „Przegląd Psychologiczny” nr 1 (53), s. 9–32.
- Dubisz S. (red.), (2003), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Eco U. (1998), *Semiologia życia codziennego*, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa.
- Fras J. (2012), *Podstawy identyfikacji i typologii wypowiedzi w mediach masowych*, [w:] E. Kulczycki, M. Wendland (red.), *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, s. 13–29.
- Gabrys M. (2010), *Olimpiady 1928 (St. Moritz i Amsterdam) w prasie niesportowej: przypadek „Tygodnika Ilustrowanego”*, [w:] P. Nowak, K. Stępnik (red.), *Nowożytnie Igrzyska Olimpijskie w mediach polskich do 1936 roku*, Wydawnictwo WSPA, Lublin, s. 57–71.
- Gajda S. (2006), *Stylistyka interakcyjna / konwersacyjna – co zacząć?*, [w:] B. Witosz (red.), *Style konwersacyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 21–29.
- Gajda S. (2009), *Gatunki wypowiedzi i genologia*, [w:] Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała (red.), *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław, s. 135–146.
- Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J. (red.) (1988), *Słownik terminów literackich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa.
- Godzic W. (2004), *Telewizja i jej gatunki (po Wielkim Bracie)*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.
- Grice P. (1980), *Logika a konwersacja*, [w:] B. Stanosz, *Język w świetle nauki*, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa, s. 91–114.

- Griffith C.R. (1926), *Psychology of coaching: a study of coaching methods from the point of view of psychology*, Scribners, New York.
- Griffith C.R. (1928), *Psychology of athletics: a general survey for athletes and coaches*, Scribners, New York.
- Grobel L. (2006), *Sztuka wywiadu*, Wydawnictwo Wojciech Marzec, Warszawa.
- Grochala B. (2011), *Ten sam gatunek w dwóch odmianach – o telewizyjnej i internetowej relacji sportowej na żywo*, [w:] D. Ostaszewska (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 4: *Gatunek a komunikacja społeczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 169–180.
- Grochala B. (2012a), *Komentarz (sportowy), relacja (sportowa), sprawozdanie (sportowe) – przegląd stanowisk*, „Acta Universitas Lodzensis. Folia Litteraria Polonica. Dziennikarstwo” nr 3 (17), s. 103–104.
- Grochala B. (2012b), *Świadomość językowa komentatorów sportowych*, [w:] M. Bugajski, M. Steciąg (red.), *Świadomość językowa w komunikowaniu*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, s. 255–263.
- Grochala B. (2012c), *Humor jako (celowy) element konstrukcji komentarza sportowego*, [w:] A. Kwiatkowska, A. Stanecka (red.), *Humor. Teorie – Praktyka – Zastosowania, Kody humoru*, vol. 3 (1), Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski, s. 173–181.
- Grochala B. (2016), *Telewizyjna transmisja sportowa w ujęciu genologii lingwistycznej na materiale transmisji meczów piłki nożnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Grochala B. (2019), *Język sportu a wyrażanie emocji – nowa (?) perspektywa oglądu*, „Prace Językoznawcze” nr 21 (4), s. 19–29.
- Grochala B. (2020), *Medialny fenomen Tomasza Hajty – perspektywa (nie tylko) językowa*, [w:] K. Burska, B. Cieśla (red.), *Medialne oblicza sportu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 83–95.
- Gruchola M. (2017), *Charakterystyka wątków skandalizujących w telewizyjnych programach reality show*, [w:] I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Gatunki w mediach*, t. 2: *Gatunki w mediach elektronicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 181–197.
- Grzenia J. (2006), *Komunikacja językowa w Internecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gumbrecht H. (2003), *Piękno sportu zespołowego. Futbol amerykański – na stadionie i w telewizji*, [w:] A. Gwóźdź (red.), *Media – eros – przemoc. Sport w czasach popkultury*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków, s. 121–152.
- Gwóźdź A. (2003), *Media i sport. Wprowadzenie*, [w:] A. Gwóźdź (red.), *Media – eros – przemoc. Sport w czasach popkultury*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków, s. 7–20.
- Heinemann K. (1990), *Wprowadzenie do socjologii sportu*, COM SNP, Warszawa.
- Iwańczyk P. (2013), *Wyznaczniki gatunkowe felietonu na przykładzie „Sytuacji podbramkowych” Janusza Atlasa*, [w:] M. Jarosz, P. Drzewiecki, P. Płatek (red.), *Sport w mediach*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, s. 187–203.

- Jachimowska K., Kacperska B. (2017), *Tweet jako najnowsza forma komentarza sportowego*, [w:] I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Gatunki w mediach*, t. 2: *Gatunki w mediach elektronicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 277–295.
- Jakobson R. (1989), *W poszukiwaniu istoty języka*, t. 2, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Jakubowska H. (2012), *Trzymanie kobiet na dystans. Wykorzystywanie kategorii płci, rasy i różnicy w profesjonalnym sporcie*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 3, s. 75–94.
- Jakubowska H. (2014), *Od przemilczenia do coming outu – status mniejszości seksualnych w sporcie*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 1, s. 155–167.
- Jakubowska H., Nosal P. (2017), *Zakończenie. Kierunki rozwoju polskiej socjologii sportu*, [w:] H. Jakubowska, P. Nosal (red.), *Socjologia sportu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 265–276.
- Janus-Konarska J. (2012), *Nowe media – nowa komunikacja medialna*, [w:] I. Borkowski, K. Stasiuk-Krajewska (red.), *Dziennikarstwo i Media*, t. 3: *Przemiany świata mediów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 87–96.
- Jarosz B. (2015), *O języku specjalistycznym w komentarzu sportowym (na przykładzie relacji z meczów siatkarskich)*, „Socjolingwistyka” nr 29, s. 269–282.
- Kacperska B. (2018), *Od wywiadu do rozmowy potocznej – o gatunkowych modyfikacjach medialnych rozmów ze sportowcami*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica” nr 52, s. 65–80.
- Kacperska B. (2019), *Przejawy kreatywności w prywatno-publicznych rozmowach ze sportowcami (na podstawie wideobloga Iglą szyte)*, [w:] K. Burska, B. Cieśla (red.), *Kreatywność językowa w komunikacji internetowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 21–30.
- Kacperska B. (2020), *Wideoblogi sportowe jako najnowsza forma wypowiedzi dziennikarskiej*, [w:] K. Burska, B. Cieśla (red.), *Medialne oblicza sportu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 97–114.
- Kancik E. (2013), *Zmitologizowany obraz sportowców w reklamach*, [w:] M. Jarosz, P. Drzewiecki, P. Płatek (red.), *Sport w mediach*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, s. 265–283.
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. (red.), (1900–1927), *Słownik języka polskiego*, nakł. prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego, Warszawa.
- Karolczak-Biernacka B. (1986), *Studia nad zachowaniem się sportowca w sytuacji trudnej*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa.
- Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J. (2004a), *Zasady konwersacyjno-grzecznościowe dialogów młodzieżowych w SMS-ach*, [w:] M. Kita (red.), *Dialog a nowe media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 141–154.
- Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J. (2004b), *Dowcip i wulgarność – cechy rozmów uczniowskich prowadzonych za pośrednictwem SMS-ów*, [w:] M. Kita (red.), *Dialog a nowe media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 155–168.
- Kaszewski K. (2006), *Język dyskusji radiowej. Analiza wypowiedzi słuchaczy w Programie III Polskiego Radia*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa.
- Kępa-Figura D. (2010), *Językowe wymiary tabloidyzacji – studium przypadku*, [w:] I. Kamińska-Szmaj, T. Piekot, M. Poprawa (red.), *Tabloidyzacja języka i kultury*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 127–138.

- Kita M. (1979), *Problem strukturyzowania tekstów radiowych i telewizyjnych sprawozdań sportowych*, „Socjolingwistyka” nr 2, s. 133–148.
- Kita M. (1997), *Wywiad jako gra. „Aktorzy” wywiadu z perspektywy paratekstualnej*, [w:] E. Jędrzejko, U. Żydek-Bednarczuk (red.), *Gry w języku, literaturze i kulturze*, Wydawnictwo Energeia, Warszawa, s. 91–98.
- Kita M. (1998), *Wywiad prasowy. Język – gatunek – interakcja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kita M. (1999), „... porozmawiamy o rozmowie”. *Kryteria typologii rozmowy jako interakcji werbalnej*, „Stylistyka” nr 8, s. 119–131.
- Kita M. (2012), *Medialna moda na dialog*, [w:] M. Kita, I. Loewe (red.), *Język w mediach. Antologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 222–237.
- Kita M. (2013), *Polski dyskurs prywatności*, „Postscriptum Polonistyczne” nr 1 (11), s. 93–103.
- Kita M. (red.), (2004), *Dialog a nowe media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kita M., Loewe I. (red.), (2016), *Język w internecie. Antologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kołodziej A. (2015), *O potencjale i kierunkach rozwoju socjologii sportu*, „Opuscula Sociologica” nr 2, s. 5–18.
- Koper M. (2009), *Emocje w języku sprawozdawców sportowych*, [w:] K. Wojtczuk, V. Machnicka (red.), *Rejestr emocjonalny języka*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce, s. 67–76.
- Koper M. (2012), *Peryfrazы w języku komentatorów sportowych*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 60, z. 6, s. 113–122.
- Kossakowski R. (2015), *Chuligaństwo czy figuracja w procesie cywilizowania? Recepcja szkoły Leicester a świat polskich kibiców piłkarskich*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 1, s. 159–180.
- Kozak A.J. (2004), *Talk-show w polskiej telewizji. Dialog w toku*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 1–2, s. 113–126.
- Krefta B. (2013), *Sukces sportowy jako element budowania wizerunku współczesnego polityka w Polsce*, [w:] M. Jarosz, P. Drzewiecki, P. Płatek (red.), *Sport w mediach*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, s. 299–312.
- Kudra B. (2008), *O języku w mediach – uwagi ogólne*, [w:] B. Bogolębska, A. Kudra (red.), *Wypowiedź dziennikarska. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 55–61.
- Kudra B., Kudra A. (2006), *Demokratyzacja języka – demokratyzacja w języku (na przykładzie języka w mediach)*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” nr 2, s. 342–346.
- Kurcz I. (2005), *Psychologia języka i komunikacji*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- Linde S.B. (1807–1814), *Słownik języka polskiego*, Drukarnia XX. Piarów, Warszawa.
- Lisowska-Magdziarz M. (2012), *Feniksy, łabędzie, motyle. Media i kultura transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Loewe I. (2008), *Polska genologia lingwistyczna. Rekonesans*, „Tekst i Dyskurs = Text und Diskurs” nr 1, s. 5–15.

- Loewe I. (2014), *Sport w mediasferze z perspektywy lingwisty*, „Postscriptum Polonistyczne” nr 2 (14), s. 71–91.
- Loewe I. (2016), *Igrzyska olimpijskie w polskiej telewizji*, [w:] P. Nowak, E. Pawlak-Hejno, M. Piechota (red.), *Igrzyska olimpijskie w mediach masowych 1948–1984*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 11–28.
- Łapińska K. (2016), *Postrzeganie celebrytów dawniej i dziś. Autokreacja wizerunkowa kontra wizerunek medialny*, [w:] A. Kalisz, E. Tyc (red.), *Dyskurs autopromocyjny dawniej i dziś*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 31–41.
- Maciejak K. (2018), *YouTube w edukacji. Strategie nadawcze wideoblogerów*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.
- Majkowska G. (2004), *O języku mediów*, [w:] Z. Bauer, E. Chudziński (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków, s. 232–243.
- Makurat F. (1995), *Psychologia sportu – cele i kierunki rozwoju*, „Studia Gdańskie” nr 10, s. 123–144.
- Mańkowski D. (2019), *Sport w mediach czy media w sporcie?*, [w:] I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Problemy i metody badań nad mediami*, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 265–278.
- Michalak M. (2007), *Metaforyka prasowych publikacji sportowych w latach 1957–2007*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 3–4, s. 125–139.
- Miodek J. (1974), *Szablon metaforyki nagłówków w prasie sportowej*, „Prace Literackie” nr 16, s. 91–102.
- Morse M. (2003), *Sport w telewizji: powtórka i przedstawienie na ekranie*, [w:] A. Gwóźdź (red.), *Media – eros – przemoc. Sport w czasach popkultury*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków, s. 21–56.
- Mroczkowska D. (2012), *Wymarzone style życia Polaków. O pragnieniach, fantazjach, aspiracjach dotyczących wypoczynku i czasu wolnego*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 4, s. 165–176.
- Mukařovský J. (1970), *Dwa studia o dialogu*, [w:] J. Mukařovský, *Wśród znaków i struktur*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Neska R. (2003), *Czas wolny absolwentów wyższych uczelni – poszukiwanie doznań czy rekreacja?*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 4, s. 135–157.
- Niedbalski J. (2014), *Jak „wyceniane” są osiągnięcia sportowe osób niepełnosprawnych? Analiza zjawiska z perspektywy socjologicznej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” nr 3, s. 301–314.
- Nosal P. (2018), *Trzy pytania o polską socjologię sportu*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica” nr 65, s. 9–25.
- Notkowski A. (1982), *„Prasa i sport. Wydawnictwo z okazji 100-lecia prasy sportowej 1881–1981”*, Bogdan Tuszyński, Warszawa 1981 [recenzja], „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” nr 21 (3–4), s. 111–114.
- Nowak P. (2010), *Językowy obraz hippiki w relacjach prasowych z Igrzysk Olimpijskich dwudziestolecia międzywojennego*, [w:] P. Nowak, K. Stępnik (red.), *Nowożytnie Igrzyska Olimpijskie w mediach polskich do 1936 roku*, Wydawnictwo WSPA, Lublin, s. 133–150.

- Nowowiejski B. (2011), *Współczesne polskie słownictwo sportowe w ujęciu normatywnym*, [w:] B. Pędzich, D. Zdunkiewicz-Jedynak (red.), *Polskie dźwięki, polskie słowa, polska gramatyka (system – teksty – norma – kodyfikacja)*, Wydawnictwo Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 263–274.
- Olszański L. (2006), *Dziennikarstwo internetowe*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Ostrowski A. (2007), *Telewizyjna transmisja sportowa, czyli największy teatr świata*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław.
- Ostrowski A. (2010), *Media i sport przed II wojną światową. Narodziny transmisji*, [w:] P. Nowak, K. Stępnik (red.), *Nowożytnie Igrzyska Olimpijskie w mediach polskich do 1936 roku*, Wydawnictwo WSPA, Lublin, s. 101–106.
- Ożdżyński G. (1994), *Wartościowanie w mówionym tekście komentarza telewizyjnego na przykładzie transmisji sportowej*, „Poradnik Językowy”, z. 1–2, s. 24–36.
- Ożdżyński J. (1970), *Polskie współczesne słownictwo sportowe*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Ożdżyński J. (1973), *Nazwy polskich klubów sportowych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Językoznawcze”, t. 2, s. 99–124.
- Ożdżyński J. (1979), *Mówione warianty wypowiedzi w środowisku sportowym*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Ożdżyński J. (1983), *Różnice między reportażem prasowym, radiowym i telewizyjnym (na przykładzie dziennikarskich wypowiedzi sportowych)*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, s. 97–124.
- Pałuszyńska E. (2006a), *Nowa formuła debaty telewizyjnej*, [w:] A. Naruszewicz-Duchlińska, M. Rutkowski (red.), *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji*, IFP Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, s. 277–285.
- Pałuszyńska E. (2006b), *Poznawczy i kulturowy aspekt wyrażania emocji w debacie telewizyjnej*, [w:] K. Michalewski (red.), *Wyrażanie emocji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 335–343.
- Pałuszyńska E. (2010), *Strategie argumentacyjne w telewizyjnych dyskusjach politycznych*, [w:] J. Dybiec, G. Szpila (red.), *Język polski: nowe wyzwania językoznawcze*, Tertium, Kraków, s. 293–303.
- Pawlak-Hejno E. (2010), *Polska reprezentacja w Lake Placid i Los Angeles na łamach „Przeglądu Sportowego”*, [w:] P. Nowak, K. Stępnik (red.), *Nowożytnie Igrzyska Olimpijskie w mediach polskich do 1936 roku*, Wydawnictwo WSPA, Lublin, s. 73–88.
- Pietrzak M. (2013), *Wyznaczniki gatunkowe felietonu drugiej połowy XIX wieku (na przykładzie tekstów Henryka Sienkiewicza, Bolesława Prusa i Aleksandra Świętochowskiego)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Pikora M. (2013), *Aktorzy, kreatorzy, konsumenci widowiska sportowego. Rzecz o polskich klubowych kibicach piłkarskich*, „Studia Socjologiczne” nr 3, s. 151–173.
- Piontek D., Grzelak M. (2014), *Dziennikarz: kreator opinii czy celebryta? Problemy teoretyczne*, „e-Politikon” nr 12, s. 177–200.
- Pisarek W. (red.), (2006), *Słownik terminologii medialnej*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.
- Pisarkowa K. (1975), *Składnia rozmowy telefonicznej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław.

- Podracki J. (1978), *Wpływ języka sportowego na inne odmiany polszczyzny*, „Kultura Fizyczna” nr 6, s. 265–269.
- Ptaszek G. (2007), *Talk show. Szczerość na ekranie?*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Ptaszek G. (2015), *W stronę bezgatunkowości mediów? O funkcji gatunków medialnych w procesie odbioru*, [w:] W. Godzic, A. Koziół, J. Szyłko-Kwas (red.), *Gatunki i formaty we współczesnych mediach*, Wydawnictwo Poltex, Warszawa, s. 35–51.
- Reczek S. (1968), *O stylu polskiej prasy sportowej*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 3 (37), s. 43–48.
- Rutkowska K. (2006), *Poziom kompetencji społecznych trenerów i instruktorów sportu*, [w:] D. Parzelski (red.), *Psychologia w sporcie – teoria, badania, praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 70–83.
- Rutkowska K. (2011), *Psychologia sportu – w stronę nauk o kulturze fizycznej czy nauk humanistycznych?*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin – Polonia. Sectio J”, t. 24, s. 7–19.
- Rutkowska K. (2014), *Analiza wybranych zagadnień psychologii sportu osób z niepełnośprawnością*, „Niepełnośprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” nr 10, s. 111–120.
- Sahaj T. (2009), *Kibicowanie futbolowe, religia i socjologia sportu*, „Studia Socjologiczne” nr 3, s. 137–161.
- Schneider M. (2003), *Erotyka sportu telewizyjnego. Uwagi na temat liturgii heroizmu na co dzień*, [w:] A. Gwóźdź (red.), *Media – eros – przemoc. Sport w czasach popkultury*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków, s. 79–94.
- Siekiera R. (2014), *Punkt widzenia w metaforze dziennikarzy sportowych. Modele metaforyczne i pryzmaty konceptualne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Siekiera R. (2016), *Początki polskiej publicystyki sportowej w ujęciu genologicznym. „Przegląd Sportowy” w latach 1921–1925*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Siekiera R., Szewsz P. (2016), *Zawód dziennikarz/komentator sportowy. Kulisy pracy i warsztatu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Siuciak M. (2004), *„Rozmowa albo dialog...” – wykorzystanie modelu ustnej komunikacji w literaturze XVI i XVII wieku*, [w:] D. Ostaszewska (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 2: *Tekst a gatunek*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 414–423.
- Skorupka S. (red.), (1957), *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, Warszawa.
- Skowronek B. (2013), *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków.
- Skwarczyńska S. (1987), *Nie dostrzeżony problem podstawowy genologii*, [w:] H. Markiewicz (red.), *Problemy teorii literatury*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 97–114.
- Sobczak B. (2006), *Wywiad telewizyjny na żywo. Charakterystyka gatunku*, Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań.
- Stachyra G. (2008), *Gatunki audycji w radiu sformatowanym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

- Stachyra G. (2010), *Igrzyska okresu międzywojennego w radiowych wspomnieniach polskich olimpijczyków*, [w:] P. Nowak, K. Stępnik (red.), *Nowożytnie Igrzyska Olimpijskie w mediach polskich do 1936 roku*, Wydawnictwo WSPA, Lublin, s. 115–122.
- Stachyra G. (2017), *Perspektywy badania współczesnej genologii radiowej*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica” nr 1 (39), s. 49–71.
- Stempień J.R. (2018), *Wokół pytań o polską socjologię sportu*, „Studia Socjologiczne” nr 1, s. 171–193.
- Stępnik K. (2010), *Igrzyska Olimpijskie w Sztokholmie w prasie tygodniowej*, [w:] P. Nowak, K. Stępnik (red.), *Nowożytnie Igrzyska Olimpijskie w mediach polskich do 1936 roku*, Wydawnictwo WSPA, Lublin, s. 7–47.
- Szews P. (2013), *Felieton sportowy w prasie i internecie*, [w:] M. Jarosz, P. Drzewiecki, P. Płatek (red.), *Sport w mediach*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, s. 486–497.
- Szkudlarek-Śmiechowicz E. (2006), *Wyrażanie emocji w telewizyjnych komentarzach sportowych*, [w:] K. Michalewski (red.), *Wyrażanie emocji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 353–365.
- Szkudlarek-Śmiechowicz E. (2009), *Konferencja prasowa w kampanii wyborczej*, [w:] K. Ożóg (red.), *Język żyje. Rzecz o współczesnej polszczyźnie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 291–304.
- Szkudlarek-Śmiechowicz E. (2010), *Tekst w radiowej i telewizyjnej debacie politycznej: struktura, spójność, funkcjonalność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Szkudlarek-Śmiechowicz E. (2016), *Strukturalno-stylistyczne cechy gatunku a kształtowanie relacji nadawczo-odbiorczych w telenoweli paradokumentalnej „Szkoła”*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica” nr 18 (2), s. 49–62.
- Szkudlarek-Śmiechowicz E. (2019), *Telewizyjny wywiad zwierzeniowy. O dialogach medialnych i zwierzeniach w pracach naukowych Profesor Małgorzaty Kity*, [w:] M. Czempka-Wewióra, A. Kalisz, M. Ślawska (red.), *Komunikacja ponad granicami. Prace dedykowane Profesor Małgorzacie Kicie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Gnome, Katowice, s. 43–59.
- Szyłko-Kwas J. (2016), *Wywiad czy talk-show – polskie rozmowy na ekranie*, [w:] M. Kita, I. Loewe (red.), *Język w telewizji. Antologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 184–194.
- Szymanek K. (2001), *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Szymański L. (2013), *Leksyka czatu internetowego. Studium empiryczne*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- Szymczak D. (2010), *Nowożytnie Igrzyska Olimpijskie w prasie poznańskiej do 1914 roku*, [w:] P. Nowak, K. Stępnik (red.), *Nowożytnie Igrzyska Olimpijskie w mediach polskich do 1936 roku*, Wydawnictwo WSPA, Lublin, s. 49–56.
- Szymczak M. (1978–1981), *Słownik języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Ślawska M. (2017), *Typologie gatunków medialnych – przegląd stanowisk*, „Forum Lingwistyczne” nr 4, s. 15–29.
- Taras B. (2003), *Słowo do słowa, robi się rozmowa, czyli kilka spostrzeżeń na temat rozmowy*, [w:] M. Kita, J. Grzenia (red.), *Porozmawiajmy o rozmowie. Lingwistyczne aspekty dialogu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 35–45.

- Taras B. (2004), *Anonim w Internecie, czyli o komunikacji incognito*, [w:] M. Kita (red.), *Dialog a nowe media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 42–51.
- Tuszyński B. (1981), *Prasa i sport. Wydawnictwo z okazji 100-lecia prasy sportowej 1881–1981*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa.
- Unrug M., Malesza M. (2012), *Różnice w osobowości i temperamencie osób trenujących sporty walki amatorsko i zawodniczo*, [w:] E. Drop, M. Maćkiewicz (red.), *Młoda psychologia*, t. 1, Wydawnictwo Liberi Libri, Warszawa, s. 117–131.
- Wajszczuk J. (1971), *Przeciwstawienie jako struktura właściwa szerokim kontekstom*, [w:] M.R. Mayenowa (red.), *O spójności tekstu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 141–148.
- Warchał J. (1991), *Dialog potoczny a tekst*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Wierzbicka A. (1999), *Język – umysł – kultura*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wieteska A. (2017), *Psychologiczne i zdrowotne konteksty aktywności fizycznej adolescentów*, „Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne” nr 2 (25), s. 79–86.
- Wiśniewski A. (2000), *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Wiśniewski A. (2002), *Spójność i struktura tekstu*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.
- Wiśniewski M. (2004), *Słownictwo telewizyjnego komentarza sportowego (na przykładzie transmisji z meczów piłkarskich)*, „Poradnik Językowy” nr 8, s. 49–63.
- Wiśniewski M. (2006), *Struktura językowa telewizyjnego komentarza sportowego – próba charakterystyki*, „Studia Medioznawcze” nr 8, s. 49–63.
- Witosz B. (2005), *Genologia lingwistyczna. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Wojtak M. (2004), *Gatunki prasowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Wojtak M. (2006), *Gatunek w formie kolekcji a kolekcja gatunków*, [w:] Z. Krążyńska, Z. Zagórski (red.), *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, t. 15, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 143–152.
- Wojtak M. (2008), *Analiza gatunków prasowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Wolny-Zmorzyński K., Kaliszewski A., Furman W. (2006), *Gatunki dziennikarskie. Teoria – praktyka – język*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Woźniak W. (2011), *Najlepsi na świecie? O fenomenie siatkówki i jej kibiców w Polsce*, [w:] Ł. Rogowski, R. Skrobacz (red.), *Społeczne zmagania ze sportem*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, s. 289–309.
- Woźniak W. (2018), *Wprowadzenie. Socjologia sportu i rekreacji fizycznej*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica” nr 65, s. 5–8.
- Wróblewski R. (2016), *Igrzyska Olimpijskie w Los Angeles (28.07 – 12.08.1984 r.) na łamach polskiej prasy podziemnej w 1984 roku*, [w:] P. Nowak, E. Pawlak-Hejno, M. Piechota (red.), *Igrzyska olimpijskie w mediach masowych 1948–1984*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 135–154.

- Wyrwas K. (2004), *Kilka uwag o dyskusji na forum internetowym*, [w:] M. Kita (red.), *Dialog a nowe media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 52–72.
- Zalazińska A. (2006), *Niewerbalna struktura dialogu. W poszukiwaniu polskich wzorców narracyjnych i interakcyjnych zachowań komunikacyjnych*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.
- Zeldin T. (2001), *Jak rozmowa zmienia twoje życie*, Wydawnictwo WAB, Warszawa.
- Zgółkowa H. (red.), (1994–2005), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- Znanecki F. (2001), *Socjologia wychowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Żółkowska T. (2013), *Ja, Ty, Inny – dialog?*, „Studia Edukacyjne” nr 28, s. 17–30.
- Żydek-Bednarczuk U. (1994), *Struktura tekstu rozmowy potocznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Żydek-Bednarczuk U. (2004), *Od rozmowy do talk show. Uwagi o telewizyjnych gatunkach mowy*, [w:] D. Ostaszewska (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 2: *Tekst a gatunek*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 424–438.

Netografia

- 25 World's Most Popular Sports (Ranked by 13 factors), <https://www.totalsportek.com/most-popular-sports/> (dostęp: 8.01.19).
- Cambridge Dictionary of English, <https://dictionary.cambridge.org/> (dostęp: 10.03.19).
- Doroszewski W. (red.), (1958–1969), *Słownik języka polskiego*, <http://sjpd.pwn.pl> (dostęp: 25.09.17).
- Garczarczyk P. (2019), *Najpopularniejsze sporty świata: Futbol rządzi, a skoków nie ma w rankingu*, <https://www.polsatsport.pl/wiadomosc/2019-01-07/najpopularniejsze-sporty-swiata-futbol-rzadzi-a-skokow-nie-ma-w-rankingu/> (dostęp: 8.01.19).
- Główny Urząd Statystyczny (2019), *Kultura fizyczna w Polsce w 2018 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/sport/kultura-fizyczna-w-polsce-w-2018-r-13,2.html> (dostęp: 30.08.19).
- Ignaczak K. (w rozmowie z Kamilem Składowskim), (2012), *Medal w Londynie jest w naszym zasięgu*, <http://www.przegladsportowy.pl/siatkowka/reprezentacja,krzysztof-ignaczak-o-igrzyskach-olimpijskich-w-londynie,artykul,138363,1,892.html> (dostęp: 5.12.17).
- Kłodecka-Różalska J. (2007), *O treningu mentalnym, dorobku i przyszłych zastosowaniach psychologii w polskim sporcie*, <http://www.psychologia.net.pl/artykul.php?level=259> (dostęp: 12.06.20).
- Kuźmo P., Sroka A. (2002), *Komizm komentarzy sportowych*, „Studenckie Prace Naukowe Koła Młodych Językoznawców”, z. 2, http://usfiles.us.szc.pl/pliki/plik_1108896419.pdf (dostęp: 2.10.17).
- Ślaska M. (2011), *Formy dialogowe w gatunkach prasowych* [rozprawa doktorska], <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/93092?id=93092> (dostęp: 15.10.19).
- Żmigrodzki P. (red.), (2007), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <http://www.wsjp.pl> (dostęp: 14.03.17).

WYKAZ SKRÓTÓW

Źródła leksykograficzne

- SB – Bańko M. (red.), (2000), *Inny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- SDor – Doroszewski W. (red.), (1958–1969), *Słownik języka polskiego*, <http://sjpd.pwn.pl> (dostęp: 25.09.17).
- SDub – Dubisz S. (red.), (2003), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- SL – Linde S.B. (1807–1814), *Słownik języka polskiego*, Drukarnia XX. Piarów, Warszawa.
- SW – Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. (red.), (1900–1927), *Słownik języka polskiego*, nakł. prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego, Warszawa.
- SZ – Zgólkowa H. (red.), (1994–2005), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.

Osoby

- D – dziennikarz lub osoba występująca w roli dziennikarza.
- R – rozmówca (osoba ze sztabu szkoleniowego reprezentacji Polski siatkarzy).
- S – sportowiec.
- S1 – sportowiec pierwszy.
- S2 – sportowiec drugi.
- S3 – sportowiec trzeci.

SPIS MEDIALNYCH ROZMÓW ZE SPORTOWCAMI

- (1) *Drzyzga chce zmiany w kadrze: „Z Antigą coś się wypaliło”, „Przegląd Sportowy”, Ryszard Opiatowski, 20.09.2016.*
- (2) *Mika: Z Lotosem walczymy o medal! Antiga? W Rio mogliśmy zrobić więcej, „Przegląd Sportowy”, Ryszard Opiatowski, 30.09.2016.*
- (3) *Skowrońska-Dolata: Czuję się dobrze mogę grać do pięćdziesiątki, „Przegląd Sportowy”, Ryszard Opiatowski, 26.10.2016.*
- (4) *Wilfredo Leon: Może pan Lozano ma ze mną problem, „Przegląd Sportowy”, Jakub Radomski, 2.11.2016.*
- (5) *Michał Kubiak: Gra w kadrze to dla mnie zaszczyt, „Przegląd Sportowy”, Ryszard Opiatowski, 17.11.2016.*
- (6) *Pliński: Nie powiedziałem jeszcze ostatniego słowa, „Przegląd Sportowy”, Rafał Myśliwiec, 27.11.2016.*
- (7) *Lukas Tichacek: W Czechach już mnie nie pamiętają, „Przegląd Sportowy”, Rafał Myśliwiec, 7.12.2016.*
- (8) *Rossard: We Francji nie dzielimy się opłatkami, „Przegląd Sportowy”, Karolina Korbecka, 23.12.2016.*
- (9) *Jarosz: Mieszkam w kraju „Big Brothera”, „Przegląd Sportowy”, Kamil Drąg, 11.01.2017.*
- (10) *Bartman: Jestem jak koń pociągowy. Nie mam wpływu na powołania, „Przegląd Sportowy”, Ryszard Opiatowski, 3.02.2017.*
- (11) *Wrona: Życie to nie tylko siatkówka, a gwiazdy są na niebie, „Przegląd Sportowy”, Edyta Kowalczyk, 17.02.2017.*
- (12) *Michał Kubiak: Mój organizm się buntuje. Muszę go dopieścić, „Przegląd Sportowy”, Ryszard Opiatowski, 14.03.2017.*
- (13) *Przemysław Iwańczyk – Paweł Zagumny, wywiad radiowy, audycja Przy niedzieli o sporcie, Radio TOK FM, 5.03.2017.*
- (14) *Szymon Majewski – Bartosz Kurek, Michał Kubiak, Artur Szalpus, wywiad radiowy, audycja Warto rozbawiać, Radio Zet, 8.10.2018.*
- (15) *Kamil Gapiński – Piotr Nowakowski, wywiad radiowy, audycja Kierunek Tokio, Weszło FM, 4.12.2018.*
- (16) *Drzyzga: Gramy wariacko, ale to przynosi wyniki, Polsat Sport, Jerzy Mielewski, 15.10.2016.*
- (17) *Konarski: Żaden z nas nie wszedł zbyt dobrze w ten mecz, Polsat Sport, Marek Magiera, 16.10.2016.*
- (18) *Gacek: Musimy nauczyć się sami siebie, Polsat Sport, Tomasz Swędrowski, 22.10.2016.*

- (19) *Wojtaszek: Lotos dopiero w trzecim secie zaczął grać swoje*, Polsat Sport, Tomasz Swędrowski, 22.10.2016.
- (20) *Łomacz: Chcemy walczyć o medale w Pluslidze!*, Polsat Sport, Tomasz Swędrowski, 27.10.16.
- (21) *Semeniuk: Cieszy wygrana za trzy punkty*, Polsat Sport, Marek Magiera, 27.10.16.
- (22) *Winiarski: Walkower? Zbyt surowa kara...*, Polsat Sport, Jerzy Mielewski, 29.10.16.
- (23) *Gacek: Skra wygrała wojnę nerwów*, Polsat Sport, Jerzy Mielewski, 29.10.16.
- (24) *Bednorz: Doznałem szoku, ale zachowałem chłodną głowę*, Polsat Sport, Jerzy Mielewski, 29.10.16.
- (25) *Rusek: Nie ma żadnych usprawiedliwień. PGE Skra była znacznie lepsza*, Polsat Sport, Tomasz Swędrowski, 5.11.2016.
- (26) *Sobala: Oliva jest naszym motorem napędowym*, Polsat Sport, Tomasz Swędrowski, 9.11.2016.
- (27) *Zagumny ostro o sędziowaniu: To nie jest poziom PlusLigi. Komisja powinna się zastanowić...*, Polsat Sport, Tomasz Swędrowski, 10.12.2016.
- (28) *Lemański: Liczę na powołanie do reprezentacji*, Polsat Sport, Jerzy Mielewski, 30.12.2016.
- (29) *Drzyzga o wyborze selekcjonera: Przyda nam się trener, a nie kolega*, Polsat Sport, Jerzy Mielewski, 30.12.2016.
- (30) *Wlazły: Ten comeback doda nam skrzydeł na długie tygodnie*, Polsat Sport, Tomasz Swędrowski, 7.01.2017.
- (31) *Zatorski: De Giorgi jest wielkim trenerem*, Polsat Sport, Krzysztof Wanio, 15.01.2017.
- (32) *Moździonek: Kilka rzeczy nie zagrało. Musimy trochę o tym pomyśleć*, Polsat Sport, Tomasz Swędrowski, 20.01.2017.
- (33) *Wojtaszek: Była w nas wielka złość. Musieliśmy wygrać!*, Polsat Sport, Tomasz Swędrowski, 28.01.2017.
- (34) *Bednorz: Wykorzystałem szansę! Dalej będę pracował*, Polsat Sport, Krzysztof Wanio, 1.02.2017.
- (35) *Kurek: Im dłużej gram na przyjęciu, tym mocniejszy się czuję*, Polsat Sport, Jerzy Mielewski, 26.02.2017.
- (36) *10 pytań do... – Mateusz Malinowski #1*, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 19.11.2015.
- (37) *10 pytań do... – Łukasz Kaczmarek #2*, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 26.11.2015.
- (38) *10 pytań do... – Keith Pupart*, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 4.12.2015.
- (39) *10 pytań do... – Adam Michalski #4*, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 11.12.2015.
- (40) *10 (?) pytań do... – Paweł Rusek #5*, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 17.12.2015.
- (41) *10 pytań do... – Maciej Gorzkiewicz #6*, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 15.01.2016.
- (42) *10 pytań do... – Marcus Bohme #7*, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 28.01.2016.
- (43) *10 pytań do... – Robert Taht #8*, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 6.02.2016.

- (44) *10 pytań do...* – Dawid Gunia #9, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 12.02.2016.
- (45) *10 pytań do...* – Marcin Kryś #10, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 29.02.2016.
- (46) *10 pytań do...* – Wojciech Włodarczyk #11, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 4.03.2016.
- (47) *10 pytań do...* – Szymon Romać #12, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 16.03.2016.
- (48) *10 pytań do...* – Marcin Możdżonek #13, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 2.04.2016.
- (49) *10 pytań do...* – Grzegorz Łomacz #14, kanał „CuprumTV” w serwisie YouTube, 17.04.2016.
- (50) *Szalpuk w Kadziu Project: Transfer do Skry wiąże się z dużym ryzykiem*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 1.10.2016.
- (51) *Winiarski w Kadziu Project: Koniec problemów ze zdrowiem!*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 3.10.2016.
- (52) *Kłos w Kadziu Project: Mam nadzieję, że nie spadniemy!*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 4.10.2016.
- (53) *Wlazły w Kadziu Project: Mogłem wyjechać do Włoch lub Turcji*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 5.10.2016.
- (54) *Muzaj w Kadziu Project: Zawsze byłem wyższy i bardziej skoczny od rówieśników*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 13.12.2016.
- (55) *Zagumny w Kadziu Project: To moje ostatnie chwile na parkiecie, ale trenerem nie będę!*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 18.03.2016.
- (56) *Kaczmarek: Kiedyś marzyłem o autografach graczy, z którymi teraz rywalizuję*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 7.11.2016.
- (57) *Łomacz: Reprezentacja? Na razie nie chcę o tym rozmawiać*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 8.11.2016.
- (58) *Zatorski w Kadziu Project: De Giorgi to zdecydowanie najlepszy wybór!*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 17.01.2017.
- (59) *Kurek: To była moja pierwsza i ostatnia rozmowa z trenerem De Giorgim*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 18.01.2017.
- (60) *Masny: Do podbicia świata zabrakło mi 10 centymetrów oraz... innego paszportu*, PolsatSport.pl, Łukasz Kadziewicz, 20.01.2017.
- (61) *Jakub Wojewódzki – Łukasz Kadziewicz, talk show „Kuba Wojewódzki”*, TVN, 11.11.2007.
- (62) *Jakub Wojewódzki – Piotr Gacek, Jakub Jarosz, Bartosz Kurek, talk show „Kuba Wojewódzki”*, TVN, 22.09.2009.
- (63) *Wideoblog „Iglą szyte”, sezon 2, odc. 1–9*, serwis YouTube.

SPIS TABEL

Tabela 1. Porównanie definicji słownikowych leksemów <i>rozmowa, konwersacja, dialog i dyskusja</i>	20
Tabela 2. Zestawienie opozycyjnych cech rozmowy i konwersacji	28
Tabela 3. Typologia dialogowych form wypowiedzi dziennikarskich według Z. Bauera.	42
Tabela 4. Zestawienie opozycyjnych cech form dialogowych funkcjonujących w mediach	44
Tabela 5. Wywiad a rozmowa – porównanie	67
Tabela 6. Typ wywiadu a rodzaj zdobywanych w nim informacji.	70
Tabela 7. Wideoblog „Iglą szyte” a program typu <i>reality show</i> – porównanie	150
Tabela 8. Porównanie podstawowych cech medialnych rozmów z siatkarzami	155

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Osoby ćwiczące w polskich klubach sportowych według dyscyplin sportowych	12
Wykres 2. Zakres użycia pojęć: <i>działalność językowa, dialog, rozmowa, konwersacja</i> ..	27
Wykres 3. Struktura procesu komunikacji	35
Wykres 4. Typologia rozmowy.....	40
Wykres 5. Typologia form dialogowych w mediach masowych	43
Wykres 6. Podział medialnych dialogów ze sportowcami: wywiad w formie klasycznej i jego modyfikacje	84

SPIS ZDJĘĆ

Zdjęcie 1. Mikrowywiad pomeczowy z siatkarzem (Fabianem Drzyzgą – z lewej) przeprowadzony przez dziennikarza (Jerzego Mielewskiego – z prawej)	109
Zdjęcie 2. Wywiad kwestionariuszowy w formie wideo z siatkarzem Grzegorzem Łomaczem.....	118
Zdjęcie 3. Wywiad Łukasza Kadziewicza (z prawej) w ramach internetowego programu „Kadziu Project” przeprowadzony z siatkarzem Bartoszem Kurkiem (z lewej)	125
Zdjęcie 4. Rozmowa z siatkarzami (Bartoszem Kurkiem, Piotrem Gackiem, Jakubem Jaroszem) w <i>talk show</i> „Kuba Wojewódzki”	136
Zdjęcia 5 i 6. Wideoblog „Iglą szyte”	143

